ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ

ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਪੁਨਰ-ਸਮੀਖਿਆ

ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਬਿਬੇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ
ਚੌਕ ਕਟੜਾ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ

ਲੇਖਕ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ
C-34, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

SHRI DASAM GRANTH SAHIB

KARTA SAMBAMDHI VIVAD DI PUNARA-SAMIKHYA

WRITER
DR. HARBHAJAN SINGH

ਨਵੰਬਰ 2009
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ : 2000
ਮੁੱਲ : 225/- ਰੁਪਏ, 15 $ (ਡਾਲਰ), 10 ਪੌਂਡ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਬਿਬੇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ
ਚੌਕ ਕਟੜਾ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ, ਸ੍ਰੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਜਾਬ, ਭਾਰਤ।
ਫੋਨ : 9814898108, 9988658307, 9814949590
email : bibekparkashan09@gmail.com
ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼ : ਵੈਲਵੇ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼
ਪੁਰਾਣਾ ਲਾਲ ਬਾਗ
ਪਟਿਆਲਾ।

ਸਾਦਰ ਸਮਰਪਣ

ਕਲਮ ਦੇ ਧਨੀ, ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਯ-ਦਾਤਾ

ਗਿਆਨ-ਮੂਲ, ਵਿਦਿਆ-ਮੂਲ

ਸਾਹਿਬ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ

ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਚਰਨ-ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

॥ਅਕਾਲ ਸਹਾਇ॥ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥

॥ਹਰਿ ਸਚੇ ਤਖ਼ਤ ਰਚਾਇਆ॥

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ॥ ਪਟਨਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਘਰ ਹੈ (ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਪਾ. ੯)

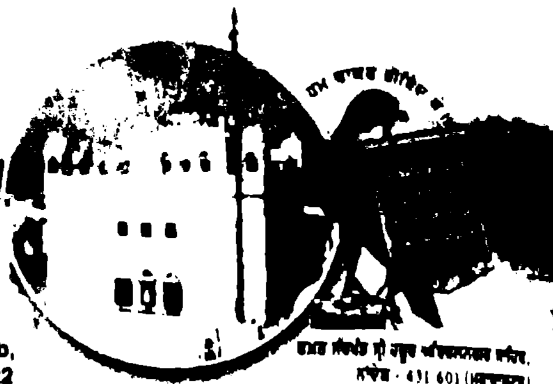
ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ
ਜੱਥੇਦਾਰ, ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਜੀ, ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ
ਪਟਨਾ-੮●● ●●੮, ਬਿਹਾਰ (ਭਾਰਤ)

ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਸੀਸ

ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪੰਥ ਦੋਖੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਨਿੰਦਕ ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੋਂ ਫਿਟਕਾਰੇ ਹੋਏ ਕੂੜ ਬਕਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਤੋੜਵਾਂ ਜਬਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਜੋ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਿਵਾਜੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵਲੋਂ ਅਤੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਪੂਰੀ ਸੱਚੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਵਿਦਵਤਾ ਅਤੇ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਪੂਰਨ ਰਚਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਹਾਨ ਪੰਥਕ ਕਾਰਜ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਤੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਕਰਵਾਈ ਹੈ।

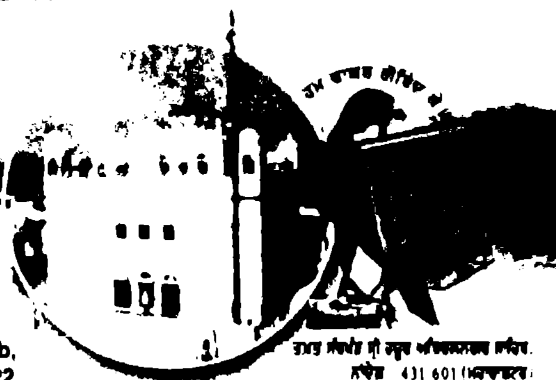
ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ
ਸਹੀ/-
(ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ)
ਜਥੇਦਾਰ

Jathedar Kulwant Singh
Takhat Sachkhand Shri Hazur Abchalnagar Sahib,
NANDED - 431 601 M.S. (India). Ph.: 02462-238222

ਸੰਦੇਸ਼

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਉੱਪਰ ਮਹਾਨ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਆਪ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਕੱਟ ਕੇ ਆਜ਼ਾਦ ਕੀਤਾ, ਉਥੇ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਕੇ ਖਾਲਸਾ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਦਾ ਇੱਕ ਨਮੂਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਬਾਣਾ ਕਰਕੇ, ਸ਼ਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣਾ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ, ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਅਤੇ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਐਸੇ ਉਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ *'ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂੰ ਨ ਟਰੋਂ'* ਦੀ ਉੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਭਾਵਨਾ ਖਾਲਸੇ ਅੰਦਰ ਭਰ ਦਿੱਤੀ। ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬੀਰ ਰਸੀ ਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਰਹਿਣ ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇੱਕ ਬੜੀ ਡੂੰਘੀ ਅਤੇ ਅਨਮੋਲ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਗਹਿਰਾਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਗਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਖੜ੍ਹਾ ਮਨੁੱਖ, ਸਾਗਰ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਬਾਰੇ ਜੋ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਵੇਗਾ, ਉਹ ਝੂਠੀ ਅਤੇ ਅਧੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਉਤਰਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਵਿਦਵਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨਘੜੰਤ ਬੇਅਰਥ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਘੋਰ ਅਗਿਆਨ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਬੀਰ ਰਸੀ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ, ਉਥੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੇ ਹੀ ਬੀਰ ਰਸੀ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਬੀਰ ਰਸੀ ਜਾਹੋ-ਜਲਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਸਮੂਹ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਮਾਈ ਭਾਈ ਨੂੰ ਦਾਸ ਦੀ ਸਨਿਮਰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀਆਂ

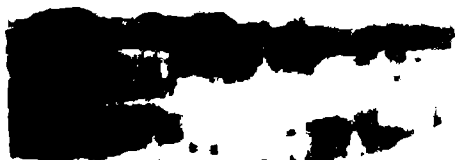
Jathedar Kulwant Singh
Takhat Sachkhand Shri Hazur Abchalnagar Sahib,
NANDED - 431 601 M.S. (India). Ph.: 02462-238222

ਊਲ-ਜਲੂਲ ਮੰਤਕਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚ ਕੇ ਰਹਿਣ, ਆਪਣੇ ਬਿਬੇਕ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਭ ਨੇ ਮੰਨਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿੱਗਰ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਆਪ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀਆ ਮਨਘੜੰਤ ਤਰਕਾਂ ਅਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਈ ਬਾਰੀਕ ਘੁੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਖੋਲਣ ਦਾ ਵੀ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਬੜੀ ਹੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਹੈ।ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ ਕੇ ਸਾਬਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਖੋਂ ਨੇਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ। ਦਾਸ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗੇ ਲਈ ਵੀ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਪਏ ਹੋਏ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ। ਦਾਸ ਦੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਰਦਿਕ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੱਥ ਹਮੇਸ਼ਾ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ’ਤੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਛਪਣ ਦੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਅਤੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ ਹੈ।

ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਸਹਿਤ !

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ,

ਸਹੀ/-
(ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ)

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥

98763-46344, 98144-1643
98143-64300, 98159-3538

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪੰਥ ਅਕਾਲੀ ਬੁੱਢਾ ਦੱਲ ਪੰਜਵਾਂ ਤਖ਼ਤ

ਚਲਦਾ ਵਹੀਰ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਪੰਜਾਬ (ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ)

Shiromani Panth Akali Budha Dal (Panjwan Takhat)

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਬਾ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ 96ਵੇਂ ਕਰੋੜੀ ਅਕਾਲੀ, ਮੁੱਖੀ ਬੁੱਢਾ

ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ – 96 ਕਰੋੜੀ (ਰਕਬਾ)

ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਪਾਰ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸਾਜਿਆ, ਅਤੇ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ। ਖ਼ਾਲਸੇ ਲਈ ਸ਼ਾਨ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੇਧ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਰਚੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲਸੇ ਪੰਥ ਨੇ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਅੰਗ ਬਣਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਸੇਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿਚ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ (ਪਠਨ, ਪਾਠਨ) ਭਾਵ ਪੜ੍ਹਣ, ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਅਪਣਾਇਆ। ਅੱਜ ਵੀ ਪੰਥਕ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਧੀ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਥ ਦੋਖੀ ਤਾਕਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਛੁੱਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਕੋਝੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਤਹਿਤ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਮੀਖਿਆ' ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਡਾ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਪੰਥ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੇਵਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹਿਣ। ਭਾਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਤਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਆਦਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਵੀਰ 'ਸਿੱਖ ਜਾਗੋ ਲਹਿਰ' ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਈ ਹੋਈ, ਬਿਬੇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਗਿਆਨ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਤੇ ਰਹਿਮਤ ਕਰਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਬਲ ਬਖ਼ਸ਼ਣ।

ਸ਼ੁਭ ਅਸੀਸ ਸਹਿਤ
ਸਹੀ/-
ਜ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਬਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਕਬਾ
ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪੰਥ ਅਕਾਲੀ ਬੁੱਢਾ ਦਲ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ (ਜਥਾ ਭਿੰਡਰਾਂ)
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਹਿਤਾ, ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
DAMDAMI TAKSAL (JATHA BHINDRAN)
GURDWARA GURDARSHAN PARKRASH, MEHTA AMRITSAR
Phone : 01853-256426 Fax : 01853-256226

Ref. No.......1 Date 20-11-2008

ਦਸਮੇਸ ਪਿਤਾ, ਸਰਬੰਸ ਦਾਨੀ, ਧੰਨ ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਾਵਨ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਰਚਨਾ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਬੀਰ ਰਸ, ਸ਼ਾਂਤ ਰਸ, ਧਰਮ-ਯੁਧ ਨੀਤੀ, ਉਚੇ ਸੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਆਚਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ, ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮਹਾਨ ਦਾਤ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸੰਮਤ 1763 (1706 ਈਸਵੀ) ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮੁਖੀ ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਧੰਨ ਧੰਨ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਜ ਤੱਕ ਸਮੂਹ ਮੁਖੀ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪਾਵਨ ਰਚਨਾ ਜਾਣ ਕੇ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਅਦਬ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਅਰਥ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਚੌਧਵੇਂ ਜਥੇਦਾਰ ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਨੂੰ ਕਾਇਰ ਅਤੇ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਲੋਕ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮਨਮੱਤੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਦੋਖੀ ਅਖੌਤੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖੇ ਪਾ ਕੇ ਦੁਬਿਧਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪਾਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਥਿੜਕੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਦਲੀਲ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਗੁਰਮਤਿ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾਕਟਰ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜਿਸ ਸੂਖਮ ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਮੀਖਿਆ' ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਣੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਿਆਂ

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਠਿਨ ਘਾਲਣਾ ਅੱਗੇ ਦਸਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਲਈ ਕਿੰਤੂ ਕਰਨ ਦੀ ਗੁੰਜ਼ਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਚਿੱਠੀ ਪੂਜਨੀਕ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਬਾਬਤ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜੋ ਸ਼ੰਕੇ ਉਠਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦਾ ਨਿਵਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸਹੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ॥ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਸ ਬਾਦਲੀਲ, ਨਿਧੜਕਤਾ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨ ਉਤੇ ਦਾਸ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਏਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ 'ਬਿਬੇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਸ੍ਰੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ' ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ 'ਸਿੱਖ ਜਾਗੋ ਲਹਿਰ' ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਸਮੂਹ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਇਹ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਮੂਹ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ, ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ, ਸਿੱਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਸ ਵਲੋਂ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਮਨਮਤੀ ਲੋਕ ਧੰਨ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਝੇ ਹਥਕੰਡਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਊਲ-ਜਲੂਲ ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਂ ਬੋਲ ਕੇ ਭੁਲੇਖੇ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਹਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਤੋੜ ਜੁਆਬ ਦੇਈਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਬਾਣੇ ਦਾ ਬੋਲ-ਬਾਲਾ ਕਾਇਮ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕਰੀਏ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸਿਨ ਦਾਸ
ਸਹੀ/-
(ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ)
ਮੁਖੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ
ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਚਾਰਿਕ
ਸੰਤ ਸਮਾਜ (ਰਜਿ.)।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਸਿਮਰੋ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ

ਦੇਗ ਤੇਗ ਫ਼ਤਹਿ॥ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਕੀ ਜੀਤ॥

ਮਿਸਲ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਤਰਨਾ ਦਲ ਹਰੀਆਂ ਵੇਲਾਂ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਚਲਦਾ ਵਹੀਰ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹਰੀਆਂ ਵੇਲਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੭ਵੀਂ ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਘਰ ਬਜਰੌਰ, ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਪੰਜਾਬ (ਭਾਰਤ) ਫੋਨ : 01882-274227	Gurdwara Harian Velan, Patshahi Satvi V. P. O. BAJROR, Distt. Hoshiarpur Punjab (India) Tel. 01882-274227

Ref No. 3535 Dated 13-12-08

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ।
ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੇਨਤੀ ॥

ਦਾਸ ਵਲੋਂ ਸਮੂੰਹ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਬਾਣੀ 'ਤੇ ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਸਮੁਚੀ ਬਾਣੀ 'ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਕਿੰਤੂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿੰਤੂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ, ਨਾ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਸੰਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਨਿਤਨੇਮ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ।

ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁੱਖਵਾਕ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬਾਰੇ ਜੋ ਉਪਰਾਲਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਲਈ ਦਾਸ ਵਲੋਂ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਸੇਵਕ
ਸਹੀ/-
(ਜਥੇਦਾਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ)

੧ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਛੀਨਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸੀਨਾ

ਦਲ ਬਾਬਾ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ
ਚਲਦਾ ਵਹੀਰ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਪੰਜਾਬ (ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ)
ਹੈਡਕਵਾਟਰ ਸੁਰ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)
ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਬਾ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਕਾਰ ਸੇਵਾ

ਨੰ....... ਤਾਰੀਖ : 22-11-08

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥

ਪਰਮ ਸਨਮਾਨ ਯੋਗ ਸੰਗਤ ਜੀ ਅਮ੍ਰਿਤ-ਦਾਤੇ ਪੰਥ-ਵਾਲੀ ਸਰਬੰਸ-ਦਾਨੀ ਕਲਗੀਧਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਣਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਾਤਲੋਕ ਭੇਜਿਆ, ਯਥਾ- ਮੈ ਅਪਨਾ ਸੁਤ ਤੋਹਿ ਨਿਵਾਜਾ। ਪੰਥ ਪ੍ਰਚੁਰ ਕਰਬੇ ਕਉ ਸਾਜਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਿਸ ਵਕਤ ਅਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ 1699 ਈ. ਵੈਸਾਖੀ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਬਾਣੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਬਾਣੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਥੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਉਥੇ ਸੁਬਹ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਅਜ ਤਕ ਸਾਰਾ ਹੀ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਅਰਦਾਸ ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਫਤਹਿ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਮੋਲਕ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਹਰ ਸਿਖ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਚਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੀ ਖਾਲਸਈ ਮਰਯਾਦਾ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ? ਦਲ ਬਾਬਾ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਪੰਜਵੇਂ ਅਤੇ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੰਜਵੇਂ ਅਤੇ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਜਿਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਛੀਨਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸੀਨਾ' ਦਾ ਵਰ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਆ, ਉਥੇ ਬਾਬਾ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਤਰ ਬਾਬਾ ਲਾਲ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ (ਹਥ-ਲਿਖਤ ਬਾਬਾ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ), ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਿਅੰਤ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕੇ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿਖੀ

ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਹਿਤ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਉਣਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ 'ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ-

ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਕੋ ਸੁਭ ਮਤਵੰਤਾ। ਲਾਲਚੰਦ ਕੋ ਕਹਿ ਭਗਵੰਤਾ।

ਤੂਵ ਹਿਤ ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਗ੍ਰਾਮ ਮਝਾਰੇ। ਭਾਗਮੱਲ ਸੁਭ ਸਦਨ ਸੁਧਾਰੇ।

ਪ੍ਰਗਟਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸੈਂਚੀਆਂ ਲੈ ਕੇ। ਤਹ ਮਾਤਾ ਯੁਤ ਰਹੁ ਸੁਖ ਪੈ ਕੇ।

ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਈ ਹੋਈ ਦਲ ਬਾਬਾ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਅਜ ਤਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਤੇ ਦਰਸਾਏ ਮਾਰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਤਕ ਬਾਬਾ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਕਾਰਨਾਮੇ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਰਨੀ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹੋ ਜੀਵਨ-ਪਧਤੀ ਹੁਣ ਵੀ ਅਪਨਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਬਚਲ ਨਗਰ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੋਹਾਂ ਤਖ਼ਤਾਂ ਉਤੇ ਪਰੰਪਰਾ ਚਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਬੇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹੁਣ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਮੀਖਿਆ)' ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ 'ਸਿਖ ਜਾਗੋ ਲਹਿਰ' ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਯਤਨ ਹੈ। ਦਲ ਬਾਬਾ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਅਦੁਤੀ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਲੋਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਸੰਬੰਧੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਭਰਪੂਰ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਦਾਸ

ਸਹੀ/-

(ਬਾਬਾ ਦਯਾ ਸਿੰਘ)

ਨਿਰਮਲ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜਾ

ਸਤੀ ਘਾਟ ਰੋਡ, ਕਨਖ਼ਲ ਚੌਂਕ, ਹਰਿਦੁਆਰ (ਉੱਤਰਾਖੰਡ)

ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੇਨਤੀ

ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਦਾ ਮੁਖੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੈਂ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਤਰਕਵਾਦੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿੰਤੂ-ਪਰੰਤੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਪਰ ਤਰਕ-ਵਿਤਰਕ ਕਰਨਾ ਨਿਰਮੂਲ ਤੇ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਮੁਖਵਾਕ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਬੜਾ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਕਦਮ ਹੈ। ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਹਿਤੂ
ਸਹੀ/-
ਸ਼੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਸਵਾਮੀ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਸਿੰਘ

ਉਦਾਸੀ ਸੰਪਰਦਾ
ਅਸੀਸ

ਧਰਮੀ ਜਿੱਤਣਗੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਹਾਰ ਹੋਸੀ...

ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਡਾ:ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ "ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਮੀਖਿਆ" ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਪੰਥ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਦੇ ਮਹਿਲ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਤੇ ਸਵਾਰਨਹਾਰ, ਕਾਵਿ ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਸਮਰਾਟ ਮੇਰੇ ਮਹਾਨ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਵਡਿਆਈ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪੰਗਤੀਆਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਹਜ਼ੂਰ ਇੱਕ ਅਣਖੀਲੇ ਯੋਧੇ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਨੇਤਾ, ਲੋਕ ਦਰਦੀ, ਲੋਕ ਸੇਵਕ, ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣ ਤੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਸਵੈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਤੇ ਸੱਚੀ ਲਗਨ ਦੇ ਪੱਕੇ ਧਾਰਨੀ, ਹੱਕ ਅਤੇ ਸੱਚ ਉੱਪਰ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਸਰਬੰਸਦਾਨੀ, ਸੰਤ ਕਵੀ, ਮਹਾਂਯੋਗੀ, ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਰਸ਼ੀ, ਵਿਲੱਖਣ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਸਵਾਮੀ ਸਨ।

ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਾਵਿ ਕਲਾ ਦੀ ਸੂਝ ਬੂਝ ਤੋਂ, ਕਲਮ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਤੋਂ, ਸ਼ਬਦ ਅਰਥ, ਸ਼ਬਦ ਨਾਦ, ਸ਼ਬਦ ਚਿੱਤਰਣ, ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਘੜ੍ਹਤ-ਜੜਤ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੰਯੋਜਨ ਤੋਂ, ਅਤੀ ਅਦਭੁੱਤ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਛੰਦਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਆਲੋਚਕ ਵੀ ਵਾਰਨੇ ਬਲਿਹਾਰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਇੱਕ ਸਰਵ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਰੂਹਾਨੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨੀ ਵੀ ਸਨ।

ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇੱਕ ਇੱਕ ਵਿਧਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਰੌਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ।ਜਿਵੇਂ ਕੇਸ਼ਵ ਦਾਸ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਸੂਖਮ ਤੇ ਕਠਿਨ ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਵਰਨਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨ।ਬਿਹਾਰੀ, ਦੇਵ,ਮਤੀ ਰਾਮ, ਗੰਗ, ਭਿਖਾਰੀ ਦਾਸ,ਆਦਿ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ, ਰੀਤੀ ਤੇ ਨਾਇਕ ਨਾਇਕਾਵਾਦ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਲਿਖਾਰੀ ਸਨ।ਘਨਾਨੰਦ,ਸੂਰਦਾਸ, ਤੁਲਸੀ,ਰਸਖਾਨ ਤੇ ਮੀਰਾ ਆਦਿ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਵਿ ਕਲਾ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਸੀ।ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਭੂਸ਼ਨ ਵੀਰ ਰਸ ਦੇ ਉਜਾਗਰ ਕਰਤਾ ਸੀ।ਪਰ ਧੰਨ ਹਨ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਿਹੜੇ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਲਿਖਦੇ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਦੀ ਨਿਰਗੁਣ ਵਰਨਣ ਸ਼ੈਲੀ, ਵੇਦ ਵਿਆਸ ਦੀ ਪੁਰਾਣ ਪੱਧਤੀ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਹੀ ਕਲਮ ਦੇ ਉਹ ਜ਼ੌਹਰ ਕਰ ਵਿਖਾਏ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਮਹਾਂਰਥੀ

ਪੰਡਿਤ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਉਂਗਲਾਂ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਅਰ ਲਿਖਦਿਆਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਗ਼ਾਲਿਬ, ਫਿਰਦੌਸੀ ਜਾਂ ਦਾਗ਼ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚਮਤਕਾਰੀ ਸ਼ੇਅਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ। ਆਪ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਰੀਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਦੇ ਸੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਮਾਲ ਹੀ ਕਮਾਲ ਕਰ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਸੀ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਤੇ ਉਕਤੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਲਮ ਵਿੱਚ ਹਿਲੋਰੇ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਭਾਂਵੇਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਤੋਰਦੇ ਸੀ ਭਾਂਵੇਂ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਨੂੰ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਾਮ ਕਲਾ ਦੇ ਪਿਤਾਮਾ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਮੁਨੀ ਵਾਤਸਾਯਨ ਦੇ ਕਾਮਸੂਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਅਦਭੁਤ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਵਿ ਸਾਗਰ ਦੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਕਦਰਦਾਨ ਰਸਿਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਰੂਪੀ ਵਿਵੇਕੀ ਹੰਸ ਕਿਸੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਰਸ ਵਿੱਚ ਹਿਲੋਰੇ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਚਰਿੱਤ੍ਰੋਪਖਿਆਨ ਨਾਮ ਦਾ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਲਿਖਕੇ ਇੱਕ ਅਜੂਬੇ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਅਜੇ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀਆਂ, ਵਿਉਂਤਾਂ ਤੇ ਘੜਤਾਂ ਜੜਤਾਂ ਦਾ ਅਜੇ ਆਵਿਸ਼ਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਚਰਿੱਤ੍ਰੋਪਖਿਆਨ ਨਾਮ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡਆਕਾਰੀ ਅਤੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਅਤੇ ਛਲ ਕਪਟ, ਦੰਭ, ਪਾਖੰਡ ਪੂਰਨ ਚਰਿੱਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਉਪਰ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ੭੫੫੫ ਛੰਦ ਸਿਰਜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ੪੦੫ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਦੋ-ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਵੀ ਹਨ ਸੋ ਉਪਰੋਕਤ ਗਿਣਤੀ ਲਿਖੇ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਭਾਂਵੇਂ ਘੱਟ ਬਣਦੀ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਕੋ ਥਾਂ ਉਪਰ ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਪੂਰੇ ਵਿਧੀ ਵੱਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ ਇੱਕ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਵਿਲੱਖਣ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਥਾਵਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਕਿੱਸਿਆਂ, ਮਹਾਂਭਾਰਤ, ਪੰਚਤੰਤਰ, ਅਲਿਫ ਲੈਲ਼ਾ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇੱਕੋ ਥਾਂ ਉਪਰ ਐਨੀਆਂ ਨਾਵਾਂ, ਥਾਂਵਾਂ, ਫਿਰਕਿਆਂ, ਕਬੀਲਿਆਂ ਤੇ ਰਾਜਵੰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਨਾ ਹਿਮਾਲਾ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਵਰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਏਡੇ ਵੱਡੇ ਦੁਰਲੱਭ ਤੇ ਅਨਮੋਲ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸ਼ੰਕਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਚਰਿੱਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਕੁਝ ਨੰਗੇਜ਼ਵਾਦੀ ਪੰਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਣ ਲਈ ਹੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਜਦੋ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਬਹੁਤ ਉਚਾ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਬ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਆਏ ਅਵਤਾਰਾਂ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ

ਜਾਨਣ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਨਾ ਜਾਣਾ ਪਵੇ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਔਰਤ ਦੇ ਪਥ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਹੋਇਆ ਜਾਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਜੰਗਜੂ ਤੇ ਵੀਰਤਾ ਪੂਰਨ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹਾਦੁਰਾਂ ਗੁਣੀਆਂ ਜਪੀਆਂ ਤੇ ਤਪੀਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖ਼ਤਰਾ ਪਥ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਔਰਤ ਜ਼ਾਤ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਖਿਆਨ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ :-

ਵੇਸ ਕਰੇ ਕਰੂਪਿ ਕੁਲੱਖਣੀ ਮਨਿ ਖੋਟੇ ਕੂੜਿਆਰ।
ਪਿਰ ਕੈ ਭਾਣੈ ਨਾ ਚਲੈ ਹੁਕਮੁ ਕਰੇ ਗਾਵਾਰਿ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗ ੮੯

ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਕਰੂਪ ਅਤੇ ਕੁਲੱਖਣੀ ਹੀ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਪਤੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਮੰਨ ਕੇ, ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਖੋਟ ਰੱਖ ਕੇ, ਉਸਦੇ ਮਾਨ ਸਤਿਕਾਰ ਤੋਂ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ, ਝੂਠ ਤੇ ਕਪਟ ਦਾ ਰਾਹ ਅਪਣਾ ਕੇ ਸਗੋਂ ਫੂਹੜ ਤੇ ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਉਪਰ ਉਲਟਾ ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੀ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਜਾਂ ਸੋਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਗੁਰੂ ਆਸ਼ਯ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕੁਨਾਰ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।ਅਗਲਾ ਹੁਕਮ ਹੈ :-

ਮਨਮੁਖ ਮੈਲੀ ਕਾਮਣੀ ਕੁਲਖਣੀ ਕੁਨਾਰਿ।
ਪਿਰ ਛੋਡਿਆ ਘਰਿ ਆਪਣਾ ਪਰ ਪੁਰਖੈ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰਿ॥

ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਦਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਪੰਜਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੈ :-

"ਬਿਖਿਆ ਮਹਿ ਕਿਨ ਹੀ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਪਾਈ।
ਜਿਉ ਪਾਵਕੁ ਈਧਨਿ ਨਹੀ ਧ੍ਰਾਪੈ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕਹਾ ਅਘਾਈ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗ ੬੭੨

ਭਾਵ ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਉਪਰ ਘਿਉ ਤੇਲ ਨਾਲ ਭਿਜੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਸੁੱਟਾਂਗੇ ਉਹ ਅੱਗ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਭੜਕੇਗੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਭੋਗਣ ਨਾਲ ਇਹ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਭਟਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਕਰੂਪ, ਕੁਲੱਖਣੀ, ਮਨਮੁੱਖ, ਮੈਲੀ, ਕਾਮਣੀ, ਕੁਚੱਜੀ, ਦੁਹਾਗਣ ਆਦਿ ਮਾੜੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਚਜੀ, ਸੋਭਾਵੰਤੀ, ਸੁਹਾਗਣ, ਗੁਣਵੰਤੀ, ਸਾਂਈ ਰੰਗ ਰੰਗੀ ਸਤੀ, ਪਤੀਵਰਤਾ, ਸਪੁੱਤਰੀ, ਨੇਕ ਬਖ਼ਤ ਮਾਤਾ ਆਦਿ ਵੀ ਔਰਤ ਦੇ ਹੀ ਰੂਪ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਖਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੋਂ ਇਹਨਾਂ ਭੱਦਰ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਹੀ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਜਿਸ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ

ਔਰਤ ਦੇ ਨਿਰਲੱਜਤਾ ਭਰਪੂਰ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੈ, ਭੰਗ, ਅਫ਼ੀਮ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ ਨਿੰਦਨੀਯ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਨਿਸੰਗ ਚਿੱਤਰਣ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਲੇਖਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਮੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ੰਕਾ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਆਣ ਖਲੋਤਾ ਹੈ। ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ, ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ, ਚੰਡੀ ਕਥਾ, ਅਵਤਾਰ ਕਥਾ, ਸ਼ਸਤਰ ਨਾਮਾ ਮਾਲਾ ਮਹਾਂਪੁਰਾਣ ਤੇ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਆਦਿ ਦਾ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕਾਵਿ ਕਲਾ ਪਰਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਆਲੋਚਕ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸੂਖਮ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਲਮ ਇੱਕ ਹੈ ਕਲਾਮ ਇੱਕ ਹੈ, ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਧਾ, ਨਿਰੂਪਣ ਸ਼ੈਲੀ, ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਅਦਭੁਤ ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਵੀਰ ਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਪਾਦਨ ਦੀ ਪੱਧਤੀ, ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ, ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ, ਅਨੰਤ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਤੇ ਵਿੱਲਖਣ ਯੋਗ, ਤਸ਼ਬੀਹਾਂ, ਇਸ਼ਤਿਆਰੇ ਕਾਵਿ ਦੀਆਂ ਉਕਤੀਆਂ ਯੁਕਤੀਆਂ ਦਾ ਥਾਂ ਪੁਰ ਥਾਂ ਮਿਲਣਾ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਪੱਖ ਸਾਡੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਪਰਿਪੁਸ਼ਟ ਤੇ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਦਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਸਾਡੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਤਾਂ ਇਹ ਅੰਨ ਭੱਟ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੇਖਕ, ਆਲੋਚਕ, ਅਖੌਤੀ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਪਿਛੇ ਕਿਉਂ ਪਏ ਹਨ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕੁਝ ਅੰਸ਼ ਜਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਅਥਵਾ ਕੁਝ ਕੁ ਗਿਣੀਆਂ ਚੁਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਾਕਤ ਕਵੀ ਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੀੜਾ ਵਿੱਚ ਲਿਵਲੀਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਿਲਾਸੀ ਤੇ ਅੱਯਾਸ਼ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਵੀ ਜਾਂ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਭਾਂਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਨਵੀਂ ਰਚਨਾ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂਰਥੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ, ਬੁਝਾਉਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਹੀ ਬੇਹੂਦਾ ਜ਼ਿੱਦ ਹੈ "ਕੋ ਨਾ ਮਾਨੂੰ" ਵਾਲੀ। ਚਲੋ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮੂਰਖਾਨਾ ਹਠ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਏ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਬੁਖ਼ਾਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਤਰਕ ਜਾਂ ਵਿਤੰਡਾਵਾਦ ਦਾ। ਉਹ ਰੋਗ ਵਧਦਾ ਵਧਦਾ ਹੁਣ ਸੰਨੀਪਾਤ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਤਰਕ ਦਾ ਕੋਈ ਉਤਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੰਦੀ ਉਂਗਲ ਸਭ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਫੇਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਏਥੇ ਕਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੰਦ ਹਨ? ਪਰ ਭੁਲੇਖਾ ਤਾਂ ਆਖਿਰ ਭੁਲੇਖਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਤਿੱਖੇ ਤੇ ਤਾਜ਼ੇ ਦੰਦਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਉਂਗਲੀ ਪਾ ਲਈ-"ਅੱਲ੍ਹਾ ਖ਼ੈਰ ਕਰੇ"। ਸਾਡੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, ਗਿਆਨੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨੌਂਪਤ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ,

ਡਾ: ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਡਾ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਸ:ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖੋਸਾ, ਡਾ:ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ, ਕੰਵਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਬ੍ਰਹਮ ਅਸਤਰ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਚੱਲੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂਰਥੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਦੰਦ ਖੱਟੇ ਕੀਤੇ ।ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਖੰਡੇ ਵੀ ਵਾਹੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਤਰਕ ਦੇ ਤੇਜ਼ਧਾਰ ਹਥਿਆਰ ਸਾਜਣ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਭਿਅੰਕਰ ਅਸਤਰਾਂ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦੀਆਂ ਟਕਸਾਲਾਂ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੇਧ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਆਦਿ ਨਵੇਂ ਯੋਧੇ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਜੜਾਂ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਹੁਣ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਤ੍ਰਿਵੈਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਡਾ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ "ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਮੀਖਿਆ" ਦਾ ।ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੰਗਾ ਵਰਗੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਸੰਜੀਦਗੀ ਵੀ ਹੈ, ਯਮੁਨਾ ਦਾ ਰਜੋਗੁਣੀ ਰੰਗ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਸਵਤੀ ਵਾਲੇ ਗੁੱਝੇ ਬ੍ਰਹਮ ਤੱਤ ਮਈ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵੀ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਇੱਕ ਅਸਥਾਨ ਉੱਪਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰੂਤਾ ਜਾਂ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਬੀਰ, ਫਰੀਦ, ਰਾਮਾਨੰਦ ਆਦਿਕ ਭਗਤ, ਬਾਈਬਲ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼, ਵੇਦ ਅਤੇ ਜੈਨ ਬੋਧ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਇਹ ਆਦਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਦਸਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਕਿਉਂ ਬਣਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕੋਈ ਇਤਨੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋਵੇ? ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਦੀ ਗ਼ੁਸਤਾਖ਼ੀ ਕਰਾਂ ਫਿਰ ਤਾਂ ਖ਼ਤਰਾ ਜੈਦੇਵ ਦੇ ਗੀਤ ਗੋਬਿੰਦ ਤੋਂ, ਵਾਤਸਾਯਨ ਦੇ ਕਾਮਸੂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਫਿਲਮੀ ਮਾਧਿਅਮ ਤੋਂ ਵੀ ਹੈ। ਡਾ: ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਤਰਕ ਵਿੱਚ ਕਿਤਨਾ ਵੱਡਾ ਬਲ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਢਾਹੁਣ ਤੁਰੋਂਗੇ?

ਦੂਜਾ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲਿਖਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਕਰਕੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਵੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਡਾ: ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਏਨੀ ਬੇਨਤੀ ਹੋਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਫਿਰ ਇਹਨਾਂ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਹੀਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰਥਰੀ ਹਰੀ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਸਿੰਗ ਪੂਛ ਤੋਂ 'ਪਸ਼ੂ' ਆਖਣਾ ਹੀ ਬੇਹਤਰ ਰਹੇਗਾ।

साहित्य संगीत कला विहीनः ।
साक्षत पशुः पुच्छ विषण हीनः। (नी.श. 12)

"ਅਸਲ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਵਿਵੇਚਨ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਸਿਖਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਹਰ ਵਿਚਾਰ ਇਤਨੀਆਂ ਅਥਾਹ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਨੂੰ

ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨਵੀ ਬੁਧੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਵੇਚਨ ਅਸੰਭਵ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਗੱਲ ਗੰਭੀਰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹੈ। ਹਰ ਵਿਚਾਰ ਇਤਨਾ ਵਿਵਸਥਿਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਰ ਸਾਹਿਤਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਤੁਛ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਧੁੰਦਲਾ ਅਤੇ ਅਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਹਰ ਵਿਚਾਰ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹ ਚਿੰਤਨ ਦੀਆਂ ਕਈ-ਕਈ ਪਰਤਾਂ ਵਿਚ ਲਪੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੈਵੀ-ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨਾ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਸਮਝ ਸਕਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ"।

ਆਪਣੀ ਲੇਖਣੀ ਨੂੰ ਵਿਰਾਮ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਡਾ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਬੰਧੀ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੇ 'ਜੀ ਆਇਆਂ' ਆਖਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਆਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੂੜ੍ਹ, ਤਰਕ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੂਰਵਕ ਰਚਨਾ ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਉਪਰ ਸ਼ੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਕੌਲਰ, ਦਸ਼ਮ ਦੇ ਖੋਜੀ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਨਵੇਂ ਖੋਜ ਦੇ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹੇਗੀ ਓਥੇ ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਠੋਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵੀ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ੰਕਾ ਨਿਵਾਰਕ ਅਉਖਧ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵੰਗਾਰ ਵੀ ਬਣੇਗੀ।

ਦਾਸ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ਆਮਦੀਦ।

ਸਹੀ/-

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ /
ਸਵਾਮੀ ਬ੍ਰਹਮਦੇਵ 'ਉਦਾਸੀ'
ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕ: ਬੱਧਨੀ ਕਲਾਂ।
ਮੋਬ: 94173-57552

ਆਰਾਧਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਸਾਚਾ ਨਿਤ ਦੇਇ ਚੜੈ ਸਵਾਇਆ॥

ਦਮਦਮਾ ਅਸਥਾਨ
ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ

(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੀ 11ਵੀਂ ਸੰਤਾਨ)

ਬਾਬਾ ਸਰਬਜੋਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ-ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨ

ਕਿਲ੍ਹਾ ਹਜ਼ੂਰ ਬੇਦੀ ਸਾਹਿਬ, ਡਾਕਖਾਨਾ ਊਨਾ ਸਾਹਿਬ
ਜ਼ਿਲਾ ਊਨਾ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼)
ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਨੰ: 01975 226126, 25113

ਦਮਦਮਾ ਅਸਥਾਨ:
ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ ਮਨਸੂਰਾਂ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ) ਪੰਜਾਬ
ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਨੰ: 0161-2842026 ਮ: 94174-28915

ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਰਮਜ਼ ਅਤੇ ਰਹੱਸ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਬਦਾਮ, ਅਖ਼ਰੋਟ, ਪਿਸ਼ਤਾ, ਕੇਲਾ, ਸੰਤਰਾ ਜੈਸੇ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਛਿਲੜਾਂ ਲਾਹ ਕੇ ਭੁੰਚਿਆ (ਖਾਇਆ) ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਬੋਧ (ਜਾਣਕਾਰੀ) ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਛਿਲਕਿਆਂ ਸਮੇਤ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਵਤਾਰੀ ਆਤਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਵੀ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਅਤੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਰਮਜ਼ ਅਤੇ ਰਹੱਸ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰਮਜ਼ ਅਤੇ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਜਾਚ ਨਾ ਆਵੇ ਜਾਂ ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਇਲਾਹੀ ਬੋਲਾਂ ਦੇ ਤੱਤ ਸਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਕਠਿਨਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਇਹੋ ਕੁੱਝ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਰਮਜ਼ ਅਤੇ ਰਹੱਸ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਾਰ ਤੱਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭੀ ਦਰਜ ਹੈ

"ਬਾਣੀ ਬਿਰਲਉ ਬਿਚਾਰਸੀ ਜੇ ਕੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ।"

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਪੰਨਾ-935)

ਅਤੇ

"ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੀ ਬਿਰਲੋ ਕੋ ਅਰਥਾਵੈ॥"

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਪੰਨਾ 945)

ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕੌਮ ਦੀ ! ਅੱਜ ਹਰ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਡਿਗਰੀਆਂ ਪਾਸ, ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਹੀਣ ਮਨੁੱਖ ਜਿੱਥੇ ਨਾਸਤਿਕਤਾ ਵੱਲ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਕਿਤਾਬੀ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਬਾਣੀਆਂ ਸਿਰ ਬਾਣੀ, ਸੱਚੇ ਖਸਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿੰਤੂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਚਾਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹਉਮੈਂ ਵਸ ਹੋ, ਗੁਰੂਆਂ, ਪੀਰਾਂ-ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਤੇ ਵੀ ਉਂਗਲੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਜੀਵ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਮ ਜੀਵਨ, ਪਰਮ

ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਮਖ਼ਮੂਰ, ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਖਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੁਰਮੁਖ ਰੂਹਾਂ, ਪਰਮ ਆਤਮਾਵਾਂ, ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਕਿੰਤੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਕਲਯੁਗੀ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਤਿਸਾਹ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ।

"ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਸਾਈ ਧਰਮ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ॥
ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ॥"

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਪੰਨਾ-145)

ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਦਸਮ ਪਾਤਿਸਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਜਿਸਦਾ ਪੰਜ ਤਖ਼ਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਤਖ਼ਤਾਂ ਤੇ ਅੱਜ ਪ੍ਰਕਾਸ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸਚਰਜ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਸਮੁੱਚਾ ਪੰਥ ਅਤੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਫ਼ਕੀਰ ਨਤਮਸਤਕ ਹੁੰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੁਖਾਂਤ ਇਹ ਹੈ, ਪੰਥ ਦੀ ਸਿਰਮੌਰ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ (ਅਗਵਾਈ) ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੰਕਾਰੀ ਸੱਜਣਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਖਲੋਤੇ ਹਨ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦਰ ਘਰ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੈ ਮੇਰੀ ਹੋਸ਼ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਥ ਦੀ ਸਿਰਮੌਰ ਹਸਤੀ, ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਉਸਰੱਈਏ, ਗੁਰੂ ਵੰਸ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜ਼ੀ, ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਦੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਜਾਣੇ ਗਏ। ਇਹੋ ਕਾਰਣ ਹੈ ਊਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪੂਰਨ ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ਉੱਥੇ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਚਿਤ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵੀ ਪੂਰਾ ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ।

ਡਾ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਮੀਖਿਆ' ਪੁਸਤਕ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਕੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਈ ਹੈ। ਐਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਸੀਸ ਹੈ

"ਧੰਨ ਲਿਖਾਰੀ ਨਾਨਕਾ ਜਿਨਿ ਨਾਮੁ ਲਿਖਾਇਆ ਸਚੁ।"

ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਸ਼ਿਤ ਸੋਚ ਦੇ ਅਲਪ ਹੀਣ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

"ਕਲਮ ਜਲਉ ਸਣੁ ਮਸਵਾਣੀਐ ਕਾਗਦੁ ਭੀ ਜਲਿ ਜਾਉ॥
ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਜਲਿ ਬਲਉ ਜਿਨਿ ਲਿਖਿਆ ਦੂਜਾ ਭਾਉ॥"

ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸਾਹ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ, ਐਸੇ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਸੀਸ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਸਚ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਦੀ ਜੁਗਤਿ ਅਤੇ ਤੌਫ਼ੀਕ ਝੋਲੀ ਪਾਉਣ ਜੀ।

ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਸਹਾਈ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਹੀ ਆਸ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਜੀ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ
ਬਾਬਾ ਸਰਬਜੋਤ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਨਾ ਕੋ ਬੈਰੀ ਨਹੀ ਬਿਗਾਨਾ ਸਗਲ ਸੰਗਿ ਹਮ ਕਉ ਬਨਿ ਆਈ॥

ਟਿਕਾਣਾ ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ

ਜੀ.ਟੀ. ਰੋਡ, ਸ਼ੰਭੂ, ਤਹਿ: ਰਾਜਪੁਰਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ। ਫੋਨ: 01762-265395, 94174-59532

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਰਚਿਤ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸੀਸ ਝੁਕਾਉਂਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਕੁ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਿਥੇ ਪੰਥ ਦੇ ਹੋਰ ਮਸਲਿਆਂ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੁਬਿਧਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਥੇ ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਥ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ 'ਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਮਿਲ ਬੈਠ ਕੇ ਹੱਲ ਕਰੇ ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ (ਲਟਕਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ) ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਉਪਜ ਰਹੀ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਪੰਥਕ ਰਾਏ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਵੇ।

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿੰਤੂ-ਪਰੰਤੂ ਨਾ ਕਰੇ; ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਹੁਣ ਕਿੰਤੂ ਪਰੰਤੂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ੍ਵੈ-ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਲਲਕਾਰ-ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਟੇਜਾਂ, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਜਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਹਿਸ ਕਰੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਭਰਪੂਰ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪਰੰਤੂ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਮੀਖਿਆ' ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ ਕੇ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਸਿੱਖ ਜਾਗੋ ਲਹਿਰ' ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਕਬੂਲਦਿਆਂ ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਲੈ ਕੇ ਪੂਰੇ ਜਾਹੋ-ਜਲਾਲ ਨਾਲ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿਤਰੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮਨ, ਤਨ ਤੇ ਧਨ ਕਰਕੇ ਇਨਾਂ ਦਾ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਸਾਥ ਦੇਣਾ ਹਰ ਪੰਥਕ ਮਾਈ ਭਾਈ ਦਾ ਪੂਰਨ ਫ਼ਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸੱਚੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮਿਹਰ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਸੇਵਾ ਲੈਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਬਖ਼ਸ਼ੇ।

ਸ਼ੁਭ ਇਛਾਵਾਂ ਨਾਲ

ਦਾਸ

ਸਹੀ/-

ਮਹੰਤ ਚਮਕੌਰ ਸਿੰਘ 'ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ'

ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁੱਝ ਧਰਮ ਦੋਖੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਊ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਗਰ ਅਤੇ ਠੋਸ. ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਮਾਨਯੋਗ ਡਾ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਮੀਖਿਆ' ਨਾਮ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਰਤਾ ਕਲਗੀਧਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਡਾ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬਲ ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣ।

ਦਾਸ

ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਸੇਵਾਦਾਰ
ਮੁੱਖ ਅਸਥਾਨ ਨਾਨਕਸਰ ਕਲੇਰਾਂ
ਜਗਰਾਉਂ (ਲੁਧਿਆਣਾ)

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਸੰਪਰਦਾ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਰਮਸਰ, ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ।

ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਲਈ ਇਹ ਸੇਵਾ 'ਕੂੜੁ ਬੋਲਿ ਭਉਕਣ' ਵਾਲੇ 'ਜਿਨ ਜੀਵੰਦਿਆ ਪਤਿ ਨਹੀ' ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ *'ਜਿਉਣ'* ਵਾਲਿਆਂ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਕਰਾਰੀ ਚੋਟ

ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਾ ਦਾ *'ਕਾਲਾ'* ਕਾਰਨਾਮਾ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਮੀਨੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਯੁਕਤੀ ਸੰਗਤ ਲਾਹਨਤ

'ਭਲੋ ਭਲੋ ਰੇ ਕੀਰਤਨੀਆ' ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਠੁਕਰਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ *'ਦਰਸ਼ਨ'* ਗਿਆਤਾ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਢੌਂਗੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਦੀ ਖੋਪੜੀ ਰਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਚ ਦਾ ਕਰੰ ਅਤੇ 'ਬਿਨੁ ਗੁਣ ਗਰਬੁ' ਕਰਨ ਵਾਲੇ 'ਅਸਲਿ ਖਰ' ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਾ ਵਿੱਚ ਹੀਂਗਦੇ ਅਤੇ ਫ਼ੋ *'ਮਾਨ'* ਵਿੱਚ ਦੁਲੱਤੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਉੱਤੇ ਵੱਜਣ ਵਾਲਾ ਸਲੋਤ੍ਰ ਹੈ।

'ਲੋਭ ਲਹਰਿ' ਵਿੱਚ ਹਲਕ ਕੇ 'ਹਲਕਿਓ ਸਭਹਿ ਬਿਗਾਰੇ' ਦੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਹਰਕ ਕਰਦੀ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਵੀ ਵੱਢ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਸਦਾ 'ਕੂੜ ਕਮਾਵਹਿ' ਵਿੱਚ ਗ਼ਲਤਾ *'ਦੁਸਟ ਚਉਕੜੀ'* ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਹੋਰ ਸਮ੍ਰਥਾ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਬਖ਼ਸ਼ਣ, ਇਹੋ ਹੀ ਦਾਸ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ।

ਸਹੀ/-

ਬਲਜਿੰਦਰ ਸਿੰ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥

ਖਾਲਸਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆਲਾ ਜਥਾ ਰੰਧਾਵਾ, ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ (ਪੰਜਾਬ)

ਦਾਸ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ, ਮਾਣਯੋਗ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਕ੍ਰਿਤ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਤੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕੂੜ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਲਈ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਮੀਖਿਆ' ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਲਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰਾ ਤਤਪਰ ਰਹੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ

ਸਹੀ/-
ਹਰੀ ਸਿੰਘ
ਸੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜਥਾ ਰੰਧਾਵਾ

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਸਿਖ ਧਰਮ-ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਕਾਰਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਿਰੁਕਤ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਿਰੁਕਤ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਧਾਤੂ, ਵਿਉਤਪਤੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਖਰੇ-ਵਖਰੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੂਝ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ-ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰੁਕਤ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਜਿਲਦਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਬੜੀ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਬੁਧੀ ਨਾਲ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਪਗ 20 ਜਿਲਦਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਹੀ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪਿਛਲੇ 15 ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਖਿਲਵਾੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਖਿਲਵਾੜ ਪਿਛੇ ਦਰਅਸਲ ਕਿਹੜੇ ਤੱਤ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇੰਨਾ ਅਵੱਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਰਾਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਅੜਿੱਕੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਧੁੰਦਲਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਸ਼ੰਕੇ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਮੂਲ-ਆਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਝਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਬੜਾ ਹੀ ਸਾਰਥਕ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਕੱਚ-ਘਰੜ ਅਤੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਹਿਲਾ ਕੇ ਪੁਟਣ ਦਾ ਅਨੂਠਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੂਸ਼ਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਰਕਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਜਿਠਿਆ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਨਾ ਤਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਕੋਈ ਬੀੜ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ 1769 ਈ. ਵਿਚ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿਬਰ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮੇ ਵਿਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਤੁਕਾਂ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਦੂਸ਼ਨ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾਇਆ ਹੈ।

ਛਿਬਰ ਦੇ ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮੇ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚਲੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਨੇਕਾਂ

ਵਿਰੋਧਮਈ ਤਰਕਾਂ ਦੇ ਮੂਲ-ਆਧਾਰ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਦੇ ਸ਼ੋਧ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਹਵਾਲੇ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਲਾਏ ਦੂਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸੰਜਮਪੂਰਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤਰਕ-ਆਧਾਰਿਤ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚਲੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸੰਨ-ਸੰਵਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਵਿਦਵਾਨ (ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੱਡੀਆਂ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਹਨ) ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੀਆਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਰੇ ਭੁਲੇਖਾਪੂਰਨ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਨਿੱਠ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਕਾਰਨ ਦੀ ਵੀ ਘੋਖ-ਪੜਚੋਲ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਰਥਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਚ-ਕੋਟੀ ਦਾ ਸਾਹਿਤਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਅਤੇ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਚ-ਕੋਟੀ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਪਰੰਪਰਾ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਜੋਂ ਇਕ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇੰਵ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਭੰਡਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮੁਖ ਉਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ; ਦਰਅਸਲ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕੈਨੋਨਾਇਜੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਫਰਵੇਂਸਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਉਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰਭੈਤਾ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਠਕ-ਜਨ ਸਮਝ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਨਿਸ਼ਠਾਪੂਰਵਕ ਵਾਚਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ

ਐਡੀਟਰ-ਇਨ-ਚੀਫ

ਪ੍ਰੋ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ ਵਿਭਾਗ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ਮੁੱਖਬੰਧ

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਜਦੋਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਇਸ ਬਾਬਤ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਤੁਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਮੁਖ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਜਿਸ ਦਾ ਜੋ ਦਿਲ ਕੀਤਾ ਸੋ ਲਿਖ ਮਾਰਿਆ। ਦੂਜੇ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਏਨੀ ਜਟਿਲ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਹੈਰਾਨੀ ਤਦ ਹੁੰਦੀ, ਜੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਰੇ ਵਿਵਾਦ ਪੈਦਾ ਨਾ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਜੀਨੀਅਸ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਹਿਬ ਦਿਮਾਗ਼ ਅਤੇ ਹੁਸਨੁਲਚਰਾਗ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਇਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ, ਜੋ 30 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਿਖ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿਚ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ, "ਕੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਸਮਝਦੇ ਹੋ?" ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ- ਜੀ ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਤ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਮਾਹਿਰ ਨੇ ਦੂਜਾ ਸਵਲਾ ਕੀਤਾ- ਕੀ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਹਾਂ ਜੀ। ਮਾਹਿਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ- ਚੌਪਈ ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ- ਚੌਪਈ ਮੈਂ ਛੱਡ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਸਿਖ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਦੇ ਮਾਹਿਰਾਂ (!) ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ, ਤਦ ਆਮ ਬੰਦੇ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ?

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਸਮਝਦਿਆਂ ਵਧੀਕ ਜਟਿਲਤਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਗੁਣ-ਗਾਇਨ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਲੌਕਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ Poetry of Politics ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਦਵੰਧ ਹੈ, ਘੋਲ ਹੈ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਨਾਦ ਦੀ ਅਟੁਟ ਗੂੰਜ ਹੈ, ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹਨ, ਯੁਧ ਅਤੇ ਯੁਧ-ਨੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਚਾਨਣ ਨਾਲ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ, ਨੇਕੀ ਦੀ ਬਦੀ ਨਾਲ, ਬਾਬੇ ਕਿਆਂ ਦੀ ਬਾਬਰ ਕਿਆਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਵਖਿਆਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਨਿੰਦਕਾਂ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਅਤੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਧੁੰਦਲਾਪਨ ਨਹੀਂ। ਹਥਲੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਪੌਰਾਣਿਕ

ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਤਾਂ ਦਿੱਤੇ ਹੀ ਹਨ, ਸਾਮੀ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਨੇਕ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੱਤ ਨੂੰ ਠੋਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦਾ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਨਮੂਨਾ ਵੇਖੋ-

"ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਨੇ ਹਰ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਵਖਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੇ ਕੇ ਯਹੂਦੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖੀ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰੇ ਕਬੀਲੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਰੂਪ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਮੁਚੀ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬ ਹੋਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਈ ਸੀ।"

ਮਿਰਗੀ ਅਜਿਹੀ ਨਾਮੁਰਾਦ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮਰੀਜ਼ ਜਾਂ ਡਾਕਟਰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਦੋਂ ਦੌਰਾ ਪੈ ਜਾਏ। ਤਿੰਨ ਸਦੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਅਜਿਹਾ ਦੌਰਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਮੰਦਭਾਵਨਾ ਤਹਿਤ ਅਸ਼ਲੀਲ ਭਾਸ਼ਾ ਸਹਿਤ ਨਿੰਦਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨੂੰ ਮੂਰਖਤਾ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁਧ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਸਿਖ/ਅਸਿਖ ਨੂੰ ਮੂਰਖਤਾ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਦੁਲੱਤੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਵਿਚਲੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਲਾਗਿਓਂ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਲੰਘਦੀ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਕ ਝੋਟਾ ਜਦੋਂ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਦੌੜਦੀ ਜਾਂਦੀ ਦੇਖਦਾ, ਤਾਂ ਫੁੰਕਾਰਨ ਲਗਦਾ, ਖੁਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਪੁਟਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਈਰਖਾ ਸੀ ਕਿ ਕ੍ਰੋਧ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਚੈਨ ਕਰਦੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਇੰਜਣ ਇਕੱਲਾ ਦੌੜਦਾ ਆਉਂਦਾ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਝੋਟੇ ਨੇ ਸਮਝਿਆ, ਇਹਨੂੰ ਭਜਾਉਣਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਔਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਦੇ ਐਨ ਵਿਚਕਾਰ ਟੱਕਰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਇੰਜਣ ਵਲ ਦੌੜਿਆ। ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ 15-20 ਏਕੜਾਂ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤਕ ਉਸਦੇ ਹੱਡ, ਮਾਸ ਅਤੇ ਖੂਨ ਦੇ ਲੋਥੜੇ ਵਿਛੇ ਹੋਏ ਦੇਖ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਗੁਰੂ-ਨਿੰਦਕਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਵਾਪਰਨ, ਸਾਡੀ ਕਾਮਨਾ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਟੱਕਰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਮਾਨ ਦੇ ਆਪ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਹੋਣਗੇ।

ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਡੇਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰੀ ਜਾਏਗੀ ਹੀ, ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਨ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਅਸੀਸ ਮਿਲੇਗੀ।

27-11-08

ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪਨੂੰ (ਡਾ.)
ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

ਸਿਖ ਧਰਮ-ਅਵਲੰਬੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੂਜਾ ਅਤਿ-ਸਤਿਕਾਰਤ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ, ਗਾਇਨ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਸਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਨਾਮ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਡੇ ਭਾਗ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਇਸੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਨੂੰ 'ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ' ਆਖਿਆ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ, ਜੋ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰੁਤਾ ਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਪਦ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਅਠਾਰਵੀਂ ਅਤੇ ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਕਿੰਤੂ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਰਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰੁਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ਿਥਿਲ (ਕਮਜ਼ੋਰ) ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਚਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਹੀ ਪੰਥ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 1428 ਅੰਕ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਹਨ। ਇਸ ਪਾਵਨ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਹਨ-

*1. **ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ** 199 ਪਦਾਂ ਦੀ ਇਹ ਅਤਿ ਅਹਿਮ ਰਚਨਾ ਸਿਖ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ 10 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਛੰਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। 'ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ' ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ 'ਕਰਮ ਨਾਵਾਂ' ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਮੂਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅਤੀ ਸੁੰਦਰ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।*

*2. **ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ** : ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੂਜੀ ਬਾਣੀ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ 271½ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਹਰ ਅੰਗ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਅਤੇ ਆਦਿ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਣੀ ਦ੍ਵੈਤ ਅਤੇ ਅਦ੍ਵੈਤ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਸੰਮਿਸ਼੍ਰਣ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਪੂਰਨ ਅਦ੍ਵੈਤਵਾਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਪਦਾਂ ਵਿਚ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪ੍ਰਭਾਵਕਾਰੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ' ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕਾਲ*

ਰੂਪ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਹੋਰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਆਏ 10 (ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ) ਸਵਈਏ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅੰਤਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਵਿਸ਼ਯਕ ਕੁਝ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ।

3. **ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ (ਆਤਮ-ਕਥਾ)** 14 ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਅਤੇ 471 ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹੋਈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਤੀਜੀ ਮਹਤਵਸ਼ਾਲੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮ-ਕਥਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵੰਸ਼-ਪਰੰਪਰਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਗੁਰੂ-ਪਰੰਪਰਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ, ਭੰਗਾਣੀ ਨਦੌਨ ਹੁਸੈਨੀ ਆਦਿ ਯੁਧਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤਕ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਹਿਮਾ ਮਗਰੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਬੇਦੀ ਅਤੇ ਸੋਢੀ ਕੁਲ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੁਚੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਲ ਮਕਸਦ ਯੁਧ-ਚਿਤ੍ਰਣ ਹੈ, ਜੋ ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਅਵਤਾਰ ਕਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੇਵੀ-ਕੌਤਕਾਂ ਦਾ ਮੂਲ-ਆਧਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਆਰੰਭਿਕ ਪਦ 'ਨਮਸਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਖੜਗ ਕੋ ਕਰੌ ਸੁ ਹਿਤੁ ਚਿਤ ਲਾਇ। ਪੂਰਨ ਕਰੋ ਗਿਰੰਥ ਇਹ ਤੁਮ ਮੁਹਿ ਕਰਹੁ ਸਹਾਇ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਜੀ ਕੀ ਉਸਤਤਿ' ਲਿਖ ਕੇ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਮਗਰੋਂ ਹੁਣ ਅਗਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕੌਤਕ ਦੈਵੀ-ਪੁਰਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੇ ਕਾਲਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਵਤਾਰੀ ਹਸਤੀਆਂ ਦੀ ਸਮੂਹ ਸਮਰਥਾ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਮੂਲ-ਕੇਂਦਰ 'ਕਾਲ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ' ਹੈ। ਇੰਵ ਅਵਤਾਰ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਿਮਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਥੂਲ ਕਾਇਆ ਵੀ ਦਿਵਯ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਦੈਵੀ-ਸਤਾ ਦਾ ਇਕ ਕਾਲ-ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ 'ਕਾਲ' ਪਦ ਵਰਤ ਲੈਣ ਤਾਂ ਬਿਨਾ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਅਲਪਗਤਾ ਵਿਚ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਿੰਤੂ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ। ਪੂਰਬਲੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਇਸ ਤਰਫ਼ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੂ ਸਮਕਾਲੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਹਨ।

4. **ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ (ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ)** ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਪੁਰਾਣ-ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇ ਕੌਤਕ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਇਹ ਬਹੁਤ ਉਚਾ ਸਨਮਾਨ ਹੈ। ਇਸੇ ਆਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ (ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ)' ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਅਠ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਪਸਰੀ 233 ਪਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨਾਲ 'ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ' ਲਿਖ ਕੇ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਪੌਰਾਣਿਕ ਦੇਵੀ ਦੇ ਕੌਤਕਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਹ

ਚੰਡੀ ਕਵੀ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਯੁਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਪੌਰਾਣਿਕ ਅਵਤਾਰ-ਕਥਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਵਾਂਗ ਇਹ ਦੇਵੀ-ਕਥਾ ਵੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਲਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇਵੀ-ਬਲ ਨੂੰ ਸਮੁਚੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਦਸ ਕੇ ਨਾਰੀ-ਉਥਾਨ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਚੰਡੀ-ਕਥਾ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਨੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਆਦਿ, ਅਪਾਰ, ਅਲੇਖ, ਅਭੇਖ, ਅਨੰਤ, ਅਲਖ ਅਤੇ ਅਨਾਸ ਪ੍ਰਭੂ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ- ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਤੁਮਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜੋ ਕਛੁ ਮੋ ਪਰਿ ਹੋਇ। ਰਚੋ ਚੰਡਿਕਾ ਕੀ ਕਥਾ ਬਾਣੀ ਸੁਭ ਸਭ ਹੋਇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦੇਵੀ, ਵਿਸ਼ਨੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲਛਮੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪਾਰਬਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਯਥਾ-

ਤਾਰਨ ਲੋਕ ਉਧਾਰਨ ਭੂਮਹਿ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰਨ ਚੰਡਿ ਤੁਹੀ ਹੈ।
ਕਾਰਨ ਈਸ ਕਲਾ ਕਮਲਾ ਹਰਿ ਅਦ੍ਰਸੁਤਾ ਜਹ ਦੇਖੋ ਉਹੀ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ ਹੇ ਹਰੀ ! ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਚੰਡੀ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ। ਵਿਸ਼ਨੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲਛਮੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪਾਰਬਤੀ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਵੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਆਪਕ ਹੋਇਆ) ਹੈ।

5. **ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ 2** 262 ਪਦਾਂ ਦੀ ਇਹ ਰਚਨਾ 'ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ' ਦੇ 'ਦੁਰਗਾ ਸਪਤਸ਼ਤੀ' 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਦੈਤਾਂ ਨਾਲ ਯੁਧਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

6. **ਵਾਰ ਦੁਰਗਾ ਕੀ :** ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਨਾਮ 'ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ' ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ 'ਭਗਉਤੀ ਦੀ ਵਾਰ' ਵੀ ਕਹਿ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਚ ਹੀ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। 55 ਪਦਾਂ ਦੀ ਇਹ ਰਚਨਾ ਗੂੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਰਚਿਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਨੌਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਸ ਦੇ ਕਵਿ-ਰਚਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਅਜਿਹੀ ਬੇਤੁਕੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਚ ਆਇਆ 'ਪਾਤਸਾਹੀ 10' ਕਵੀ ਦਾ ਮੰਗਲ ਹੈ, ਪਰ ਇੰਞ ਤਾਂ 'ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ' ਵੀ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਇਕ ਭ੍ਰਾਮਿਕ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ 'ਸਿਰਖੰਡੀ ਛੰਦ' ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਰਸ ਦੀ ਸਿਖਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

7. **ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ** 336 ਪਦਾਂ ਦੀ ਇਹ ਰਚਨਾ ਸੁਤੰਤਰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਉਲਿਖਿਤ ਹੋਏ ਹਨ।

8. **ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ** ਇਸ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਮਛ, ਕਛੁ, ਨਰ-ਨਾਰਾਇਣ, ਮੋਹਿਨੀ, ਵਾਰਾਹ, ਨਰਸਿੰਘ, ਵਾਮਨ (ਬਾਵਨ), ਪਰਸ਼ੁਰਾਮ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਰੁਦ੍ਰ, ਜਲੰਧਰ, ਵਿਸ਼ਨੂ, ਸ਼ੇਸ਼ਸਈ, ਅਰਿਹੰਤ ਦੇਵ, ਮਨੁ ਰਾਜਾ, ਧਨੰਤਰ ਬੈਦ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਰਾਮ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਨਰ, ਬੁਧ ਅਤੇ ਕਲਕਿ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੁਖ ਰੁਚੀ ਯੁਧ-ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਸਰਵ-ਪ੍ਰਥਮ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਪ੍ਰਤੀ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖ ਕੇ- **ਦਸਮ ਕਥਾ ਭਗੌਤ**

ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਥੇਦਾਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪੰਥ ਅਕਾਲੀ ਬੁੱਢਾ ਦਲ, ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਮੁਖੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ, ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਬਾ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਿਸਲ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਤਰਨਾ ਦਲ ਹਰੀਆਂ ਵੇਲਾਂ ਵਾਲੇ, ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਬਾ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਮੁਖੀ ਦਲ ਬਾਬਾ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਮਹੰਤ ਸਵਾਮੀ ਗਿਆਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਮੁਖੀ ਨਿਰਮਲ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜਾ ਹਰਦੁਆਰ, ਗਿ. ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ/ਸਵਾਮੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇਵ 'ਉਦਾਸੀ', ਬਾਬਾ ਸਰਬਜੋਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੇਦੀ, ਸੰਤ ਚਮਕੌਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ', ਸੰਤ ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਨਕਸਰ, ਸੰਤ ਬਲਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ, ਸੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੰਧਾਵੇਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਮਪੁਰ ਖੇੜਾ, ਜਥੇਦਾਰ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਮੜੀਆਂਵਾਲ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤਰਨਾ ਦਲ, ਬਾਬਾ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਰਵਾਲੋਂ, ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਵੱਦੀ ਟਕਸਾਲ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਰਪੂਰ ਆਸੀਸਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਪਾਠਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਡਾ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਭੂਤ-ਪੂਰਵ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮੈਡੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼-ਭੋਪਾਲ) ਨੂੰ ਹਰ ਕੰਮ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਪਨ ਉਤੇ ਚਿਤ-ਲੀਨਤਾ ਸਹਿਤ ਯਾਦ ਰਖਣਾ ਮੇਰੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਹਿਸਾ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਸੰਤ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਣ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੌਭਾਗ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ।

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਡਾ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪਨੂੰ, ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਡਾ. ਗੁਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਆਭਾਰੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ. ਜੈਜੀਤ ਸਿੰਘ IPS ਆਈ. ਜੀ (CISF) ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਮੁਦਿਆਂ ਉਤੇ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਨ ਦੀਆਂ ਭ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਸਾਥਣ ਡਾ. ਸ਼ਰਨ ਕੌਰ ਦਾ ਬਹੁਮੁਲੇ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਉਤਸਾਹ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਨੈਤਿਕ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬੇਟੀਆਂ ਹਰਸਿਮਰਨ ਕੌਰ ਅਤੇ ਮਨਮੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਨਿਰੁਕਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਸਹਾਇਕਾਂ ਸ. ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਮੁਹੱਬਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੰਯੋਜਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਭਵ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਚਮਕੌਰ ਸਿੰਘ ਚਾਹ ਕੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਿਜੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਸਕੇ। ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਿਬੇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਸ੍ਰੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸ. ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਕਨਵੀਨਰ 'ਸਿੱਖ ਜਾਗੋ ਲਹਿਰ' ਅਤੇ ਕਰਤਾ ਸਿੱਖ ਜਾਗੋ ਪੁਸਤਕ ਨੇ ਲਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤਨਦਿਲੀ ਨਾਲ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਉਦਮੀ ਗੁਰਸਿਖ ਵੀਰਾਂ ਪ੍ਰੋ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਕਾਲਿਜ ਫਗਵਾੜਾ, ਸ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੋਗੋਆਣੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸ. ਤਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਾਸਟਰ ਚੈਂਚਲ ਸਿੰਘ ਮਾਹਲਪੁਰ, ਸ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਖੇਮਕਰਣ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਲਕਲਾਂ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗਿਆਨੀ ਸੇਰ ਸਿੰਘ ਅੰਬਾਲਾ, ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਖੋਸਾ ਕੋਟਲਾ, ਸ. ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਏਪੁਰ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਆਭਾਰੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਚੇਚੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਕ੍ਰਿਤੀ ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਪੁਜ ਰਹੀ ਹੈ।

ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਪਾਠਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਨਾਲ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਪਖ ਦਾ ਵਿਚਲਿਤ ਹੋਣ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੰਦੇਹ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੇ ਪੈਦ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਰਮ-ਜਾਲ ਟੁਟ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਵੇਕੀ ਪਾਠਕ ਭ੍ਰਾਮਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦ ਸਰਵਥਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪਠਨ-ਪਾਠਨ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਡਾ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਕੇਂਦਰ, ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਡਾ.)
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ।

ਤਤਕਰਾ

ਅਧਿਆਇ ਕ੍ਰਮਾਂਕ

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਕਰਤਾ

ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਦੁਤੀ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੈਗ਼ੰਬਰੀਆਤ ਦੀ ਸਿਖਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੰਕਲਪ, ਸੁਰਬੀਰਤਾ, ਧਰਮ-ਨਿਸ਼ਠਾ, ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਅਥਾਹ ਸ਼ਿਸ਼-ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅਸੀਮ ਭਾਵ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਦਰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਾਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਸਮੇਤ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਹਰ ਜੀਅ ਅਤੇ ਹਰ ਸਿਖ-ਸੇਵਕ ਮਨੁੱਖਤਾਵਾਦੀ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਨਾਲੋਂ ਅਗੇ ਵਧ ਕੇ ਸੂਲੀ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਨੇ ਸੂਲੀ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ 'ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਇਹ ਪਿਆਲਾ ਟਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਜੇ ਨਾ ਟਲੇ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤਿਵੇਂ ਹੋਵੇ। ਆਤਮਾ ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ'। ਬਾਈਬਲ ਅਨੁਸਾਰ ਸੂਲੀ ਉਤੇ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਈਸਾ ਨੇ ਇਹ ਅੰਤਿਮ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਸਨ- ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ?[1] ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਸਰਬੰਸ ਦਾਨੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਾਰ ਪੁਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਨਿਆਇ ਅਤੇ ਕਰੂਰਤਾ ਪੂਰਵਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਮੇਸ਼ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਵੇਖਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸੇਵਕਾਂ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਦੱਸਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਥਨ ਹੈ-

ਕਮਾਲੇ ਕਰਾਮਾਤ ਕਾਇਮ ਕਰੀਮ।
ਰਜ਼ਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਓ ਰਾਜ਼ਿਕ ਰਿਹਾਕੁਨ ਰਹੀਮ।[2]

(ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਰਾਮਾਤ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੈ, ਅਚਲ ਹੈ, (ਸਦਾ) ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈ। ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅੰਨ ਦਾਤਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ) ਬੰਧਨ ਕਟਣ ਵਾਲਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ)।

---

1. ਬਾਈਬਲ (ਨਵਾਂ ਨੇਮ), ਮਾਰਕ : 15-34
2. ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ, 1

ਨ ਸਾਜ਼ੋ ਨ ਬਾਜ਼ੋ ਨ ਫ਼ੌਜੋ ਨ ਫ਼ਰਸ਼।
ਖ਼ੁਦਾਵੰਦ ਬਖ਼ਸ਼ਿੰਦਏ ਐਸ਼ ਅਰਸ਼।[3]

ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਕੋਲ ਨਾ ਕੋਈ ਸਾਮਾਨ ਹੈ, ਨਾ ਘੋੜਾ ਹੈ, ਨਾ ਫ਼ੌਜ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ (ਸੁਖ-ਆਰਾਮ ਵਾਸਤੇ) ਦਰੀਆਂ-ਗਲੀਚੇ ਹਨ, ਜੇ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵਰਗੀ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਆਨੰਦ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹੋਰ ਪੈਗ਼ੰਬਰਾਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ -ਕਾਲ ਵਿਚ ਮਾਨਵੀ ਉਥਾਨ ਵਾਸਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁਖ ਝਲੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਬਿਨਾ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਦੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਦੈਵੀ ਫ਼ਰਜ਼ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਚਾਰ ਮੂਏ ਤੋ ਕਿਆ ਹੂਆ ਜੀਵਤ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ' ਕਹਿ ਕੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਉਚਾਈਆਂ ਉਤੇ ਸ਼ੋਭਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਾਰ ਪੁਤਰਾਂ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਭਾਵ ਸਮੁਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਨ ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਸਿਖ ਕੌਮ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰੀ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵਾਸਤੇ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਦੇ ਉਲਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰਦਿਆਂ 'ਅਤਿ ਹੀ ਰਣ ਮਹਿ ਤਬ ਜੂਝ ਮਰੌਂ' ਦਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਦਾਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ-ਸੰਕਲਪ ਸਹਿਤ ਮੰਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ ਅਗੇ ਮੌਤ ਦੇ ਟਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਵੀ ਮੌਤ ਦੇ ਆਗਮਨ ਦੀ ਚਾਅ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਨੀਂਹਾਂ ਵਿਚ ਚਿਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਤੀ ਦਰਦਨਾਕ ਮੌਤ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਰਤਾ ਵੀ ਅਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ।

ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਮਰੀਆਂ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦ੍ਵੈਤ ਦੇ ਸਮਸਤ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਬਲ ਨਾਲ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਸਮੁਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ- 'ਤਾਹੀ ਤੇ ਉਪਜ ਸਭੈ ਤਾਹੀ ਮਹਿ ਸਮਾਹਿੰਗੇ'। ਸੰਗਠਨ ਕਰਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਦੇ 12 ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੌਰੇਤ-ਰਚਇਤਾ ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਅਗੇ ਸਨ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਨੇ ਹਰ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਵਖਰੀ ਪਹਿਚਾਨ ਦੇ ਕੇ ਯਹੂਦੀ-ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖੀ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰੇ ਕਬੀਲੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਰੂਪ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਮੁਚੀ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬ ਹੋਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਖ ਅਤੇ ਸਿਖ ਦਾ ਭੇਦ, ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿਖ ਦਾ ਭੇਦ, ਸਿਖ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਹਰ ਭੇਦ, ਹਰ ਵਖਰੀ ਪਹਿਚਾਨ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਨਿਰੋਲ ਖ਼ਾਲਿਸ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਦਰਜ਼ਾਬੰਦੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਬਰਾਬਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਨਾਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਊਚ-ਨੀਚ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਕੇਵਲ ਹਰ ਮਾਨਵ ਦੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿਚ 'ਏਕੁ

---

3. [redacted]ਨਾਮਾ, 3

ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ' ਦਾ ਨਾਦ ਹਰਦਮ ਗੂੰਜਦਾ ਹੋਵੇ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਇਸਰਾਈਲ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੈ ਆਏ ਸਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਦੀ ਸਤਵਾਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿਚ ਉਚੇ ਕੌਮੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਝੁਲਾ ਕੇ ਨਗਾਰਿਆਂ ਦੀ ਚੋਟ ਰਾਹੀਂ ਅਨਿਆਇਕਾਰੀ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੂੰ ਇੰਞ ਲਲਕਾਰਿਆ ਸੀ ਕਿ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਅਡੋਲ ਝੂਲਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਫਲਸਤੀਨ ਦੀ ਵਰਦਾਨ-ਭੂਮੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ, ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਗ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੈ ਆਏ ਸਨ, ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅੰਦਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਬਲ ਭਾਵਨਾ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੈ ਆਏ ਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਤਾਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਹੀ ਵਰਦਾਨ-ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਸੁਰਗ ਦਾ ਰਾਜ ਬਣ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਅਬਰਾਹਮ ਨੇ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਮੈਸੋਪੋਟਾਮੀਆ ਵਿਚ ਸਥਿਤ 'ਉਰ' ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਚਾਰੀਵਸ ਤਿਆਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਜੂਝਦਿਆਂ 'ਆਨੰਦਪੁਰ' ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮਰਯਾਦਿਤ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਹ ਇਤਨੇ ਪ੍ਰਬਲ ਸਮਰਥਕ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਰ ਸਿਖ ਮਰਯਾਦਾ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਨਾਲੋਂ ਉਚੇਰਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਜੀਵਨ ਜੀਣ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਧਰਮ ਯੁਧ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਇਕੋ ਗੀਤਾ ਉਚਾਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਧਰਮ ਯੁਧ ਵਿਚ ਚਾਅ ਸਹਿਤ ਸਦਾ ਜੂਝਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪ ਅਨੇਕਾਂ ਉਤਮ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਉਚ-ਕੋਟੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨਾ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਡੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹੋ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਪਰਵਰਤੀ ਕਾਲ ਦੇ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਸਿਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਅਨਿਆਇ ਵਿਰੁਧ ਯੁਧ-ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਅਭਿੰਨ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਆਲਿਮ ਕਵੀ ਦਾ ਕਿੱਸਾ 'ਮਾਧਵ ਨਲ ਕਾਮ ਕੰਦਲਾ' ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਵਿ ਗਣਪਤਿ, ਆਨੰਦਧਰ, ਕੁਸ਼ਲ ਲਾਭ ਅਤੇ ਦਾਮੋਦਰ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ 'ਮਾਧਵ-ਨਲ ਕਾਮ ਕੰਦਲਾ' ਕਾਵਿ-ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਕਥਾ-ਵਸਤੂ ਕਰ ਕੇ ਆਲਿਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮੁਖ ਗਾਥਾ ਮਾਧਵ ਅਤੇ ਕਾਮ ਕੰਦਲਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਆਲਿਮ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਉਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਯੁਧ-ਚਿਤ੍ਰਣ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ-

ਰਣ ਮੰਡਣ ਖੰਡਣ ਦਵਨ ਆਨੰਦੇ ਸਭ ਸੁਰ।
ਚਲੈ ਚੰਚਲਾ ਚੋਬਲੈ ਡਰਤੇ ਕਾਇਰ ਕੂਰ।੩੧੯।...
ਚਹੁਦਿਸ ਬੀਰ ਪਖਰੀਆ ਚਲੇ। ਦਾਨ ਸੁਧ ਦੁਹਅਨਿ ਬਿਧਿ ਭਲੇ।
ਮੁੰਡ ਝੁੰਡ ਸੂਰਨ ਕੇ ਕੀਨੇ। ਗਜ ਸਮੂਹ ਸੂਰਨ ਕਰ ਦੀਨੇ।
ਸੂਰ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘਨਿ ਕੇ ਜਾਏ। ਜੂਝਨ ਸਿੰਘ ਰੂਪ ਹੋਇ ਆਏ।੩੨੨।

ਦੋਹਰਾ। ਸਿਖਰਨਿ ਜਾਨੋ ਸਿੰਘ ਪਰਬਤ ਮੰਡਲ ਜਾਨਿ।
ਗ੍ਰਿਹ ਬਿਲਾਵਲ ਧਾਸ ਦਸਨ ਧਰ ਭੂਮਿ ਭੋਗਿ ਰਮਾਨਿ।੩੨੩।
ਕਹੂੰਕਿ ਆਨ ਕਰਹਿ ਨੈ ਜਾਰੀ। ਸਿਰਕਨ ਤਾਹਿ ਟਟਰੈ ਆਰੀ।
ਲੋਹੂ ਭਰ ਭੂਟੇ ਸਿਰ ਬਾਰਾ। ਮਾਰੈ ਜੂਟੈ ਬੀਰ ਬਿਕਰਾਰਾ....੩੪੨।

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਪਰਿਚਿਤ ਲੋਕ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਉਪਰੋਕਤ ਪਾਠ ਉਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਲਿਮ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਮੰਨਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪੁਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਉਠਾਏ ਸੰਦੇਹਮਈ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਨਿਰਮੂਲਤਾ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਪਰ ਅਸੀਂ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਰਿਸਾਲਤ (ਨਬੂਵਤ ਜਾਂ ਪੈਗ਼ੰਬਰੀਅਤ) ਅਤੇ ਅਵਤਾਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਸਿਖਰ ਹਨ। ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿਚ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਨਾਮ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਭ ਪੈਗ਼ੰਬਰਾਂ ਦੀ ਸਰਵੋਤਮ ਆਤਮਾ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਰਦਿਆਂ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੇਸਮਝ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਦੀ ਝਲਕ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਲਪ-ਸੋਚ ਕਾਰਨ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣ ਦਾ ਪਾਪ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਝਿਜਕਦੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਆਇਆ ਅੰਤਿਮ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਜਾਂ ਅਵਤਾਰ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪੈਗ਼ੰਬਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਕਤੀ-ਮੂਲ ਅਤੇ ਸਿਰਜਕ ਸੱਚਾ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨੂਰ ਤੋਂ ਸਭ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਦੈਵੀ-ਪੁਰੁਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਝਲਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਅਬਰਾਹਮ, ਨੂਹ, ਈਸਾ, ਮੂਸਾ, ਮੁਹੰਮਦ, ਰਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਆਮ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਰੰਗ ਦੀ ਜੋ ਝਲਕ ਉਸ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ, ਉਹ ਸਧਾਰਨ ਬੁਧੀ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ (ਨੂਰੇ ਮੁਹੰਦੀਆ ਦੇ ਸਿਖਰੀ-ਸੱਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਕੇਵਲ ਮਨਸੂਰ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਆ ਸਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸੂਝ ਦੇ ਆਨੰਦ ਦਾ ਇਹਸਾਸ ਮਨਸੂਰ ਵਰਗੇ ਸਾਧਕਾਂ ਦੀ ਸੂਲੀ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਸੇਜਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਗਰਲੇ ਕਥਨ ਵਿਚ 'ਯਾਰੜੇ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਸੱਥਰ ਚੰਗਾ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖੀਕਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦ੍ਵੈਤ-ਗਾਥਾ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਰਾਮ, ਸ਼ਿਆਮ ਅਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਮੰਨਣ ਲਗਿਆਂ ਦ੍ਵੈਤ-ਪੀੜਿਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਕੀ, ਰੂਹ ਹੀ ਕੰਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਨਾ ਉਚਾ ਅਦ੍ਵੈਤ-ਦਰਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਸੰਕੀਰਣ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਇਤਨਾ ਪਤਲਾ ਤਰਲ-ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਜਾਂ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਝਲਕ ਨਾਲ ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵਡਾ ਸੰਕਟ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਈਸਾ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਯਹੂਦੀ ਪੈਗ਼ੰਬਰਾਂ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਕਦੇ ਖ਼ਤਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਰਾਟ ਰੂਪ ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਤਮੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੇ ਬਚਨ ਅਤੇ ਕੌਤਕ, ਸਾਰੇ ਪੈਗ਼ੰਬਰਾਂ ਦਾ ਸਮੁਚਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੀਲਾਵਾਂ ਵਿਦਮਾਨ ਵੇਖਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕੇਵਲ ਤਾਤਵਿਕ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸੂਖਮ-ਦਰਸ਼ੀ ਹੀ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤੰਗ-ਦਿਲ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੀ ਬੁਧੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਦਾਇਰੇ ਕਾਰਨ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਬੁਧੀ ਦੀ ਹੈਂਕੜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਦੈਵੀ ਬਰਕਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਮਨਮੁਖਤਾ ਦਿੱਸਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਠੀਕ ਇਸੇ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲੋਕ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਬੜੇ ਹੀ ਅਭੱਦਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪ ਬਹੁਤ ਅਸ਼ਲੀਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਲੀਨ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਗਲ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸੰਤ-ਕਵੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸਨੇਹ ਦਾ ਨਿਘ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਵਰਗੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਕੇ ਮਾਣਿਆ ਸੀ। ਦੁਆਪਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੇ ਜਮੁਨਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬੰਸਰੀ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਨੰਦਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਰਾਧਾ ਵਰਗੀਆਂ ਗੋਪੀਆਂ ਦੇ ਕੋਮਲ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਉਸੇ ਜਮੁਨਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਸ ਅਸਚਰਜ ਨਵੀਨ ਗੋਬਿੰਦ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਹਰ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸੁਰ ਵਿਚ ਯੁਧਮਈ ਉਤੇਜਨਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਛੰਦ, ਤਰਾਨੇ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਬੋਲ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਈ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਵਗਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਮੁਨਾ ਅੰਦਰ ਤੀਰਾਂ, ਤਲਵਾਰਾਂ, ਢਾਲਾਂ, ਨੇਜ਼ਿਆਂ, ਬਰਛੀਆਂ ਆਦਿ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਟਣਕਾਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਾਦ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕੋਲਾਹਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਜਨਮੇ ਇਕ ਨਵੀਨ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦਾ ਯੋਗੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਇਆ ਚਿਤ ਵੀ ਧਰਮ-ਯੁਧ ਵਿਚ ਲੜ-ਮਰਨ ਲਈ ਉਤਾਵਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਖ਼ਾਫ਼ੀ ਖਾਨ ਨੇ ਫ਼ਰਖ਼ਸੀਅਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਮੌਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ, ਪਰ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਬੈਠੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਧਕ ਯੋਗੀ ਵਾਲੀ ਚਿਤ-ਸਥਿਰਤਾ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆ ਵੇਖਣ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਕਾਰਨ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਅਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਯੁਧਮਈ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਸਿਖ ਵਿਵਹਾਰ ਨੇ ਧਰਮ ਸਾਧਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਖਿਆ ਲਈ ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਹਰ ਧਰਮ ਵਿਰੋਧੀ ਅਸੁਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਤੋਂ ਭੈਅ-ਭੀਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਥਕਣ ਵਾਲਾ ਕਾਂਬਾ ਛਿੜ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦਾ ਸਚਾ ਮਦਦਗਾਰ ਸਜਣ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਚਾਕਰੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਯਮਰਾਜ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਰ ਸੀ। ਬਲ-ਪੂਰਵਕ ਸ਼ਾਂਤ ਕੀਤੀ ਜਮੁਨਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ 52 ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਮਹਾਨ ਦਰਵੇਸ਼ ਕਵੀ ਨੇ ਰੱਬ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਯੁਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਅਨੇਕਾਂ ਕਾਵਿ-ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਸਾਮਗਰੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬੈਠ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਵੀ ਸਾਹਿਤ-ਧਾਰਾ ਬੇ-ਰੋਕ ਨਿਰੰਤਰ ਵਹਿੰਦੀ ਰਹੀ। ਆਪਣੇ ਮਿਤਰਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਉਤਰ ਕੇ 'ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦੇ ਨੇਹ' ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਕਾਮ-ਆਧਾਰਿਤ ਪਾਪਾਂ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਮਿਤਰਾਂ ਦੀ ਸਥ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਚਰਿਤਰ ਕਥਾਵਾਂ

ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਉਚੇਰਾ ਅਵਤਾਰ ਸੀ। ਦੁਆਪੁਰ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਗੋਪੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗ ਮਾਣ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਸ਼ਿਆਮ ਗੋਪੀਆਂ ਦੇ ਹੁਸਨ-ਜਾਲ ਤੋਂ ਸਚੇਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਾਮ ਦੀ ਹਰ ਉਚਾਈ-ਨਿਚਾਈ ਦਾ ਬੋਧ ਭਵਿਖ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ ਸਰਦਾਰਾਂ ਰੂਪ ਆਪਣੇ ਮਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਅ ਸਹਿਤ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰੱਬ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ, ਨਾਰੀ-ਉਥਾਨ, ਧਰਮ-ਯੁਧ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਕਾਮ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਲੇਖ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਦੀ ਗਾਥਾ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਵੀ ਇਸ ਗਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗ੍ਰੰਥ 'ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ' ਵਿਚ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਸਨ, ਜੋ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਤਿਆਗ ਸਮੇਂ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਥੇ ਇਹ ਗਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕਵੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਈ ਹਰਿਦਾਸ ਆਦਿ ਕਈ ਲਿਖਾਰੀ ਵੀ ਸਨ, ਜੋ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਹੀ ਉਤਾਰੇ ਅਗੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਂਦੇ ਹਨ, ਹਾਲਾਕਿ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਕਰਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿਖਾਂ ਅੰਦਰ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖਣ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਜੋ ਸਾਹਿਤ ਸਾਮੱਗਰੀ ਯੁਧ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਾਨੀ ਕਵੀਆਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਡਾ ਭਾਗ ਸਿਖਾਂ ਕੋਲ ਸੁਰਖਿਅਤ ਰਿਹਾ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ-ਕਈ ਉਤਾਰੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਦਮਦਮਾ ਸਹਿਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਕੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਸੰਪਾਦਨਾ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਉਹ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕਢਣਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥ-ਰੂਪ ਦੇਣ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਸਨ, ਕੋਰਾ ਝੂਠ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਠੀਕ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਸੰਕਲਨ 'ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ' ਨਾਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਦੋ ਕਾਰਨ ਸਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵਕਤ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਦਖਣ ਵਿਚ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਉਤਾਰੇ, ਜੋ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵਸੇ ਅਗਿਆਤ ਸਿਖਾਂ ਕੋਲ ਸਨ, ਸਭ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲਭਣ ਵਾਸਤੇ ਉਪਯੁਕਤ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਾਰਜ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਅਭਾਵ ਅਤੇ ਸੀਮਿਤ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਿਖ ਰਿਵਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਯਤਨ ਕਰ ਕੇ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ

ਲਭੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਮਗਰੋਂ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਨਾਮ ਨਾਲ ਪੰਥ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਇਆ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਯੁਕਤੀ-ਹੀਣ ਅਬੋਧਿਕ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਨਾ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਾਇਆ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੀ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਸੀ ਕੋਰਾ ਝੂਠ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਪਾਪ-ਕਰਮ ਵੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਾਇਆ ਗ੍ਰੰਥ ਕਦੇ ਵੀ 'ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ' ਨਾਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸੀ। ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਇਕ ਪੰਕਤੀ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਨਾ ਕਰੇ, ਉਹ ਇਹ ਗਲ ਕਿਵੇਂ ਹੋਣ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਗ੍ਰੰਥ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਵੀ ਸੱਤਰ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਛਾ ਵਿਰੁਧ ਸਿਖ ਅਜਿਹਾ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਹੋਣਗੇ। ਸੋ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪੈਣ, ਹੀਲ-ਹੁਜਤ ਵਾਸਤੇ ਕਲਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਹ ਯੁਕਤੀ-ਹੀਣ ਗਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤਥਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਇਸ ਭਰਮ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ, ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਕੋਈ ਬੀੜ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ 'ਛਿਬਰ' ਨੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਡੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਈ ਹੈ। 1769 ਈ. ਵਿਚ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ 'ਛਿਬਰ' ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ 'ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ' ਆਪਣੀਆਂ ਸਮੂਹ ਊਣਤਾਈਆਂ ਸਹਿਤ ਵੀ ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ। ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਉਸ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਗੁਰਸਿਖ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਿਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਮਤੀ ਦਾਸ, ਸਤੀ ਦਾਸ ਜਿਹੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਉਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਸਿਖ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਆਰੋਪਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨਾ ਅਨੁਚਿਤ ਹੈ। ਜੋ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਹਿ ਕੇ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪ ਜਾਤਿਗਤ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਪੋਥੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਵਤ ਤਿਥੀਆਂ ਆਦਿ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਪੋਥੀ ਜੰਮੂ ਵਿਚ ਅਗਨੀ ਦੀ ਭੇਟ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ-

ਸੰਗਤ ਕੀਤੀ ਵਡਿਆਂ ਦੀ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੁਭਿਖੀ।
ਸਾਹਿਬ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸਕਾ ਮਾਮਾ ਡਿਠਾ ਅਖੀਂ।
ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਸੰਗਤ।
ਕਉਰ ਸਿੰਘ ਚੰਦ੍ਰਾ ਡਿਠਾ ਵਿਚਿ ਪੰਗਤ।
ਹੋਰ ਬਹੁਤੇ ਸਿਖ ਡਿਠੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰੇ।
ਲਿਖੇ ਬਚਨ ਸੁਨੇ ਸੁਨਾਏ ਤਿਸ ਸੰਗਤ ਮੰਝਾਰੇ।
ਭਲਿਆਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਸਿਖਾਂ ਵਡਿਆਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਦੀਦਾਰ।

ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਈ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲੀ ਦਰਬਾਰ।
ਦੋਨੋ ਦੀਵਾਨ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਦੀਵਾਨ ਧਰਮ ਚੰਦ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੇ।
ਹਉ ਧਰਮ ਚੰਦ ਕਾ ਨਾਤੀ ਲਿਖੀ ਪੋਥੀ ਮਨ ਚਾਹ ਕਰ ਕੇ।[4]

ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸਿਖਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਤੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਆਮ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਗੁਰ-ਕਥਾਵਾਂ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕਾਨੀ-ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਤੁਰ ਲੇਖਕਾਂ ਤੋਂ ਵਖ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ ਤਥਾਂ ਦੀ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਚਤੁਰ-ਗਿਆਨੀਆਂ ਤੋਂ ਵਖ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ-

ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿਬਰ ਮੂਰਖ ਹੈ। ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਸੂਰਤ ਹੈ।
ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਬਾਰਾ ਹੈ। ਭੀਤਰ ਭਰੀ ਭੰਗਾਰਾ ਹੈ।....
ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਮਨ ਖੋਟਾ ਕੂੜਿਆਰੀ ਹੈ।
ਸ਼ਬਦ ਬਾਣੀ ਵੀ ਪੜਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਫੇਰ ਕੁਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਵੜਦਾ ਹੈ।
ਗੱਲੀਂ ਚਤੁਰ ਸਿਆਣਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬਾਲ ਇਆਣਾ ਹੈ।
ਹੈ ਪਾਪੀ ਮਸਕਰਾ ਵਡਾ ਵੇਕਰਮੀ ਹੈ। ਪਰ ਗਿਆ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਰਨੀ ਹੈ।.....
ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਧ ਬਿਚਾਰ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਲਗੀ ਪ੍ਰੀਤਾ ਹੈ।[5]

ਚਾਲਾਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਅਲਪ-ਮਤ ਕਦੇ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ ਗੁਮਰਾਹਕੁਨ ਤਥ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨੇ ਹੋਣ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਆਣੇ ਬਾਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੁਹਿਰਦ ਮਨ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਉਸ ਦੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਬੇਲਾਗ਼ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਨਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤਿ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੁਧੀਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰਮ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ੁਧਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੀ ਸ਼ਾਇਦ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ 'ਛਿਬਰ' ਦਾ ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਨਮੁਖਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਿਲਾਵਟ ਤੋਂ ਭਲੀਭਾਂਤ ਸਚੇਤ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸ਼ੁਧ ਮਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ-

ਸਿਖ ਸੋਈ ਜੋ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਖਾਸ ਦਸਖਤਿ ਮੰਨੇ।
ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੈ ਖਾਸ ਦਸਖਤੀ ਅਖਰ ਦੇਖ ਲਏ ਟੁਟੇ ਭੰਨੇ।
ਵਾਕੁ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਹੁਕਮਨਾਵੇਂ ਸਚ ਕਰਿ ਜਾਣੇ।੪੯੫।
ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਚਾਤਰ ਬਹੁਤੁ ਕਰੇਸਨਿ।
ਮ੍ਰਿਜਾਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਭੰਨ ਨ ਸਕੇਸਨਿ।

---

4. ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ, ੧੪ ੧੯੧-੯੨
5. ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ, 14 : 628-633 (ਅੰਸ਼)

ਖਾਸ ਦਸਖਤ ਪਛਾਣੇ ਸੋਈ ਚਤੁਰੁ।
ਭੰਨਿਆ ਟੁਟਿਆ ਸਮਝ ਦੇਖੇ ਅਖਰ।੪੯੬।[6]

ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ-

ਸੰਮਤ ਮਿਤੀ ਭੁਲ ਕੇ ਨਹੀ ਲਿਖੇ। ਮਤ ਕਿਛ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਕਰ ਬਹੇ।
ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਾ ਕੁਛ ਨਾਹੀਂ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕਹੇ।
....ਸੰਮਤ ਮਹੀਨਾ ਸੋਧ ਕੇ ਲਿਖੇ ਜਿਉ ਕਾ ਤਿਉਂ ਹੀ ਲਿਖੇ।
ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਹੋਵੈ ਨਾਹੀ ਸਮਝ ਸੋਚ ਕੇ ਦਿਖੇ।[7]

ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਇਸ ਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਮਲ ਕਰਨ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਆਲੋਚਕ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰੁਤਾ ਨੂੰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕਬੀਰ, ਨਾਮਦੇਵ, ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ, ਰਾਮਾਨੰਦ ਆਦਿ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਕੁਰਾਨ, ਬਾਈਬਲ, ਅਵੇਸਤਾ, ਜੈਨ ਸੂਤਰਾਂ, ਵੇਦਾਂ-ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਤੇ ਬੋਧੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਾਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕੀ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਕਦੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਿਚੋਤਾਣ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਜੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿਹਾ ਗ੍ਰੰਥ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਪਾਪ ਕਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗਾ ? ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਸਮਰਥ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪੰਥ ਦਾ ਵੀ ਗ੍ਰੰਥ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਜੇ ਕੁਝ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਮੰਨ ਲਈਏ ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੰਥ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗ੍ਰੰਥ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਲੈਣ ਲਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਤਾਂ ਹਰ ਹਾਲ ਸਿਖ ਧਰਮ ਨਾਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰੁਤਾ ਨੂੰ ਭੂਤਕਾਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਭਵਿਖਤ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ 'ਛਿਬਰ' ਜੋ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਮੰਨ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਸਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ-

ਸੋ ਅਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਹੇ।
ਸਿਖ ਸੋਈ ਜੋ ਚਲੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਹੇ।....
ਭਾਈ ਸਿਖੋ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਪਛਾਣੋ
ਅਤੇ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਤਿ ਕਰਿ ਮੰਨੋ।....
ਦਸਵਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੇ ਹੈ ਗਿਆ।
ਅਜ ਪ੍ਰਤਖ ਗੁਰੂ ਅਸਾਡਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਸੋਈ ਗਿਆ ਜੋ ਗ੍ਰੰਥੋਂ ਗਿਆ।

6. ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ, ਚਰਣ ੧੦
7. ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ, 14 : 623-624

ਜਿਤਨਾ ਹੋਇ ਆਵੈ ਤਿਤਨਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨ ਕਮਾਵੈ।
ਜਿਨਾ ਗ੍ਰੰਥ ਬੋਣੀ ਹੋਰ ਨ ਜਾਣੈ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੀਨਿ ਦੁਇ ਸਕੇ ਭਾਈ।
ਇਕ ਹੈ ਵਡਾ ਇਕ ਛੋਟਾ ਕਹਾਈ।
ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਅਠਵੰਜਾ ਸੇ ਕਏ। ਤਬ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਜਨਮੁ ਲਏ।
ਦਇਆ ਸੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਲਿਖਾਰੀ ਖਿਡਾਵਣਹਾਰਾ।੨੬੬।
ਛੋਟਾ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਜਨਮੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੇ ਧਾਮ।
ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਪਚਵੰਜਾ ਬਹੁਤ ਖਿਡਾਵੇ ਲਿਖਾਰੇ ਨਾਮ।
ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੀ ਪਿਆਰਾ ਹਥੀਂ ਲਿਖਿਆ ਖਿਡਾਇਆ।
ਸਿਖਾਂ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ ਜੀ ਅਕਲੇ ਨਾਲਿ ਚਾਹੀਏ ਰਲਾਇਆ।੨੬੭।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਉਹ, ਏਹ ਅਸਾਡੀ ਖੇਡ ਹੈ।
ਨਾਲ ਨ ਮਿਲਾਇਆ ਆਹਾ ਪਿਆਰਾ ਕਉਨ ਜਾਣੈ ਭੇਦ।
ਸੋ ਦੋਨੋ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਗੁਰ ਕਰਿ ਜਾਨੋ।
ਵਡਾ ਹੈ ਟਿਕਾ ਗੁਰੂ ਗੁਟਕੇ ਪੋਥੀਆਂ ਪੁਤਰ ਪੋਤੇ ਕਰਿ ਪਛਾਨੋ।੨੬੮।...
ਏਨਾ ਕਹਿਆ ਹੈ ਪੁਕਾਰਿ ਪੁਕਾਰਿ। ਸਿਖੀ ਸਿਖਿਆ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਿ। ੨੬੯।[8]

'ਛਿਬਰ' ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਥ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ-

- ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਲੜ ਛਡ ਕੇ ਸਿਖ ਸਿਖੀ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਨੁਸਰਣ ਕਰਨਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੈ।
- ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਭਰਾ-ਭਰਾ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਡਾ ਭਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਤਿਲਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਹੈ। ('ਛਿਬਰ' ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਦੁਵਿਧਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਚਿੰਤਕ ਵੀ ਉਕਤ ਧਾਰਨਾ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਬਧ ਹਨ)।
- ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਸੰਵਤ 1658 ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਵਤ 1755 ਵਿਚ ਆਪ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਲਿਖਾਰੀ ਸਨ, ਪਰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਉਹ ਆਪ ਸਨ. ਵੇਖੋ ਉਪਰ ਆਈਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ- ਸੰਵਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਪਚਵੰਜਾ ਬਹੁਤ ਖਿਡਾਵੇ ਲਿਖਾਰੇ ਨਾਮ। ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੀ ਪਿਆਰਾ ਹਥੀਂ ਲਿਖਿਆ ਖਿਡਾਇਆ।
- ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਖਰੇ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਖੇਤਰ ਹਨ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਵਖ-ਵਖ ਰਖੀ ਗਈ ਸੀ।

---

8. ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ, ਚਰਣ 14

'ਛਿਬਰ' ਕੇਵਲ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਪਾਠਕ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਰ ਕਥਨ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਭਰ ਕਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਹ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਹ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਵਖ-ਵਖ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਸਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿਖ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੰਵਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਉਕਾਈਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਉਤੇ ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼ ਆਰੋਪਿਤ ਕਰਨਾ ਅਨੁਚਿਤ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸ਼ੋਭਨੀਕ ਵੀ। ਉਸ ਦੀ ਨਿਯਤ ਉਤੇ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਨਾ ਦੁਰਭਾਗ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ, 'ਛਿਬਰ' ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਸੱਤਰ ਉਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਸਾਧਕ ਸਿਖ ਦੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇੰਵ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਮਿਲਾਵਟਖੋਰ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਮਹਲਾ 10 ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਅੰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀਆਂ ਵਖ-ਵਖ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ, ਜੋ ਕਿਛੁ ਲੇਖੁ ਲਿਖਿਓ ਬਿਧਨਾ ਸੋਈ ਪਾਈਅਤ ਮਿਸਰ ਜੂ ! ਸੋਕ ਨਿਵਾਰੋ, ਮੈ ਆਪਨਾ ਸੁਤ ਤੋਹਿ ਨਿਵਾਜਾ, ਸੇਵ ਕਰੀ ਇਨ ਹੀ ਕੀ ਭਾਵਤ ਅਉਰ ਕੀ ਸੇਵ ਸੁਹਾਤ ਨ ਜੀ ਕੋ, ਜੁਧ ਜਿਤੇ ਇਨ ਹੀ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਇਨ ਹੀ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੁ ਦਾਨ ਕਰੇ, ਛਤ੍ਰੀ ਕੋ ਪੂਤ ਹੌਂ ਬਾਮਨ ਕੋ ਨਾਹਿ, ਪਾਪ ਸੰਬੂਹ ਬਿਨਾਸਨ ਕਉ ਕਲਿ ਕੀ ਅਵਤਾਰ ਕਹਾਵਹਿੰਗੇ, ਨਮੋ ਉਗ੍ਰਦੰਤੀ ਅਨੰਤੀ ਸਿਵਯਾ, ਨਮੋ ਕਾਲਕਾ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨੀ, ਨਮੋ ਦੇਵ ਸਾ ਕੁੰਭਰੀ ਹਿੰਗੁਲਾਜਾ, ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਕੇ ਸੰਗਿ ਨੇਹੁ ਤੁਮ ਨਿਤ ਬਢਈਓ, ਚਤੁਰਾਨਨ ਮੋ ਬਿਨਤੀ ਸੁਨ ਲੈ ਚਿਤ ਦੈ ਦੋਊ ਸ੍ਰੌਨਨ ਮੋ ਧਰੀਐ, ਧੰਨ ਜੀਉ ਤਿਹ ਕੋ ਜਗ ਮੈ ਮੁਖ ਤੇ ਹਰਿ ਚਿਤ ਮੈ ਜੁਧ ਬਿਚਾਰੈ, ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਨ ਦੁਇ ਏਕ ਹੈ ਬਿਬ ਬਿਚਾਰ ਕਛੁ ਨਾਹਿ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਵਖ-ਵਖ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਹਲਾ ੧੦ ਲਿਖ ਕੇ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸਾਧਕ ਸਿਖ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚੈ ਸਹਿਤ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਸਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਨ। 'ਛਿਬਰ' ਨੇ ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮੇ ਵਿਚ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚਲੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਉਲੇਖ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀਆਂ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁਖ ਪੋਥੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ (ਜੋ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ), ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦੇ ਜਲ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋਣ, ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਕਈ ਸਿਖਾਂ ਪਾਸ ਹੋਣ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਵਡੀ ਰਕਮ ਖ਼ਰਚ ਕਰ ਕ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਸਾਂ ਉਪਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ-

ਸਾਹਿਬ ਰਸਨੀਂ ਲਗੇ ਹੋਰੁ ਉਚਾਰ ਕਰਨ।
ਸਮੁੰਦ ਸਾਗਰ ਗ੍ਰੰਥ ਸੀ ਰਸਨੀਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੋਰ ਲਗਾ ਬਣਨ।
ਸੋ ਬਡਾ ਆਕਾਰ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦਾ ਬਣਿਆ।
ਇਕਾਨਵੇਂ ਸਤਰਾਂ ਤਿਸ ਦੀਆਂ ਮੈਂ ਭੀ ਗਣਿਆ। ੩੭੭।
ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਅਠਵੰਜੇ ਸੋ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਨਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹਿਆ।
ਕੋਈ ਕੋਈ ਪੱਤਰਾ ਤਿਸ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦਾ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿ ਆਇਆ।
ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਹੋਰ ਸਾਹਿਬ ਉਚਾਰ ਕੀਤਾ।
ਉਸ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਹੋਰ ਇਸ ਵਿਚਿ ਹੋਰ ਵਖੋ ਵਖ ਕਰਿ ਲੀਤਾ। ੩੭੮।
ਇਸ ਵਿਚਿ ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ ਲਿਖੀ ਸੀ ਸਪੂਰਨ।
ਉਸ ਵਿਚਿ ਹੋਰ ਅਚਰਜ ਲਿਖਿ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪੂਰਨ।
ਜਿਲਦ ਦੁਹਾਂ ਦੀ ਨਹੀ ਸੀ ਹੋਈ।
ਸੌਤ ਪੱਤਰੇ ਉਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਦਿਲੀ ਪੜੇ ਹੈਸਨ ਅਸਾਂ ਭੀ ਡਿਠੇ ਸੋਈ।੩੭੯॥
ਪੰਜ ਪੱਤਰੇ ਲਹੌਰ ਇਕ ਸਿਖ ਪਾਸ ਭੀ ਆਹੇ।
ਅਨੂਠੀ ਤਹਿ ਕੀਤੀ ਬਧੇ ਰੁਮਾਲੇ ਮਾਹੇ।
ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਭੀ ਸੰਚੀਆਂ ਖਿੰਡ ਗਈਆਂ।
ਜੁਧ ਲੜਾਈ ਕਰ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਸੇ ਗਈਆਂ।੩੮੦॥
ਏਹੁ ਗ੍ਰੰਥ ਅਉਤਾਰ ਲੀਲਾ ਦਾ ਜੋ ਹੈਸੀ।
ਸੋ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਮੁਸੱਦੀ ਜਾਤਿ ਕੰਬੋਉ ਹੋਰਾਂ ਇਕੱਠ ਕਰਵਾਇਆ।੩੮੧।
ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਬਿਆਸੀ ਜਬ ਗਏ।
ਤਬ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੂਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਵਤ ਭਏ।
ਦੂਜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਚੋਲੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਹੈ ਬਣਿਆ।
ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਸੱਦੀ ਸਿਖ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਗਣਿਆ।
ਸੋ ਸਿਖ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾਇਆ ਲੈ ਕੇ ਹੈਸੀ ਆਇਆ।
ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਖਰਚ ਰੁਪਏ ਬਾਣੀ ਢੂੰਢਾਇਆ।੩੮੨।
ਖਾਸ ਦਸਖਤੀ ਪੱਤ੍ਰੇ ਲਿਖ ਹਥਿ ਆਏ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੱਤ੍ਰਿਆਂ ਦੇ ਬਰੋਬਰ ਨਾਲ ਸਭ ਬਾਣੀ ਹੋਰ ਲਈ ਲਿਖਾਇ।
ਇਤਨੀ ਵਧੀਕ ਗੱਲ ਉਸ ਪਾਸਹੁੰ (ਸੀ) ਹੋਈ।
ਜੋ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਜੁਦਾ ਕਰਿ ਲਿਖੀ ਸੋਈ।੩੮੩।
ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਦਸਵੀਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਦੋਵੇਂ ਗ੍ਰੰਥ ਇਕ ਕਰਾਇਆ।
ਆਦਿ ਵਿਚੋਂ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਜੁਦਾ ਕਰਿ ਲਿਖਾਇਆ।
ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਬੀੜ ਇਕ ਕਰਿ ਬੰਧਾਈ।
ਉਹ ਗ੍ਰੰਥ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਸਿਖ ਡਿਠਾ ਜਾਂਹੀ।੩੮੪।
ਦੇਖ ਪੜ ਕੇ ਸਿਖ ਐਸ ਬਚਨ ਕਰਿਆ।
ਕਹਿਆ ਭਾਈ ਸਿਖਾ ਤੁਧ ਭਗਤ ਜੁਦੇ ਕਿਉਂ ਕਰਿ ਧਰਿਆ।
ਤੁਧ ਬਧੀ ਮ੍ਰਿਜਾਦਾ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤ੍ਰੋੜੀ।

ਤੁਰੇ ਅੰਗ ਜੁਦਾ ਜੁਦਾ ਕੀਤੇ ਚਾਹੀਅਨ ਲੋੜੀ।੩੮੫।....
ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਪਚਵੰਜੇ ਸਿਖਾਂ ਬਿਨਤੀ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਸੀ ਕੀਤੀ।
ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਜੋ ਬਚਨ ਹੋਵੈ ਤਾਂ
ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਜਿਲਦ ਇਕ ਚਹੀਐ ਕਰਿ ਲੀਤੀ।
ਸਾਹਿਬ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਹੈ ਗ੍ਰੰਥ।
ਇਹ ਅਸਾਡੀ ਹੈ ਖੇਡ, ਜੁਦਾ ਰਹੇ ਮਨ ਮੰਥ। ੩੮੯[9]

'ਛਿਬਰ' ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਨਾਂ ਤੋਂ ਹੇਠ ਦਿਤੀਆਂ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ-

- ਧੀਰ ਮੱਲ ਤੋਂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੀੜ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਭੰਡਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ। ਉਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਇਕਾਨਵੇਂ ਸੱਤਰਾਂ 'ਛਿਬਰ' ਨੇ ਵੀ ਵਾਚੀਆਂ ਸਨ। ਸੰਵਤ 1758 (1701 ਈ.) ਨੂੰ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਜਲ-ਮਗਨ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਪੱਤਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਥ ਲਗੇ ਸਨ।
- ਇਕ ਹੋਰ 'ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ' ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਅਸਚਰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਅੰਕਿਤ ਸਨ। ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਾਂਗ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸੰਚੀਆਂ ਵੀ ਜੰਗਾਂ-ਜੁਧਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਖਿੰਡ-ਪੁੰਡ ਗਈਆਂ।
- ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੱਤ ਪੱਤਰੇ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ 'ਛਿਬਰ' ਨੇ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵੇਖੇ ਸਨ। ਉਸ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਪੰਜ ਪੱਤਰੇ ਲਾਹੌਰ ਨਿਵਾਸੀ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਕੋਲ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।
- ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਜਿਲਦ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਜਾ ਸਕੀ।
- 1725 ਈ. ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਧਨ ਖ਼ਰਚ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਜੋ ਬਾਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਦਸਖਤੀ ਪਤ੍ਰੇ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਹਥ ਆਏ।
- ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕਠੀ ਕਰ ਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵਖਰਾ (ਬਾਅਦ ਵਿਚ) ਲਿਖਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਦਸਖਤੀ ਪਤਰੇ ਵੀ ਸੁਰਖਿਅਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਲਿਖੀ ਬਾਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਸਫ਼ਿਆਂ ਉਤੇ ਮੁੜ ਤੋਂ ਲਿਖਵਾਈ ਗਈ। ਆਮ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿਖਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਗ਼ਰੀਬ ਸਿਖ ਲਿਖਦਾ ਹੈ) ਨੂੰ ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਤਰਤੀਬ ਦੋ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ- ੳ. ਪਹਿਲਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ-ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ ਛੇੜ-ਛਾੜ

9. ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ, ਚਰਣ 10

ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅ. ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਛਾ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕਤਰ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਸੰਵਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੌ ਪਚਵੰਜਾ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਲਗੇ, ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਕਲਿਤ ਕਰ ਦੇਣ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

- ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਖੇਡ ਦੱਸ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਦਰਸਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਲੈ ਲੈਣਾ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਸਰਵਥਾ ਅਨੁਚਿਤ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਈ ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਰੁਧ ਆਪਣੀਆਂ-ਆਪਣੀਆਂ ਯੁਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧਮਈ ਤਰਕਾਂ ਦਾ ਮੂਲ-ਆਧਾਰ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਦੁਆਰਾ ਪੀ. ਐਚ. ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸ਼ੋਧ-ਪ੍ਰਬੰਧ 'ਦਸ਼ਮ ਗ੍ਰੰਥ ਕੀ ਪੌਰਾਣਿਕ ਪ੍ਰਿਸ਼ਠ ਭੂਮੀ' ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਯੁਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਵੀਨ ਤਰਕ ਵਿਵਸਥਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਹਾਲਾਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।[10] ਉਂਞ ਵੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਲੀਨ ਅਤੇ ਸੰਜਮਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਇਸ ਖੋਜ-ਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਨੇ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ 'ਛਿਬਰ' ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਵੇਚਨਾ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਦਿਤੇ ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਨਕਾਰਿਆ ਹੈ-

1. 'ਛਿਬਰ' ਦੇ ਦਿਤੇ ਸੰਵਤ ਇਕਦਮ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਦਾ ਸਮਾਂ 1601 ਈ. ਦਿਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਰਵਥਾ ਗਲਤ ਹੈ।
2. ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਦਾ ਦਿਤਾ ਸੰਵਤ 1755 ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸੰਵਤ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕਈ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਇਹ ਸੰਵਤ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸ੍ਰੋਤ ਸੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ 'ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ' ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਸੰਵਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

---

10. 'ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ' ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਉਹ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਪਿਛੇ ਪ੍ਰੇਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। (ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਕ ਹੋਣਾ ਉਚਿਤ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨਾ ਕਿਵੇਂ ਅਨੁਚਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜੇ ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਲਿਖਵਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ?)। ਆਪਣੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਟੀਕੇ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਡਾ. ਜੱਗੀ ਨੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪਰਿਚਯ' ਨਾਮ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਤਕ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ'।

3. ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਿਤ 'ਛੋਟਾ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ 'ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ' ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ' ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਬਾਣੀਆਂ ਹਨ।
4. 'ਛਿਬਰ' ਦੇ ਕਥਨ ਤੋਂ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਕਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਤਾਂ 'ਛਿਬਰ' ਨੇ ਆਪ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਧਾਮ ਜਿਸ 'ਛੋਟਾ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਸਨ। ਪਰ ਅਗੇ ਲਿਖਣਾ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਸੀ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ, 'ਛਿਬਰ' ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮੱਤ ਦਾ ਖੰਡਣ ਹੈ। ਦੂਜੇ, ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਧਾਮ ਜਨਮ ਲੈਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਹਨ। 'ਛਿਬਰ' ਨੇ 'ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ ਜਨਮ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਬਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਹੈ। 'ਛਿਬਰ' ਨੇ ਛੋਟੇ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਲਿਖਾਰੀ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਰਿਣਾਮ ਕਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕਰਤ੍ਰਿਤਵ ਜਿਤਨਾ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਹੋਰ ਕਵੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
5. 'ਛਿਬਰ' ਦੀ ਇਸ ਪੰਕਤੀ 'ਅਤੇ ਆਪ ਰਸਨਾ ਥੀ ਉਚਾਰ ਬਨਾਯਾ' ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਅਰਥ ਹੈ- ਅਤੇ (ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਨੇ) ਆਪਣੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਉਚਾਰਣ ਕਰ ਕੇ ਬਣਵਾਇਆ।
6. ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ 'ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੇਡ ਦਸਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਬਾਣੀਆਂ 'ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ' ਨਹੀਂ ਹਨ।
7. ਇਹ ਸਰਵ-ਮਾਨਯ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤਥ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਹਾਲਾਕਿ ਡਾ. ਜੱਗੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੋਧ-ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪੂਰਵ-ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਪੱਖ-ਪਾਤੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰਖਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦਾ ਪਖ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੂਰਵ-ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਤੋਂ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਵੀ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਹਾਲ ਹਰ ਤਥ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। 'ਛਿਬਰ' ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਸ਼ਕਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਬੌਧਿਕ ਮੰਥਨ ਆਵਸ਼ਕ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-

1. ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ 'ਛਿਬਰ' ਦੇ ਸੰਵਤ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਦਾ ਸੰਵਤ 1601 ਲਿਖਣਾ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸ੍ਰੋਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਤਰੁਟੀ-ਪੂਰਨ ਜਾਂ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਰੁਧ ਸੰਵਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਮੁਚੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ। ਇੰਵ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਸਿਖ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਸਮੂਹ ਸਾਮਗਰੀ

ਨਕਾਰਨੀ ਪਵੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਕਾਈਆਂ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੁਝ ਸੰਨ/ਸੰਵਤ ਗਲਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਹੀ ਨਕਾਰਨ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੱਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ 'ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਅਸੰਗਤੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। 'ਛਿਬਰ' ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਹ ਖ਼ੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਹੀ, ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਲਗੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਸੰਵਤ ਨੋਟ ਕਰ ਲਏ ਸਨ। ਉਹ ਵਹੀ ਜੰਮੂ ਵਿਚ ਵਿਚ ਅਗਨ-ਭੇਟ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਵਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਨੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਭਲੇ-ਭਲੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕਤਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ-

ਸੋ ਤਿਸ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਖਰਚ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਵਹੀ ਆਹੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ।
ਸੰਮਤੁ ਦਿਨ ਕੁਛ ਵਹੀ ਉਪਰੋਂ ਦੇਖ ਲਿਖੇ ਤਾਸ।
ਸੋ ਵਹੀ ਬਸੰਤ੍ਰ ਦੇਵਤਾ ਭਖ ਲਈ।
ਜੰਮੂ ਨਗਰੀ ਮੈ ਆਗ ਲਾਗਤ ਭਈ।
ਸੰਗਤਿ ਕੀਤੀ ਵਡਿਆਂ ਦੀ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੁਭਿਖੀ।
ਸਾਹਿਬ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਾ ਸਕਾ ਮਾਮਾ ਡਿਠਾ ਅਖੀਂ।......
ਹੋਰ ਬਹੁਤੇ ਸਿਖ ਡਿਠੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰੇ।
ਲਿਖੇ ਬਚਨ ਸੁਨੇ ਸੁਨਾਏ ਤਿਸ ਸੰਗਤ ਮੰਝਾਰੇ।[11]
ਦਿਲੀ ਦਰਬਾਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਜਾਇ ਬੈਠਾ, ਕੁਛ ਉਥੋਂ ਸੁਣ ਮਨ ਵਸਾਈ।
ਹੋਰ ਸੰਗਤ ਵਡਿਆਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਤਿਨ ਪਾਸੋਂ ਭੀ ਸੁਣਿਆ।[12]

ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸੁਣ-ਸੁਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਿਖੇ ਕੁਝ ਸੰਵਤ ਗਲਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੋ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ 'ਪਦਮ' ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ 'ਛਿਬਰ' ਦੁਆਰਾ ਦਿਤੇ ਕੁਝ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਸੰਵਤ ਜੋ ਵਿਵਾਦ-ਗ੍ਰਸਤ ਜਾਂ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਸੰਵਤਾਂ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਗੁਰ-ਪ੍ਰਨਾਲੀਆਂ, ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ, ਭੱਟ-ਵਹੀਆਂ, ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਸੰਵਤ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਚਰਚਿਤ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ 'ਛਿਬਰ' ਉਤੇ ਮਹਾਭਿਯੋਗ ਲਗਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਦੇਣਾ ਉਸ ਨਾਲ ਵਡੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਭੱਟ-ਵਹੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੰਵਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਅਨੁਸਰਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਵਹੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸ੍ਰੋਤ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਨਹੀਂ ਨਕਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਦਾ ਸੰਵਤ 1601 ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਮਹਾਦੋਸ਼ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੰਕਲਨ ਦੇ ਆਰੰਭ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਿਵਾਇਤ

11. ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ, 14 : 189-91 (ਅੰਸ਼)
12. ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ, 14 : 624-25 (ਅੰਸ਼)

ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਇਕਤਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਿੰਹਲਦੀਪ ਵਰਗੇ ਦੂਰ ਸਥਾਨਾਂ ਤਕ ਵੀ ਖੋਜੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਪੈੜੇ ਮੋਖੇ ਦਾ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੰਹਲਦੀਪ ਤੋਂ ਵਾਪਿਸ ਪਰਤ ਆਉਣਾ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੇ ਇਕਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ 'ਛਿਬਰ' ਦਾ ਸੰਵਤ ਸੰਕਲਨ-ਕਾਰਜ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਇਕ ਤਥ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਸੱਤ-ਕਥਨ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਨਿਆਇ-ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ।

ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਰੁਚੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਹਾਪੁਰਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਲਿਖਦਿਆਂ ਸੰਨ-ਸੰਵਤ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਉਤੇ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਸੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਮੁਖ ਮਨੋਰਥ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਿਖ ਲਿਖਾਰੀ ਵੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸੇ ਰੁਚੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਧਾਰਨਾ ਕਰ ਕੇ ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਤਕ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਬਹੁਤਾ ਮਹਤਵ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ। ਉਂਵ ਉਹ ਲੇਖਕ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ-ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁਨੀਤ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਸਨ। ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਵਿਵੇਕੀ ਪੁਰੁਸ਼ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ-ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਡੰਕਾ ਵਜਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਵਿਚ ਸੰਨ-ਸੰਵਤ ਅਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕਤਾ ਗੌਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਰ ਦੇ ਵਖ-ਵਖ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸੰਵਤ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਇਹ ਹੈ, ਉਥੇ ਭਵਿਖਤ-ਵਾਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਵਤਾਂ ਦੀਆਂ ਉਕਾਈਆਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾ ਕੇ 'ਛਿਬਰ' ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਿਧ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਮੱਤ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਗਲਤ ਯਤਨ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਕਰਤ੍ਰਿਤਵ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪੂਰਬਲੇ ਜਾਂ ਸਮਕਾਲੀ ਲਿਖਾਰੀ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਮੱਤ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਹੀ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਬੁਧ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ। ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਸੰਵਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਇਤਨੇ ਕਿਸੇ ਸਮਕਾਲੀਨ ਸਿਖ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ।

2. ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਦੁਆਰਾ 'ਛਿਬਰ' ਦੇ ਤਥਾਂ ਉਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦਾ ਉਹ ਕਥਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਦਾ ਸੰਵਤ ੧੭੫੫ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਡਾ. ਜੱਗੀ ਅਨੁਸਾਰ- ਇਹ ਸੰਵਤ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕਈ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਇਹ ਸੰਵਤ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਤਸਦੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ 'ਅਵਤਾਰ

ਲੀਲਾ' ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਸੰਵਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਦਲੀਲ ਦੀ ਕਸਵਟੀ ਤੇ ਤਾਂ ਕੀ ਪੂਰਾ ਉਤਰਨਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਗਰਲੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਵੀ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਆਪਣੀ ਟੀਕਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਹੋਰ ਬਾਣੀਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਨਿਵਾਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਥੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥ ਰੂਪ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ? ਜੇ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਇਕ ਦੋ ਬਾਣੀ ਮਗਰਲੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਹੋਰ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਅਵਗਿਆ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ? ਕੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸ਼ਰਤ ਸੀ? ਕੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਵਾਉਣਾ ਯੁਕਤੀ-ਵਿਰੁਧ ਕਾਰਜ ਸੀ ? ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਵੇਂ ਉਦਾਸੀਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ ? ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਇਹ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' 1745 ਵਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਵਤ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਚ਼ਰਿਤਰ ਕਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ 1753 ਵਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਵਤ ਹੈ। 'ਰਾਮਾਵਤਾਰ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸੰਵਤ 1755 ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ 'ਦੇਵੀ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਅਤੇ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' (ਆਤਮ-ਕਥਾ ਭਾਗ) ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਚੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 1755 ਤਕ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆ ਲੰਬੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਜੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ 1755 ਸੰਵਤ ਅਰਥਾਤ 1698 ਈਸਵੀ ਸੰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਨਾ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਬਹੁਤਾ ਵਕਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਸਮੁਚੇ ਸਿਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਢਾਲਣ, ਨਵੀਨ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੋਂ ਨਿਰੰਤਰ ਵਧ ਰਹੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਾਸਤੇ ਹਥਿਆਰਬਧ ਯੁਧਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਹਿਮ ਕੰਮ ਸਾਹਮਣੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਨ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਘਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ 'ਛਿਬਰ' ਦੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਝੂਠ ਸਿਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਖੋਜ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਤਥਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਰਮ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ "ਇਸ ਸੰਵਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਕਈ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਜਿਹਾ ਅਨੁਮਾਨ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। "ਇਹ ਮਹਿਜ਼ ਤਥਹੀਣ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ ਕਿਸੇ ਯੁਕਤੀ-ਸੰਗਤ ਸ਼ੋਧ-ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਅਨੁਚਿਤ ਹੈ। ਜੋ ਬੁਧੀਮਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਲਿਖਿਤ ਸਬੂਤਾਂ ਅਤੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਪੁਸ਼ਟ ਪੌਰਾਣਕ ਮਨੌਤ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਨਿਰਾਧਾਰ ਅੰਦਾਜ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਮਨਚਾਹੇ ਨਤੀਜਿਆਂ

ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਖੋਜ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਮਾਨ-ਦੰਡਾਂ "ਕਰਤ੍ਰਿਤਵ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਰਣੈ ਵਿਚ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਵ-ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਮੰਤਵ੍ਯ ਅਤੇ ਆਗ੍ਰਹ ਹੀ ਅਧਿਕ ਸਕ੍ਰਿਯ ਰਹੇ ਹਨ ; ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਅਪਨਾਇਆ ਗਿਆ" ਦਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਉਲੰਘਣ ਹੈ। ਸਿਖ ਰਿਵਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗ੍ਰੰਥ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਸੀ, ਜੋ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੀ ਭੇਟ ਹੋ ਗਈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ 'ਛਿਬਰ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਅੰਦਰ ਉਹ ਕਈ ਸੂਖਮ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਕੋਲ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਸੀ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੱਕੀ ਜਿਲਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੰਨ੍ਹਵਾਈ ਜਾ ਸਕੀ। ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਯੁਧ ਸਮੇਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਸਾਮਗਰੀ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਵਿਚ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ, ਸਗੋਂ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਚੀਆਂ ਵੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸੰਚੀਆਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਪੱਤਰਿਆਂ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਕੁਝ ਪੱਤਰੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੇ ਹਥ ਆ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰਾਂ' ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ 'ਛਿਬਰ' ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੀੜਾਂ ਦੀ ਜਿਲਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੰਨ੍ਹਵਾਈ ਜਾ ਸਕੀ ਅਤੇ 'ਛਿਬਰ' ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਤੋਂ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਖਿੰਡੇ-ਪੁੰਡੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਾਂਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਪੱਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਰਹਿੰਦਿਆਂ 1755 ਸੰਵਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਮਨਸੂਬੇ ਤਹਿਤ ਪੂਰੀ ਸਮਰਥਾ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਰਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕੇਂਦਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਭੋਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ 'ਨਿਊਜ਼ ਲੈਟਰ' ਦੇ ਜੂਨ 2008 ਅੰਕ ਵਿਚ ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ (ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ) ਦੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖੇ ਲੇਖ 'Guru Granth Sahib The Only Sikh canon[13]' ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ- Evidence shows (ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਮਨੋ-ਕਲਪਨਾ

13. ਡਾ. ਮਾਨ ਵਰਗੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ 'canon' ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰਨਾ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਯੁਕਤੀ-ਸੰਗਤ ਹੈ ? ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕਰਨੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। 'The Random House Dictionary of the English Language' ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ : 1. an ecclesiastical rule or law enacted by a council or other competent authority and, in the Roman Catholic Church, approved by the pope. 2. the body of ecclesiastical law. 3. the body of rules, principles, or standards accepted as axiomatic and universally binding in a field of study or art. 4. a fundamental principle or general rule. 5. a standard ; criterion 6. the books of the Bible recognized by any Christian church as genuine and inspired. 7. any officially recognized set of sacred books. 8. any

ਨੂੰ evidence ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ) that individual Granths like *Chritro Pakhyan, Chaubis Avtar,* and various compositions like *Bachittar Natak* (with fourteen Cantos) were available individually, But, compilation of all these together by insertion of Sachi Bani and some other writings of the tenth Guru and other similar *Chhands,* which were popular in Sikh usage in Gutkas or oral remembrance of Sikh families, into one hetrogeneous Bir : *Dasmi Patshahi Da Granth* without any sanctification by Guru Gobind Singh Ji seems to have been carried out by individuals with nefarious intent." ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕਤਰ ਕੀਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਮਲੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਹਰ ਹਾਲ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਹੋਇਆ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹਨ ਕਿ ਗੁਟਕਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਜਲਦੀ ਅਸ਼ੁਧ ਅਤੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੁਣ ਗ੍ਰੰਥ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਸੰਭਵ ਹੈ।

3. ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਿਤ 'ਛੋਟਾ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ 'ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ' ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ' ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਬਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਿਰਫ਼ 'ਛਿਬਰ' ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ

---

comprehensive list of books within a field. 9. Literature, the works of an author ਹੋਰ ਅਸੰਬੰਧਿਤ ਅਰਥ)। 'Encyclopaedia Britannica' ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗਰੀਕ ਮੂਲ ਦਾ ਮੰਨ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ- word canon means primarily a straight rod, and metaphorically what serves to keep things straight, a rule. ਅਗੇ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਿਸ਼ਠ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਸੂਚੀ ਜਾਂ ਤਤਕਰੇ ਦਾ ਭਾਵ ਨਿਹਿਤ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। Old Testament Aqy New Testament ਵਿਚ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪੋਥੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਵਾਦ ਵੀ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਸੂਚੀ ਨੂੰ canon ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯਹੂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੈਗ਼ੰਬਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਹੋਰ ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਉਂਞ ਵੀ ਇਹ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਕਿਉਂਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ canon ਸ਼ਬਦ ਉਪਯੁਕਤ ਹੈ। ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸਿਖ ਦੀ ਕਰਣੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਿਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਜੋ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ- ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ- ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਇੰਞ canon ਸ਼ਬਦ ਝਾ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਪਿਰਿਟ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸੁਤੇ-ਸਿਧ ਸਿਖ 'canonization' ਦਾ ਹਿਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਤੋੜਿਆ-ਮਰੋੜਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ 'ਛਿਬਰ' ਦੀਆਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਆਇਆ ਪਾਠ ਫਿਰ ਦੇ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਾਠਕ ਆਪ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਲੈਣ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਜ਼ਰ ਚੁਕੇ ਬੁਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨ-ਤੋੜ ਕੇ ਮਨਚਾਹੇ ਨਤੀਜੇ ਕਢਦੇ ਹਨ-

ਦਸਵਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੇ ਹੈ ਗਿਆ।
ਅਜ ਪ੍ਰਤਖ ਗੁਰੂ ਅਸਾਡਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਸੋਈ ਗਿਆ ਜੋ ਗ੍ਰੰਥੋਂ ਗਿਆ।
ਜਿਤਨਾ ਹੋਇ ਆਵੈ ਤਿਤਨਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨ ਕਮਾਵੈ।
ਬਿਨਾ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨ ਜਾਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੈਨਿ ਦੁਇ ਸਕੇ ਭਾਈ।
ਇਕ ਹੈ ਵਡਾ ਇਕ ਛੋਟਾ ਕਹਾਈ।
ਸੰਮਤ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਅਠਵੰਜਾ ਸੇ ਗਏ। ਤਬ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਜਨਮੁ ਲਏ।
ਦਇਆ ਸੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਲਿਖਾਰੀ ਖਿਡਾਵਣਹਾਰਾ।੨੯੬।
ਛੋਟਾ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਜਨਮੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੇ ਧਾਮ।
ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਪਚਵੰਜਾ ਬਹੁਤ ਖਿਡਾਵੇ ਲਿਖਾਰੇ ਨਾਮ।......
ਸੋ ਦੋਨੋ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਗੁਰ ਕਰਿ ਜਾਨੋ।
ਵਡਾ ਹੈ ਟਿਕਾ ਗੁਰੂ ਗੁਟਕੇ ਪੋਥੀਆਂ ਪੁਤਰ ਪੋਤੇ ਕਰਿ ਪਛਾਨੋ।੨੯੮।...

'ਛਿਬਰ' ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਵਡਾ ਭਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਉਸ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਹੈ। ਵਡੇ ਭਰਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਤਿਲਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਪਰ ਛੋਟਾ ਭਰਾ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ) ਵੀ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹੈ।

1755 ਸੰਵਤ ਵਿਚ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਨਾਲ ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਕਿਥੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਧਾਮ ਜਨਮੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ ਸੀ ? ਜਿਵੇਂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਪੂਰਾ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਧਾਮ ਜਨਮਿਆ ਸੀ, ਤਿਵੇਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਧਾਮ ਜਨਮੀਆਂ ਸਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਵੀ 'ਛਿਬਰ' ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਧੀਰ-ਮੱਲ ਦੇ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੀੜ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਵਾਈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਰ ਅਸਚਰਜ ਕਥਾਵਾਂ ਵੀ ਲਿਖ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਅਸਚਰਜ ਕਥਾਵਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਚਰਿਤਰ-ਕਥਾਵਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। 'ਛਿਬਰ' ਦੀਆਂ ਇਹ ਪੰਕਤੀਆਂ ਇਕ ਦਮ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ-

ਇਸ ਵਿਚਿ ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ ਲਿਖੀ ਸੀ ਸਪੂਰਨ।
ਉਸ ਵਿਚਿ ਹੋਰ ਅਚਰਜ ਲਿਖਿ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪੂਰਨ।

ਅਰਥਾਤ (ਜੋ ਦੂਜਾ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਵਾਇਆ ਸੀ) ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸੇ (ਗ੍ਰੰਥ) ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਅਸਚਰਜ (ਕਥਾਵਾਂ) ਲਿਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ

ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੰਞ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸ਼ੰਕੇ ਦੀ ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ ਵੀ ਗੁੰਜ਼ਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਿਤ 'ਛੋਟਾ' ਗ੍ਰੰਥ ਹੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਹੈ। ਇਸ ਮੁਨਕਰ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨਾ, ਸਾਹਿ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧ ਹੈ।

4. ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ- ੳ. 'ਛਿਬਰ' ਅਨੁਸਾਰ ਛੋਟੇ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਕ ਲਿਖਾਰੀ ਸਨ, ਇੰਞ ਇਸ ਦੇ ਕਰਤ੍ਰਿਤਵ ਦਾ ਜਿਤਨਾ ਸੰਬੰਧ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਉਤਨਾ ਹੀ ਹੋਰ ਕਵੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ। ਅ. ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਧਾਮ ਜਨਮ ਲੈਣ ਦਾ ਇਹ ਭ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚਲੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੇ ਧਾਮ ਜਨਮ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕਈ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਕਤ੍ਰਿ ਹੈ। ੳ. ਪ੍ਰਥਮ ਕਿੰਤੂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ- 'ਛਿਬਰ' ਦੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕਥਨ ਦਾ ਅਸਲ ਰੂ ਜੋ ਅਸਾਂ ਉਪਰ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਪਰਖ-ਪੜਚੋਲ ਵਾਸਤੇ ਫਿਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ

ਛੋਟਾ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਜਨਮੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੇ ਧਾਮ।
ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਪਚਵੰਜਾ ਬਹੁਤ ਖਿਡਾਵੇ ਲਿਖਾਰੇ ਨਾਮ।
ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੀ ਪਿਆਰਾ ਹਥੀਂ ਲਿਖਿਆ ਖਿਡਾਇਆ।
ਸਿਖਾਂ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ ਜੀ ਅਗਲੇ ਨਾਲਿ ਚਾਹੀਏ ਰਲਾਇਆ ।੨੬੭।

ਅਰਥਾਤ ਛੋਟੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਧਾਮ ਵਿਖੇ ਸੰਵਤ 1755 ਵਿ ਹੋਇਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਨਾਮਵਰ ਲਿਖਾਰੀ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਸੰਭਾਲ-ਕਰਤਾ (ਖਿਡਾਵੇ) ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਇਤ ਸਨੇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਚਾਅ ਸਹਿਤ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸੰਭਾਲਿ (ਖਿਡਾਇਆ)। ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ (ਇਸ ਗੰਥ ਨੂੰ) ਪਹਿਲੇ (ਭਾਵ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸੁਝਾ ਅਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਛਿਬਰ' ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਕਤੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਵਿਚ ਲਿਖਾ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਸਰਵਥਾ ਨਕਾਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਆਲੋਚਕ ਨੇ ਜੋ ਸਥਾਪਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਬਿਲਕੁ ਆਧਾਰਹੀਣ ਹਨ, ਜੋ ਮੂੰਹ-ਬੋਲਦੇ ਤਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਿਆਂ-ਬੁਝਦਿਆਂ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਪਾਠਕ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣ ਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਵਾਜਿਬ ਚੇਸ਼ਟਾ ਹੈ। ਅ. ਦੂਜੇ ਕਿੰਤੂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ- ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਧਾਮ ਜਨਮੇ 'ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਯੁਕਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲੋਂ ਅਸੰਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਹ ਪੰਕਤੀ 'ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਉਹ, ਏਹ ਅਸਾਡੀ ਖੇਡ ਹੈ' ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦੀ ਕਿ 'ਛੋਟੇ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੌਤਕ ਹੈ, ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਵੀ ਦਾਸ ਕੋਈ ਯੋਗਦਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਛਿਬਰ' ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ (ਆਦਿ) ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ

ਨਿਜੀ ਖੇਡ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਕਵੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਕਿਉਂ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਿਤ ਕਰ ਦਿਓ। ਡਾ. ਜੱਗੀ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਸਮਝ ਕੇ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਅਖਾਂ ਮੀਟ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ੋਧ-ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਕਿ ਉਹ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ-ਪੂਰਵਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਹੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੇ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰੀਆਂ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ 'ਮਹਲਾ ੧੦' ਵੀ ਲਗਾਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਵਖ-ਵਖ ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਧਿਆਨ ਸਹਿਤ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਾਸਤੇ- ਕਰਮ ਨ ਛੂਟਦੇ ਕਿਸੇ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਭੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੈ ਕਹਿਆ..........ਨਾਰਾਇਣ ਨਿੰਦਸਿ ਕਾਇ ਭੂਲੀ ਗਵਾਰੀ।.... ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਛਿਬਰ' ਦੇ ਕਥਨ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹਨ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਅਰਥ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੱਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਕਿ 'ਛਿਬਰ' ਦੀ ਇਸ ਪੰਕਤੀ 'ਅਤੇ ਆਪ ਰਸਨਾ ਥੀ ਉਚਾਰ ਬਨਾਯਾ' ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਅਰਥ ਹੈ- ਅਤੇ (ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਨੇ) ਆਪਣੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਉਚਾਰਣ ਕਰ ਕੇ ਬਣਵਾਇਆ। ਮੇਰਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਕਾਂਸ਼ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਬਿਲਕੁਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਉਚਾਰ ਕੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਕੁਝ ਭਾਗ ਲਿਖਵਾਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। 'ਛਿਬਰ' ਦੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਮੁਖ ਤੋਂ ਉਚਾਰਣ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਵਾਂਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਕਵੀ ਕੋਈ ਅਨਪੜ੍ਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲਿਖ ਸਕਦੇ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖ-ਅਰਵਿੰਦ ਤੋਂ ਬੋਲ ਕੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਵਾਈਆਂ ਸਨ। ਪ੍ਰਬੁਧ ਲੇਖਕ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਤੋਂ ਇਹ ਭਰਮ ਪੈਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗੇ ਹੋਏ, ਬਲਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲੇਖਕ ਦੇ ਸ਼ਾਂਕਤ-ਪੰਥੀ ਮਹਾਕਵੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਡਟੇ ਹੋਏ ਸਨ।

5. ਡਾ. ਜੱਗੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਛਿਬਰ' ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੇਡ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ 'ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਨੂੰ 'ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ' ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮੇਰਾ ਨਿਵੇਦਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ 'ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਅਤੇ 'ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ' ਨੂੰ ਇਕੋ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਭ੍ਰਾਂਤੀ-ਪੂਰਨ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ 'ਮਰਦਾਨਿਆਂ ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਬਾਣੀ ਆਈ ਹੈ' ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਹੈ, ਪਰ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ। ਤਾਂਹੀਓਂ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਟੂਕ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ। 'ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਤਾਂ ਹਰ ਹਾਲ 'ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ' ਹੈ, ਪਰ 'ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ' ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ 'ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਹੋਵੇ। ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਣਗਿਣਤ ਬਚਨ ਕੀਤੇ, ਜੋ 'ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੰਭਾਲੇ ਗਏ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ 'ਸ੍ਰੀ

ਮੁਖਵਾਕ' ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਮਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਨਾ ਹੋਣ। ਨਿਸ਼ਚੈ ਹੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਯੁਕਤੀਹੀਣ ਦਲੀਲਾਂ ਕੇਵਲ ਪੂਰਵ-ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਧਾਰਨਾ ਤੋਂ ਉਪਜੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਵਿਸ਼ਾ ਚੁਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਤਥ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਰੁਧ ਵਰਤੇਗਾ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕਰਤ੍ਰਿਤਵ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਸੰਦਿਗਧ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੁਲ ਨਾ ਮੰਨ ਕੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਿਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਅਧਿਆਤਮਕ ਉਸਾਰੀ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਕੇਵਲ ਜਥੇਬੰਦਕ ਹੈ। ਪਰ ਜਥੇਬੰਦਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਨੂੰ ਗਿਰਾਉਣਾ ਵੀ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਤੁਲ ਹੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਪੰਥਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਤੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਡਾ. ਜੱਗੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਰਵ-ਮਾਨਯ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤਥ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਹਾਲਾਕਿ ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਇਹ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਸਿਧ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਮਨਸੂਬੇ ਵਲ ਹੀ ਪਰਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ-ਸਾਮਗਰੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਕਲਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਡੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਯੋਗਦਾਨ 'ਛਿਬਰ' ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। 'ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮੇ' ਨੇ ਸਾਡੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਯਤਨ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਂਵ ਜੇ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਉਤੇ ਸੰਦੇਹ ਕਰਨਾ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉਹ ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲ ਸੰਗੀ ਸਿਖ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੰਨ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਾਸਤੇ ਸੁਯੋਗ ਜਾਣ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿਖਿਅਤ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ 'ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ' ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧ ਕਿਸ ਸਿਖ ਨੂੰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਜੋ ਤਥ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਨੇ ਉਲੇਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ ? ਕਿਹੜਾ ਦੈਵੀ-ਦੂਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਹ ਆਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀਆਂ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸਬੂਤ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਕਪੋਲ-ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮ-ਸੱਤ ਦਾ ਚੋਲਾ ਪਹਿਨਾਉਣਾ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਯੁਕਤੀ-ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ?

ਹਾਂ ਇਸ ਪੜਾਅ ਉਤੇ ਪੁਜ ਕੇ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਹੁਣ ਇਕ ਹੋਰ ਨਿਰਾਧਾਰ ਥਿਊਰੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਕਿਤੇ ਉਪਲਬਧ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਹੁੰਦੀ, ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਤਰ ਜਾਅਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਦਸਖਤੀ ਪਤਰੇ ਵੀ ਇਕ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਹੈ। ਉਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੀੜ ਉਪਲਬਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਰਮ ਬੁਧੀਮਾਨ ਆਲੋਚਕ ਵਰਗ ਨੂੰ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲ ਗਈ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ ਸੀ ? ਜੇ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ 'ਛਿਬਰ' ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਿਸ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਹੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ? ਜੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਈਏ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ (ਅਵਤਾਰ ਕਥਾਵਾਂ ਸਮੇਤ), ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਆਦਿ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਿਧ ਹੋ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਆਲੋਚਕ ਵਰਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਮੁਨਕਰ ਹੈ ? ਸੋ ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਦਾ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ 'ਛਿਬਰ' ਰਚਿਤ 'ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ' ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤਥ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਸਿਧ ਕਰਨ ਦੀ ਹਰ ਚੇਸ਼ਟਾ ਸਰਵਥਾ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਹੈ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪੱਤਰ : ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਸੰਬੰਧੀ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਇਕ ਪੱਤਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਨਕਲ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਪੰਨੇ ਉਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪੱਤਰ ਦਾ ਮੰਥਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ-

- ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪੱਤਰ ਸੁਵਿਖਿਆਤ ਸਿਖ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਆਨੰਦਪੁਰ ਛਡੇ ਜਾਣ ਤੇ ਇਸੇ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਖਿਅਤ ਦਿਲੀ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਦਿਲੀ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲਾ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ।
- ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਮੁਚੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕਾਰਜ-ਭਾਰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਸੀ।
- ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਾਰ ਪਿਛੋਂ ਸਿਖਾਂ ਉਤੇ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਜਬਰ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਮ ਸਿਖ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਛਡ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਲੁਕ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਧਰਮ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਸੇਵਕ ਵੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਲੁਕ-ਛਿਪ ਗਏ ਸਨ।
- ਹਿੰਦਾਲੀਏ ਆਦਿ ਸਿਖ ਵਿਰੋਧੀ ਅਨਸਰ ਸਿਖਾਂ ਉਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਸਕ੍ਰਿਯ ਸਾਥ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।
- ਚਿਠੀ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਾਲਿਤ ਪੁਤਰ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ।
- ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਯਤਨ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਾਖਿਆਨ ਦੀ ਜੋ ਪੋਥੀ ਲਭੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 303 ਚਰਿਤਰ ਕਥਾਵਾਂ ਸਨ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਪੋਥੀ

੧ਓ ਅਕਾਲ ਸਹਾਇ॥

ਪੂਰਾ ਭਾਉ ਜੀ ਜੀ ਕੇ ਜੋਗ ਲਿਖਤ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੀ ਡੰਡ-
ਉਤ ਬੰਦਨਾ। ਬਹੁੜੋ ਸਮਾਚਾਰ ਦਾ ਬਾਚਣਾ ਕਿ ਇਥੇ [illegible]
[illegible] ਹੈ ਜੋ ਸਿੰਘ ਗਏ ਆ। [illegible]
ਨਾਹੀ ਮਿਲਿਆ। ਤੁਸਾਂ ਕੀ [illegible]॥ [illegible]
[illegible] ਨਾਹੀ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ਨਾਹੀ॥
ਸਾਹਿਬ ਦੇ [illegible] ਸਿੰਘ ਦੇ [illegible]
[illegible] ਪੋਥੀਆਂ। ਜੋ [illegible] ਸਿੰਘ [illegible]
ਉਨ ਵਿਚਿ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ੩੦੩ ਚਲਿਤ੍ਰ ਉਪਖਿਆਨ ਦੀ ਪੋਥੀ
[illegible] ਸਿੰਘ [illegible] ਜੀ। ਨਾਮ ਮਾਲਾ ਦੀ
ਪੋਥੀ ਦੀ [illegible] ਮਿਲੀ ਨਾਹੀ॥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ
[illegible]॥ [illegible] ਨਾਹੀ॥ [illegible]
[illegible]॥
[illegible]
[illegible] ੧੧ [illegible]
[illegible] ਸਿੰਘ [illegible]
[illegible]॥ [illegible]
[illegible] ਨਾਹੀ ਦੀਆ॥ [illegible]
[illegible]
[illegible] ਮਿਤੀ ਵੈਸਾਖ ੨੨॥
ਦਸਖਤ ਮਨੀ ਸਿੰਘ॥ ਗੁਰੂਚਕ ਚੀਠਾ॥ [illegible] ਪੋਥੀ
ਮੇਂ॥

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪੱਤਰ

ਭੁੰਗਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦੇ ਪੱਤਰ-ਵਾਹਕ ਸਿਖ ਰਾਹੀਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਪਾਸ ਦਿਲੀ ਭੇਜੀ ਸੀ। 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਦਾ ਪੂਰਬਲਾ ਅਧਾ ਭਾਗ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਭ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਗਰਲੇ ਅਧੇ ਭਾਗ ਦੀ ਭਾਲ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨਾਮ ਮਾਲਾ ਬਾਣੀ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਤਕ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ।

- ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਵਿਚ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਇਕਤਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਚਲ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਭਾਈ ਸੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਇਸ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਿਦਕ ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।
- ਇਹ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਇਕ ਅਫਵਾਹ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਹੁਕੂਮਤ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੱਤਰ 1716 ਈ. ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੰਦਈਆਂ ਅਤੇ ਤੱਤ ਖ਼ਾਲਸੇ ਵਿਚ ਕਈ ਟਕਰਾਅ ਵੀ ਹੋਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸੁਹਿਰਦ ਸਿਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਲਾਹ-ਸਫ਼ਾਈ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵੀ ਖੋਜੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ।
- ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਪਾਲਿਤ ਪੁਤਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ 18 ਜਨਵਰੀ, 1725 ਨੂੰ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਜੀਵਿਤ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੱਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਖਡੂਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵਾਸਤੇ ਸੌਗਾਤ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਗਹਿਣੇ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਸੋ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੈ। ਇਸ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਛਿਬਰ' ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਦਾ ਜੋ ਸਮਾਂ 1725 ਈ. ਦਿਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਦਰੁਸਤ ਹੈ।
- ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਹੁਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਸਖ਼ਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਬਹੁਤ ਘਟ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਸਰਵ-ਵਿਦਿਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਤਥ ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਾਈਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਥੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਪੱਤਰ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਸਿਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ, ਉਥੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪਖ ਕੁਝ ਤਕਨੀਕੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਚਿਠੀ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਸਿਧ ਕਰਨ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਰੋਧੀ ਪਖ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਿਆਂ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਨੇ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਸਰਵਥਾ ਜਾਅਲੀ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਿਆਂ, ਇਸ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ਹਨ-

1. ਇਹ ਪੱਤਰ ਨਿੱਬ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਨਿੱਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ ।
2. ਇਹ ਚਿਠੀ ਵਿਜੋਗਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਸੰਜੋਗਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਆਦਿ ਦੇ ਆਗਿਆ-ਪੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਤਤਕਾਲੀਨ ਹੋਰ ਹਥ-ਲਿਖਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਸੰਜੋਗਾਤਮਕ ਵਿਧੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਦੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁਘੜਤਾ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸੁਸਿਖਿਅਤ ਵਿਦਵਾਨ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਪੰਕਤੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਦੂਰੀ ਇਕਸਮਾਨ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਹਾਸ਼ੀਏ ਦੀ ਨਿਯਮਿਤ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਪੱਤਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਅਨਾੜੀ ਲੇਖਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਚਿਠੀ ਵਿਚ ਅਨੁਨਾਸਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਅਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ।

ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਅਭਾਵ ਸੀ।

ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਅੱਖਰਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤ੍ਰਾਵਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਨਵਾਂ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਚ 303 ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁਲ ਚਰਿਤ੍ਰ 404 ਹਨ।

'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਬਾਣੀ ਦਾ ਪੂਰਵਾਰਧ ਅਤੇ ਉਤਰਾਰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਭਾਜਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਲੇਖ ਇਸ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਚ ਦੁਤ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰ ਕੇ 'ਚਰਿਤਰ' ਅਤੇ 'ਕਰਿਸਨ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵੇਲੇ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਹ ਪੱਤਰ ਗੁਰਮੁਖੀ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਯੁਕਤੀਆਂ ਬਿਲਕੁਲ ਆਧਾਰਹੀਨ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਬਿਨਾ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਪਰਖ ਦੇ ਚਰਚਿਤ ਪੱਤਰ ਦੇ ਨਿੱਬ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ? ਇਸ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਲਮ ਦੀ ਲਿਖਿਤ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਖ਼ਾਸ ਦਸਖਤੀ ਪੱਤਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਪਰੰਪਰਾ ਹੋਣਾ ਕਿ ਇਹ ਤੀਰ ਦੀ ਮੁਖੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਲ ਧਿਆਨ ਆਕ੍ਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਲਿਖਣ ਵਾਸਤੇ ਧਾਤੂ ਦੀ ਨਿੱਬ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਢਲਾ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮੱਤ ਹੈ "ਸਾਧਾਰਣ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਲਿਪੀ 'ਤੀਰ ਦੀ ਮੁਖੀ' ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਜਦੋਂ ਇਹ (ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ) ਪੱਤਰੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਸਨ, ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੁਰਤਗਾਲੀ ਨਿੱਬ ਪਹੁੰਚ ਚੁਕੀ ਸੀ।"[14] ਪਾਠਕ ਆਪ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ ਸਾਡੇ ਪਰਮ-ਬੁਧੀਮਾਨ ? ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਨਿੱਬ ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਸੀ, ਪਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਉਂਞ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ' ਦਾ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ 'ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰੇ' ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਦੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਉਤੇ 'ਨੀਸਾਣ' ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਮੱਤ ਸਰਵਥਾ ਉਚਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ

---

14. ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਕੀ ਪੌਰਾਣਿਕ ਪ੍ਰਿਸ਼ਠ-ਭੂਮੀ, ਸੰਸਕਰਣ 1, ਸਫ਼ਾ 77

ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੀ ਲਿਖਿਤ ਅਤੇ ਕਲਮ ਸੌ ਛੀ ਸਦੀ ਖ਼ਾਸ-ਪੱਤਰਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। 'ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ' ਅਤੇ 'ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰਾਂ' ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆਂ, ਸਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਥਿਊਰੀ ਸਰਵਥਾ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੱਤਰ ਨਿੱਬ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵੀ ਨਿੱਬ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਖੇ ਸਿਧ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਧਾਤੂ-ਨਿੱਬ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਜੋ ਤੀਰ-ਮੁਖ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ, ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੱਤਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਭਰਮ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਲਮ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਨਿੱਬ ਨਾਲ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਨਿੱਬ ਉਪਲਬਧ ਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨਿੱਬ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਚਰਚਾ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੂਤ੍ਰ ਸਾਡੇ ਹਥ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਕਲਮ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰਿਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਲਮ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੱਤਰ ਵੀ ਸਹੀ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਨਿੱਬ ਦਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਅਦਭੁਤ ਅਤੇ ਅਨਹੋਣੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਨਿੱਬ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੁਜ ਜਾਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਕ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਫਾਊਂਟੇਨ ਪੈਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਫਰਾਂਸ ਦੇ M. Bion ਨੇ 1702 ਈ. ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਿੱਬ ਦਾ ਆਵਿਸ਼ਕਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਜਾਣਾ ਆਵਸ਼ਕ ਅਤੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਸੋ ਕੋਈ ਅਸੰਭਵ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਿੱਬ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੁਜ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਿੱਲੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤਥਾਂ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਇਸ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਣਾ ਅਨੁਚਿਤ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਯੁਕਤੀ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਪੁਸ਼ਟ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਵਿਜੋਗਾਤਮਕ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸਾਮਗਰੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ 'ਕਰਤਾਰਪੁਰੀ ਬੀੜ' ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੀਸਾਣ ਅਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੀਸਾਣ, ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ, ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਏ ਜੀ ਦਾ ਨੀਸਾਣ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਨੀਸਾਣ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਕੁਝ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵੀ ਸੰਜੋਗਾਤਮਕ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਬਹੁਤ ਮਗਰਲਾ 4 ਫ਼ਰਵਰੀ 1862 ਈ. ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਸੰਜੋਗਾਤਮਕ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਆਪੂੰ ਘੜੇ ਮਾਨ-ਦੰਡਾਂ ਉਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮਹਤਵ ਵਾਲੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰ ਕੇ ਮਨਚਾਹੇ ਨਤੀਜੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਲੈਣਾ ਅਨੁਚਿਤ ਹੈ।

ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਪਰਿਪੱਕ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵਾਂਛਿਤ ਸੁਘੜਤਾ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੋਣੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਹਾਸ਼ੀਏ ਨਿਯਮਿਤ ਵਿਵਸਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਕਈ ਘਟ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਿਦਿਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ੀ ਉਤਰਾਂਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਸਿਖ ਕਲਰਕ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਥ ਲਿਖਤ ਹੈ ਜਾਂ ਛਾਪੇ ਖਾਨੇ ਦੀ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਛਪਾਈ। ਉਸ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧੀਆ ਹੈ, ਡਾ. ਜੱਗੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ। ਪ੍ਰਬੁਧ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲੇਖਣੀ ਵੀ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਸੋ ਚਿਠੀ ਦੀ ਪਰਮਾਣਕਿਤਾ ਦੀ ਨਿਰਖ-ਪਰਖ ਦਾ ਇਹ ਆਧਾਰ ਵੀ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਠੋਸ ਸਿਟੇ ਤੇ ਪੁਜਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨਾ ਯੁਕਤੀ-ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਅਨੁਨਾਸਕੀ ਧੁਨੀ ਵਾਸਤੇ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਮੁਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰਕ ਵਿਚ ਰਤਾ ਵੀ ਦਮ ਨਹੀਂ। ਕੌਣ ਬੇਸਮਝ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੱਤਰ ਤੋਂ ਇਕ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਪਾਦਿਤ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ, ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ 'ਮਲਾਰ' ਰਾਗ ਦੀ ਵਾਰ ਲਿਖਦਿਆਂ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕੁਝ ਪਦ ਹੇਠਾਂ ਉਦਾਹਰਣਾਰਥ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ-

ਇਕਿ ਪਾਲਾ ਕਕਰੁ ਭੰਨਿ ਸੀਤਲੁ ਜਲੁ ਹੇਂਵਹੀ ॥.....
ਇਕਿ ਨਗਨ ਫਿਰਹਿ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ਨੀਂਦ ਨ ਸੋਂਵਹੀ ॥[15]
ਸਲੋਕ ਮਃ ੧ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਵਣਿ ਜੇ ਵਸੈ ਚਹੁ ਓਮਾਹਾ ਹੋਇ ॥
ਨਾਗਾਂ ਮਿਰਗਾਂ ਮਛੀਆਂ ਰਸੀਆਂ ਘਰਿ ਧਨੁ ਹੋਇ ॥ ੧ ॥[16]
ਸਲੋਕ ਮਃ ੩ ॥ ਊਂਨਵਿ ਊਂਨਵਿ ਆਇਆ ਅਵਰਿ ਕਰੇਂਦਾ ਵੰਨ ॥[17]
ਸਲੋਕ ਮਃ ੧ ॥ ਕੁਲਹਾਂ ਦੇਂਦੇ ਬਾਵਲੇ ਲੈਂਦੇ ਵਡੇ ਨਿਲਜ ॥[18]
ਸਦਾ ਸਚੇ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾਂ ਭਾਈ ਸਦਾ ਸਚੇ ਕੈ ਸੰਗਿ ਰਹਾਉ ॥[19]
ਸਚਾ ਸਬਦੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਂਹਿ ਸਮਾਂਹਿ ॥

ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ 1285
ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ 1279
ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ 1280
ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ 1286
ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ, ਮਹਲਾ 3, ਪੰਨਾ 1419

ਸਭੀ ਰਾਸੀ ਸਭੁ ਧਨੁ ਉਤਮ ਪਦਵੀ ਪਾਹਿ ॥[20]

ਗੁਰ ਪੀਰਾਂ ਕੀ ਚਾਕਰੀ ਮਹਾਂ ਕਰੜੀ ਸੁਖ ਸਾਰੁ ॥[21]

ਖੰਡ ਵਿਕਾਂਦੜੇ ਜੇ ਲਹਾਂ ਘਿੰਨਾ ਸਾਵੀ ਤੋਲਿ ॥

ਤੰਨਿ ਜੜਾਂਈ ਆਪਣੀ ਲਹਾਂ ਸੁ ਸਜਣੁ ਟੋਲਿ ॥[22]

ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਹ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਚਿਠੀ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣਾ ਯੁਕਤੀ-ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੇਖਕ ਦੀ ਸੀਮਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- ਇਹ ਤਥ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਜੋ ਪੂਰਣ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਹੋਰ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ 'ਹੁਕਮਨਾਮੇ' ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਦੂਜਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਪੂਰਣ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਨੰਬਰ 66 ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਵਰਗੇ ਪੁਰਾਤਨ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਅਸੰਗਤ ਚੀਜ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ (ਨੰਬਰ 36) ਰਾਹੀਂ ਆਦੇਸ਼ਿਤ ਰਕਮ ਵਿਲਖਣ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ-

  4) ਮੇਵੜੇ ਨੋ ਦੇਣੇ
  2) ਦੀਵਾਲੀ ਕੋ
  2) ਬਿਸੋਏ ਕੋ

  ਇਸ ਵਿਲੱਖਣ ਲਿਖਣ-ਵਿਧੀ ਤੋਂ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਕਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ 'ਹੁਕਮਨਾਮਾ' ਜਾਅਲੀ ਜਾਂ ਮਗਰਲੇ ਕਾਲ ਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਦਾ ਲਿਖਣ-ਢੰਗ ਆਪਣਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੁਗਤਿ ਵਰਤੀ ਹੈ।

- ਡਾ. ਜੱਗੀ ਨੇ ਅਖਰਾਂ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ-ਮਾਨਚਿਤ੍ਰ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਆਧੁਨਿਕ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ-ਹਾਲ ਇਹ ਪੱਤਰ ਮਗਰਲੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਵੀ ਵਿਦਮਾਨ ਤਥਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਮਕਾਲੀਨ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਭ੍ਰਾਮਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ।

20. ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ, ਮਹਲਾ 3, ਪੰਨਾ 1419
21. ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ, ਮਹਲਾ 4, ਪੰਨਾ 1422
22. ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ, ਮਹਲਾ 5, ਪੰਨਾ 1426

ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ 'ਹੁਕਮਨਾਮੇ' ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਨੰਬਰ 71 ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਵਲੋਂ ਪਟਣਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ੳ, ਅ, ਸ, ਹ, ਲ, ੜ, ਟਿੱਪੀ, ਔਂਕੁੜ ਅਤੇ ਦੁਲੈਂਕੜ ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਵਿਕਸਿਤ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। 'ਫ' ਅੱਖਰ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਮਾਮੂਲੀ ਅੰਤਰ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਅੱਖਰ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ (ਨੰਬਰ 85) ਵਿਚ 'ਹਫ਼ਾ' ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਣ ਲਗਿਆਂ ਆਪਣੇ ਵਿਕਸਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ 25 ਸਾਲ ਬਾਅਦ (1759 ਈ.) ਵਿਚ 'ਖਾਲਸੇ' ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਨੰਬਰ 86 ਵਿਚ ਅਵਿਕਸਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ। ਕੰਨਾ, ਸਿਹਾਰੀ, ਬਿਹਾਰੀ, ਹੋੜਾ, ਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੁਲਾਵਾਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਨੰਬਰ 69 ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ (1759 ਈ.) ਵਿਚ ਵੀ ਔਂਕੁੜ ਅਤੇ ਦੁਲੈਂਕੜ ਨਵੀਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ। ਸੋ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਲ ਤਕ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਰਣ ਅਤੇ ਮਾਤ੍ਰਾਵਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਕੇਵਲ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਸੀ, ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਇਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਦੋ ਸਮਕਾਲੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਖ-ਵਖ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵੀ ਸਿਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਸਲਨ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ (ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਨੰਬਰ 32) ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ (ਨੰਬਰ 55) ਵਿਚ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਦਾ ਮਿਲਾਨ ਕਰ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਵਖਰੇ ਕਾਲ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਵੀ ਕਲਪਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਲਿਖਿਤ ਅਤੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀ ਲਿਖਿਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਸਿਧ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕ ਕਾਰਨ ਲੇਖਕ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਨੋ-ਬਿਰਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਹਰ ਅੰਸ਼ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਚਰਿਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਗਲਤ ਸਿਧ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਵੀ, ਵਿਦਵਾਨ ਸ਼ੋਧ-ਕਰਤਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਚਾਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੱਤਰ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਕਿਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ 303 ਚਰਿਤਰ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ। ਪੱਤਰ ਵਿਚ 303 ਚਰਿਤਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਹ ਮਤਲਬ ਕਿਵੇਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਤਰ-ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਚਰਿਤਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਤਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਚਰਿਤਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੁਲ ਚਰਿਤਰਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ ਜੇ ਇਹ ਪੱਤਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬੁਰੀ ਮਨਸ਼ਾ ਨਾਲ ਮਗਰੋਂ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਚਰਿਤਰਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਗਿਣਤੀ ਲਿਖਣੀ ਸੀ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੱਤਰ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਲਿਪੀ ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਜੇ ਵਿਵਾਦ ਸਮੇਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਸੀ

ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 303 ਚਰਿਤਰ ਹੀ ਸਨ। ਇਤਨੇ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜਿਸ ਵੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵਿਚ ਆਵੇਗਾ, ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਤੋਂ ਪੂਰਬਲੇ ਕਾਲ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੱਤਰ-ਲੇਖਕ ਇਹ ਵੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ 'ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨਾਮ ਮਾਲਾ' ਦੀ ਪੋਥੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖਦਾ।

- ਜੱਗੀ ਜੀ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁਚੀ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਬਾਣੀ ਇਕ ਇਕਾਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪੂਰਵਾਰਧ ਅਤੇ ਉਤਰਾਰਧ ਵਿਚ ਵਿਭਾਜਨ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਅਵਿਦਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਚਿਠੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸੇ ਚਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਪਟਨਾ ਅਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਵਾਲੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਚਾਰ ਖੰਡ- ਦਸਮ ਕਥਾ, ਰਾਸ ਮੰਡਲ, ਵਿਰਹ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਯੁਧ ਪ੍ਰਬੰਧ- ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਭਾਜਨ ਭਾਵੇਂ ਚਿਠੀ ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ ਵਿਭਾਜਨ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਜੱਗੀ ਜੀ ਦੇ ਉਲੇਖ ਤੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਧ ਹੋ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਰਚਨਾ ਦੇ ਖੰਡ-ਵਿਭਾਜਨ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਾਇਮ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਖੰਡ-ਵਿਭਾਜਨ ਦੀ, ਸਗੋਂ ਵਖ-ਵਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਰਚੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 'ਰਾਸ ਮੰਡਲ' ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਪੋਥੀ ਦੇ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

ਸੱਤ੍ਰਹ ਸੈ ਪੈਤਾਲ ਮੈ ਕੀਨੀ ਕਥਾ ਸੁਧਾਰ॥
ਚੂਕ ਹੋਇ ਜਹ ਤਹ ਸੁ ਕਬਿ ਲੀਜਹੁ ਸਕਲ ਸੁਧਾਰ॥[23]

ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ 'ਬਿਰਹਾ ਨਾਟਕ' ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ-

ਸਤ੍ਰਹ ਸੈ ਚਵਤਾਲ ਮੈ ਸਾਵਨ ਸੁਦਿ ਬੁਧਵਾਰ॥
ਨਗਰ ਪਾਂਵਟਾ ਮੋ ਤੁਮੋ ਰਚਿਯੋ ਗ੍ਰੰਥ ਸੁਧਾਰ॥
ਖੜਗ ਪਾਨ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਪੋਥੀ ਰਚੀ ਬਿਚਾਰ॥
ਭੂਲ ਹੋਇ ਜਹਂ ਤਿਹਂ ਸੁ ਕਬਿ ਪੜੀਅਹੁ ਸਭੈ ਸੁਧਾਰ॥[24]

'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

ਸਤ੍ਰਹ ਸੈ ਪੈਤਾਲ ਮਹਿ ਸਾਵਨ ਸੁਦਿ ਥਿਤਿ ਦੀਪ॥
ਨਗਰ ਪਾਵਟਾ ਸੁਭ ਕਰਨ ਜਮਨਾ ਬਹੈ ਸਮੀਪ॥
ਦਸਮ ਕਥਾ ਭਗੌਤ ਕੀ ਭਾਖਾ ਕਰੀ ਬਨਾਇ॥
ਅਵਰ ਬਾਸਨਾ ਨਾਹਿ ਪ੍ਰਭ ਧਰਮ ਜੁੱਧ ਕੇ ਚਾਇ॥[25]

---

23. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ 755
24. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ 983-84
25. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ 2490-91

ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਕੇਵਲ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਹਰ ਖੰਡ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਪੋਥੀ ਸੀ। ਪੋਥੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਪਤੀ ਸੂਚਕ ਸੰਵਤ ਲਿਖਣਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦਾ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੀ ਇਸ ਕ੍ਰਿਤੀ ਸੀ ਸਿਰਜਨਾ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਵਖ-ਵਖ ਪੋਥੀਆਂ ਵਖ-ਵਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਕੋਲ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਪੋਥੀਆਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ, ਉਹ ਪੂਰਬਲੇ ਭਾਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਉਂਵ ਜੇ ਕੋਈ ਰਚਨਾ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਿਭਾਜਿਤ ਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧੇ ਕੁ ਪੰਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਹੋ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਪੂਰਬਲਾ ਅਧਾ ਕੁ ਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕੀ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਹੈ ? ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਕਰ ਕੇ ਕਿਸ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਸਿਧੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਇਹੋ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ ਨੇ ਤਾਂ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਬਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਜੇ ਇਹ ਪੱਤਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਰੂਪ, ਜਿਸ ਵਿਚ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਇਕ ਇਕਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਕਲਿਤ ਹੈ, ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਦੇ ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਿਵੇਂ ਆ ਸਕਦਾ ਸੀ ? 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਦੇ ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਕ ਇਕਾਈ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਨਵੀਨ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਪੱਤਰ ਦੀ ਪੁਰਤਾਨਤਾ ਸਿਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਦੇ ਨਵੀਨ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਪੱਤਰ ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਪੱਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਹ ਜੁਗਤਿ ਵੀ ਕਾਰਗਰ ਸਾਬਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

- ਇਸ ਚਿਠੀ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਨੇ ਇਕ ਤਰਕ ਇਹ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕਰਿਸਨ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ) ਅਤੇ ਚਰਿਤਰ (ਚਰਿਤ੍ਰ) ਆਦਿ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਅੱਧੇ ਅਖਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਰਲੀਕਰਣ ਮਗਰਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਇੰਞ ਇਹ ਪੱਤਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਲ ਦਾ ਸਿਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਵਿਰੋਧੀ ਪਖ ਦੀ ਇਹ ਦਲੀਲ ਵੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਡਾਂਵਾਂਡੋਲ, ਨਿਰਾਧਾਰ ਅਤੇ ਸਰਵਥਾ ਕਚੀ ਹੈ, ਜਿਤਨੀਆਂ ਹੋਰ ਯੁਕਤੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਗਿਆਨੀ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਤ ਟੀਕੇ ਵਿਚ 'ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਪਾਖਿਆਨ' ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨੂੰ 'ਚਰਿਤਰ ਪਹਿਲਾ' ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨੂੰ 'ਚਲਿਤਰ ਦੂਜਾ' ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਆਲੋਚਕ ਸਜਣ ਨੇ ਇਹ ਯੁਕਤੀ ਲਿਖਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਗੰਭੀਰਤਾ ਸਹਿਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ, ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦਾ ਵਿਗੜ ਕੇ 'ਕਿਸ਼ਨ' ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੇ ਸਿਰਫ਼ ਅੱਧੇ ਰਾਰੇ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ। ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਉਗ੍ਰਸੈਣ ਨੂੰ ਉਗਰਸੈਣ, ਸ੍ਰੀ

ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀਧਰ ਨੂੰ ਸਿਰੀਧਰ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਿਰਪਾ ਰਾਮ, ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਪਰੇਮ ਚੰਦ, ਬ੍ਰਿੰਦਾਬਨ ਨੂੰ ਬਿੰਦਰਾਬਨ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਨੂੰ ਪਰੀਤਮ ਦਾਸ ਆਦਿ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਜਾਅਲੀ ਹੈ ? ਕੀ ਸਾਡੇ ਪੰਥ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਰਾਗ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਦੁਰਬਲ ਜਿਹੇ ਮੱਤ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ 'ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ' ਨਾ ਲਿਖ ਕੇ 'ਸਿਰੀ ਰਾਗ' ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ? ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ' ਨੂੰ 'ਕਿਰਸ' ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਬੁਧ ਆਲੋਚਕ ਦੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਯੁਕਤੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰਣ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੇਠਾਂ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ-

ਧਰਮੁ ਭੂਮਿ ਸਤੁ ਬੀਜੁ ਕਰਿ ਐਸੀ ਕਿਰਸ ਕਮਾਵਹੁ ॥[26]

ਓਥੈ ਹਟੁ ਨ ਚਲਈ ਨਾ ਕੋ ਕਿਰਸ ਕਰੇਇ ॥[27]

ਅਸੰਖ ਗਰੰਥ ਮੁਖਿ ਵੇਦ ਪਾਠ॥[28]

ਅਮਰਦਾਸਿ ਅਮਰਤੁ ਛਤ੍ਰੁ ਗੁਰ ਰਾਮਹਿ ਦੀਅਉ ॥[29]

ਉਕਤ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ 'ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ 'ਗਰੰਥ', 'ਅਮ੍ਰਿਤ' ਨੂੰ 'ਅਮਰਤ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਕ੍ਰਿਪਾ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘਟ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ 'ਕਿਰਪਾ' ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ। 'ਕ੍ਰਿਪਾਲ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਜਿਥੇ-ਕਿਤੇ 'ਕਿਰਪਾਲ' ਹੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਵਿਦਵਾਨ ਆਲੋਚਕ ਕੋਲ ਪਖਪਾਤ-ਮੁਕਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਯੁਕਤੀਸੰਗਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਾਲੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਸਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ?

- ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦੇ ਤਰਕਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਖਾਂਤਕ ਪਹਿਲੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਛਿਪੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਕਟਰਵਾਦੀ ਅਤੇ ਧਰਮ-ਅੰਧ ਸਿਧ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਸ਼ੋਧ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਨਿਰੀਖਕਾਂ (examiners) ਦੀ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਲੁਟਣ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਸਨ। ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲਿਖਿਤ ਤੋਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ "ਇਸ ਚਿਠੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ (ਪੱਤਰ) ਦੁਆਰਾ ਸਾਧਾਰਨ ਪੱਤਰ-ਵਿਵਹਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ 1929 ਈ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਇਕ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਚਿਠੀ 20 ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਉਂ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ? ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਸਮਾਧਾਨ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕੁਚਕਰ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅੰਧ-ਮੋਹ ਸਾਹਿਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ

---

26. ਆਸਾ, ਮਹਲਾ 1, ਪੰਨਾ 419
27. ਸਲੋਕ ਮ: 2, ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ 955
28. ਜਪੁ, ਮਹਲਾ 1, ਪੰਨਾ 3
29. ਸਵਈਏ, ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇਂ ਕੇ, ਪੰਨਾ 1408

ਅਨਰਥ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਇਸ ਚਿਠੀ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਦੂਜੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਵਾਸਤਵਿਕ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਸੁਸੰਗਠਿਤ ਆਯੋਜਨ ਸਚਮੁਚ ਦੁਰਭਾਗ ਦੀ ਗਲ ਹੈ। ਨਤੀਜਤਨ ਇਹ ਚਿਠੀ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਖਿਲਵਾੜ ਮਾਤਰ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ (ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਅੰਸ਼)"। ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਦਾ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿੰਦਿਤ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਅਨਰਥ ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲੀ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਹੈ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਧੀਨ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੀ ਇਕ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਟਿਪਣੀਆਂ ਦੁਰਭਾਗਪੂਰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਵਾਰਥ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਵੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਦਭਾਗੀ ਟਿਪਣੀਆਂ ਵਲ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਵਰਨਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਿਖ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਖੋਜ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ।

ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਚਿਠੀ ਦਾ ਸਹੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤਥਾਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਲੋਚਕ ਪਖ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪਖਪਾਤੀ ਯੁਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨਿਆਏ ਪੂਰਵਕ ਜਬਰ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਪੱਤਰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਨਿੰਦਿਤ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੋ ਤਥ ਇਸ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤਥਾਂ ਰਾਹੀਂ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ, ਨਿਰਾਧਾਰ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰਦ ਕਰਨਾ ਅਨੁਚਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਚਿਠੀ ਦੇ ਅਸਤਿਤ੍ਵ ਦੀ ਖ਼ਬਰ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੂਰੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਦਸਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਚਿਠੀ ਘੜ ਲਈ ਹੈ। ਪਰ ਸਥਿਤੀ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਜਿਸ ਗਿ. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ 'ਬਲਭ' ਨੇ ਸ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ 'ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ' ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਇਸ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਖੋਜ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾਇਆ, ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਉਹ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ। 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਬਾਣੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ 'ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਦੇ ਕੇਵਲ 303 ਚਰਿਤ੍ਰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਹਨ। ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮੱਤ ਦੇ ਉਲਟ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਹਿਮਾਇਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਕਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਕੋਈ ਚਾਲ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ? ਸੋ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਯੁਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚਰਚਿਤ ਚਿਠੀ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਨਹੀਂ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਰ ਕੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਇਕਤਰ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਮ ਸੇਵਕ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਜੀ ਆਪ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਕਲਨ

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸਾਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰੁਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਆਮ ਧਾਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਕਲਨ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ 1713 ਈ. ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਚਰਚਿਤ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦਾ 'ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ' ਇਸ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਕਾਲ ਨੂੰ 1725 ਈ. ਤਕ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹੋ ਸੰਪਾਦਨ-ਕਾਲ ਯੁਕਤੀ-ਸੰਗਤ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀਆ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਵਖ-ਵਖ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸੰਦਿਗਧ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਕਸੌਟੀ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਸੰਦੇਹ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਵਖ-ਵਖ ਹਥ-ਲਿਖਿਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਬਹੁਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਾਂਗ ਹੀ ਪਾਠ ਦੀ ਸੋਧ ਲਈ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨੇ ਪਏ ਸਨ। ਸਰਬ-ਵਿਦਿਤ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਜ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪਾਠ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਸ. ਚਰਨ ਸਿੰਘ 'ਸ਼ਹੀਦ' ਨੇ ਸੋਧਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦਾ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਪ੍ਰਤੀ ਇਕ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਭੁਲ ਗਏ ਹਨ, ਕਿ ਇਹ ਇਕਸਾਰਤਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਵੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ, ਬੰਨੋ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਅਤੇ ਦਮਦਮੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਰੂਪ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸ਼ਾਖਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਰਾਗ ਜੈਤਸਰੀ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ ਹੋਇਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਆਦਿ ਗਰੰਥ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਭਾਗ ਦੇ ਬਾਣੀ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਅਸੰਗਤੀਆਂ ਹਨ। ਖੋਜੀ ਲੋਕ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਥ ਲਿਖਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸ਼ਾਖਾ ਬੰਨੋ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਠ ਸਭ ਤੋਂ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸੀ। ਚਿੰਤਾ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਸੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਾਵਟ ਵਾਲਾ ਗ੍ਰੰਥ ਨਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੇਰਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਉਤੇ ਵਡੀ ਖੋਜ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਜੇ ਵਿਵੇਕ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਵਖ-ਵਖ ਸਰੂਪ ਹੀ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਨ। ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਉਤੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਬੁਧ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਦਸ਼ਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਕੀ ਪੌਰਾਣਿਕ ਪ੍ਰਿਸ਼ਠਭੂਮੀ' ਵਿਚ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਪ੍ਰਮੁਖ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਦਾ ਬਾਣੀ-ਕ੍ਰਮ ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ (ਤਾਲਿਕਾ ਵਿਚ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਪਦ-ਸੰਖਿਆ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ)-

	ੳ. ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤੀ	ਅ. ਮੋਤੀਬਾਗ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤੀ	ੲ. ਸੰਗਰੂਰ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤੀ	ਸ. ਪਟਨਾ ਪ੍ਰਤੀ
1.	ਜਾਪੁ	ਜਾਪੁ	ਜਾਪੁ	ਜਾਪੁ
	198	198	198	199
2.	ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ	ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ	ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਨਾਮ ਮਾਲਾ	ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ
	471	471	1318	272
3.	ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ 1	ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ 1	ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ	ਸਵੈਯੇ
	233	233	270½	32
4.	ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ 2	ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ 2	ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ	ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ
	233	262	471	471
5.	ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ	ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ	ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ 1	ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ
			233	
6.	ਬ੍ਰਹਮਾਵਤਾਰ	ਬ੍ਰਹਮਾਵਤਾਰ	ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ	ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ 1
	343	343		233
7.	ਰੁਦ੍ਰਾਵਤਾਰ	ਰੁਦ੍ਰਾਵਤਾਰ	ਬ੍ਰਹਮਾਵਤਾਰ	ਬ੍ਰਹਮਾਵਤਾਰ
	494+358	494+358	343	

8.	ਪਾਰਸ ਨਾਥ	ਪਾਰਸ ਨਾਥ	ਰੁਦ੍ਰਾਵਤਾਰ 368	ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ 336
9.	ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਨਾਮ ਮਾਲਾ 1318	ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਨਾਮ ਮਾਲਾ 1318	ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ 336	ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ੨ 262
10.	ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ 335½	ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ 271½	ਚਰਿਤ੍ਰਪਾਖਿਆਨ 7530	ਰੁਦ੍ਰਾਵਤਾਰ 495+390
11.	ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ 271½	ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ 336	ਸੰਸਾਹਰ ਸੁਖਮਨਾ 43	ਬਿਸਨ ਪਦੇ
12.	ਵਾਰ ਦੁਰਗਾ ਕੀ 55	ਵਾਰ ਦੁਰਗਾ ਕੀ 55	ਵਾਰ ਮਾਲ ਕੌਂਸ ਕੀ 11	ਛਕਾ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕਾ 137
13.	ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਾਖਿਆਨ 7560	ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਾਖਿਆਨ 7537	ਛਕਾ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕਾ 1318	ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਨਾਮ ਮਾਲਾ
14.	ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ	ਅਸਫੋਟਕ ਕਬਿਤ 54	ਬਿਸਨਪਦੇ	ਵਾਰ ਦੁਰਗਾ ਕੀ 55
15.	ਸਦ	ਸਵੈਯੇ 33	ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ (ਗੁਰਮੁਖੀ)	ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਾਖਿਆਨ 7537

16.	ਬਿਸਨਪਦੇ	ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ (ਫ਼ਾਰਸੀ)	ਅਸਫੋਟਕ ਕਬਿਤ 54+1
17.	ਸਦ 1	ਸਵੈਯੇ 33	ਭਗਵੰਤ ਗੀਤਾ 1800
18.	ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ (ਗੁਰਮੁਖੀ)	ਅਸਫੋਟਕ ਕਬਿਤ 56	ਸੰਸਾਹਰ ਸੁਖਮਨਾ 43
19.	ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ (ਫ਼ਾਰਸੀ)		ਸ਼ਬਦ ਰਾਗਾਨੁਸਾਰ
20.			ਵਾਰ ਮਾਲਕੌਂਸ ਕੀ 11
21.			ਵਾਰ ਭਗਵਤੀ ਜੀ ਕੀ 3
22.			ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ (ਗੁਰਮੁਖੀ)

ਉਪਰੋਕਤ ਤਾਲਿਕਾ ਵਿਚ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਬਾਣੀ-ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਅੰਤਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇਕ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੀੜ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਤਿੰਨ ਵਰਣਿਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਭਾਵ ਚਾਰੇ ਬੀੜਾਂ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਇਕ-ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਈ ਹੈ ? ਚੌਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ ਵੀ ਵਖ-ਵਖ ਸਨ। ਕੀ ਇਹ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਵਖ-ਵਖ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ? ਸ੍ਰੋਤ ਵਖ-ਵਖ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਅੰਦਰ ਆਏ ਪਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੂਲ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਝ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਸੰਸਾਹਰ ਸੁਖਮਨਾ, ਭਗਵੰਤ ਗੀਤਾ ਆਦਿ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬਾਣੀਆਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਵੀ ਸੀ। ਰਤਨ ਮਾਲਾ, ਬਾਇ ਆਤਿਸ ਸਲੋਕ, ਰਾਹ ਮੁਕਾਮ ਕੀ ਸਾਖੀ, ਕਾਜੀ ਰੁਕੁਨਦੀਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਚਰਚਾ, ਪ੍ਰਾਣਸੰਗਲੀ ਆਦਿ ਰਚਨਾਵਾਂ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਦਸੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਸੰਦੇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਵਖ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਖ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪਾਠ ਤੋਂ ਵਖ ਕਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਨਕਲੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭੇਦ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਸਨ ਅਤੇ ਕਰਤ੍ਰਿਤਵ ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੰਨਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਡਾ. ਜੱਗੀ ਜੀ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਿਧ ਕਰਨ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਕਰਤ੍ਰਿਤਵ ਸੂਚਕ ਉਕਤੀਆਂ:- ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹਰ ਪ੍ਰਮੁਖ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਵਿਚ 'ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਸਾਹੀ 10' ਜਾਂ 'ਪਾਤਸਾਹੀ 10' ਆਦਿ ਉਕਤੀਆਂ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ। 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਤਾ ਭ੍ਰਾਂਤੀਪੂਰਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ-

- ਇਹ ਉਕਤੀਆਂ ਸੰਪਾਦਕਾਂ, ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ, ਲਿਪੀਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।
- ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹਥ-ਲਿਖਿਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਭਿੰਨਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।
- ਕੁਝ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਉਤੇ ਵੀ ਇਹ ਉਕਤੀਆਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਕੁਝ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜੋ 'ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ 10' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ?

ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਮੱਤ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਵਾਸਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਤਾਲਿਕਾ ਦੇ ਕੇ ਡਾ ਜੱਗੀ ਨੇ ਇਹ ਸਿਧ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਿੰਨਤ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਮੂਲ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਲਈ ਜੱਗੀ ਜੀ ਦੁਆਰ ਵਰਣਿਤ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ, ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ, ਸੰਗਰੂਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਅਤੇ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰੇ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਹਨ-

1. ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅਥਿ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗਿਰੰਥ ਲਿਖਿਯਤੇ ਤਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਸਾਹੀ 10।
2. ੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਅਥਿ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗਿਰੰਥ ਲਿਖਿਯਤੇ ਤਵਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਿਸਾਹੀ॥ 10 ॥
3. ੧ੳ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ। ਅਥ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰਿੰਥ ਲਿਖਿਯਤੇ। ਪਾਤਿਸਾਹੀ 10। ਤਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਥਿਤੇ।
4. ੧ੳ ਵਾਹਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇਹ। ਅਥ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗਿਰੰਥ ਲਿਖਿਯਤੇ ਤਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਥਤੇ ਪਾਤਿਸਾਹੀ 10॥

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਰੁਦ੍ਰਾਵਤਾਰ' ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ- '੧ੳ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਪ੍ਰਤਾਪ। ਅਥ ਰੁਦ੍ਰਾਵਤਾਰ ਕਥਨੰ"। ਇਸੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਟਨਾ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸਿਰਲੇਖ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ- "੧ੳ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਤਵਪ੍ਰਤਾਪ ਅਥ ਰੁਦ੍ਰਾਵਤਾਰ ਕਥਨੰ ਤੋਮਰ ਛੰਦ ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ"। ਦੋਹਾਂ ਬੀੜ ਦੇ ਬਾਣੀ-ਕ੍ਰਮ ਦਾ ਅੰਤਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀੜਾਂ ਨੂੰ ਅਸੰਬੰਧਿਤ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਸੰਕਲਨ-ਕਰਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਪਟਨਾ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਪਟਨਾ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਕਰਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ- "੧ੳ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀਏ ਨਮਹ। ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਤੀ ਜੂ ਕਾ ਛੰਦ। ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਤੀ ਜੂ ਬਨਾਵਨਾ ਹੈ ਸੰਪੂਰਨ।" ਪਟਨਾ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਇਸੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ- ੧ੳ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀਏ ਨਮਹ। ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ। ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਤੀ ਜੂ ਕਾ ਛੰਦ। ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਤੀ ਜੂ ਬਨਾਵਨਾ ਹੈ ਸੰਪੂਰਨ। "ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਬਾਣੀ-ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਅੰਤਰ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਬੀੜ ਦੂਜੀ ਬੀੜ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ-ਕਰਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮੂਲ-ਸ੍ਰੋਤ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਭਿੰਨ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਿਚਾਇਕ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਸਮੇਂ ਵਖ-ਵਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਖਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਬਾਣੀ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਮੂਲ-ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਚਾਰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਅਸੰਬੰਧਿਤ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਣਾ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦਾ, ਕਿ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਦਿਤੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਇਹ ਚਾਰ ਮੱਹਤਵਪੂਰਨ ਗਵਾਹੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਨਜ਼ਰੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ

ਅਗਿਆਨ-ਜਨਿਤ ਯੁਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਨਾ ਤਰਕ-ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਸਥਾਪਿਤ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੱਤ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਤਦੋਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁਰਾਤਨ, ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਆਉਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਉਕਤੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਵੀ-ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਣ। ਕਿਸੇ ਸਥੂਲ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਜੋ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਵਾਸਤੇ ਸਰਬ-ਮਾਨਯ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਖੋਜਕਾਰੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਾਪ-ਦੰਡਾਂ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਹੈ। ਸਥੂਲ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੁਸ਼ਟ ਸਥੂਲ ਸਬੂਤ ਨਾਲ ਹੀ ਨਕਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀਆਂ ਕਲਪਿਤ ਯੁਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਅਸੰਗਤੀਆਂ ਤਾਂ ਆਦਿ ਗਰੰਥ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਬਥੇਰੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦੀ ਇਹ ਦਲੀਲ ਵੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹਤਵ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਕਈ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਉਤੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਕਤੀਆਂ ਅੰਕਿਤ ਹਨ। ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਭਾਈ ਬੰਨੋ ਵਾਲੇ ਸੰਸਕ੍ਰਣ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀ ਉਤੇ ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ ਵਾਲੀ ਉਕਤੀਆਂ ਮਿਲਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੱਗੀ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੀ 'ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ' ਤੋਂ ਉਚਾਰੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ 'ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ' ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ, ਕਾਜੀ ਰੁਕਨੁਦੀਨ ਨਾਲ ਗੋਸਟਿ ਆਦਿ ਅਜਿਹੇ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਹੇ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਜੇ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਕੱਲੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਜਿਵੇਂ ਨਕਲੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵਖ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਵੀ ਵਖ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸੋ 'ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਕਰਤ੍ਰਿਤਵ ਸੰਬੰਧੀ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਅਹਿਮ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ।

ਖ਼ਾਸ ਦਸਖਤੀ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ :- ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਰਤ੍ਰਿਤਵ ਸੰਬੰਧੀ 'ਖ਼ਾਸ ਦਸਖਤੀ ਪੱਤਰ' ਬਹੁਤ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲੇਖਣੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਇਹ ਪੱਤਰ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਰਿਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਪੱਤਰ ਤੀਰ ਦੀ ਨੋਕ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਸਨ। ਪੜਤਾਲ ਕੀਤਿਆਂ ਇਹ ਤਥ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਲਮ ਵਰਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ' ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੀਰ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਿਪੀ ਨੂੰ 'ਚਲੰਤ ਲਿਪੀ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਲੰਬਾ ਖਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਸ਼ਾਇਦ 'ਲੰਡਿਆਂ' ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਤੋਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਡਾ. ਜੱਗੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਡੀ-ਸੁਕੇਤ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਦੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਹੀ ਇਸ ਲਿਪੀ ਨੂੰ 'ਕਰਪਲੀ' ਅਤੇ 'ਕਟੂ-ਲਿਪੀ' ਦੇ ਨਾਮ ਭੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ 8 'ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰੇ' ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਵਖ-ਵਖ

ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕ੍ਰਮ-ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਪੱਤਰੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ 'ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰੇ' ਦਾ ਪਾਠ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ 'ਪੰਨੇ ਖਾਸ ਦਾ ਉਤਾਰਾ' ਸਿਰਲੇਖ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਵਰਣਨ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ 'ਛਿਬਰ' ਦੀ ਲਿਖਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੇ 7 'ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰੇ' ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਸਮੇਂ ਵੇਖੇ ਸਨ। ਇੰਞ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ 'ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰਿਆਂ' ਸੰਬੰਧੀ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ 'ਛਿਬਰ' ਦੁਆਰਾ ਵੇਖੇ ਗਏ 'ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰਿਆਂ' ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪੰਨੇ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਇਕ ਪੱਤਰ 'ਛਿਬਰ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪੱਤਰ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਪੱਤਰ ਮਗਰੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਜੋ ਬੀੜ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਠੀਕ ਉਹੋ ਬੀੜ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ, ਜੋ ਡਾ. ਜੱਗੀ ਨੇ ਦਿਲੀ ਵਿਖੇ ਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਮੌਜੂਦ ਦੱਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ 7 'ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰ' ਦਿਲੀ ਵਿਖੇ 'ਛਿਬਰ' ਨੇ ਅਖੀਂ ਵੇਖੇ ਸਨ। ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 'ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰ' ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਗਰੋਂ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਉਤਾਰਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹੱਥ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਕੋਈ ਅਣਹੋਣੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੂਲ ਲੇਖਕ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਭਿੰਨ ਲੇਖਣੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪੱਤਰਿਆਂ ਦਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪਾਠ ਵਖਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋਰ ਲਿਖਾਰੀ ਤੋਂ ਵੀ ਲਿਖਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਥੋਂ ਇਹ ਪੱਤਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ, ਮੂਲ ਪਾਠ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਤਾਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ 'ਜੱਗੀ' ਨੇ ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਕੁਝ ਨਿਮਨਾਂਕਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟਿਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ-

1. ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖ਼ੂਬੀਆਂ ਇਕਸਮਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੱਤਰ ਕਿਸੇ ਇਕੋ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅੱਠ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਨੌਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਸੱਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ।
2. ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ' ਵਲੋਂ ਦੱਸੀਆਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਵਾਲੇ ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖ਼ੂਬੀਆਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਪੱਤਰ ਵਾਲਾ ਪਾਠ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਇਕ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਅੰਤਿਮ ਅਫਜੂ ਅੰਕ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਪਰ ਇਕੋ ਪਾਠ ਦੇ ਦੋ ਪੱਤਰ ਕਿਥੋਂ ਆ ਗਏ ?
3. ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ 150 ਸਾਲ (ਹੁਣ ਲਗਭਗ 195 ਸਾਲ) ਪੁਰਾਣੀ ਇਕ ਬੀੜ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ 'ਉਤਾਰ ਖਾਸ ਦਸਖਤ ਕਾ' ਦੀ ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ ਤੁਕ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ

ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਤਿੰਨ ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਪੱਤਰਿਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

4. ਪਟਨਾ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ 16 ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 7 ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ 8 ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨਾਲ। ਇਕ ਪੱਤਰ ਦੇ ਮੂਲ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਬੀੜ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਸਾਹਮਣੇ 'ਕ' ਅਤੇ ਖ' ਬੀੜਾਂ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ, ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕਦਾਚਿਤ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਬੀੜ ਵਿਚ, ਜੋ ਹੁਣ ਕਾਲਗ੍ਰਸਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਹ 16 ਪੱਤਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।
5. ਇਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਨਿਰਾਧਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੋਪ ਹੋਇਆ ਹੈ।
6. ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
7. ਛੰਦ-ਸੰਖਿਆ ਅਤੇ ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਗੜਬੜ ਹੈ।
8. ਅਨੇਕ ਪਾਠ ਅਸ਼ੁਧ ਹਨ।
9. ਦੋਹਾਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ 'ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰਾਂ' ਦੀਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹਨ।
10. ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ 1775 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਇਕ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ।
11. ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁਤਰ ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਭਾਰੀ ਕੀਮਤ ਵਸੂਲਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਾਅਲੀ ਦਸਖ਼ਤਾਂ ਹੇਠ ਪੰਜ ਪੱਤਰੇ ਉਪਰੋਕਤ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਿਤ ਕੀਤੇ ਸਨ।
12. ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਹੈ।
13. ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਖ਼ਾਸ ਦਸਖਤੀ ਪੱਤਰ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੱਤਰ ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹਨ।
14. ਆਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕ ਬੀੜ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਿਤ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਿਖਿਤ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤ੍ਰਨਾਮ ਮਾਲਾ ਦੀ ਵੀ ਇਕ ਪੋਥੀ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
15. ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਵਾਲੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਸੰਦਿਗਧ ਹਨ। ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਕ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿਚ ਹੁਕੇ ਅਤੇ ਚਿਲਮਾਂ ਦੀ ਫ਼ਰਮਾਇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੁਚੇਸ਼ਟਾ ਦਾ ਫਲ ਹੈ।
16. ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਵਾਲਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ।

ਅਗੇ ਅਸੀਂ ਕ੍ਰਮਾਨੁਸਾਰ ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਯੁਕਤੀ-ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਤਥ-ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਹੈ-

ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਹੁਕਮਨਾਮੇ' ਵਿਚ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦਾ ਨਮੂਨਾ

ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਗੀ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰ ਦੀ ਫੋਟੋ ਪ੍ਰਤੀ

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕੋ ਇਹ ਅਰਥ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੰਕਲਿਤ ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਵਾਇਤੀ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਆਧਾਰਹੀਣ ਨਹੀਂ ਕਹੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੀ ਲਿਖਿਤ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਮਿਲਣਾ, ਇਸ ਸੱਚ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦਾ (ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਹੁਕਮਨਾਮੇ' ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਿਤ ਦੀ ਫੋਟੋ-ਕਾਪੀ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਇਕ 'ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰ' ਦੀ ਫੋਟੋ-ਕਾਪੀ ਲਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਨ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਿਤ ਇਕ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਹੈ)-

2. ਮਹਾਰਾਜਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰ ਦਾ ਚਰਚਿਤ ਦੋ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਸਿਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਪੁਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਦੇ ਪਾਠ ਦੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਾਅਲੀ ਪੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਕੋ ਪੱਤਰ ਦੋ ਵਾਰ ਕਿਉਂ ਲਿਖਵਾਏਗਾ ? ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਅੰਕਾਂ, ਅਫਜੂ ਜਾਂ ਪਾਠ ਵਿਚ ਕੁਝ ਊਣਤਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜੱਗੀ ਜੀ ਦਾ ਸੰਸਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਸੰਗਤੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਡੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰਹਿ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਲਿਖਾਰੀ ਆਪਣੀ ਲਿਖਿਤ ਦੀ ਵੀ ਪੁਨਰ-ਸਮੀਖਿਆ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਸਥਾਨ ਤੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮਾਮੂਲੀ ਅੰਤਰ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਯਥਾ:-

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀ ਸੁਣਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ ਸੰਤ ਟਹਲ ਕੀ ਬੇਲਾ ॥
ਈਹਾ ਖਾਟਿ ਚਲਹੁ ਹਰਿ ਲਾਹਾ ਆਗੈ ਬਸਨੁ ਸੁਹੇਲਾ ॥ ੧ ॥
ਅਉਧ ਘਟੈ ਦਿਨਸੁ ਰੈਣਾਰੇ ॥ ਮਨ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥[30]

ਇਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂਵੇਂ ਪਾਠ ਹੈ-

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਅਉਧ ਘਟੈ ਦਿਨਸੁ ਰੈਨਾਰੇ ॥ ਮਨ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀ ਸੁਨਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ ਸੰਤ ਟਹਲ ਕੀ ਬੇਲਾ ॥
ਈਹਾ ਖਾਟਿ ਚਲਹੁ ਹਰਿ ਲਾਹਾ ਆਗੈ ਬਸਨੁ ਸੁਹੇਲਾ ॥ ੧ ॥[31]

ਦੋਹਾਂ ਪਾਠਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਜਾਣ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਸਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਸੰਬੰਧੀ ਆਲੋਚਕ ਪਖ ਦੋਹਰੇ ਮਾਨ-ਦੰਡ ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਕਿਉਂ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ?

3. ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਜਿਸ ਬੀੜ ਦੀ ਚਰਚਾ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪੱਤਰਾਂ ਉਤੇ 'ਉਤਾਰ ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤ ਕਾ' ਦੀ ਟੂਕ ਦੇ ਕੇ ਤਿੰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੀੜ ਨਾਲ ਅਤੇ ਦੋ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰ ਅਸਲੀ ਹਨ। ਇਸ ਬੀੜ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਕੋਈ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਕਰ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਦੋ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਹਥ

30. **ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ**, ਪੰਨਾ 13
31. **ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ**, ਪੰਨਾ 205

ਨਾਲ ਬੀੜ ਲਿਖਣ ਦਾ ਉਦਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਅਤੇ ਵਖ-ਵਖ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਯਤਨ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇਗਾ। ਇੰਵ ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਆਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਬਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ 'ਉਤਾਰ ਖ਼ਾਸੇ ਦਸਖਤ ਕਾ' ਟੂਕ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਦੀ ਬਾਣੀ ਜਿਥੋਂ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਉਥੇ ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਸੂਚਨਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਸੇ ਲਿਖਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਹੋਵੇ।

'ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ' ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ 16 ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰਾਂ (8 ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਅਤੇ 7 ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ) ਦੀ ਨਕਲ ਡਾ. ਜੱਗੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣ ਵਾਸਤੇ ਵਿਵਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲ-ਗ੍ਰਸਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀ ਬੀੜ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ 16 ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ 1 ਪੱਤਰ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਚਰਚਿਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਬੀੜ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਇਹ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਜਾਅਲੀ ਪੱਤਰ ਤਾਂ ਵਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਵਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਜਾਅਲੀ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ 'ਦਸ਼ਮ ਗ੍ਰੰਥ ਕੀ ਪੌਰਾਣਿਕ ਪ੍ਰਿਸ਼ਠ-ਭੂਮੀ' ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਇਹ ਟੂਕ "ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ (ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ) ਵਿਚ 9 ਖਾਸ ਪੱਤਰ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ, ਕਿੰਤੂ ਖਾਸ-ਪੱਤਰ 4 ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਕ ਖਾਸ-ਪੱਤਰ ਹੁਣ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਂਵ ਉਸ ਦੀ ਨਕਲ ਪੱਤਰ-ਅੰਕ 741 ਤੇ ਸੁਰਖਿਅਤ ਹੈ" ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਭੁਲ ਗਏ ਹਨ। ਦਸਖਤੀ ਪੱਤਰਾਂ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੀੜ ਕਲਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, 15 ਪੱਤਰ ਦੋਹਾਂ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਦੀ ਨਕਲ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। 'ਪਟਨਾ' ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ 16 ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਹੋਣੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਬੀੜਾਂ ਤੋਂ 16 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੋਣਾ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਖਾਸ ਪੱਤਰਾਂ' ਦੇ ਅਸਲੀ ਹੋਣ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਕਹਿਣਾ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਸਾਹਿਤਿਕ ਧੋਖਾ ਅਤੇ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਹੈ।

5. ਜੱਗੀ ਜੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਨਿਰਾਧਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੋਪ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਡਾ. ਜੱਗੀ ਕੋਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਅਸਲ ਰਚਨਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਕਢਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਬੀੜ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸੋਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਹੀਂ। ਜੇ

ਪਾਠ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਉਂ ਭ੍ਰਮ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਕੇਵਲ ਪਾਠ ਦੀ ਸੋਧ ਦਾ ਮੁਦਾ ਹੀ ਉਠਾਉਣਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ਸਭ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਧਰਮ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਮਹਾਪੁਰਖ ਸਾਡੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਨਵੇਂ ਨਿਯਮ ਥਾਪ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ-ਕਰਣੀ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਸਿਖ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ-ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਮਹਾਪੁਰੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਊਣਤਾਈਆਂ ਦਸਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਯੋਜਨ ਵਿਚ ਗੰਭੀਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਦੀ ਕਦੇ ਦੁਬਾਰਾ ਹਿੰਮਤ ਹੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ।

ਛੰਦ-ਸੰਖਿਆ ਅਤੇ ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਵਡੀ ਗੜਬੜ ਡਾ. ਜੱਗੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਕ 175 ਉਤੇ ਆਏ 'ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮਹਲਾ 4' ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਅੰਕ-ਸੰਖਿਆ 4 ‖ 6 ‖ 20 ‖ 18 ‖ 32 ‖ 70 ‖ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਸ਼ਬਦ 'ਕਿਨ ਬਿਧਿ ਕੁਸਲੁ ਹੋਤ ਮੇਰੇ ਭਾਈ' ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਅੰਕ-ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਸ਼ਬਦ 72 ਨੰਬਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਪਿਛੇ ਅੰਕ-ਸੂਚਨਾ 71 ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਅਗੇ ਨਿਰੰਤਰ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਥੇ ਅੰਕ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਜੋ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ, ਉਹ ਅਗਲੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਲਿਖਿਤ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਨਕਾਰ ਦੇਣਾ ਅਨੁਚਿਤ ਹੈ।

ਡਾ. ਜੱਗੀ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਪਾਠ ਕਿਵੇਂ ਅੰਤਿਮ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਠ ਸੰਪਾਦਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸੰਪਾਦਨ ਕਿਹੜੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸੋਮਿਆਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਉਲੇਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਦੀ ਪੰਕਤੀ ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ- ਕਹੂੰ ਅਕਲੰਕ ਕਹੂੰ ਮਾਰੁਤ ਮਯੰਕ (1-7/17)। ਇਥੇ 'ਮਾਰਤ' ਸ਼ਬਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਮਾਰਨ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਮਾਰੁਤ' ਝੱਖੜ-ਦੇਵ ਜਾਂ ਵਾਯੂ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਅੰਤ ਕੌ ਨਾਗੇ ਹੀ ਪਾਇ ਪਧਾਰੇ' (4-2/22) ਨੂੰ 'ਅੰਤ ਕੈ ਨਾਗੇ ਹੀ ਪਾਇ ਪਧਾਰੇ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਉਕਾਈਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਗੂਣੀਆਂ ਊਣਤਾਈਆਂ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੇਤ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਮੁਚੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਨਕਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਪਰੋਕਤ ਊਣਤਾਈਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਜੱਗੀ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਹਾਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਪੂਰਵਕ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਵਟ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਪੱਤਰ

ਜਾਅਲਸਾਜ਼ ਨੇ ਇਤਨੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਕਾਈ ਰਹਿਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਕਥਿਤ ਊਣਤਾਈਆਂ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰਫ਼ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪੱਤਰ ਕਿਸੇ ਬਹੁਤ ਵਡੇ ਬਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦਿਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਮੋਟੀਆਂ ਮਾਨਵੀ ਤਰੁਟੀਆਂ ਦਾ ਰਹਿ ਜਾਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ।

ਦੋਹਾਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਤਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਇਕੋ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਇਹੋ ਸਿਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਅਸੰਬੰਧਿਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਇਹ ਪੱਤਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਡਾ. ਜੱਗੀ ਸਮੇਤ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ' ਦੀਆਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਸੰਬੰਧੀ ਟਿਪਣੀਆਂ ਦੇ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇੰਵ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵਿਦਵਾਨ ਵਿਰੋਧੀ ਪਖ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਟਰ ਆਲੋਚਕ ਹੋਣ। ਮਿਸਾਲ ਲਈ ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ 'ਮਾਨ' ਲਿਖਦਾ ਹੈ 'It is pertinent to note that in 1880, Giani Gian Singh wrote in *Panth Parkash* that "The *Granth* that is known as that of tenth Guru ; there was no Bir of this *Granth* during the time of the Guru. *Banis* remained separated here and there." Bhai Kahn Singh Nabha wrote in *Mahan Kosh* that an "ignorant and *manmauji*" has written many *Birs* of *Dasam Granth*. He lamented that no Guru's Premi has so far tried to carry out any corrective remedy." ਸੋ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਵਿਚਾਰ ਪਾਠਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣੇ ਆਵਸ਼ਕ ਹਨ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਸੰਬੰਧੀ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ 'ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-

ਚੌਪਈ । ਨਿਜ ਬਾਨੀ ਗੁਰੁ ਦਸਮ ਜੁ ਰਰੀ। ਸਰਸ ਸੁਜਾਤਿ ਸੁਬ੍ਰਿਤਨ ਜਰੀ।
ਜਮਕ ਦਮਕ ਭੂਸ਼ਨਯੁਤ ਭੂਸ਼ਤ। ਕਾਬਯ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਅਦੂਸ਼ਤ। ੨੧ ।
ਬਜੰਗ ਲਛਨਾ ਧੁਨੀ ਅਪਾਰੇ। ਉਕਤਿ ਜੁਕਤਿ ਰਸ ਰਾਸਿ ਉਦਾਰੇ।
ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਮਝਾਰੀ। ਵਹਿ ਬਾਨੀ ਹੈ ਲੇਹੁ ਨਿਹਾਰੀ। ੨੨ ।
ਕਵੀ ਗੁਰੂ ਢਿਗ ਹੁਤੇ ਬਵੰਜਾ। ਰਹਿਤੇ ਬਾਨੀ ਰਚਿਤ ਅਭੰਜਾ।
ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਥੇ ਬਹੁ ਬਨਵਾਏ। ਜਾਨੌਂ ਜਿਤਿਕ ਨਾਮ ਦਿਹੁੰ ਗਾਏ। ੨੩ ।
ਪਰਬ ਅਠਾਰਾਂ ਭਾਰਥ ਕੇਰੇ। ਭਾਖਾ ਕਰੇ ਗੁਰੂ ਬਿਨੁ ਦੇਰੇ।
ਤਿਨ ਮੈਂ ਸੇ ਹੈਂ ਦਸ ਪ੍ਰਸਿਧੈਂ। ਆਠ ਲੋਪ ਹੋਏ ਕਿਸਿ ਬਿਧੈਂ। ੨੪ ।
ਸੋ ਪਟਲੇਸ਼ੁਰ ਅਥਿ ਬਨਵਾਏ। ਕਰੇ ਅਠਾਰਾਂ ਪੂਰੇ ਸਾਏ।
ਪੁਨ ਗੁਰੂ ਸਰਬ ਲੋਹ ਇਕ ਕਥਾ। ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਔਰੈਂ ਤਥਾ। ੨੫ ।

ਨੀਤੀ ਸਾਗਰ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾ। ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਕੀਨੀ ਬੀ ਭਾਸ਼ਾ।
ਗੋਬਿੰਦ ਗੀਤਾ ਔਰ ਪੁਰਾਖੀ। ਕਹਿ ਸਹਿ ਸੁਨੀ ਬਚਨ ਹੈ ਸਾਖੀ। ੭੬ ।
ਗੁਰੂ ਕੇ ਰਚੇ ਸਿਖ ਬਹੁ ਜਾਨੈਂ। ਸਾਚ ਝੂਠ ਸਹਿ ਗੁਰੂ ਹੀ ਜਾਨੈ।
ਇਤਨਾਇਕ ਬਹੁ ਗ੍ਰੰਥ ਰਚਾਏ। ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਮ ਸੁਨਯੋ ਮਹਾਂਏ। ੭੭ ।
ਆਨੰਦਪੁਰਿ ਤੇ ਨਿਕਸੇ ਜਬੈ। ਲੂਟੇ ਗਏ ਸੰਪਤ ਤਿਸ ਤਬੈ।
ਕੁਛ ਪਹਾੜੀਅਨ ਕੇ ਕਰ ਆਏ। ਕੁਛ ਤੁਰਕਨ ਲੈ ਨਦੀ ਬਹਾਏ। ੭੮ ।
ਜੋ ਕਿਛ ਕਿਤ ਸਿਖਨ ਕੇ ਪਾਸੈਂ। ਰਹਿਗੇ ਤੇ ਪਿਖੀਅਤ ਸੋ ਖਾਸੈਂ।
ਤਹਿ ਪੁਸਤਕ ਇਰ ਕਰਿ ਇਕ ਠੌਰੈਂ। ਬੀੜ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਬਾਂਧੀ ਗੌਰੈਂ। ੭੯ ।
ਜੋ ਅਬਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਕੇਰਾ। ਕਹਿਲਾਵਤ ਮਧ ਪੰਥ ਉਚੇਰਾ।
ਸਤ੍ਰਾਂ ਸੈ ਅਠਤ੍ਰੇ ਸਾਲੈਂ। ਰਚੀ ਬੀੜ ਇਸ ਕੇਰ ਬਿਸਾਲੈਂ। ੮੦ ।
ਜਾ ਕਾ ਢੰਗ ਹਕਾਯਤ ਪਰ ਹੈ। ਸਾਨਤ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਰ ਹੈਂ।
ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੇ ਕਤਲ ਬਾਦ ਫਿਰ। ਗ੍ਰੰਥ ਭਯੋ ਵਹਿ ਲੋਪ ਕਿਸੀ ਧਿਰ। ੮੧ ।
ਯਾਂ ਤੈ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦੈਂ। ਦੂਜੀ ਬੀੜ ਪੁਨ ਰਚੀ ਮਹੀਦੈਂ।
ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਚਾਰ ਮਝਾਰੇ। ਅੰਤ ਕਬਿਤ ਸਵੈਟਕ ਧਾਰੇ। ੮੨ ।
ਛੱਕੇ ਆਦਿਕ ਬਾਨੀ ਔਰੈਂ। ਲਿਖੀ ਤਾਂਹਿ ਤਿਸ ਮਾਂਹਿ ਸਗੌਰੈਂ।
ਤੀਸਰ ਬੀੜ ਔਰ ਭੀ ਆਹੀ। ਪਟਨ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਰਚਾਹੀ। ੮੩
ਛੱਕੇ ਔਰ ਸੁਖਮਨਾ ਚਾਰੂ। ਅੰਕ ਪਲੀ ਲੈ ਕਥਾ ਅਪਾਰੂ।
ਲਿਖੇ ਕਬਿਤ ਸਵੈਟਕ ਅਪਾਰੇ। ਜੋ ਹਮ ਔਰ ਨ ਕਹੀਂ ਨਿਹਾਰੇ। ੮੪ ।
ਪੁਨ ਉਨ ਹਾਥ ਟਿਕਾਯੋ ਐਸੇ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਕੇ ਦਸਤਖਤ ਜੈਸੇ।
ਕਲਿਖੀ ਔਰ ਗ੍ਰੰਥਨ ਮਾਹੂੰ। ਕਰੇ ਦਸਤਖਤ ਤੈਸੇ ਤਾਹੂੰ। ੮੫ ।
ਔਰ ਗ੍ਰੰਥ ਇਕ ਤਿਸ ਹੀ ਕੇਰਾ। ਲਿਖਯੋ ਸ਼ਹਿਰ ਪਟਜਾਲੇ ਹੇਰਾ।
ਪਾਂਚ ਪਤ੍ਰੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਾਏ। ਅਖਰ ਸਮ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਬਨਾਏ। ੮੬ ।
ਬਾਬਾ ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ ਕਾ ਲਜਾਯੋ। ਐਸੇ ਔਰ ਠੌਰ ਬਹੁ ਥਾਯੋ।
ਅਖਰ ਹੁਕਮਨਾਮਿਓਂ ਪਰ ਜੈਂ। ਗੁਰੂ ਸਮ ਲਏ ਬਨਾਵਟ ਕਰਿ ਹੈਂ। ੮੭ ।
ਇਕ ਮੰਗਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਚਾਰੇ। ਬੁਧਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਧਿ ਸਾਰੋ। ੮੮

ਪਦਾਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ-

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਉਤਮ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਨਾਲ ਸੁਸਜਿਤ, ਸੁੰਦਰ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੜੀ ਅਤੇ ਕਾਵਿ-ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸੀ, ਉਹ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਬਾਵੰਜਾ ਕਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਗ੍ਰੰਥ ਬਣਵਾਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ਅਠਾਰਾਂ ਪਰਵਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਠ ਪਰਵ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਦਸ ਉਪਲਬਧ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ, ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ, ਨੀਤੀ ਸਾਗਰ, ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦਾ ਭਾਖਾ ਰੂਪ, ਗੋਬਿੰਦ ਗੀਤਾ ਆਦਿ

ਅਨੇਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਬੁਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੋਂ ਕਥਾਵਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਿਖ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੱਚ ਝੂਠ ਗੁਰੂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਇਸ ਸੱਚ ਝੂਠ ਦੇ ਸੰਦੇਹ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਉਪਰੋਕਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੈ। ਵਿਰੋਧੀ ਪਖ ਤਥਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੀ ਨਿੰਦਿਤ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਛਡਣ ਸਮੇਂ ਸਰਸਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਮੱਚੀ ਲੁਟ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਾਮਗਰੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈ, ਕੁਝ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਹਥ ਲਗੀ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਪੱਤਰਾ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਹਥ ਲਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਲਭ ਕੇ 1778 ਸੰਵਤ (1721 ਈ.) ਵਿਚ ਜੋ ਬੀੜ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਸਹਿਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਹੁਣ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਸਿਖ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਹਕਾਇਤਾਂ ਪਰ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਵਿਦਿਤ ਸਿਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਹਕਾਇਤਾਂ ਤਕ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਬੀੜ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ। ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਵਤ 1804 (1747 ਈ.) ਵਿਚ ਫਿਰ ਯਤਨ ਪੂਰਵਕ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਦੂਜੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਛੰਦ ਅਤੇ ਵਖ-ਵਖ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਬੀੜ ਦਾ ਸਮਾਪਨ ਸਫੋਟਕ ਕਬਿਤਾਂ ਉਤੇ ਸੀ।

ਤੀਜੀ ਬੀੜ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਪਟਨੇ ਵਿਚ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਸੰਸਾਹਰ, ਸੁਖਮਨਾ, ਕੁਝ ਛੱਕੇ, ਕੁਝ ਕਬਿਤ ਅਜਿਹੇ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਲੇਖਣੀ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਅੱਖਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਈ ਪੱਤਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਉਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪੰਜ ਪੱਤਰੇ ਮੈਂ ਆਪ ਵੇਖੇ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਮੈਂ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਖੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਾਂਸ਼ ਇਹ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਿਵਾਇਤ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਬਾਰੇ ਉਹ ਸ਼ੰਕਾ-ਗ੍ਰਸਤ ਹੈ। ਉਹ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਆਸ਼ੰਕਿਤ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ-ਵੇਖ ਕੇ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਿਤ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ। ਪਟਨੇ ਦੇ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਉਹ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਲੇਖਕ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਦੇ ਜੋ ਪਦ ਉਦ੍ਰਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ-

ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਗ੍ਰੰਥੀ ਔਰ। ਰਚੀ ਬੀੜ ਪਟਨੇ ਮਹਿ ਗੌਰ।

....

ਪੁਨਾ ਛਤ੍ਰਤ ਸਿੰਘ ਤਾ ਕੇ ਪੂਤ। ਅਖਰ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਸਮ ਸੂਤ।
ਕਰ ਕੇ ਪਾਂਚ ਪਤ੍ਰੇ ਔਰ। ਗੁਰ ਤਰਫ਼ੋਂ ਲਿਖ ਪਾਏ ਔਰ।
ਔਰ ਗ੍ਰੰਥ ਇਕ ਵੈਸਾ ਕੀਓ। ਸੋ ਬਾਵੇ ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ ਲੀਓ।
ਸੋ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮੋਤੀ ਬਾਗ। ਹੈ ਅਬ ਹਮ ਨੇ ਪਿਖਿਓ ਬਿਲਾਗ।
ਅਉਰੈਂ ਗ੍ਰੰਥ ਕਈ ਉਨ ਲਿਖੇ। ਅਖਰ ਗੁਰ ਸਮ ਹੈ ਹਮ ਪਿਖੇ।
ਦਸਖਤ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਕੇ ਕਹਿ ਕੇ। ਕੀਮਤ ਲਈ ਚੌਗਨੀ ਚਹਿ ਕੈ।

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਦਮ ਭਿੰ ਹਨ। ਦਿਤੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ (ਪਾਠ ਫਿਰ ਵੇਖੋ)[32] ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਸਿਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਥ-ਲਿਖਿਤ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਅ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਅਖਰ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਖਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਅਲੀ ਪੱਤ ਪਾਏ। ਉਸ ਦਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਮੈਂ ਪਟਿਆਲੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰ ਪੱਤਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਨਾਵਟੀ ਲਿਖਿਤ ਵਿਚ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਲੇਖਕ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀਆਂ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁਤਰ ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਗੁ ਜੀ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਦੀ ਨਕਲ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਮੁਹਾਰਤ ਰਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਉਸੇ ਨੇ ਪੰਜ ਨਕਲੀ ਪੱਤਰ ਲਗਾਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਹੋਰ ਵ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜਾਅਲੀ ਗ੍ਰੰਥ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਹ ਸਵੈ- ਵਿਰੋਧੀ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਸਾਡੇ ਪਾਰਖੂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਯੁਕਤੀ-ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਅਹਿਮ ਲਗ ਹੈ ? ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਤਾਂ ਇਸ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਇਹ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਦਲੀਲ ਦੀ ਕਸਵਟੀ ਤੇ ਬਹੁਮੁਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ।

ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕਲਿਤ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਖ਼ਾਸ ਬੀੜ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,[33] ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਤਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ

---

32. ਛੱਕੇ ਔਰ ਸੁਖਮਨਾ ਚਾਰੂ। ਅੰਕ ਪਲੀ ਲੌ ਕਥਾ ਅਪਾਰੂ।
ਲਿਖੇ ਕਬਿਤ ਸਫੁਟਕ ਅਪਾਰੇ। ਜੋ ਹਮ ਔਰ ਨ ਕਹੀਂ ਨਿਹਾਰੇ। ੮੪ ।
ਪੁਨ ਉਨ ਹਾਥ ਟਿਕਾਯੋ ਐਸੇ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਕੇ ਦਸਤਖਤ ਜੈਸੇ।
ਕਲਿਕੈ ਔਰ ਗ੍ਰੰਥਨ ਮਾਹੂੰ। ਕਰੇ ਦਸਤਖਤ ਵੈਸੇ ਤਾਹੂੰ। ੮੫ ।
ਔਰ ਗ੍ਰੰਥ ਇਕ ਤਿਸ ਹੀ ਕੇਰਾ। ਲਿਖਯੋ ਸ਼ਹਿਰ ਪਟਯਾਲੇ ਹੇਰਾ।
ਪਾਂਚ ਪਤ੍ਰੇ ਤਾ ਮੈਂ ਪਾਏ। ਅਖਰ ਸਮ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਬਨਾਏ। ੮੬ ।

33. ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਖ਼ਾਸ ਬੀੜ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਕਿਹੜੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ, ਇਸ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਵੈ-ਵਿਰੋਧੀ ਲਿਖਤਾਂ ਉਤੇ ਕਿਉਂ ਇਤਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਅਥਵਾ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ' ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਜਾਅਲੀ 'ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰ' ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਜੱਗੀ ਜੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੇ ਸੰਕਲਨ-ਕਰਤਾ ਨੇ 16 'ਖ਼ਾਸ ਦਸਖਤੀ ਪੱਤਰਾਂ' ਦੀ ਨਕਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਅਲੀ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ, ਜੋ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ 'ਪਟਨੇ' ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰ ਤਾਂ ਹਨ, ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ। ਇੰਞ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਸ਼ਟ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਨਾ ਮੰਨਣ ਅਤੇ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਕਦੇ ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਸਿਧ ਕਰਨ ਪਿਛੇ ਇਕ ਪੂਰਵ-ਨਿਯੋਜਿਤ ਮਨਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਆਖੇਪਕ ਦੱਸ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰ ਜਾਅਲੀ ਸਿਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨੂੰ ਧੁੰਦਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਬੁਧ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦੇ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਬੀੜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਪੰਜ 'ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰ' ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸੱਤ ਅਜਿਹੇ ਪੱਤਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਗਲਤ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੇ ਨਾ ਪੁਜਦੇ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਿਸ ਬੀੜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼੍ਰੇਯ ਲਿਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਸੰਸਾਹਰ ਸੁਖਮਨਾ ਅਤੇ ਮਾਲਕੌਂਸ ਦੀ ਵਾਰ ਜਿਹੀਆਂ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਜੱਗੀ ਜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ।

11. ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜੱਗੀ ਜੀ ਦੇ 11, 12 ਅਤੇ 13 ਨੰਬਰ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਸੰਸਿਆਂ ਦਾ ਉਤਰ 10 ਨੰਬਰ ਵਿਚ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਲੀ ਸਥਾਪਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਇਕ ਬੀੜ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਲੇਖਣੀ 'ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰਾਂ' ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ, ਯਾਨੀ ਕਿ ਚਰਚਿਤ ਬੁਧੀਮਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਅਲੀ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰ ਹੈ, ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੋ-ਜਿਹਾ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕ ਬੇਅੰਤ ਅਸ਼ੁਧੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਬੀੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਡਾ. ਪਿਆਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਫੋਟੋ ਸਟੇਟ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਲਿਪੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਹੀਂ, ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਉਹ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਜੋ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਦੀ ਲਿਖਿਤ ਮੰਨਣ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਕਿ ਉਸ ਪੱਤਰ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੱਦੀ ਲੇਖਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ ? ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚੋਂ ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਿਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਵੇਖਣਾ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਦਿਲਚਸਪ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ-

ਅਕਾਲ ਜੀ ਸਹਾਇ ਜੀ, ਪ੍ਰਥਮ ਹਮ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋ ਰਚਨੇ ਕੀ ਕਉਤਕ ਕਥਾ ਲਿਖਤੇ ਹੈਂ।

ਦਰਸ ਹੇਤ ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ ਮੰਗਵਾਇਓ। ਸਗਾਮ ਸਿੰਘ ਨਿਜ ਸਿਖ ਪਠਾਇਓ।

ਗਇਓ ਜਬ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਧੀਰਮਲ ਕੇ ਪਾਸ।
ਪਤਰ ਹਮਾਰਾ ਹਾਥ ਦੇ ਤਿਨ ਕਰ ਅਰਦਾਸ।....
ਨਿਜ ਸਿੰਘ ਕੀ ਬਾਤ ਸੁਨ ਹਮ ਭਏ ਉਦਾਸਾ।
ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤਬ ਆਗਿਆ ਕੀਨੀ।
ਲਿਖੋ ਗ੍ਰੰਥ ਨਵ ਗੁਰੂਅਨ ਕੀ ਬਾਣੀ।
ਲਿਖਨ ਪਤਰ ਮੰਗਵਾਇ ਕੇ ਕੀਓ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋ ਰੰਭ।
ਆਠ ਮਾਸ ਫੁਨ ਆਠ ਦਿਨ ਆਠ ਮਹੂਰਤ ਫੁਨ ਮਾਨੋ।
ਲਿਖਿਓ ਲੇਖ ਸੁਜਾਨੋ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਭਾਖੀ ਗੁਰਬਾਣੀ।.......
ਨਿਜ ਕਰ ਲਿਖੇ ਅਕਾਲ ਲਿਖਾਏ। ਅਖਰ ਆਠ ਫੁਨ ਔਰ ਬੜਾਏ।.....
ਭਾਖਿਓ ਆਪ ਅਕਾਲ ਨੇ ਲਿਖਿਓ ਹੈ ਗੋਬਿਦ।

ਪਾਠਕ ਆਪ ਵੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਟੁਟੀ-ਫੁਟੀ ਤੁਕਬੰਦੀ 'ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਵਰਗੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਦਿਵਯ ਕਵੀ ਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮੂਲੀ ਸਤਰ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨੇ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਬੌਧਿਕ ਪਧਰ ਸੰਦੇਹ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਨਿਰਾਧਾਰ, ਅਰਥਹੀਣ, ਯੁਕਤੀ-ਰਹਿਤ, ਅਸੰਗਤ ਕਥਨੀਆਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਮੱਤ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿਹਾ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਕਲਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

12. ਡਾ. ਜੱਗੀ ਨੇ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਕ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿਚ ਆਏ ਹੁਕੇ, ਚਿਲਮਾਂ ਦੀ ਫ਼ਰਮਾਇਸ਼ ਦੇ ਉਲੇਖ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਪਟਿਆਲੇ ਅਤੇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੇਖਣੀ 'ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ' ਪੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ 'ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰਾਂ' ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਸਿਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਫੋਟੋਕਾਪੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦੇ ਇਸ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਲਿਖਿਤ 'ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰਾਂ' ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਤਹੀ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਲਿਖਿਤ ਉਹ ਚਿਤ੍ਰ ਰਾਹੀਂ ਵਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਆਰੰਭਿਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਾਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਲਿਖਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ- ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀਉ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਭਾਈ ਕਲਿਆਣ ਰਾਇ ਸਰਬਤ ਸੰਗਤ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਕੀ ਗੁਰੂ ਰਖੇਗਾ। ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਕਹਿਣਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਅਨਰਥ ਹੈ। ਕੀ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣਨ ਵਾਸਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨਰਥ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ?

13. ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਜਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਸਤੇ ਹੁਕੇ, ਚਿਲਮ ਆਦਿ ਦੀ ਫ਼ਰਮਾਇਸ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਆਗਿਆ-ਪੱਤਰ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਸਕਦੇ।

ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਕੇ-ਚਿਲਮਾਂ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਭੰਨ-ਤੋੜ ਕੇ ਜਾਂ ਨਦੀ ਵਿਚ ਸੁਟਵਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿਆਗ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਇਹ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ/ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸਿਧ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਹੁਕੇ-ਚਿਲਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਆਦੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਉਹ ਆਪ ਤੰਮਾਕੂ-ਨੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸਨ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਆਰਥਿਕ ਲਾਭ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ? ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਿਤ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ 'ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰ' ਉਸੇ ਦੀ ਇਸੇ ਚੇਸ਼ਟਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਤਥ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ 'ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰਾਂ' ਵਰਗੀ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜੇ ਹੁਕੇ-ਚਿਲਮਾਂ ਵਾਲਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ/ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੁਚੇਸ਼ਟਾ ਦਾ ਫਲ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤਾਂ ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਜੇ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਉਸੇ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹੜੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ? ਜੇ ਅਸੀਂ ਮੰਨ ਵੀ ਲਈਏ ਕਿ ਹੁਕੇ-ਚਿਲਮਾਂ ਵਾਲਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਓ-ਪੁਤਰ ਦੀ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਆਗਿਆ-ਪੱਤਰ ਆਦਿ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਦੀ ਲਿਖਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਸ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਇਕਦਮ ਵਖ ਦਿਸਦੀਆਂ ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਰਗੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਸਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਮੱਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਾਸਤੇ ਤਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ ਤੋੜਨ-ਮਰੋੜਨ ਦੀ ਸੌਂਹ ਖਾਧੀ ਹੋਈ ਹੈ।

14. ਡਾ. ਜੱਗੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪਟਨਾ ਵਾਲਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਵਾਲਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਉਪਰੋਕਤ ਦਲੀਲਾਂ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਗਏ 'ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰ' ਅਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹਥ ਲਿਖਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕਸਮਾਨ ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ। ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਲਿਖਾਰੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ। ਉਹ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਦੂਜੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੂਲ-ਆਧਾਰ ਹੀ ਗਲਤ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਦੀ ਚਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕ 1965 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਲਪਨਾ ਨਾਲ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨੂੰ 225 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਸੰਕਲਨ-ਕਾਲ 1740 ਈ. ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਬਣਦਾ ਹੈ।[34] ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ 'ਛਿਬਰ' ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ 1725 ਈ. ਦੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਇਸ ਦਾ ਸੰਕਲਨ-ਕਾਲ 1721 ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਯਾਨੀ ਕਿ ਪਾਰੰਪਰਿਕ ਸੰਕਲਨ-ਕਾਲ ਅਤੇ ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਸੰਕਲਨ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ 15-20 ਸਾਲ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਤਰ ਨਾਮ-ਮਾਤਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਦਮ ਸਹੀ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜੱਗੀ ਜੀ ਕੋਲ ਕੋਈ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਯੰਤਰ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੇਵਲ ਪੇਪਰ, ਸਿਆਹੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਇਕ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ ਮੰਨ ਲੈਣ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜੇ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸਹੀ ਕਾਲ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਵੀ 15-20 ਸਾਲ ਦਾ ਇਧਰ ਜਾਂ ਉਧਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਮਾਮੂਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਸੌ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਹੀ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1740 ਈ. ਤਕ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੰਥ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਸਕਰਣ ਤਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। 1740 ਈ. ਵਿਚ ਮੱਸੇ ਰੰਘੜ ਦਾ ਸਿਰ ਕਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਅਜੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਉਤੇ ਹੀ ਚਰਚਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਇਕਮਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜਾ ਸੰਸਕਰਣ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ 1740 ਈ. ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਜੱਗੀ ਜੀ ਆਪ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਕਰਣ ਸਰੂਪ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਬੀੜ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਕੋਈ ਬੀੜ ਰਚੀ ਨਹੀਂ ਗਈ ਅਤੇ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨਾਲ ਇਹ ਮਿਲਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ 225 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਦਿਸਦੀ ਬੀੜ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਹਰ ਪਖੋਂ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਜੋ ਬੀੜ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਖ਼ਾਸ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਆਦਿ ਜੱਗੀ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਪੁਰਾਣਾ ਲਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਥੋੜ੍ਹਾ

1999 ਈ. ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਟੀਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਕੋਈ 270 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਇੰਵ ਇਸ ਦਾ ਸੰਕਲਨ-ਕਾਲ 1729 ਈ. ਤੇ ਜਾ ਪੁਜਦਾ ਹੈ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿਬਰ ਨੇ ਸੰਕਲਨ-ਕਾਲ 1725 ਈ. ਦਸਿਆ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 4 ਸਾਲ ਦਾ ਜਿਹਾ ਅੰਤਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਿਹਾ ਵੀ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਾਲ ਤਕ ਜਾ ਪੁਜਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਚਰਚਿਤ ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਡਾ. ਜੱਗੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਸਿੱਧ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦਾ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਸਾਡੇ ਚਰਚਿਤ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ 150 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਅਤੇ ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕੱਠੀਆਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ। ਫਿਰ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਜਾਅਲੀ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ, ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਇਤਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਿਉਂ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਯਤਨਾਂ ਕਾਰਨ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੇ ਹਰ ਤਤ ਨੂੰ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਮਰੋੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸੇ ਕਰਨ ਦਾ ਝੂਠ-ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਾਡਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਚਰਚਿਤ 'ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰ' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਮਾਵਤਾਰ, 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ', ਨਰ ਅਵਤਾਰ, ਕਲਕੀ ਅਵਤਾਰ, ਮੀਰ ਮਹਿਦੀ, ਬ੍ਰਹਮਾਵਤਾਰ, ਰੁਦ੍ਰਾਵਤਾਰ (ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ), ਰੁਦ੍ਰਾਵਤਾਰ (ਪਾਰਸਨਾਥ) ਅਦਿ ਬਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਤਥ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ ਇਕੋ ਹੀ ਕਰਤਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਵਖ-ਵਖ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ– ਡਾ. ਜੱਗੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੋਧ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਬੀੜਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ–

- ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ।
- ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ।
- ਸੰਗਰੂਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ।
- ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ।

1. ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਖ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ ਇਹ ਹਨ–
   ੳ. ਇਹ ਬੀੜ ਕੋਈ 225 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ 1740 ਈ. ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਸੰਪਾਦਿਤ ਹੋਈ ਹੈ।
   ਅ. ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ।
   ੲ. 'ਦੁਰਗਾ ਕੀ ਵਾਰ' (ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਨਾਮ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ) ਵਿਚ ਹੜਤਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫਿਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੀੜ ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮੂਲ ਦਾ ਨਹੀਂ।
   ਸ. ਇਹ ਬੀੜ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਇਸ ਬੀੜ ਦਾ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਕਾਲ

ਤਕ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਵਰਗੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕੁੜ ਕੁ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮੱਤ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਕੋਈ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਹਾਸੋ-ਹੀਣੀ ਹੈ ਕਿ 'ਦੁਰਗਾ ਕੀ ਵਾਰ' ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੜਤਾਲ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਬੀੜ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿ 'ਦੁਰਗਾ ਕੀ ਵਾਰ' ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖਦਿਆਂ ਲਿਖਾਰੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਲਿਖਾਰੀ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੋਥੀਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਉਤਾਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਘੱਟ ਸੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣੀ ਸੀ ? ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਹੋਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਸਰਵਥਾ ਗਲਤ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਬੀੜ ਦਾ ਮਹਤਵ ਘਟਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮਨ-ਘੜਤ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਕੀਕਤਨ 'ਦੁਰਗਾ ਕੀ ਵਾਰ' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਅਤਿ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਰਚਨਾ ਸੀ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਆਲੋਚਕ ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ 'ਅਸ਼ੋਕ' ਦੀ ਵੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਬਹੁਤੇ ਸਿਖ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਤਾਰੇ ਸਿਖਾਂ ਕੋਲ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਠ ਭੇਦ ਹੋਣਾ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਬਹੁ-ਪ੍ਰਚਲਿਤ 'ਜਪੁ' ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਭੇਦ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਚੌਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸਮਸਿਆ ਕੇਵਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੀੜ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਵੀ ਪਾਠ-ਭੇਦਾਂ ਵਾਲੇ ਵਖ-ਵਖ ਗੁਟਕੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਹ ਸਮਸਿਆ ਆਈ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠ ਵਿਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਫੇਰ ਬਦਲ ਕਰਨੇ ਪਏ ਹੋਣਗੇ। 'ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਜਦੋਂ 'ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਕੀ ਵਾਰ' ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਥੇ ਵੀ ਸੋਧਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਲੋੜ ਪਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵਾਰਾਂ ਪਿਛੇ 'ਸੁਧ' ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਬੀੜ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਵਾਰਾਂ ਦੀ ਘਟ ਸਮਝ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਹੈ ਅਤੇ ਉਤਾਰਾਕਾਰ ਸ਼ਾਇਦ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜੱਗੀ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਿਤ ਇਹ ਤਥ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦਾ ਭੋਗ ਹਕਾਇਤਾਂ ਤੇ ਹੈ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਦਰਜ਼ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਜੋ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ

ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਵੇਂ ਕ੍ਰਮ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਕਿਵੇਂ ਕਢ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਬੀੜ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ 'ਛਿਬਰ' ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਉਪਰ ਵਰਣਿਤ ਇਹ ਤਥ, ਜੋ ਸਿਖ ਰਿਵਾਇਤਾਂ ਦਾ ਅਭਿੰਨ ਅੰਗ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ-

ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਦਸਵੀਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਦੋਵੇਂ ਗ੍ਰੰਥ ਇਕ ਕਰਾਇਆ।
ਆਦਿ ਵਿਚੋਂ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਜੁਦਾ ਕਰਿ ਲਿਖਾਇਆ।
ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਬੀੜ ਇਕ ਕਰਿ ਬੰਧਾਈ।
ਉਹ ਗ੍ਰੰਥ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਸਿਖ ਡਿਠਾ ਜਾਂਹੀ। ੩੮੪ ।

ਸੋ ਇਸ ਬੀੜ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਉਤੇ ਸੰਦੇਹ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੱਗੀ ਜੀ ਦੇ ਕਿੰਤੂ-ਪ੍ਰੰਤੂ ਤਥਾਂ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਬੀੜ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹੋ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਣਾਮ ਸੀ।

II. ਡਾ. ਜੱਗੀ ਜੀ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਜਿਸ ਵਿਚ 7 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰ ਹਨ, ਪਟਨਾ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁਤਰ ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਬੁਰੀ ਨਿਯਤ ਨਾਲ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਕਰ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਬੀੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਕਾਲ ਉਹ 1815 ਈ. ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦਾ ਮਿਥਦੇ ਹਨ। ਲਗਪਗ ਇਹੋ ਕਾਲ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪੱਖੋਂ ਮਹਤਵ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦਾ ਮਿਥਦੇ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਬਾਣੀ-ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਬਾਣੀ-ਸੰਖਿਆ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਬਾਣੀ-ਕ੍ਰਮ ਕਰ ਕੇ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਬੀੜ ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂ ਇਸ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਬਾਣੀ-ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਬਾਣੀ-ਸੰਖਿਆ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰਿਆਂ ਦੀ ਨਕਲ ਲਾਈ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੱਤ ਅਸਲ ਪੱਤਰੇ ਇਸ ਬੀੜ ਵਿਚ ਹੋਣੇ ਇਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ 'ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ' ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦਾ ਸੰਕਲਨ-ਕਾਲ ਇਸ ਬੀੜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਹੈ। ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਵਧੀਕ ਹੋਣਾ ਵੀ, ਉਸ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ ਮਗਰਲਾ ਹੋਣਾ ਸਿਧ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਡਾ. ਜੱਗੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਉਹ ਖ਼ਾਸ ਬੀੜ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ 1775 ਈ. ਵਿਚ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਖ਼ਾਸ ਬੀੜ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ। ਪਰ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ, ਇਸ ਦਾ ਮਹਤਵ, ਇਸ ਦਾ ਸੰਕਲਨ-ਕਾਲ ਆਦਿ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨ-ਦੇਹੀਆਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ? ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ

ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ/ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਉਤੇ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਸੰਕਲਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮਾਲ ਕੌਂਸ ਕੀ ਵਾਰ, ਛਕਾ ਭਗਉਤੀ ਜੁ ਕਾ, ਸੰਸਾਹਰ ਸੁਖਮਨਾ, ਵਾਰ ਭਗਵਤੀ ਕੀ, ਭਗਵੰਤ ਗੀਤਾ ਆਦਿ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਤਥ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਕਿਉਂ ਨਜ਼ਰੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ। ਸਾਰੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਕਿਸੇ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਬਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ/ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਬੀੜ 1815 ਈ. ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਤੇ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਨਵੇਂ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਵਾਲੀ ਨਵੀਨ ਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਮਝ ਕੇ ਚੜਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦੀ ਰਕਮ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਮਾਲਾ-ਮਾਲ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ? ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਇਹ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ 'ਖ਼ਾਸ ਬੀੜ' ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਹੋਣਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਖ਼ਾਸ ਬੀੜ' ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ' ਵੀ ਉਸ ਬੀੜ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕਲਤਿ 'ਖ਼ਾਸ ਬੀੜ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ 'ਛੱਕੇ ਭਗੌਤੀ ਸਤੋਤ੍ਰ ਆਦਿਕ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ'।

III. ਭਾਵੇਂ ਸੰਗਰੂਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮਾਲ ਕੌਂਸ ਕੀ ਵਾਰ, ਛਕਾ ਭਗਉਤੀ ਜੁ ਕਾ, ਸੰਸਾਹਰ ਸੁਖਮਨਾ ਆਦਿ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਦੂਜੀ ਬਾਣੀ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨਾਮ-ਮਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਰ ਚਰਚਾ-ਅਧੀਨ ਬੀੜਾਂ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਭੋਗ ਅਸਫੋਟਕ ਕਬਿਤ ਉਪਰ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕਲਿਤ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਡਾ. ਜੱਗੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਕੋਈ 180 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਸਾਲ 1785 ਈ. ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਪਰਖ ਬਿਨਾ ਆਪਣੀ ਕਲਪਨਾ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੰਕਲਨ-ਕਾਲ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸੰਗਰੂਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੰਕਲਤਿ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿਚ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਬਾਣੀ-ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਇਸ ਤਥ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਨਹੀਂ। ਡਾ. ਜੱਗੀ ਇਹ ਜਾਣਦਿਆਂ ਵੀ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਇਹ ਭ੍ਰਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕੇਵਲ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 1740 ਈ. ਵਿਚ ਭਾਈ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੱਸੇ ਰੰਘੜ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਿਵਾਇਤ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ' ਅਨੁਸਾਰ ਮੱਸੇ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਭਾਈ

ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਜਿਵੇਂ ਦੀ ਤਿਵੇਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਹਾਲਾਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਸਰੂਪ ਉਹੋ ਰਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਕਰ ਲੈਣ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੀੜ, ਜਿਸ ਦਾ ਭੋਗ 'ਅਸਫੋਟਕ ਕਬਿਤ' ਤੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਵਿਚ ਵੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ ਹੀ ਯੁਕਤੀ-ਸੰਗਤ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ 1757 ਈ. ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੀੜ 1740 ਤੋਂ 1757 ਈ. ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਲਿਖਵਾਈ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ 1747 ਈ. ਵਿਚ ਲਿਖਵਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਸੰਗਰੂਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਵਾਈ ਬੀੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਬੀੜ। ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਸ ਬੀੜ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸੰਬੰਧ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਅਕਟ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।

IV. ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਸੰਬੰਧੀ ਅਸੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਉਹ 'ਖ਼ਾਸ ਬੀੜ' ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਭਾਈ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। 16 'ਖ਼ਾਸ ਦਸਖ਼ਤੀ ਪੱਤਰਾਂ' ਦੀ ਨਕਲ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੋਤੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬੀੜ ਸੰਬੰਧੀ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਦੀ ਖੋਜ ਦਾ ਇਹ ਪਖ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਬੀੜ ਦਾ ਜੋ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਬੀੜ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਨੇ ਦਾ ਜੋ ਚਿਤ੍ਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਇਸ ਬੀੜ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੀੜ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੰਨਾ ਹੈ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਪਹਿਲੇ ਪੰਨੇ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਪਟਨਾ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਨੇ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰ ਦੋਵੇਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਚਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਭਰਮ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਚੂਕ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਗਲਤੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਜ਼ਰੂਰ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ' ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਅਧੂਰੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਲਿਆ ਖੜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ Bhai Kahn Singh Nabha wrote in *Mahan Kosh* that an "ignorant and *manmauji*" has written many *Birs* of *Dasam Granth*. He lamented that no Guru's Premi has so far tried to

ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ
ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦਾ ਗਲਤ ਪੱਤਰ

੧ੴ ਸ੍ਰੀਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਸ੍ਰੀਅਕਾਲਪੁਰਖਜੀਉਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਜਾਪੁਪਾਤਿਸਾਹੀ੧੦ ॥ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਪੈਛੰਦ॥ ਚਕ੍ਰਚਿਹਨਅਰੁਬਰਨਜਾਤਿਅਰੁਪਾਤਿ
ਨਹਿਨਜਿਹ॥ਰੂਪਰੰਗਅਰੁਰੇਖਭੇਖਕੋਊਕਹਿਨਸਕਤਕਿਹ॥ਅਚਲਮੂਰਤਿਅਨਭਉਪ੍ਰਕਾ
ਸਅਮਿਤੋਜਿਕਹਿਜੈ॥ਕੋਟਿਇੰਦ੍ਰਇੰਦ੍ਰਾਣਿਸਾਹੁਸਾਹਾਣਿਗਣਿਜੈ॥ਤ੍ਰਿਭਵਣਮਹੀਪਸੁਰਨਰ
ਅਸੁਰਨੇਤਨੇਤਬਨਤ੍ਰਿਣਕਹਤ॥ਤ੍ਵਸਰਬਨਾਮਕਥੈਕਵਨਕਰਮਨਾਮਬਰਨਤਸੁਮਤਿ॥
੧॥ ਭੁਜੰਗਪ੍ਰਯਾਤਛੰਦ॥ ਨਮਸਤ੍ਵੰਅਕਾਲੇ॥ਨਮਸਤ੍ਵੰਕ੍ਰਿਪਾਲੇ॥ਨਮਸਤੰਅਰੂਪੇ
॥ਨਮਸਤੰਅਨੂਪੇ॥੨॥ਨਮਸਤੰਅਭੇਖੇ॥ਨਮਸਤੰਅਲੇਖੇ॥ਨਮਸਤੰਅਕਾਏ॥ਨਮਸਤੰ
ਅਜਾਏ॥੩॥ਨਮਸਤੰਅਗੰਜੇ॥ਨਮਸਤੰਅਭੰਜੇ॥ਨਮਸਤੰਅਨਾਮੇ॥ਨਮਸਤੰਅਠਾਮੇ
॥੪॥ਨਮਸਤੰਅਕਰਮੰ॥ਨਮਸਤੰਅਧਰਮੰ॥ਨਮਸਤੰਅਨਾਮੰ॥ਨਮਸਤੰਅਧਾਮੰ॥੫
॥ਨਮਸਤੰਅਜੀਤੇ॥ਨਮਸਤੰਅਭੀਤੇ॥ਨਮਸਤੰਅਬਾਹੇ॥ਨਮਸਤੰਅਢਾਹੇ॥੬॥ਨਮ
ਸਤੰਅਨੀਲੇ॥ਨਮਸਤੰਅਨਾਦੇ॥ਨਮਸਤੰਅਛੇਦੇ॥ਨਮਸਤੰਅਗਾਧੇ॥੭॥ਨਮਸਤੰ
ਅਗੰਜੇ॥ਨਮਸਤੰਅਭੰਜੇ॥ਨਮਸਤੰਉਦਾਰੇ॥ਨਮਸਤੰਅਪਾਰੇ॥੮॥ਨਮਸਤੰਸੁਏਕੈ
॥ਨਮਸਤੰਅਨੇਕੈ॥ਨਮਸਤੰਅਭੂਤੇ॥ਨਮਸਤੰਅਜੂਪੇ॥੯॥ਨਮਸਤੰਨ੍ਰਿਕਰਮੇ॥ਨਮਸ
ਤੰਨ੍ਰਿਭਰਮੇ॥ਨਮਸਤੰਨ੍ਰਿਦੇਸੇ॥ਨਮਸਤੰਨ੍ਰਿਭੇਸੇ॥੧੦॥ਨਮਸਤੰਨ੍ਰਿਨਾਮੇ॥ਨਮਸਤੰਨ੍ਰਿਕਾ
ਮੇ॥ਨਮਸਤੰਨ੍ਰਿਧਾਤੇ॥ਨਮਸਤੰਨ੍ਰਿਘਾਤੇ॥੧੧॥ਨਮਸਤੰਨ੍ਰਿਧੂਤੇ॥ਨਮਸਤੰਅਭੂਤੇ
॥ਨਮਸਤੰਅਲੋਕੇ॥ਨਮਸਤੰਅਸੋਕੇ॥੧੨॥ਨਮਸਤੰਨ੍ਰਿਤਾਪੇ॥ਨਮਸਤੰਅਥਾਪੇ॥ਨ
ਮਸਤੰਤ੍ਰਿਮਾਨੇ॥ਨਮਸਤੰਨਿਧਾਨੇ॥੧੩॥ਨਮਸਤੰਅਗਾਹੇ॥ਨਮਸਤੰਅਬਾਹੇ॥ਨਮ
ਸਤੰਤ੍ਰਿਬਰਗੇ॥ਨਮਸਤੰਅਸਰਗੇ॥੧੪॥ਨਮਸਤੰਪ੍ਰਭੋਗੇ॥ਨਮਸਤੰਸੁਜੋਗੇ॥ਨਮਸ
ਤੰਅਰੰਗੇ॥ਨਮਸਤੰਅਭੰਗੇ॥੧੫॥ਨਮਸਤੰਅਗੰਮੇ॥ਨਮਸਤਸਤੁਰੰਮੇ॥ਨਮਸਤੰਜ
ਲਾਸਰੇ॥ਨਮਸਤੰਨਿਰਾਸਰੇ॥੧੬॥ਨਮਸਤੰਅਜਾਤੇ॥ਨਮਸਤੰਅਪਾਤੇ॥ਨਮਸਤੰ
ਅਮਜਬੇ॥ਨਮਸਤਸਤੁਅਜਬੇ॥੧੭॥ਅਦੇਸੰਅਦੇਸੇ॥ਨਮਸਤੰਅਭੇਸੇ॥ਨਮਸਤੰ
ਨ੍ਰਿਧਾਮੇ॥ਨਮਸਤੰਨ੍ਰਿਬਾਮੇ॥੧੮॥ਨਮੋਸਰਬਕਾਲੇ॥ਨਮੋਸਰਬਦਿਆਲੇ॥ਨਮੋਸ
ਰਬਰੂਪੇ॥ਨਮੋਸਰਬਭੂਪੇ॥੧੯॥ਨਮੋਸਰਬਖਾਪੇ॥ਨਮੋਸਰਬਥਾਪੇ॥ਨਮੋਸਰਬ
ਕਾਲੇ॥ਨਮੋਸਰਬਪਾਲੇ॥੨੦॥ਨਮਸਤਸਤੁਦੇਵੈ॥ਨਮਸਤੰਅਭੇਵੈ॥

ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਖ਼ਾਸ ਬੀੜ
ਦਾ ਅਸਲ ਪਤਰਾ

carry out any corrective remedy." ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਵਿਚ 'ਨਾਭਾ' ਜੀ ਜੈਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪੁਰੁਖ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਮੁਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਲਿਖਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ-

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਸ਼ਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਕਥਾ ਇਉਂ ਹੈ:- ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੀ ਆਗਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਵਤ 1778 ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਥਾਪੇ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਸੇਵਾ ਬਹੁਤ ਉੱਤਮ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਨਿਬਾਹੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕ ਰਚਣ ਤੋਂ ਛੁਟ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇੱਕ ਚੌਥੀ ਬੀੜ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਣਾਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰੇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਭਗਤ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇੱਕ ਇੱਕ ਥਾਂ ਜੁਦੀ ਕਰਕੇ ਲਿਖੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖ, ਜਿੱਥੋਂ ਕਿੱਥੋਂ ਵਡੇ ਜਤਨ ਨਾਲ ਦਸਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਦੇਸ਼ਮਈ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਏਕਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਜਿਲਦ- "ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਾ ਗ੍ਰੰਥ" ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਲਿਖੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਚੌਥੀ ਬੀੜ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦੇਖਕੇ ਪੰਥ ਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਵਡਾ ਕੋਪ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਬੀੜ ਅਪ੍ਰਮਾਣ ਕੀਤੀ। ਸੰਵਤ 1794 ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਮੂਨਾ ਦੱਸਕੇ ਲਹੌਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਪੁਰ ਪੰਥ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਦਯਾ ਦੀ ਟਕਸਾਲ (ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ) ਸੀ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਚਿਰ ਤੋੜੀ ਇਸ ਬੀੜ ਤੇ ਚਰਚਾ ਹੋਈ। ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੁਦੀ ਜੁਦੀ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਾਣੀ ਦਾ ਰਹਿਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਇੱਕ ਜਿਲਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਏਕਤ੍ਰ ਰਹਿਣਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਬੀੜ ਦੀਆਂ ਜੁਦੀਆਂ ਜੁਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਰਹਿਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਣੀ ਗਜਾਨੀ ਵਿਦਯਾਰਥੀ ਪਠਨ ਪਾਠਨ ਕਰ ਸਕਨ, ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਜਿਲਦਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ। ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਾਣੀ ਹੋਵੇ ਜੋ ਕਲਗੀਧਰ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਰਚਨਾ ਨੌ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਬਾਣੀ ਤੁੱਲ ਹੈ, ਅਰ ਦੂਜੀ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਆਦਿਕ ਲਿਖੇ ਜਾਵਨ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਰਾਇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹੋਰ ਸਭ ਬਾਣੀਆਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖੀਆਂ ਜਯੋਂ ਕੀ ਤਯੋਂ ਰਹਿਣ, ਪਰ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ 11. ਹਕਾਯਤਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਬੀੜ ਤੋਂ ਅਲਗ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। (ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਮਾਈਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਲਈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਠਿਨਾਈ ਹੈ-ਗੁਰੁਮਤ ਮਾਰਤੰਡ)।

ਇਸ ਤਰਾਂ ਹੋਰ ਤਰਕ-ਵਿਤਰਕ ਚਿਰ ਤਾਈਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀ ਹੋਇਆ। ਇਤਨੇ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮੱਸੇ ਰੰਘੜ ਦੇ ਹੱਥੋਂ (ਸੰਵਤ 1797 ਵਿੱਚ) ਦਰਬਾਰ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣਕੇ ਬੀਕਾਨੇਰ ਤੋਂ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਉੱਪੜਨ ਲਈ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ, ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਆ ਪੁੱਜੇ। ਪੰਥ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਭੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਬਤ ਲਈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਮੱਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁੜ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ

ਆਇਆ, ਤਾਂ ਬੀੜ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਕ਼ਾਇਮ ਰਹੇ, ਜੇ ਮੈ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਿਲਦ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਜੁਦੀਆਂ ਜੁਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ। ਭਾਈ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦੁਰੀ ਨਾਲ ਪਾਮਰ ਅਨਜਾਈ ਮੱਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾਉਂਦੇ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਆਏ। ਪੰਥ ਨੇ ਭਾਈ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਭਾਰੀ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੀੜ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕ਼ਾਇਮ ਰੱਖੀ। ਦਸਮਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੀੜ ਇੱਕ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ (ਪਟਨੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ) ਨੇ ਭੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਛੱਕੇ ਭਗੌਤੀ ਸਤੋਤ੍ਰ ਆਦਿਕ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਅਞਾਣ ਅਤੇ ਮਨਮੋਜੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਕਈ ਹੋਰ ਬੀੜਾਂ ਭੀ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਅਨਰਥ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਗੁਰੁਮਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਉਪਾਉ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਬੀੜਾਂ ਤਾਂ ਬੇਅੰਤ ਹਨ, ਪਰ ਮੁੱਖ ਦੋ ਹੀ ਹਨ ਇੱਕ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਉਂ ਭਾਈ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਭੀ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਦੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਖ਼ਾਸ ਬੀੜ ਕਰਕੇ ਭੀ ਸਦਦੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ' ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ-

1. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਾਮ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ।
2. 1721 ਈ. ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲੀ।
3. ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ (ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਬੀੜ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ)।
4. ਭਾਰੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਵਾਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ਮਈ ਬਾਣੀ ਅਤੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ) ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ।
5. ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਭਾਰੀ ਰੋਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਅਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤਾ।
6. 1747 ਈ. ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਕੋਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
7. ਕੁਝ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਝੇਕ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਸੀ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵਖ-ਵਖ ਪੋਥੀਆਂ ਰਹਿਣੀਆਂ ਠੀਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਣੀ, ਗਿਆਨੀ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕਣ।

8. ਕੁਝ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਭਾਵ ਵਾਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਕ ਜਿਲਦ ਵਿਚ ਕਰ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਬਾਣੀਆਂ ਇਕ ਹੋਰ ਜਿਲਦ ਵਿਚ ਰਖੀਆਂ ਜਾਣ।
9. ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ (ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਪਠਨ-ਪਾਠਨ ਵਾਸਤੇ) ਕੇਵਲ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਹਕਾਇਤਾਂ ਦੀ ਪੋਥੀ ਵਖਰੀ ਰਖੀ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ।
10. ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੱਸੇ ਰੰਘੜ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਜੇ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਗ੍ਰੰਥ ਇਕੋ ਰਹੇ। ਮਿਸ਼ਨ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਬੀੜ ਦੇ ਵੀ ਅਵਿਭਾਜਿਤ ਰਹਿਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ।
11. ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਹੀ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
12. ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ 'ਢੱਕੇ ਭਗੌਤੀ ਸਤੋਤ੍ਰ' ਆਦਿ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਅਨਜਾਣ ਅਤੇ ਮਨਮੌਜੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕਈ ਹੋਰ ਬੀੜਾਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ ਹਨ।

ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ' ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਉਹ ਦੋ ਵਰਗ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਵਰਗ ਵਿਚ ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਰਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਰਗ ਵਿਚ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਪੌਰਾਣਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰਖਦਾ ਹੈ। 'ਗੁਰੁਮਤ ਮਾਰਤੰਡ' ਵਿਚ ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੋਈਆਂ ਭੁਲਾਂ ਸੋਧੀਆਂ ਜਾਣ। ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਉਪਸਥਿਤ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮੱਤ ਸੀ ਕਿ "ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ 201 ਅੰਗ ਤੋਂ 210 ਤਾਈਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਰੂਪ ਦੋਹਰੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸੋ ਉਤਰ ਭੀ ਖੋਜ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ, ਔਰ 211 ਅੰਗ ਤੋਂ ਜੋ ਦੀਰਘ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਦਾ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੇ ਸਤਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਦਾ 27ਵਾਂ ਅੰਗ ਖੋਜ ਕੇ ਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਔਰ ਗਯਾਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਦਾ ਪਾਠ ਬਹੁਤ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਕੇ ਪੁਸਤਕ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਏ, ਅਰ- ਮੈ ਨ ਗਨੇਸਹਿ ਪ੍ਰਿਥਮ ਮਨਾਊਂ- ਤੋਂ- ਚੂਕ ਹੋਇ ਕਵਿ ਲੇਹੁ ਸੁਧਾਰੇ- ਪਾਠ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਦੇ ਅੰਤ ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। "ਸੋ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ' ਨ ਕੇਵਲ ਸਾਰੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅੰਸ਼ ਖੋਜਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵਾਧੂ ਬਾਣੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਮਨਮੌਜੀ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਲਿਖਾਰੀ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ ਮਿਲਾਵਟ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ

ਕਿਤੇ ਵੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਭਰੋਸਗੀ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਾਠਕ ਆਪ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਲੈਣ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲਿਖਾਰੀ ਕਿਵੇਂ ਤਥਾਂ ਨਾਲ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਕਰ ਕੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਝੂਠ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ-ਸੰਕਲਪ ਹਨ। ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਵਿਦਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਵਾਰਥ-ਸਿਧੀ ਵਾਸਤੇ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

ਮਸਲਾ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਛਡ ਕੇ ਧਨ ਕਮਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਕੁਝ ਸਿਖ (ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ) ਅਜਿਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਡਾਲਰ ਕਮਾ ਕੇ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਗ਼ਰੀਬ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪਦਾਰਥਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਅਗੇ ਨਿਕਲ ਗਏ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਕੁਲੀ, ਗੁਲੀ ਅਤੇ ਜੁਲੀ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧ ਧਨ ਕਮਾਉਣ ਪਿਛੇ ਉਸ ਦੀ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਸਿਕਿਆਂ ਦਾ ਰੋਅਬ ਸਾਧਨਹੀਣ ਭਰਾਵਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਉਹ ਭਰਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਚੰਗੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ, ਸਾਡੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ, ਸਾਡੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਦੇ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਅਮੀਰੀ ਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹਸਾਸ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕੀਮਤੀ ਲੈਪ-ਟਾਪਾਂ ਉਤੇ ਨਿਕੰਮੇ-ਨਿਕੰਮੇ ਚਾਰਟ ਬਣਾ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਰਾਂ, ਕੈਮਰਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸੰਦਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਸਜਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸਾਡੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬਹੁਤ ਸੂਖਮ ਬੁਧੀ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਅਸੀਮ ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਪਰਿਚਯ ਦੇ ਕੇ ਸਾਡੀ ਸਾਧਨਹੀਣਤਾ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਨਿਕੰਮੇਪਨ ਨੂੰ ਕੋਸਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਬੁਧੀਮਾਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸਬਲ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਖੇਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਬੌਧਿਕ ਜਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਨਾ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਲਪ-ਬੁਧੀ ਅਤੇ ਸੀਮਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਕਾਇਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਭਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਾਲਸਾ ਵਿਚ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਭਾਗ ਜਾਗ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ, ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਤਕ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਝੂਟੇ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਈ ਪਰਵਾਸੀ ਸਿਖ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਲਿਖਵਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸਾਨੂੰ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਲਾਲਚ ਵੀ ਦੇਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ। 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਤਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ। ਭਾਰਤੀ ਧਰਮ-ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਲਛਮੀ ਅਤੇ ਸਰਸਵਤੀ ਇਕ ਸਥਾਨ ਤੇ ਇਕਠੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਅਰਥਾਤ ਧਨ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਇਕ ਸਥਾਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਵੀ ਮੱਤ ਹੈ 'ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਅਤਿ ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ ॥ ਸਬਦੁ ਨ ਸੁਣਈ ਬਹੁ ਰੋਲ ਘਚੋਲਾ।' ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਥੇ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਯੰਤਰ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਸੂਖਮ ਵਿਵੇਕ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਲਈ ਉਚਿਤ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਥੁੜ ਹੈ, ਉਥੇ ਬੁਧੀ ਦੀ ਬਰਕਤ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣੀ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਵਤ੍ਰਿਤ ਹੋਏ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਾਮੀ ਧਰਮ-ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮ੍ਰਿਧ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਹੈ।

ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਯੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸਿਖ ਆਪਣੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਤਰਕਾਂ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਤਾਤਵਿਕ ਗਿਆਨ ਸਮਝ ਲੈਣ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹਨ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਨਿਵਾਸੀ ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ 'ਮਾਨ' ਦਾ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਸਾਰੇ ਮਾਨ-ਚਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਤਤਕਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋ-ਕਾਪੀਆਂ ਲਗਾ ਕੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਿਧ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਸਫਲ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਡਾ. ਮਾਨ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਕ ਸੁਹਿਰਦ ਸਿਖ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹੋ-ਜਿਹੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਉਤੇ ਸਾਡੇ ਸੰਪੰਨ ਵਿਦੇਸ਼-ਨਿਵਾਸੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜੇ ਵੀਜ਼ੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਉਪਕਾਰ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਹਿ-ਦਿਲ ਤੋਂ ਰਿਣੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਨਵੀਂਆਂ ਥਿਊਰੀਆਂ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਅਸਹਿਮਤ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਕਲਕਤਾ ਵਿਖੇ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਇਕ ਨਿਰਮਲੇ ਸਾਧੂ ਤੋਂ ਲਿਖਵਾਇਆ ਸੀ। ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਲਕਮ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤੀ 'Sketches of the Sikhs' ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਦਾ ਛੰਦ 201 ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪਹਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਜੇ ਮੈਲਕਮ ਕਿਸੇ ਭੁਲੇਖੇ ਕਾਰਨ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਦੇ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਇਕ ਛੰਦ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਿਆ ? ਜੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਰਚਿਤ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਲਕਮ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਹਿ ਦੇਂਦਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੀ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ? ਜੋ ਮੈਲਕਮ ਜਾਂ ਉਸ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਅੰਗ਼ਰੇਜ਼ ਜੋ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛ-ਪੁਛ ਕੇ, ਕੁਝ ਇਧਰੋਂ-ਉਧਰੋਂ ਪੜ੍ਹ-ਸੁਣ ਕੇ[35] ਸਿਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਕਲਚਰ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਲਿਖਤ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਰਿਵਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਉਚੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਅੰਗ਼ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਸਣ ਵਾਲੇ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਮੈਲਕਮ ਵਰਗੇ ਅੰਗ਼ਰੇਜ਼ ਦੇ ਕਥਨਾਂ ਉਤੇ ਕਿਉਂ ਇਤਬਾਰ ਕਰਦੇ

35. ਮੇਰੀ ਇਹ ਮਨੌਤ ਕੋਰੀ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ, ਤਥਾਂ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਭਾਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤੀ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੇ ਰਚਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਦੱਸਦਿਆਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ- ਤਬ ਅੰਗਰੇਜ਼ਨ ਤਿਉਂ ਹੀ ਲਿਖ ਲਯੋ। ਸਿੰਘਨ ਰਾਜ ਨ ਕਿਨ ਹੂੰ ਦਯੋ। ਨਹੀਂ ਪਰਵਾਨੋ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਹਿ। ਨਹੀ ਬਖਸ਼ ਕਿਨ ਕਰੀ ਪਤਿਸਾਹਿ। ਦਿਲੀਸ਼ ਕਹਯੋ ਤਿਮ ਲਿਖਯੋ ਕਿਤਾਬ। ਹੁਕਮ ਪਾਇ ਯੋ ਧਰੀ ਸ਼ਿਤਾਬ। ......ਐਸੀ ਐਸੀ ਤਾਗੀਦ ਕਰ ਬੂਟੇ ਸ਼ਾਹਿ ਸਮਝਾਇ। ਲਿਖਯੋ ਹਕੀਕਤ ਖਾਲਸੈ ਜਿਮ ਸਿੰਘਨ ਭਯੋ ਵਧਾਇ। ਚੌਪਈ। ਉਸੀ ਕਚਹਿਰੀ ਹਮ ਬੇ ਗਏ। ਸੁਨ ਕਰ ਬਾਤ ਸੁ ਚਿੰਤਤ ਭਏ। ਯਹਿ ਮੌਲਵੀ ਹੈ ਮੁਸਲਮਾਨ।
ਕਸ ਸਿਘਨ ਜਸ ਕਹੈ ਬਖਾਨ।......ਤਉ ਮੈਂ ਕਹੀ ਸੁਨ ਮਰੀ ਕਪਤਾਨ। ਤੁਮ ਪਤੀਜਤ ਹੋਹਿ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਤੁਰਕਨ ਹਿੰਦੁਆਨ ਬੈਰ ਹੈ ਆਦ। ਖਰਾ ਖਰੀ ਕਰ ਰਖੈਂ ਬਾਦ।

ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ 'ਛਿਬਰ' ਉਤੇ ਕਿਉਂ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦੇ ਹਨ ? ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣ ਕਿ ਸਿਖੀ ਮੈਲਕਮ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪਾਈ ਹੈ ਜਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਿਹੜੇ ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਉਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ 1740 ਈ. ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸੰਗਰੂਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਲਗਪਗ 1785 ਈ. ਵਿਚ ਸੰਕਲਿਤ ਹੋਈ ਮੰਨੀ ਹੈ। ਕੀ ਡਾ. ਮਾਨ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਦੇ ਉਲੇਖ ਵਾਲੇ ਪਦ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? ਇਸ 'ਆਤਮਾ ਰਾਮ' ਦੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ-

ਗੰਗ ਬਨਾਰਸਿ ਸਿਫਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ਨਾਵੈ ਆਤਮ ਰਾਉ ॥
ਸਚਾ ਨਾਵਣੁ ਤਾਂ ਥੀਐ ਜਾਂ ਅਹਿਨਿਸਿ ਲਾਗੈ ਭਾਉ ॥੩॥[36]

ਕਿਆ ਨਾਗੇ ਕਿਆ ਬਾਧੇ ਚਾਮ ॥
ਜਬ ਨਹੀ ਚੀਨਸਿ ਆਤਮ ਰਾਮ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥[37]

ਮਨਮੁਖ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਨੀ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਦੁਖ ਰੋਇ ॥
ਆਤਮਾ ਰਾਮੁ ਨ ਪੂਜਨੀ ਦੂਜੈ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥[38]

ਸਗੋਂ ਇਕ 'ਗਿਆਨ ਰਾਉ' ਭੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਹ ਹੈ-

ਗਿਆਨ ਰਾਉ ਜਬ ਸੇਜੈ ਆਵੈ ਤ ਨਾਨਕ ਭੋਗੁ ਕਰੇਈ ॥[39]

ਕੀ 'ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ' ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 'ਆਤਮਾ ਰਾਮ' ਅਤੇ 'ਗਿਆਨ ਰਾਉ' ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਥਾਪ ਕੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਰਮਲੇ ਜਾਂ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਣਗੇ ? ਆਉ ਜ਼ਰਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ 'ਆਤਮਾ ਰਾਮ' ਵਾਲੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵਾਚ ਲਈਏ-

ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ। ਦੋਹਰਾ

ਏਕ ਸਮੇ ਸ੍ਰੀ ਆਤਮਾ ਉਚਰਿਓ ਮਤਿ ਸਿਉ ਬੈਨ।
ਸਭ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜਗਦੀਸ ਕੋ ਕਹਹੁ ਸਕਲ ਬਿਧਿ ਤੈਨ। ੧। ੨੦੧।

ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ। ਦੋਹਰਾ

ਇਕ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਆਤਮਾ ਨੇ ਬੁੱਧੀ ਪ੍ਰਤਿ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਉਸ) ਜਗਦੀਸ਼ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਤਾਪ (ਮੈਨੂੰ) ਦਸੋ।

---

36. ਆਸਾ, ਮਹਲਾ 1, 32, ਸਫ਼ਾ 358
37. ਗਉੜੀ, ਕਬੀਰ, 4, ਸਫ਼ਾ 324
38. ਸਲੋਕ (ਵਧੀਕ), ਮਹਲਾ 3, 20, ਸਫ਼ਾ 1414
39. ਆਸਾ, ਮਹਲਾ 1, 35, ਸਫ਼ਾ 359

ਕੋ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਕਹਾ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਬਿਚਾਰ।
ਕਉਨ ਧਰਮ ਕੋ ਕਰਮ ਹੈ ਕਹਹੁ ਸਕਲ ਬਿਸਥਾਰ। ੨। ੨੦੨।

ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ? ਧਰਮ ਦਾ ਕਰਮ ਕਿਹੜ ਹੈ ? ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਦਸੋ।

ਕਹਾ ਜੀਤਬ ਕਹਾ ਮਰਨ ਹੈ ਕਵਨ ਸੁਰਗ ਕਹਾ ਨਰਕ।
ਕੋ ਸੁਘੜਾ ਕੋ ਮੂੜਤਾ ਕਹਾ ਤਰਕ ਅਵਤਰਕ। ੩। ੨੦੩।

ਜੀਉਣਾ ਕੀ ਹੈ, ਮਰਨਾ ਕੀ ਹੈ, ਸਵਰਗ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਰਕ ਦੀ ਹੈ ? ਸੁਘੜ ਕੌਣ ਹੈ, ਮੂਰ ਕੌਣ ਹੈ, ਤਰਕ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਵਿਤਰਕ (ਬੇਦਲੀਲੀ) ਕੀ ਹੈ ?।

ਕੋ ਨਿੰਦਾ ਜਸ ਹੈ ਕਵਨ ਕਵਨ ਪਾਪ ਕਹਾ ਧਰਮ।
ਕਵਨ ਜੋਗ ਕੋ ਭੋਗ ਹੈ ਕਵਨ ਕਰਮ ਅਪਕਰਮ। ੪। ੨੦੪।

ਨਿੰਦਾ ਕੀ ਹੈ, ਯਸ਼ ਕੀ ਹੈ, ਪਾਪ ਕੀ ਹੈ, ਧਰਮ ਕੀ ਹੈ ? ਯੋਗ ਕੀ ਹੈ, ਭੋਗ ਕੀ ਹੈ, ਸੁਕਰ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਕਰਮ ਕੀ ਹੈ ?।

ਕਹਹੁ ਸੁस੍ਰਮ ਕਾ ਸੋ ਕਹਹਿ ਦਮ ਕੋ ਕਹਾ ਕਹੰਤ।
ਕੋ ਸੂਰਾ ਦਾਤਾ ਕਵਨ ਕਹਹੁ ਤੰਤ ਕੋ ਮੰਤ। ੫। ੨੦੫।

ਦਸੋ, ਤਪਸਿਆ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਾ) ਦਮਨ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸੂਰਮਾ ਕੌਣ ਹੈ, ਦਾਤਾ ਕੌਣ ਹੈ, ਤੰਤ੍ਰ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਤ੍ਰ ਕੀ ਹੈ ?।

ਕਹਾ ਰੰਕ ਰਾਜਾ ਕਵਨ ਹਰਖ ਸੋਗ ਹੈ ਕਵਨ।
ਕੋ ਰੋਗੀ ਰਾਗੀ ਕਵਨ ਕਹਹੁ ਤਤੁ ਮੁਹਿ ਤਵਨ। ੬। ੨੦੬।

ਕੌਣ ਭਿਖਾਰੀ ਹੈ, ਕੌਣ ਰਾਜਾ ਹੈ ? ਅਤੇ ਹਰਖ ਅਤੇ ਸੋਗ ਕੀ ਹੈ ? ਰੋਗੀ ਕੌਣ ਹੈ ਅ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ('ਰਾਗੀ') ਕੌਣ ਹੈ ? ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਮੈਨੂੰ ਦਸੋ।

ਕਵਨ ਰਿਸਟ ਕੋ ਪੁਸਟ ਹੈ ਕਹਾ ਸ੍ਰਿਸਟ ਕੋ ਬਿਚਾਰ।
ਕਵਨ ਧ੍ਰਿਸਟ ਕੋ ਭ੍ਰਿਸਟ ਹੈ ਕਹੋ ਸਕਲ ਬਿਸਥਾਰ। ੭। ੨੦੭।

ਰਜਿਆ ਹੋਇਆ ਕੌਣ ਹੈ, ਬਲਵਾਨ ਕੌਣ ਹੈ ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ) ਵਿਚਾਰ ਕ ਹੈ ? ਢੀਠ ਕੌਣ ਹੈ, ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਕੌਣ ਹੈ ? ਸਾਰੀ (ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ) ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਦਸੋ।

ਕਹਾ ਕਰਮ ਕੋ ਕਰਮ ਹੈ ਕਹਾ ਭਰਮ ਕੋ ਨਾਸ।
ਕਹਾ ਚਿਤਨ ਕੀ ਚੇਸਟਾ ਕਹਾ ਅਚੇਤ ਪ੍ਰਕਾਸ। ੮। ੨੦੮।

ਕਰਨ ਯੋਗ ਕਰਮ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਰਮ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਚਿੰਤਨ ਕੀ ਹੈ, ਚੇਸ਼ਟਾ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਚਿੰਤ੍ਯ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀ ਹੈ ?।

ਕਹਾ ਨੇਮ ਸੰਜਮ ਕਹਾ ਕਹਾ ਗਿਆਨ ਅਗਿਆਨ।
ਕੋ ਰੋਗੀ ਸੋਗੀ ਕਵਨ ਕਹਾ ਧਰਮ ਕੀ ਹਾਨਿ। ੯। ੨੦੯।

ਨਿਯਮ ਕੀ ਹੈ, ਸੰਜਮ ਕੀ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨ ਕੀ ਹੈ ? ਰੋਗੀ ਕੌਣ ਹੈ, ਸੋਗੀ ਕੌਣ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਕਿਥੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

ਕੋ ਸੂਰ ਸੁੰਦਰ ਕਵਨ ਕਹਾ ਜੋਗ ਕੋ ਸਾਰ।
ਕੋ ਦਾਤਾ ਗਿਆਨੀ ਕਵਨ ਕਹੋ ਬਿਚਾਰ ਬਿਚਾਰਿ। ੧੦। ੨੧੦।

ਸੂਰਮਾ ਕੌਣ ਹੈ, ਸੁੰਦਰ ਕੌਣ ਹੈ ਅਤੇ ਯੋਗ ਦਾ ਸਾਰ ਕੀ ਹੈ ? ਕਰਤਾ ਕੌਣ ਹੈ, ਗਿਆਨੀ ਕੌਣ ਹੈ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ-ਅਵਿਚਾਰ (ਮੈਨੂੰ) ਦਸੋ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਜਗਤ ਅੰਦਰ ਰਮੀ ਹੋਈ (ਰਾਮ) ਭਾਵ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਬੁਧੀ ਦਾ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਸੰਵਾਦ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬੁਧੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਥੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬੁਧੀ ਅੱਗੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਅਭੂਤ-ਪੂਰਵ ਸੰਵਾਦ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ, ਉਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਬੁਧੀ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਸਵਾਲ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਵੀਹ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਇਕਦਮ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਉਸਤਤਿ ਦਾ ਆਗਮਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਖੇਡ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ 'ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਦੀ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਸਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਲਗੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ' ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਦੇਵੀ ਉਸਤਤਿ ਦੂਜੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਵੀ ਖੋਜੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਦਵਾਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਵੀ-ਉਸਤਤਿ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪੰਥ ਦੋਖੀ ਨੇ ਘੋਰ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਕਰ ਕੇ ਪਾਈ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਇਕਦਮ ਦੇਵੀ ਉਸਤਤਿ ਵਲ ਆ ਜਾਣਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਇਸ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉਤੇ ਬਹਿਸਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੀਏ ਕਿ ਆਤਮਾ ਕੀ ਹੈ ? ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ ? ਜੀਵਨ ਕੀ ਹੈ ? ਮੌਤ ਕੀ ਹੈ ? ਨਰਕ ਅਤੇ ਸਵਰਗ ਕੀ ਹੈ ? ਧਰਮ-ਅਧਰਮ, ਨਿੰਦਾ-ਉਸਤਤਿ, ਪਾਪ-ਪੁੰਨ, ਜੋਗ-ਭੋਗ, ਤੰਤ੍ਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਆਦਿ ਕੀ ਹਨ ? ਫਿਰ ਇਹ ਆਤਮਾ ਵਿਸ਼ਯਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬੁਧੀ ਨਾਲ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਮੌਜੂਦ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਰਚਾਵਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਐਸੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਸੰਤੁਲਿਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਯੁਧ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਵੀ ਸਮੁਚਿਤ ਯੋਗਦਾਨ ਹੋਵੇ। ਇਥੇ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮ-ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਰਿਗਵੇਦ ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦੇਵਤਾ 'ਵਿਸ਼ਨੂ' ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇੰਞ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਉਹੋ ਸਥਿਤੀ ਭਗਵਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਹੈ। ਵੈਦਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕ੍ਰਿਯ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਅਬਲਾ ਨਾਰੀ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਨੇ ਭਗਵਤੀ ਵਿਚ ਵੇਖੀ ਹੈ। ਨਾਰੀ-ਉਥਾਨ ਦੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹਿਤ ਭਗਵਤੀ ਨੂੰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ, ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਬਲ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਰੀ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੈ ਵਿਚ ਅਨੁਰਕਤ ਸਮਾਜ ਰੂਪ ਦੈਂਤ ਦੇ ਸਮਸਤ ਬੰਧਨ ਕਟਣ ਵਾਸਤੇ ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਮਾਡਲ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਅਪਰਾਧ ਹੈ ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤ੍ਰੀ ਉਸ ਚੰਡੀ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ

ਹਰ ਬਲਸ਼ਾਲੀ ਦੈਤ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਲਿਤਾੜਦਿਆਂ ਧਰਮ ਦੀ ਸੱਤਾ ਬਹਾਲ ਕਰ ਕੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਵਾਗ-ਡੋਰ ਸੌਂਪਣੀ ਹੈ (ਜਿਹਾ ਕਿ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ)। ਨਾਰੀ ਤਿਆਗ ਦੀ ਉਹ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਧਰਮੀਆਂ ਤੋਂ ਸੱਤਾ ਛੀਨ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਰਧ-ਅੰਗ ਪੁਰੁਸ਼ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਸੁਖ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਸਹਿਣ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਅਰਧ-ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਅਪੰਗ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਕ੍ਰਿਯ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ-ਸੰਕਲਪ ਸਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸੰਵਾਦ ਨੂੰ ਵਿਰਾਮ ਦੇ ਕੇ ਨਾਰੀ-ਸੂਰਵੀਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ 'ਦੀਰਘ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ' ਛੰਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਰੰਭਿਕ ਛੰਦ ਹੈ-

ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ। ਦੀਰਘ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ

ਦੁਰਜਨ ਦਲ ਦੰਡਣ ਅਸੁਰ ਬਿਹੰਡਣ ਦੁਸਟ ਨਿਕੰਦਣ ਆਦਿ ਬ੍ਰਿਤੇ।
ਚਛਰਾਸੁਰ ਮਾਰਣ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰਣ ਗੂੜ ਗਤੇ ॥
ਅਛੇ ਅਖੰਡੇ ਤੇਜ ਪ੍ਰਚੰਡੇ ਖੰਡ ਉਦੰਡੇ ਅਲਖ ਮਤੇ।
ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਿਖਾਸੁਰਿ ਮਰਦਨ ਰੰਮ ਕਪਰਦਨ ਛਤ੍ਰ ਛਿਤੇ। ੧। ੨੧੧।

ਦੇਵੀ ਉਸਤਤਿ ਦੇ 20 ਪਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਧੜੀ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਉਤਰ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਡਾ. ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ 'ਆਤਮਾ ਰਾਮ' ਗ਼ਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ 'ਦੇਵ' ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ, ਯਥਾ-

ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ। ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ

ਤੁਮ ਕਹੋ ਦੇਵ ਸਰਬੰ ਬਿਚਾਰ। ਜਿਮ ਕੀਓ ਆਪਿ ਕਰਤੇ ਪਸਾਰ।
ਜਦਪਿ ਅਭੂਤ ਅਨਭੈ ਅਨੰਤ। ਤਉ ਕਹੋ ਜਥਾ ਮਤਿ ਤ੍ਰੈਣ ਤੰਤ। ੧। ੨੩੧।

ਹੇ ਦੇਵ ! ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਭ ਵਿਚਾਰ ਪੂਰਵਕ ਦਸੋ ਕਿ ਕਰਤੇ ਨੇ (ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ) ਪਸਾਰ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਭਾਵੇਂ (ਉਹ) ਭੌਤਿਕ ਤੱਤ੍ਵਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਭੈ-ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਬੁੱਧੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦਸਦਾ ਹਾਂ।

ਕਰਤਾ ਕਰੀਮ ਕਾਦਿਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲ। ਅਦ੍ਵੈ ਅਭੂਤ ਅਨਭੈ ਦਿਆਲ।
ਦਾਤਾ ਦੁਰੰਤ ਦੁਖ ਦੋਖ ਰਹਤ। ਜਿਹ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਸਭ ਬੇਦ ਕਹਤ। ੨। ੨੩੨।

(ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਦਾ) ਕਰਤਾ ਹੈ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈ, ਅਦ੍ਵੈਤ ਰੂਪ ਹੈ, ਤੱਤ੍ਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਦੁਖਾਂ-ਦੋਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵੇਦ ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਈ ਊਚ ਨੀਚ ਕੀਨੋ ਬਨਾਉ। ਸਭ ਵਾਰ ਪਾਰ ਜਾ ਕੋ ਪ੍ਰਭਾਉ।
ਸਭ ਜੀਵ ਜੰਤ ਜਾਨੰਤ ਜਾਹਿ। ਮਨ ਮੂੜ ਕਿਉ ਨ ਸੇਵੰਤ ਤਾਹਿ। ੩। ੨੩੩।

(ਉਸ ਨੇ) ਕਈ ਉਚੇ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਬਣਾਉ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਉਰਾਰ ਪਾਰ (ਉਸੇ ਦਾ) ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਜੰਤੂਆਂ ਦੀ ਗਤਿਵਿਧੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। (ਹੇ) ਮੂਰਖ ਮਨ ! (ਫਿਰ) ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ

ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਸਿਰਜਿਤ ਕੀਤੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤਿ ਵਿਸਮਾਦੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋਇਆ ਸੂਖਮ ਅਧਿਆਤਮ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਵੇਕ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ ਕੂੜ ਤੁਤਕੜਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋ-ਕਾਪੀਆਂ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਢੂਢ। ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਭ੍ਰਾਮਿਕ ਬੁਧੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਦਾ ਨਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬੁਧੀ ਅੱਗੇ ਸਨ (ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਡਾ. ਮਾਨ ਨੇ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਬੁਧੀ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ)। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉਤਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬੌਧਿਕ ਚਰਚਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਨਾ ਗੁਆ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀਆਂ ਅੰਤਿਮ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸਮਰਥਾ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਅਤੇ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦਾ ਇਹ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਕਿ ਅਸੁਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਕੇ ਇਕ ਨਿਆਇ-ਆਧਾਰਿਤ ਨਿਰੋਆ ਸਮਾਜ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਨਾਰੀ ਉਥਾਨ ਦੁਆਰਾ ਨਾਰੀ-ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸਦ-ਉਪਯੋਗ ਕਰਦਿਆਂ ਦੈਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਰੂਪ ਲਕਸ਼ ਪਾ ਲਿਆ ਅਰਥਾਤ ਅਬਲਾ ਨਾਰੀ ਸਮਰਥਾਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਜਾਬਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਆ ਖੜੀ ਹੋਈ (ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਦੀਰਘ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ਦੇ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਹੈ) ਤਾਂ ਦੈਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦਿਵਯ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਉਥਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜਿਗਿਆਸੂ ਬੁਧੀ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਦਿਵਯ ਸ਼ਕਤੀ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ (ਦੇਵ) ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਗਿਆਸੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਰੁਖ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਆਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬੁਧੀ ਅਗੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬੁਧੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਦੇਵ ਭਾਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਅਗਵਾਈ ਮੰਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਜਿਗਿਆਸੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬੁਧੀਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਭਿੰਨ ਹਨ:-

ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ। ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ

ਤੁਮ ਕਹੋ ਦੇਵ ਸਰਬੰ ਬਿਚਾਰ। ਜਿਮ ਕੀਓ ਆਪਿ ਕਰਤੇ ਪਸਾਰ।
ਜਦਪਿ ਅਭੂਤ ਅਨਭੈ ਅਨੰਤ। ਤਉ ਕਹੋ ਜਥਾ ਮਤਿ ਤ੍ਰੈਣ ਤੰਤ। ੧। ੨੩੧।

ਹੇ ਦੇਵ ! ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਭ ਵਿਚਾਰ ਪੂਰਵਕ ਦਸੋ ਕਿ ਕਰਤੇ ਨੇ (ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ) ਪਸਾਰ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਭਾਵੇਂ (ਉਹ) ਭੌਤਿਕ ਤੱਤ੍ਵਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਭੈ-ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਬੁੱਧੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦਸਦਾ ਹਾਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਬੌਧਿਕਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੰਬੰਧੀ ਉਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ, ਜੋ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਗਿਆਸੀ ਮਨ ਵਿਚ ਸੁਤੇ-ਸਿਧ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਦਾ 'ਦੇਵ' ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਿਜ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਵੀ। ਇਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਬੁਧੀ ਉਸ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਗਵਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸਥਿਤੀ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਬੁਧੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ

ਕਰਨ ਦੀ ਨਿਸਫਲ ਚੇਸ਼ਟਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ। ਇਹ ਅਧਾਰਮਿਕ ਵਰਤਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਤਿ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਬੁਧੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਆਤਮ-ਤੱਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਜੋ ਸਰੂਪ ਬਿਆਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਪੰਡਤਾਊ ਚਰਚਾ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ, ਸਗੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਇਹ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਆਪ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਆਤਮਾ ਦੇ ਇਹ ਉਤਰ ਬੌਧਿਕ ਚਤੁਰਤਾ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ, ਆਤਮ-ਰਸ ਵਾਲੇ ਹਨ-

ਕਰਤਾ ਕਰੀਮ ਕਾਦਿਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲ। ਅਦ੍ਵੈ ਅਭੂਤ ਅਨਭੈ ਦਿਆਲ।
ਦਾਤਾ ਦੁਰੰਤ ਦੁਖ ਦੋਖ ਰਹਤ। ਜਿਹ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਸਭ ਬੇਦ ਕਹਤ। ੨। ੨੪੨।
ਕਈ ਊਚ ਨੀਚ ਕੀਨੋ ਬਨਾਉ। ਸਭ ਵਾਰ ਪਾਰ ਜਾ ਕੋ ਪ੍ਰਭਾਉ।
ਸਭ ਜੀਵ ਜੰਤ ਜਾਨੰਤ ਜਾਹਿ। ਮਨ ਮੂੜ ਕਿਉ ਨ ਸੇਵੰਤ ਤਾਹਿ। ੪। ੨੪੩।

(ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਦਾ) ਕਰਤਾ ਹੈ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈ, ਅਦ੍ਵੈਤ ਰੂਪ ਹੈ, ਤੱਤ੍ਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਦੁਖਾਂ-ਦੋਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵੇਦ ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। (ਉਸ ਨੇ) ਕਈ ਉਚੇ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਬਣਾਉ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਉਰਾਰ ਪਾਰ (ਉਸੇ ਦਾ) ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਜੰਤੂਆਂ ਦੀ ਗਤਿਵਿਧੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। (ਹੇ) ਮੂਰਖ ਮਨ! (ਫਿਰ) ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦਾ।

ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਬੁਧੀ ਦਾ ਸੰਵਾਦ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸੀ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਚਰਚਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਚੁੰਚ-ਗਿਆਨ ਹੈ, ਪਰ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਛੂਹ ਨਹੀਂ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪਏ ਵਿਗਾੜ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵਾਸਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਵਾਦ ਅਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਚਰਚਾਵਾਂ ਸੁਣਨ-ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਪਰ ਜਿਸ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪੁਜਾਰੀਵਾਦ ਰੂਪ ਦੈਤ ਨੇ ਸਾਰੀ ਵਿਵਸਥਾ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਅੰਗ ਵਿਚ ਰੂਪ-ਰੰਗ ਦੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ, ਨਾਬਰਾਬਰੀ, ਅਨਿਆਏ ਅਤੇ ਰੂੜੀਵਾਦਤਾ ਹੋਵੇ। ਸਮਾਜ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਭਾਜਿਤ ਹੋਵੇ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰੁਖ ਦੇ ਸਟੇਟਸ ਵਿਚ ਪਾੜੇ ਨੇ ਨਾਬਰਾਬਰੀ ਨੂੰ ਹਰ ਘਰ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਲੋਕ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਮਾਰ ਝੱਲ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਉਹ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਚੁੰਚ-ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਧੋਗਤੀ ਵਲੋਂ ਪਿਠ ਫੇਰ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਣ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਲੋਂ ਬੇਧਿਆਨ ਹੋਣਾ ਆਵਸ਼ਕ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਸੇ ਬੁਧੀਵਾਦ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਾਸਤੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਏ, ਉਹ ਲੋਕ-ਕਲਿਆਣ ਵਾਸਤੇ ਅਵਤ੍ਰਿਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਦਿਵ੍ਯ-ਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਨੂੰ ਉਚੇਰਾ ਕਾਰਜ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਵਿਚ 'ਦੇਵ' (ਦਿਵ੍ਯ-ਸ਼ਕਤੀ) ਅਗੇ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਭਗਤੀ-ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸਨ, ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਦੂਜੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦੀ ਚਰਚਾ ਨਾ ਕਰ ਕੇ, ਉੱਤਰ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਿਆਲੂ-ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਪ੍ਰਭੂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕੁਰਾਨ ਸਹਿਤ ਸਾਰੇ ਇਲਹਾਮੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਰਹੀ ਹੈ। 'ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ' ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਸਾਡੇ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਕੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਦੀ ਤਮਸ ਅਤੇ ਬੁਧੀ ਦੀ ਚੰਚਲਤਾ ਨੂੰ ਰੋਕਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਮੁੱਦੇ ਮਾਨਵੀ ਬੁਧੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਭੂਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਾਨਵ ਦਾ ਸਮੁਚਿਤ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਫਿਰ ਮਾਨਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਉਪਰ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-

ਕਈ ਮੂੜ ਪਤ੍ਰ ਪੂਜਾ ਕਰੰਤ। ਕਈ ਸਿਧ ਸਾਧੁ ਸੂਰਜ ਸਿਵੰਤ।
ਕਈ ਪਲਟਿ ਸੂਰਜ ਸਿਜਦਾ ਕਰਾਇ। ਪ੍ਰਭ ਏਕ ਰੂਪ ਦ੍ਵੈ ਕੈ ਲਖਾਇ। ੪। ੨੩੪।

ਅਰਥਾਤ ਕਈ ਮੂਰਖ (ਬਿਲ ਜਾਂ ਤੁਲਸੀ ਦੇ) ਪੱਤਰਾਂ ਨਾਲ (ਉਸ ਦੀ) ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਈ ਸਿੱਧ ਸਾਧਕ ਸੂਰਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਕਈ ਸੂਰਜ ਦੇ ਉਲਟ (ਪੱਛਮ) ਵਲ ਸਿਜਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ; ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਇਕ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ) ਦ੍ਵੈਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਨਛਿਜ ਤੇਜ ਅਨਭੈ ਪ੍ਰਕਾਸ। ਦਾਤਾ ਦੁਰੰਤ ਅਦ੍ਵੈ ਅਨਾਸ।
ਸਭ ਰੋਗ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹਤ ਰੂਪ। ਅਨਭੈ ਅਕਾਲ ਅਛੈ ਸਰੂਪ। ੫। ੨੩੫।

ਭਾਵ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨ ਛਿੱਜਣ ਵਾਲੇ ਤੇਜ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸੁਤਹ-ਸਿੱਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ; ਬੇਅੰਤ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਅਦ੍ਵੈਤ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਨਾਸ਼-ਰਹਿਤ ਹੈ ; ਉਹ ਸਭ ਰੋਗਾਂ ਸੋਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ ; ਭੈ-ਰਹਿਤ, ਕਾਲ-ਰਹਿਤ, ਨਾਸ਼-ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਡ. ਮਾਨ ਨੂੰ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਨਿਰਮਲੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੇਵਲ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਸਾਡੇ ਸੁਹਿਰਦ ਮਿਤਰ ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ 'ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਭੈਅ-ਭੀਤ ਹਨ-

ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ। ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਦਿਨ ਅਜਬ ਏਕ ਆਤਮਾ ਰਾਮ। ਅਨਭਉ ਸਰੂਪ ਅਨਹਦ ਅਕਾਮ।
ਅਨਛਿਜ ਤੇਜ ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ। ਰਾਜਾਨ ਰਾਜ ਸਾਹਾਨ ਸਾਹੁ। ੧। ੧੨੬।

ਇਕ ਦਿਨ ਜੀਵਾਤਮਾ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਅਣੋਖਾ ਜਿਹਾ (ਪ੍ਰਸ਼ਨ) ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਹੇ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਅਨਹਦ ਸਰੂਪ, ਕਾਮਨਾ-ਰਹਿਤ, ਅਣਛਿਜ ਤੇਜ ਵਾਲੇ, ਲੰਬੀਆਂ ਭੁਜਾਵਾਂ ਵਾਲੇ, ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ !

ਉਚਰਿਓ ਆਤਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੰਗ। ਉਤਭੁਜ ਸਰੂਪ ਅਬਿਗਤ ਅਭੰਗ।
ਇਹ ਕਉਨ ਆਹਿ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ। ਜਿਹ ਅਮਿਤ ਤੇਜਿ ਅਤਿਭੁਤਿ ਬਿਭੂਤਿ। ੨। ੧੨੭।

ਇਹ ਆਤਮਾ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ ਵਿਚ ਵਿਆਪਤ, ਗਤਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸੀਮ ਤੇਜ ਅਤੇ ਅਨੋਖੀ ਵਿਭੂਤੀ ਹੈ।

ਪਰਾਤਮਾ ਬਾਚ

ਬਹਿ ਬ੍ਰਹਮ ਆਹਿ ਆਤਮਾ ਰਾਮ। ਜਿਹ ਅਮਿਤ ਤੇਜਿ ਅਬਿਗਤ ਅਕਾਮ।
ਜਿਹ ਭੇਦ ਭਰਮ ਨਹੀ ਕਰਮ ਕਾਲ। ਜਿਹ ਸਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਸਰਬਾ ਦਿਆਲ। ੩। ੧੨੮।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੇ ਜੀਵਾਤਮਾ ! ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸੀਮ ਤੇਜ ਹੈ, ਜੋ ਗ[illegible] ਅਤੇ ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭੇਦ, ਭਰਮ, ਕਰਮ ਅਤੇ ਕਾਲ ਦਾ ਕੋਈ ਦਖ[illegible] ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੋ ਵੈਰੀ ਅਤੇ ਮਿਤਰ ਸਭਨਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਦਿਆਲ ਹੈ।

ਡੋਬਿਯੋ ਨ ਡੁਬੈ ਸੋਖਿਯੋ ਨ ਜਾਇ। ਕਟਿਯੋ ਨ ਕਟੈ ਨ ਬਾਰਿਯੋ ਬਰਾਇ।
ਛਿਜੈ ਨ ਨੈਕ ਸਤ ਸਸਤ੍ਰ ਪਾਤ। ਜਿਹ ਸਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਨਹੀ ਜਾਤ ਪਾਤ। ੪। ੧੨੯।

ਜੋ ਡੁਬਾਇਆਂ ਡੁਬਦਾ ਨਹੀਂ, ਸੁਕਾਇਆ ਸੁਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਟਿਆਂ ਕਟਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ (ਅੱਗ ਨਾਲ) ਸਾੜਿਆਂ ਸੜਦਾ ਨਹੀਂ, ਸੈਂਕੜੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਹਾਰ ਨਾਲ ਛਿਜਦਾ ਨਹੀਂ, ਜਿ[illegible] ਦਾ ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਅਤੇ ਮਿਤਰ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਭਾਈਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਤ੍ਰ ਸਹੰਸ ਸਤਿ ਸਤਿ ਪ੍ਰਘਾਇ। ਛਿਜੈ ਨ ਨੈਕ ਖੰਡਿਓ ਨ ਜਾਇ।
ਨਹੀ ਜਰੈ ਨੈਕ ਪਾਵਕ ਮੰਝਾਰ। ਬੋਰੈ ਨ ਸਿੰਧ ਸੋਖੈ ਨ ਬ੍ਯਾਰ। ੫। ੧੩੦।

(ਚਾਹੇ) ਲੱਖਾਂ ਵੈਰੀ (ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਉਤੇ) ਸੈਂਕੜੇ ਪ੍ਰਹਾਰ ਕਰਨ, (ਉਹ) ਨ ਛਿਜਦਾ ਹੈ ਅ[illegible] ਨ ਜ਼ਰਾ ਜਿਤਨਾ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ, (ਜੋ) ਅੱਗ ਵਿਚ ਰਤਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਸੜਦਾ ਨਹੀਂ, (ਜਿਸ ਨੂੰ) ਸਮੁੰਦਰ ਡੁਬਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਵਾਯੂ ਸੁਕਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। (ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ ਇਹ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਮੈਲਕਮ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਨੇ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ ਜਾਂ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿਚ ਮੈਲਕਮ ਨੇ। ਸਾਡਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਦੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ 'ਆਤਮਾ ਰਾਮ' ਨਿਰਮਲਾ ਸਾਧੂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ, ਕੁਝ ਵਿਦਿਆ ਉਤੇ ਤਰਸ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਸਹੀ, ਘਟੋ-ਘਟ ਧਾਰਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ, ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸਤ ਬਚਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਰਮ ਹੋਵੇ। ਰੱਬ ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਚੰਗੀ ਲਗੇਗੀ)।

ਇਕ ਕਰ੍ਯੋ ਪ੍ਰਸਨ ਆਤਮਾ ਦੇਵ। ਅਨਭੰਗ ਰੂਪ ਅਨਿਭਉ ਅਭੇਵ।
ਬਹਿ ਚਤੁਰ ਵਰਗ ਸੰਸਾਰ ਦਾਨ। ਕਿਹੁ ਚਤੁਰ ਵਰਗ ਕਿਜੈ ਵਖਿਆਨ। ੬। ੧੩੧।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਆਤਮਾ ਨੇ ਫਿਰ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਹੇ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਡਰ ਤੋ ਬਿਨਾ ਅਤੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ! ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦਾਨ ਦੇ ਚਾਰ ਵਰਗ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਰਾਜ ਧਰਮ ਇਕ ਦਾਨ ਧਰਮ। ਇਕ ਭੋਗ ਧਰਮ ਇਕ ਮੋਛ ਕਰਮ।
ਇਕ ਚਤੁਰ ਵਰਗ ਸਭ ਜਗ ਭਣੰਤ। ਸੇ ਆਤਮਾਹ ਪਰਾਤਮਾ ਪੁਛੰਤ। ੭। ੧੩੨।

(ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ) ਇਕ ਰਾਜ-ਧਰਮ (ਰਾਜਨੀਤੀ) ਹੈ, ਇਕ ਦਾਨ-ਧਰਮ (ਧਰਮ-ਨੀਤੀ) ਹੈ, ਇਕ ਭੋਗ-ਧਰਮ (ਗ੍ਰਿਹਸਥ-ਨੀਤੀ) ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਮੋਖਕਰਮ (ਸੰਨਿਆਸ-ਨੀਤੀ)। ਇਹੀ ਚਾਰ ਵਰਗ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਫਿਰ) ਆਤਮਾ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ

ਇਕ ਰਾਜ ਧਰਮ ਇਕ ਧਰਮ ਦਾਨ। ਇਕ ਭੋਗ ਧਰਮ ਇਕ ਮੋਛਦਾਨ।
ਤੁਮ ਕਹੋ ਚਤੁਰ ਚਤੁਰੈ ਬਿਚਾਰ। ਜੇ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਭਏ ਜੁਗ ਅਪਾਰ। ੮। ੧੩੩।

ਇਕ ਰਾਜ-ਧਰਮ, ਇਕ ਦਾਨ-ਧਰਮ, ਇਕ ਭੋਗ-ਧਰਮ ਅਤੇ ਇਕ ਮੋਖ-ਕਰਮ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਵਿਚਾਰ-ਪੂਰਵਕ ਸਮਝਾਓ। (ਇਹ ਵੀ ਦਸੋ ਕਿ) ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਅਤੇ ਅਪਾਰ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੌਣ ਕੌਣ) ਹੋਏ ਹਨ ?

ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ 'ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ' ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 'ਆਤਮਾ ਰਾਮ' ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ 'ਪਰਮਾਤਮਾ ਰਾਮ' ਵੀ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। 'ਮਾਨ' ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ 'ਪਰਮਾਤਮਾ' ਨੂੰ ਅਗਰ ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਡੇ ਅਖਾੜੇ ਦਾ ਸਰਬ-ਉਚ ਮਹੰਤ ਸਿਧ ਕਰ ਕੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਬਣਾ ਕੇ 'ਆਤਮਾ ਰਾਮ' ਦਾ ਸਿਖਿਆ ਗੁਰੂ ਬਣਾ ਦੇਣ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਅਚੰਭਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਆਤਮਾ' ਅਤੇ 'ਪਰਮਾਤਮਾ' ਰੂਪ ਗੁਰੂ-ਚੇਲੇ ਦੀ ਸਾਂਝ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਉਂਵ ਸਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਬਾਣੀ ਆਏ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਕਿਸੇ 'ਆਤਮਾ ਰਾਮ' ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ- ਪਰਾਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੇ ਜੀਵਾਤਮਾ ! ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸੀਮ ਤੇਜ ਹੈ, ਜੋ ਗਤਿ ਅਤੇ ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭੇਦ, ਭਰਮ, ਕਰਮ ਅਤੇ ਕਾਲ ਦਾ ਕੋਈ ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੋ ਵੈਰੀ ਅਤੇ ਮਿਤਰ ਸਭਨਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਦਿਆਲ ਹੈ। ਜੋ ਡੁਬਾਇਆਂ ਡੁਬਦਾ ਨਹੀਂ, ਸੁਕਾਇਆਂ ਸੁਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਟਿਆਂ ਕਟਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, (ਅੱਗ ਨਾਲ) ਸਾੜਿਆਂ ਸੜਦਾ ਨਹੀਂ, ਸੈਂਕੜੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਹਾਰ ਨਾਲ ਛਿਝਦਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੈਰੀ-ਮਿਤਰ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਭਾਈਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਚਾਹੇ) ਲੱਖਾਂ ਵੈਰੀ (ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਉਤੇ) ਸੈਂਕੜੇ ਪ੍ਰਹਾਰ ਕਰਨ, (ਉਹ) ਨ ਛਿਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨ ਜ਼ਰਾ ਜਿਤਨਾ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ, (ਜੋ) ਅੱਗ ਵਿਚ ਰਤਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਸੜਦਾ ਨਹੀਂ, (ਜਿਸ ਨੂੰ) ਸਮੁੰਦਰ ਡੁਬਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਵਾਯੂ ਸੁਕਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ)।

ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਡੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ, ਨਿਰਮੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜੇ ਡਾ. ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਡਾ ਦੁਰਭਾਗ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਬਿਨਾ ਪੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰੇ ਹੀ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਕਹਿਣ ਦਾ ਸਾਹਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਲੱਜਿਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹੀ ਸਿਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਪੂਜਨੀਕ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਭੋਲੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਚਰਿਤਰ ਕਥਾਵਾਂ ਦੀ ਨਗਨਤਾ ਵਿਚ ਉਹ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਵਿਰੋਧੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਕਥਨੀਆਂ ਵਿਚ। ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਅਸਤ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਪੰਥ ਨਾਲ ਵਡਾ ਧ੍ਰੋਹ ਹੈ ਕਿ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਗ੍ਰੰਥ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਲੇਖਕ

ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ-ਪ੍ਰਸਾਰਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਡਾ. ਮਾਨ ਨੇ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵਾਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ? ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਅਸਤ ਕਥਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਤੋਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਹੇਜ਼ ਕਰਦੇ, ਕਿ ਇਸ ਸਦੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਨੂੰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ। ਅਸੀਂ ਅਗੇ ਇਹ ਵੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਮੁਚੇ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਨਾ ਕੇਵਲ ਰੀੜ੍ਹ (spine) ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਉਸ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਜਨਕ (ਪਿਤਾ) ਵੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹਰ ਅੰਗ ਚਰਚਿਤ ਸਦੀ ਦੀ ਹਰ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤਿਕ ਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇਕ-ਇਕ ਸ਼ਬਦ, ਹਰ ਇਕ ਛੰਦ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕਾਲ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਾਲ ਅਭਿੰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਆਲੋਚਕ-ਵਰਗ ਦੇ ਸਰਵੋਤਮ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜਾ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਅਤੇ ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਪਠਨ-ਪਾਠਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਤਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਵੀ ਲਗਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਯਤਨਾਂ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਣ ਦਾ ਉਹ ਸ਼ੌਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਰਚੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਗ੍ਰੰਥ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਲਿਖੇ ਉਹ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਭਿੰਨ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ ਗ੍ਰੰਥ ਮੂਲ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਚੇਤਨਾ ਨੇ ਸਿਖ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਣ ਪ੍ਰਤੀ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਮੁਢਲੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਦੀ ਆਤਮਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਕ੍ਰਿਯ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਈਸਾਈ ਧਰਮ-ਸੰਗਠਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਰੂਹ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਿਖ ਚਿੰਤਕਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਇਸ ਕਦਰ ਇਕਮਿਕ ਸੀ, ਕਿ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ' ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸਾਂ, ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਛੰਦ, ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਸ਼ੈਲੀ-ਬੋਲੀ, ਸਿਧਾਂਤ ਆਦਿ ਉਤੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਹਰ ਸਥਾਨ ਉਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕਾਰਨ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਂ ਆਪ ਅਕਲਮੰਦ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿਚ 1716 ਈ. ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਗਏ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਗ੍ਰੰਥ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ' ਉਤੇ ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਖੋ ਹੇਠਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਕੁਝ ਤੁਕਾਂ-

ਪ੍ਰਥਮੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਭਏ। ਅੰਗਦ ਅਮਰਦਾਸ ਪ੍ਰਗਟਏ।
ਤਿਹ ਤੇ ਰਾਮਦਾਸ ਗੁਰੂ ਜਾਨੋ। ਅਰਜਨ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਪਛਾਨੋ।
ਤਿਹ ਤੇ ਗੁਰੂ ਭਏ ਹਰਿ ਰਾਇ। ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਹਾਇ।
ਪ੍ਰਗਟ ਭਏ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ। ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਪੈ ਜਾਕੀ ਚਾਦਰ।[40]

'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਵਾਂਗ ਚੌਪਈ ਛੰਦ ਵਿਚ ਰਚੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਤੋਂ ਆਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨੌਂ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਬੰਦਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ-

ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦਿ ਕਰਿ ਮਾਨਾ। ਅਮਰਦਾਸ ਅੰਗਦ ਪਹਿਚਾਨਾ।
ਅਮਰਦਾਸ ਰਾਮਦਾਸ ਕਹਾਯੋ। ਸਾਧਨ ਲਖਾ ਮੂੜ੍ਹ ਨਹਿ ਪਾਯੋ।
ਰਾਮਦਾਸ ਹਰਿ ਸੋ ਮਿਲਿ ਗਏ। ਗੁਰਤਾ ਦੇਤ ਅਰਜੁਨਹਿ ਭਏ।
ਜਬ ਅਰਜੁਨ ਪ੍ਰਭ ਲੋਕਿ ਸਿਧਾਏ। ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਤਿਹ ਠਾਂ ਠਹਰਾਏ।

ਕੁਝ ਹੋਰ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਵੀ ਸਾਡੇ ਮੱਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ-

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ	ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ
ਕੀਨੋ ਬਡੋ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ।	ਅਟਲ ਕਰੀ ਕਲਿਜੁਗ ਮੈ ਸਾਖੀ।
ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾ ਕਾ।	ਤਿਲਕ ਜਨੇਊ ਆ ਧਰਮਸਾਲਾ।
ਧਰਮ ਹੇਤਿ ਸਾਕਾ ਜਿਨਿ ਕੀਆ।	ਧਰਮ ਹੇਤਿ ਪ੍ਰਭ ਪੁਰਹਿ ਸਿਧਾਏ।
ਜੈ ਜੈ ਜੈ ਸੁਰ ਲੋਕ।	ਤੀਨ ਲੋਕ ਜੈ ਜੈ ਭਈ।
ਜਾਹਿ ਤਹਾ ਤੈ ਧਰਮ ਚਲਾਇ।	ਤੁਮ ਮੇਰਾ ਇਕ ਪੰਥ ਚਲਾਵੋ।
ਕੁਬੁਧਿ ਕਰਨ ਤੇ ਲੋਕ ਹਟਾਇ।	ਸੁਮਤਿ ਦੇਹ ਲੋਗਨ ਸਮਝਾਵੋ।

ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਾਲੇ ਰਸਾਵਲ, ਅੜਿਲ, ਸਵਈਆ, ਸੋਰਠਾ, ਕਬਿਤ, ਛਪੈ, ਚੌਪਈ, ਝੂਲਨਾ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ, ਨਾਰਾਜ, ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ, ਮਧੁਭਾਰ ਆਦਿ ਛੰਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਨਿਹਕਲੰਕੀ ਅਵਤਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ 16 ਸਵਈਏ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਵਈਏ ਦਾ ਪਾਠ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ-

ਪਾਪ ਸੰਬੂਹ ਬਿਨਾਸਨ ਕਉ ਕਲਿਕੀ ਅਵਤਾਰ ਕਹਾਵਹਿਗੇ।
ਤੁਰਕਛਿ ਤੁਰੰਗ ਸਪਛ ਬਡੋ ਕਰਿ ਕਾਢਿ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਕੰਪਾਵਹਿਗੇ।
ਨਿਕਸੇ ਜਿਮ ਕੇਹਰਿ ਪਰਬਤ ਤੇ ਤਸ ਸੋਭ ਦਿਵਾਲਯ ਪਾਵਹਿਗੇ।
ਭਲੁ ਭਾਗ ਭਯਾ ਇਹ ਸੰਭਲ ਕੇ ਹਰਿ ਜੂ ਹਰਿ ਮੰਦਰਿ ਆਵਹਿਗੇ।[41]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ ਦੇ ਕਰਤਾ ਕਵੀ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਜੋ ਅੱਠ ਸਵਈਏ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ ਇੰਞ ਹੈ-

---

40. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ, ਪ੍ਰਿਥਮ ਧਿਆਉ 12 ਤੋਂ 14
41. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ 141

ਪਿਰਥੀ ਪਤਿ ਭੂਪਤਿ ਸ਼ਾਹ ਸਬੈ ਛਬਿ ਦੇਖ ਮਹਾ ਡਰ ਪਾਵਹਿਂਗੇ।
ਤਜਿ ਦੇਸ ਸੁਰੇਸ ਨਰੇਸ ਬਡੇ ਡਰਿ ਕੈ ਸਬ ਹੀ ਭਜ ਜਾਵਹਿਂਗੇ।
ਚਿਤਵੈ ਮਨ ਮੈ ਕਛੁ ਅਉਰ ਉਪਾਇ ਬਿਨਾ ਹਰਿ ਕਿਉ ਗਤ ਪਾਵਹਿਂਗੇ।
ਭਲ ਭਾਗ ਭਯਾ ਤੁਮ ਤਾਹਿ ਕਹੋ, ਗੜ੍ਹ ਆਨੰਦ ਫੇਰਿ ਬਸਾਵਹਿਂਗੇ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤੀ ਦੇ ਇਹ ਸਵਈਏ ਨਿਹਕਲੰਕੀ ਅਵਤਾਰ ਵਿਚ ਆਏ ਸਵਈਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਪ੍ਰਬਲ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ 'ਅਸ਼ੋਕ' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ ਅਤੇ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ 10 (ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ), ਦੋਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ' ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-

ੳ. "(ਸੰਭਵ ਹੈ) ਭੰਗਾਣੀ, ਨਾਦੌਨ ਜਾਂ ਹੁਸੈਨੀ ਜੁਧ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੇ (ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਹੋਵੇ"।

ਅ. "ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਉਦਾਹਰਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ"।

ੲ. "ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ (ਸ੍ਰਜੀਵਨੀ) ਤੇ ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਕ੍ਰਿਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ".........।

ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬਾਰੇ ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ 'ਅਸ਼ੋਕ' ਲਿਖਦੇ ਹਨ- "ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬ੍ਰਿਜ-ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਰਲਗੱਡ ਹੈ, ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚੋਂ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ, ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਆਦਿ ਦੋਹਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਰਲੇ-ਮਿਲੇ ਹਵਾਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। "ਇਥੇ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿ ਅਸ਼ੋਕ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੁਧ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਿਰਣਯ' ਪੁਸਤਕ ਪੁਰਾਣੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰ ਕੇ 1966 ਵਿਚ ਛਪਵਾਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ' 1967 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪੁਰਾਣੇ ਸਨ, ਜੋ ਮਗਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਦਲ ਲਏ। ਉਂਞ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ ਅੰਦਰ ਵੀ ਉਹ 'ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਿਅ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਟੈਂਡ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੁਵਿਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚਿਤ-ਅਨੁਚਿਤ ਵਿਵਹਾਰ ਅਪਨਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਦਰਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਆਰੰਭ ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ 'ਖਾਲਸਾ ਵਾਚ' ਲਿਖ ਕੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਕਬਯੋ ਬਾਚ' ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਸਿਆਣੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਸੂਚਨਾ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਭਰਮ-ਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਵੀ ਤੋੜ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ 'ਕਬਯੋ ਬਾਚ' ਸਿਰਲੇਖ ਕਵੀ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਸੈਨਾਪਤਿ ਨੇ ਜਦੋਂ 'ਖਾਲਸਾ ਵਾਚ' ਸਿਰਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਚਿਤ 'ਕਬਯੋ ਬਾਚ ਬੇਨਤੀ' ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਿਖ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ

ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਪ੍ਰਿਅ ਰਚਨਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ' ਵਿਚ ਯੁਧ-ਚਿਤ੍ਰਣ ਬਿਲਕੁਲ ਵੈਸਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਸਹਿਮੇ ਹੋਏ ਵਿਰੋਧੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਦੇਵੀ-ਪੂਜ ਸ਼ਾਕਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ-

ਆਨ ਜੋਗਨਿ ਖਰੀ, ਲਿਯੇ ਪਤ੍ਰ ਅਰੀ, ਕਰੋ ਭਰਪੂਰ ਰਣਜੀਤ ਪਯਾਰੇ।
ਤੁਮ ਬਿਨਾ ਕੌਨ ਯਹ ਪਤ੍ਰ ਪੂਰਾ ਭਰੇ ਕਉਨ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਯਉਂ ਕਰੇ ਭਾਰੇ।
ਗਿਧ ਮੰਡਲਾਤ ਅਰੁ ਨਾਚ ਨਾਰਦ ਕਰੈ, ਸੂਰ ਅਨਗਨਤ ਤਹਾਂ ਠੌਰ ਮਾਰੇ।
ਜੁਧ ਭਾਰੀ ਭਯੋ ਮਧਿ ਚਮਕਉਰ ਕੇ, ਕਿਯੋ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਐਸੇ ਅਪਾਰੇ।[42]

ਯੁਧ ਵਿਚ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਖੂਨ ਦੀ ਹੋਲੀ ਵੀ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਰੂਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹੋਈ ਹੈ-

ਦੇਖਿ ਤਬੈ ਬਿਧਿ ਐਸੀ ਭਈ, ਰੁਤਿ ਫਾਗਨ ਜੋ ਮਾਨੋ ਖੇਲਨ ਆਯੋ।
ਲਾਗਤਿ ਸਾਂਗਨ ਤੇਗਨਿ ਤੀਰ, ਤੁਫੰਗਨ ਸ੍ਰੋਨ ਚਲਯੋ ਭਭਕਾਯੋ।
ਤਾਹਿ ਸਮੈ ਛਬਿ ਐਸੀ ਭਈ, ਮਾਨੋ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਕੋ ਰੰਗ ਬਨਾਯੋ।
ਬਾਗੋ ਬਨੋ ਜਿਹ ਕੇ ਗਲਿ ਲਾਲ, ਮਾਨੋ ਰੰਗਰੇਜ ਅਬੈ ਰੰਗ ਲਾਯੋ।[43]

'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ' ਵਾਂਗ ਹੀ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ ਅਸੀਮ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ 10 ਉਤੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਵੀ 'ਅਸ਼ੋਕ' ਜੀ ਨੇ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਅਤੇ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ' ਗ੍ਰੰਥ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵੀ ਅੜਿਲ, ਚੌਪਈ, ਸਿਰਖੰਡੀ, ਸਵਈਏ, ਚਾਚਰੀ, ਛਪੈ, ਝੂਲਨਾ, ਭੁਜੰਗ, ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ, ਪਾਧੜੀ, ਮਧੁਭਾਰ, ਰਸਾਵਲ, ਸੋਰਠਾ ਆਦਿ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਛੰਦ ਕਵੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਲਗੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਹ 'ਸਿਰਖੰਡੀ' ਛੰਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ 'ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ' ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਅਰਦਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਦੇਵੀ-ਪੂਜਾ ਵਾਲੀ ਅਪਚ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦਾ ਹੈ-

ਗੱਜੀ ਤੋਪ ਅਪਾਰੇ ਮਾਰੂ ਬੱਜਿਆ। ਧੂਅਰ ਭਯੋ ਗੁਬਾਰੇ ਕਿਲਕਨ ਕਾਲੀਆਂ।
ਨਜ਼ਰ ਨ ਆਵਨ ਪਯਾਰੇ ਵੈਰੀ ਆਪਣੇ। ਚੱਲਦੇ ਸੱਟ ਗੁਬਾਰੇ ਚਿਲਕਨ ਸੂਰਮੇ।

'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ ਉਹ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜੋ ਕਵਿ ਸੈਨਾਪਤਿ ਉਤੇ ਅਸੀਂ ਪਿਛੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਉਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਗੂੜ੍ਹੀ ਰੰਗਤ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਭਗੌਤੀ, ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਧੁਜ, ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਪਾਨਿਜ, ਅਸਿਧਾਰੀ, ਅਸਿਪਾਨ, ਕਾਲ ਆਦਿ ਨਾਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹਨ। 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਚਿੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨਸੂਬਾ ਤਾਂ ਹੀ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਅਗਨੀ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਹਕੀਕਤ ਇਹੋ ਹੈ। 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਇਹੋ ਮਨਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸੋਭਾ' ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ

---

42. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ 48/517
43. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸੋਭਾ 47/517

'ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਤਕ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਮੂਲ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਲਿਖਿਆ ਕਚ-ਪਿਚ ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤ, ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਅੰਤਿਮ ਵਾਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। 'ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਉਤੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਣਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ 2 ਦਾ ਇਕ ਛੰਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ-

ਚਾਗੜਦੰ ਚਉਪੇ ਬਾਗੜਦੰ ਬੀਰੰ। ਮਾਗੜਦੰ ਮਾਰੇ ਤਨੰ ਤਿਛ ਤੀਰੰ।
ਕਾਗੜਦੰ ਕਜੇ ਸੁ ਬਜੇ ਗਹੀਰੈ। ਕਾਗੜਦੰ ਕਵੀਯਾਨ ਕਥੈ ਕਥੀਰੈ।
ਦਾਗੜਦੰ ਦਾਨੇ ਭਾਗੜਦੰ ਭਾਜੇ। ਗਾਗੜਦੰ ਗਾਜੀ ਜਾਗੜਦੰ ਗਾਜੇ।
ਦਾਗੜਦੰ ਛਉਹੀ ਛੂਰੇ ਪ੍ਰੇਛੜਾਕੇ। ਤਾਗੜਦੰ ਤੀਰੰ ਤੁਪਕੰ ਤੜਾਕੇ।[54]

ਕੁਇਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ 'ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ' ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ-

ਚਾਗੜਦੰ ਚੀਕੇ ਗਾਗੜਦੰ ਗੀਧੇ। ਭਾਗੜਦੰ ਭੂਤੰ ਬਾਗੜਦੰ ਬੀਰੰ।
ਜਾਗੜਦੰ ਜਾਕੇ ਹਾਗੜਦੰ ਹਰੀ ਚੰਦੰ। ਰਾਗੜਦੰ ਰਾਜਾ ਗਾਗੜਦੰ ਗਿਰਿੰਦੰ।
ਤਾਗੜਦੰ ਤੀਰੰ ਗਾਗੜਦੰ ਗਾਰਾ। ਬਾਗੜਦੰ ਬਾਜੀ ਤਾਸ ਬਿਦਾਰਾ।

ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਂਈਂ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਇਹੋ ਸਥਿਤੀ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ 10 ਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਜੋਤਿ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਸਤੇ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਭੰਗਾਣੀ ਆਦਿ ਯੁਧ-ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਸ੍ਰੋਤ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਤਿ-ਨਿੰਦਿਤ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਖੜਗ ਕੇਤੁ, ਅਸਿਧੁਜ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਥੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਨੇ ਆਪ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਅਰਥ ਨਵੀਨ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਹ ਮਾਨਤਾ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ-ਮੁਖ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਥ ਵਲ ਧਿਆਨ ਖਿਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮੁਖ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਤੇ ਨਵੇਂ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਸੁੰਦਰ ਨਵੀਨ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। 'ਇਲਾਇ' ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਪੁਰਾਤਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਮਿਸਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸੂਰਜ-ਦੇਵ ਵਾਸਤੇ ਵਰਦੇ ਸਨ, ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਉਹੋ ਸ਼ਬਦ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਬੋਧਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸਲਾਮ ਕੋਲ ਕਾਅਬਾ ਉਹੋ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੇ ਬੁਤ-ਪੂਜਾਂ ਦੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਘਰ ਸੀ, ਉਹੋ ਸੰਗੇ-ਅਸ੍ਵਦ ਹੈ, ਪਰ ਪੁਰਾਤਨ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਨਵੀਨ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਵਸਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਨਵਾਂ ਕਲਿਮਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨਵੀਨਤਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਗੋਬਿੰਦ, ਗੋਪਾਲ, ਮੁਰਾਰੀ, ਬਿਸਨ, ਸ਼ਿਵ, ਸਾਰੰਗਧਰ, ਸਾਰੰਗਪਾਨਿ, ਰਾਮ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ

ਵਿਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਜਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਹੋ ਸ਼ਬਦ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਲਈ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਗੌਤੀ, ਮਹਾਕਾਲ, ਅਸਿਧੁਜ, ਖੜਗ ਕੇਤੁ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਲਈ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਿਖ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਏ ਉਸ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸਰਬ ਲੋਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਿਧਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਨਿਰੰਕਾਰ ਲਈ ਆਏ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜਾਂ ਅਗਿਆਨ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਸ਼ਰਾਰਤ। ਕਵਿ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ-

ਭਗਤ ਜੋਗ ਦਿਨ ਰੈਨ ਕਮਾਵਤ। ਮਹਾਕਾਲ ਕਹਿ ਹ੍ਰਿਦੈ ਧਿਆਵਤ।

(ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਆਲੋਚਕ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਮਹਾਕਾਲ ਦੇ ਅਰਥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀਤੇ ਹਨ)। ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿਖ ਮਹਾਕਾਲ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ-ਬੋਲੀ ਉਤੇ ਵੀ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਵੀ ਇਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ "ਹਾਥ ਜੋਰ ਸਿਰ ਨਾਇ ਕੈ" ਤਾਂ ਸੁਤੇ ਹੀ ਪਾਠਕ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਦੀ ਤੁਕ 'ਠਾਢ ਭਯੋ ਮੈ ਜੋਰ ਕਰ ਬਚਨ ਕਹਾ ਸਿਰ ਨਾਇ' ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ 'ਪ੍ਰਭ ਜੁ ਹਮਰੀ ਰਛਾ ਕਰੀਐ। ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦੈ ਹਮੈ ਉਬਰੀਐ' ਤਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਸਿਖ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਚਰਿਤਰ ਉਪਾਖਿਆਨ' ਦੀ ਬਹੁ-ਪ੍ਰਚਲਿਤ 'ਕਬਯੋ ਵਾਚ ਚੌਪਈ' ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

1800 ਈ. ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਹੋਇਆ ਸਰੂਪ ਦਾਸ ਭੱਲਾ ਰਚਿਤ 'ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਰੰਥਕਾਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਲਿਖਦਿਆਂ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਦੇ ਗੁਰੂ-ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅੰਸ਼ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਰੰਥਕਾਰ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬਾਣੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਇਹ ਕਥਨ- "ਧਰਮ ਹੇਤ ਸੀਸ ਅਬ ਦੀਜੈ। ਜਿਹ੍ਵ ਤਿਲਕ ਕਲਜੁਗ ਰਖ ਲੀਜੈ"। ਅਤੇ "ਕੀਆ ਧਰਮ ਹੇਤ ਸਾਕਾ। ਜੰਞੂ ਤਿਲਕ ਕੀ ਰਾਖਾ"।- ਇਹੋ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਮੂਲ ਪ੍ਰੇਰਕ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਗ੍ਰੰਥ-ਕਰਤਾ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਇਤਨੇ ਆਤਮ-ਰਸ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲ-ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਫੁਟ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। "ਠੀਕਰ ਫੋਰਿ ਦਿਲੀਸ ਸਿਰ ਹਰਿ ਪੁਰਿ ਕੀਆ ਪਿਆਨ। ਗੁਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰੀ ਨ ਕਿਨਹੂ ਆਨ" ਲਿਖਣ ਲਗਿਆਂ ਸਰੂਪ ਦਾਸ ਨੇ ਇਸ ਉਪਰ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ 10 ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਸਿਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਹਰ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿਖ ਨਿਰਸੰਸੇ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਕੀ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦ ਵਿਰੋਧੀ ਪੁਰਾਤਨ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਖ ਪੂਰਨ ਵਾਲੀ ਸਾਮਗਰੀ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਹੋਏ ਕੁਝ ਤਰਕਸ਼ੀਲਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ

ਉਹ ਅਵਤਾਰੀ ਬਾਣੀ ਮੰਨ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਵਿਚ ਆਈ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਸਾਮਗਰੀ ਨੂੰ ਸਵਾਰਥੀ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਤਕ ਮੂਰਖ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ 'ਅਸ਼ੋਕ' ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਪੰਕਤੀਆਂ ਕਢ ਕੇ ਇਹ ਸਿਧ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕਈ ਕਵੀ ਅਤੇ ਲਿਖਾਰੀ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਮੱਤ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਥੋਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ 'ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਉਸ ਦੇ ਮੱਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਲੇਖਕ ਸਪਸ਼ਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਸਰਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਪਠਨ-ਪਾਠਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ-

ਸਤਗੁਰ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹਿਓ ਬਖਾਨ। ਮੈ ਭਾਖਾ ਰਚੀ ਪੜ੍ਹੇ ਸੁਗਮ ਸੁਜਾਨ। ਅਤੇ
ਭਾਖਾ ਰਚੀ ਦਿਆਲ ਗੁਰ ਸਭ ਮਨ ਭਏ ਅਨੰਦ।[45]

ਭਾਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ 'ਭੰਗੂ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਸਮੇਂ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਬਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ-

ਤੇਜ ਤੇਜ ਜੋ ਚੰਡੀ ਬਾਣੀ। ਸੋਊ ਪਾਹੁਲ ਕੇ ਮੱਧੇ ਠਾਣੀ। ਅਤੇ
ਔ ਅਨੰਦ ਰਹਿਰਾਸ ਜਪੱਯੋ। ਚੰਡੀ ਬਾਣੀ ਖੜੇ ਪੜ੍ਹਯੋ।

ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ-

ਖਗ ਖੰਡ ਬਿਹੰਡੰ ਖਲ ਦਲ ਖੰਡੰ ਅਤਿ ਰਣ ਮੰਡੰ ਬਰਬੰਡੰ। (ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਿਆ ਹੈ)।

'ਭੰਗੂ' ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸ਼ੋਭਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਠੀਕਰ ਫੋਰਿ ਦਿਲੀਸ ਸਿਰ, ਸੀਸ ਦੀਯੋ ਪਰ ਸਿਰਰ ਨ ਦੀਓ। ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਬਡ ਸਾਕਾ ਕੀਓ, ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗੌਤੀ ਵਾਰ ਜੁ ਪੌੜੀ। ਪੜ੍ਹ ਪ੍ਰਿਥਮੈਂ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰ ਜੋੜੀ। ਬਹੁੜ ਸਵੱਯੇ ਬੱਤੀ ਉਚਾਰੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖੋਂ ਉਚਾਰੇ, ਮੈਂ ਹੋਂ ਉਸੀ ਪੁਰਖ ਕੋ ਦਾਸਾ। ਕਰਯੋ ਖਾਲਸੈ ਜਿਸੈ ਪ੍ਰਕਾਸਾ ਆਦਿ ਕਥਨ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬਧਤਾ ਦਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ 'ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ' ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ-

ਔ ਅਨੰਦ ਰਹਿਰਾਸ ਪੜ੍ਹਯੋ। ਚੰਡੀ ਬਾਣੀ ਖੜੇ ਪੜ੍ਹੱਯੋ।

ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਵਾਂਗ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ 'ਮਿਤਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਹਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ' ਕਿਸੇ ਆਸ਼ਿਕ ਦਾ ਹੀਰ-ਰਾਂਝੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਆਸ਼ਿਕਾਨਾ ਟੋਟਕਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ

---

45. ਸਰੂਪ ਦਾਸ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਿਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਰਚੇ ਜਾਣ ਤੇ ਬਹੁਤ ਆਨੰਦਿਤ ਹੋਏ ਸਨ, ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਅਜ ਕੁਝ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ [illegible]

ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਦੈਵੀ-ਇਸ਼ਕ ਪੂਰਨ ਜੋਬਨ ਵਿਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਗੌਤੀ ਸ਼ਬਦ ਸਿਖ ਦੇਵੀ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ, ਤਲਵਾਰ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ-

ਕਿਸੈ ਵਾਲ ਕਿਸੈ ਭਗੌਤੀ ਫੁਹਈ। ਜਿਸੈ ਛੁਹੀ ਉਸੈ ਕਟ ਕਰ ਗਈ।

ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਨਿਤ-ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ-

ਵਜੈਂ ਨਗਾਰੇ ਝੂਲਹਿੰ ਨਿਸਾਨ। ਪੜ੍ਹੈਂ ਬਾਣੀਆਂ ਕਿਸ ਕਰੈਂ ਨ ਕਾਣ।
ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਔਰ ਚੰਡੀ ਕੀ ਵਾਰ। ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਕੋ ਕਰੈਂ ਉਚਾਰ।
ਕਿਤੈ ਗ੍ਰੰਥ ਕਿਤ ਪੁਸਤਕਹਿੰ ਕਿਤੈ ਪੜੈਂ ਮੁਖਵਾਕ।
ਕਈ ਪੜੈਂ ਰਬਾਬੀ ਰਬਾਬ ਲੈ ਲਗ ਰਹਯੋ ਇੰਦ੍ਰਾਸਨ ਠਾਠ।

ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਵੇਲੇ ਲਗਦੇ ਸਿਖ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਪਿਰਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਈ 'ਭੰਗੂ' ਲਿਖਦਾ ਹੈ-

ਬੰਦੈ ਖਾਲਸੇ ਦਿਵਾਨ ਲਗਾਵੈ। ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਵਾਰ ਚੰਡੀ ਪੜਾਵੈਂ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਭੰਗ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ 'ਭੰਗੂ' ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ 'ਛਿਬਰ' ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ-

ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕਿਛ ਦਿਲ ਆਈ ਬੀੜ ਗ੍ਰੰਥ ਦਈ ਹਲਾਇ।
ਤਬ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਬਚ ਕਹਯੋ ਹੋਗੁ ਬੰਦ ਬੰਦ ਤੁੜੈ ਤੁੜਾਇ।
ਚੌਪਈ। ਜਿਮ ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ ਬੰਦ ਬੰਦ ਹਿਲਾਯਾ।
ਤਿਮ ਤੁਮ ਬੰਦ ਬੰਦ ਹੋਗ ਕਟਾਯਾ।
ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਇਮ ਦੀਨੋ ਸ੍ਰਾਪ।
ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸੋ ਲਗਯੋ ਪਾਪ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤਥਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਦਿਆਂ ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ 'ਮਾਨ' ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਥਨਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਤੋਂ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਏ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਪੂਰੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਸਨੇਹ ਸੀ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮ ਅਤੇ ਅਮ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਬਾਣੀਆਂ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਵੀ ਇਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪਦੇ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਮ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਮੌਜੂਦਾ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਵੀ ਸੰਦਿਗਧ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਅਮ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਸਮੁਚਿਤ ਉਲੇਖ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਸਮਝਦਾਰ ਸਦਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਰਗ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਨਾਕਾਮ ਹੈ ਕਿ ਰਹੁਰੀਤੀ ਜਾਂ ਮਰਯਾਦਾ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ ਦੇ ਸੀਨਾ-ਬ-ਸੀਨਾ ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਜੀਵਿਤ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿਚ 'ਸਮ੍ਰਿਤੀ ਗਿਆਨ' ਰਹੁਰੀਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਉਹ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਜੋ ਲੰਬੇ-ਸਮੇਂ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ 'ਸਮ੍ਰਿਤੀ' (ਯਾਦਾਸ਼ਤ)

ਰਾਹੀਂ ਸੁਰਜੀਤ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਹੁਰੀਤੀ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਉਸ ਰਹੁਰੀਤੀ ਦਾ ਇਲਮ ਵੇਖ-ਵੇਖ ਕੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਅਜ ਤਕ ਅਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨਿਰਬਾਧ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ 40-50 ਸਾਲ ਤਕ ਇਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਰੁਕ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਇਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਭਰਮ ਕਿਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ 160 ਕੁ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਕਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਵੀ ਅਮ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਦੁਵਿਧਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਵਿਆਪਕ ਸੰਮਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਕੁਝ ਪਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਹ ਹਨ-

ਜੋ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਸਿਖ ਹੋਵੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਜਪੁ ਜੀ ਸੰਪੂਰਨ ਪੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਜਾਪੁ ਜੀ ਕਾ ਆਦਿ-ਅੰਤ ਕਾ ਏਕ-ਏਕ ਛੰਦ ਪੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਰਹਿਰਾਸ ਦੀ ਚੌਪਈ ਅਤੇ ਆਨੰਦ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਪਉੜੀਆਂ ਅੰਤ ਦੀ ਪਉੜੀ ਸਹਿਤ ਪੜ੍ਹੇ।......ਅਥਵਾ ਦਸ ਸਵੈਯੇ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਕੇ ਪੜ੍ਹਨੇ।

ਇਸ ਕਥਨ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ 160 ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਆਮ ਸਿਖ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਸਮੇਂ ਜਪੁ, ਜਾਪੁ ਆਦਿ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਨਾ ਪਤਾ ਹੋਣ। ਦੂਜੀ ਉਦਾਹਰਣ 'ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ-

ਪਾਹੁਲ ਖੰਡੈ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ। ਜਲ ਮਧ ਆਨ ਮਿਠਾਈ ਪਾਈ।
ਤਿਹ ਮਧ ਰਾਖੀ ਕਰਦ ਗਡਾਇ। ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਖੀ ਕਰਦ ਧਾਰੇ ਦਾਇ।
ਦੋਹਰਾ- ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਤਿਨਾਮ ਰਹਿਓ ਕਰਤਾ ਪਰੁਖ ਉਚਾਰ।
ਅਕਾਲ ਅਕਾਲਹ ਜਾਪ ਕਰ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਜ ਧਾਰ।
ਚੌਪਈ- ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗੌਤੀ ਵਾਰ ਜੁ ਪੌੜੀ। ਪੜ੍ਹ ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰ ਜੋੜੀ।
ਨੌਂ ਪਤਸ਼ਾਹੀਅਨ ਲਯੋ ਧਿਆਇ। ਅਬ ਦਸਮਨ ਪਰ ਹੋਈਂ ਸਹਾਇ।
ਬਹੁੜ ਸਵੱਯੇ ਬੱਤੀ ਉਚਾਰੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖੋਂ ਸਵਾਰੇ।
ਤੇਜ ਤੇਜ ਜੋ ਚੰਡੀ ਬਾਣੀ। ਸੋਊ ਪਾਹੁਲ ਏ ਮੱਧੈ ਠਾਣੀ।

ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਭੰਗੂ' ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਨੀਕੀ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਾਦ-ਮੁਰਾਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵਿਵਸਿਥਤ ਤਥ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਜਪੁ ਅਤੇ ਜਾਪੁ ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨਾ ਲਿਖਦਾ। 'ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗੌਤੀ ਵਾਰ ਜੁ ਪੌੜੀ' ਲਿਖਣ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਅਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਅਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਜਦੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਰਤਨ ਸਿੰਘ 'ਭੰਗੂ' ਵੇਲੇ ਮਰਯਾਦਾ ਇਕਸਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅਮ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਸਥਾਨ ਹਾਸਿਲ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ

ਇਹੋ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿਖ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।

'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ-ਬੋਲੀ, ਕਾਵਿ-ਰੂਪ, cross references ਅਤੇ ਸੰਨ-ਸੰਵਤ ਆਦਿ ਵੇਖ ਕੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਇਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਿਆਣੇ ਇਹ ਵੀ ਤਰਕ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ੈਲੀ-ਬੋਲੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਕਰਤ੍ਰਿਤਵ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਇਕ-ਸਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਗਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਵਈਆਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਵੀ ਭਾਰੀ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੀ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ-ਰਚਇਤਾ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸ਼ੈਲੀ-ਬੋਲੀ ਵਖ-ਵਖ ਹੈ। ਫ਼ਰੀਦ, ਕਬੀਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਇਹ ਪਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਰਲਾਇਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਲ ਸਕਦੇ-

ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਕਵਾਨ ਸੋ ਭੋਜਨ ਕਹੀਏ ਲੁਚੀ ਲੋਚਾ ਪੂਰੀ।
ਮਿਠਿਆਈ ਰਸ ਕਰਿ ਬੋਲੇ ਤਾ ਮਨੁ ਰਹੇ ਹਜੂਰੀ।......
ਅੰਗ ਰੂਪੁ ਹਮਾਰਾ ਅਚਰੰਜੁ ਕਹੀਐ ਹਮਾਰੀ ਜਾਤਿ ਅਜਾਤੀ।
ਠਉਰ ਹਮਾਰੀ ਓਹੀ ਕਹੀਐ ਜਹਾ ਦਿਨਿ ਅਰ ਨਾਹੀਂ ਰਾਤੀ।......
ਮਾਈ ਹਮਾਰੀ ਮਨਸਾ ਹੋਤੀ ਤਿਸ ਕਾ ਮੂੰਡ ਮੁਡਾਇਆ।
ਦੁਰਮਤਿ ਹਮਾਰੀ ਦਾਦੀ ਕਹੀਏ ਤਿਸ ਕਾ ਕੰਨ ਛਿਦਾਇਆ।......

ਹਰ ਲੇਖਕ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਪਹਿਚਾਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਲਖਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ, ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਹਥ ਦੀਆਂ ਰੇਖਾਵਾਂ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਰੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਇਕੋ ਸ਼ੈਲੀ, ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਛੰਦ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਿਧ ਕਰਦੇ ਹਨ।

'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਵਿਚ 'ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ' ਅਤੇ 'ਦੇਵੀ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਲਿਖਣ ਦੀ ਇਛਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦਿਆਂ ਗ੍ਰੰਥ-ਕਰਤਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ-

ਜੇ ਜੇ ਚਰਿਤ ਪੁਰਾਤਨ ਲਹੇ। ਤੇ ਤੇ ਅਬ ਚਹੀਅਤ ਹੈਂ ਕਹੇ।....
ਪ੍ਰਥਮੇ ਸਤਿਜੁਗ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਲਹਾ। ਪ੍ਰਥਮੈ ਦੇਬਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕੋ ਕਹਾ।....
ਪਹਿਲੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਨਾਯੋ ਨਖ ਸਿਖ ਤੇ ਕ੍ਰਮ ਭਾਖ ਸੁਨਾਯੋ।
ਛੋਰ ਕਥਾ ਤਬ ਪ੍ਰਥਮ ਸੁਨਾਈ। ਅਬ ਚਾਹਤ ਫਿਰਿ ਕਰੌ ਬਡਾਈ।

ਇਥੇ ਇਕ ਗਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਵਿਸ਼ਨੂ ਦੇ ਚੌਵੀ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸਥਾਨ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਨੂੰ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਚੌਵੀ

ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਅੰਗ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਤਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਇਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਹੈ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ ਕਵੀਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਸਹਿਤ 'ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ' ਅਤੇ 'ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਕੇਵਲ ਇਕ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਿਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮ ਕਥਾ ਭੰਗਾਣੀ ਆਦਿ ਯੁਧਾਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ 'ਅਥ ਕਬਿ ਜਨਮ ਕਥਨੰ' ਅਤੇ 'ਕਬਿ ਬੰਸ ਵਰਣਨ' ਵਰਗੇ ਸਿਰਲੇਖ ਇਹ ਸਮਸਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦੇ ਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾ ਉਸੇ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸ੍ਵੈਜੀਵਨੀ ਇਸ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਲੇਖਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ 'ਕਬਿ' ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ 'ਠਾਢ ਭਯੋ ਮੈ ਜੋਰਿ ਕਰ', 'ਜੋ ਨਿਜ ਪ੍ਰਭ ਮੋ ਸੋ ਕਹਾ ਸੋ ਕਹਿ ਹੌ ਜਗ ਮਾਹਿ', 'ਮੁਰ ਪਿਤ ਪੂਰਨ ਕੀਅਸਿ ਪਯਾਨਾ' ਆਦਿ ਪਦਾਂ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਕਬਿ ਬਾਚ' ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤ੍ਰ 'ਕਬਯੋ ਬਾਚ' ਵੇਖ ਕੇ ਬਲਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਚੌਪਈ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਦੇਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਣ-ਛਾਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਚਲਿਤ 'ਕਬਯੋ ਬਾਚ ਚੌਪਈ' ਬਾਣੀ 'ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ। 'ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ 10 ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਾਮ ਨਾਲ ਅੰਧੇ ਹੋਏ ਰਾਜੇ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਕਾਮ-ਆਧਾਰਿਤ ਜੁਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਦ-ਬੁਧੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ 'ਸਬੁਧਿ ਬਾਚ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ 'ਸਬੁਧਿ ਬਾਚ' ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਖ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਕਬਯੋ ਬਾਚ' ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵੈਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸੇਵਕ-ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸਰਬ-ਭਾਂਤ ਰਖਿਆ ਕਰਨੀ"। ਇਸ 'ਕਬਯੋ ਬਾਚ' ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਹਿਣਾ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸਿਧ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਕਵੀ ਕੋਲ ਸੇਵਕ-ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਮਾਤ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ 'ਸੇਵਕ ਸਿਖ ਹਮਾਰੇ ਤਾਰੀਅਹਿ' ਸਪਸ਼ਟ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 'ਰਾਮਾਵਤਾਰ' 1755 ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਥਾਵਾਂ 1753 ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਕੈਕੇਈ ਦੁਆਰਾ ਦਸ਼ਰਥ ਤੋਂ ਵਰਦਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਦਿਆਂ 'ਰਾਮਾਵਤਾਰ' ਵਿਚ ਆਖਿਆ ਹੈ-

ਕਹੀ ਨਾਟਕ ਮਧ ਚ੍ਰਰਿਤ੍ਰ ਕਥਾ। ਜਸ ਦੀਨ ਸੁਰੇਸ ਨਰੇਸ ਜਥਾ।

ਇਥੇ 'ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਥਾ' ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ 'ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਵਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਚਰਿਤਰ 102 ਵਿਚ ਕੈਕੇਈ ਦੁਆਰਾ ਦਸ਼ਰਥ ਤੋਂ ਵਰ ਲੈਣ ਦੀ ਇਹ ਕਥਾ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ 'ਰਾਮਾਵਤਾਰ' ਵਿਚ ਕਵੀ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਕਥਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੂਜੀ ਜਗਹ ਵਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਲਿਖ

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਦੀ ਰਾਸ ਲੀਲਾ ਵਿਚ ਆਈ ਕਥਾ ਦਾ ਸੰਕੇਤ 'ਚਰਿਤਰ' ਕਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' 1745 ਦੀ ਭਾਵ 'ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ 'ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਵਿਚ 'ਸਬੁਧਿ' ਵਾਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਵਿਚ ਜਰਾਸੰਧ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮੰਤ੍ਰੀ 'ਸੁਮਤਿ' ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਸੁਮਤਿ' ਅਤੇ 'ਸਬੁਧਿ' ਸਿਰਜਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੋ ਹਸਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਵੀ ਚਿਤ੍ਰਣ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੋ ਜਿਹਾ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਅਤੇ 'ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਵਿਚ ਹੈ।

'ਮੇਰੁ ਕਰੋ ਤ੍ਰਿਣ ਤੇ ਮੁਹਿ ਜਾਹਿ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਨ ਦੂਸਰ ਤੋਸੋਂ' ਚਾਰ ਪਦਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਸ਼ਬਦ 'ਮੇਰੁ ਕਿਯੋ ਤ੍ਰਿਣ ਤੇ ਮੁਹਿ ਜਾਹਿ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਨ ਦੂਸਰ ਤੋਸੋਂ' ਲਿਖ ਕੇ 'ਚਰਿਤੋਪਾਖਿਆਨ' ਵਿਚ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੀ ਚਰਿਤਰ ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਰਚਇਤਾ ਹੈ। 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਦੀਆਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦੀ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਦੀ ਪੰਕਤੀ 'ਕਹਾ ਭਯੋ ਦੋਊ ਲੋਚਨ ਮੂੰਦ ਕੈ ਬੈਠਿ ਰਹਿਓ ਬਕ ਧ੍ਯਾਨ ਲਗਾਇਓ' ਨਾਲ ਕਿਤਨੀ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ, ਪਾਠਕ ਆਪ ਵੇਖ ਲੈਣ-

ਕਾ ਭਯੋ ਜੋ ਧਰ ਮੂੰਡ ਜਟਾ ਸੁ ਤਪੋਧਨ ਕੋ ਜਗ ਭੇਖ ਦਿਖਾਯੋ।
ਕਾ ਭਯੋ ਜੋ ਕੋਊ ਲੋਚਨ ਮੂੰਦ ਭਲੀ ਬਿਧ ਸੋਂ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਯੋ।[46]

'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਨਾਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕੁਝ ਪਦਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਿਰਾਕਾਰ, ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਹੈ, ਪਰ ਅਗਲੀ ਬਾਣੀ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋਹੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਜੀ ਕੀ ਉਸਤਤਿ' ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਰਗੁਣੀ ਕੌਤਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ, ਪਰ 'ਕਾਲ ਜੀ ਕੀ ਉਸਤਤਿ' ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਭਾਵ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ 'ਸਰਗੁਣ-ਨਿਰਗੁਣ' ਅਸਤਿਤ੍ਵ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਨਿਰਗੁਣ ਵਿਚ ਨਿਹਚਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਮਤਲਬ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਤੀ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਰਗੁਣ-ਨਿਰਗੁਣ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ। ਉਂਞ ਜੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਕਾਲ ਸਰੂਪ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਉਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬਾਕੀ ਬਾਣੀਆਂ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਝੂਠਾ ਅਤੇ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਕਾਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਅਕਾਲ ਉਤੇ ਉਤਮਤਾ ਪ੍ਰਤਖ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ-

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਰਛਾ ਹਮਨੈ। ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੀ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ।
ਸਰਬ ਕਾਲ ਜੀ ਦੀ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ। ਸਰਬ ਲੋਹ ਜੀ ਦੀ ਸਦਾ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਸਰਗੁਣ ਨਿਰਗੁਣ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦਾ ਅਦੁਤੀ ਸੰਗਮ ਹੈ। ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ 'ਸਰਗੁਣ' ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਹੀ 'ਕਾਲ' ਜਾਂ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

---

46. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ 2237

ਇਸ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੇ ਨਿਸ਼ੇਧ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰੰਗ ਕਰਨਾ। 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤਕ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨੂੰ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਇਕੋ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਸ. ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਕਾਲਾ ਅਫਗਾਨਾ ਸਾਰੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਤੋਂ ਬਾਗ਼ੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਮੌਜੂਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਅਤੇ ਅਮ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅਮ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਕੇ ਸਿਖੀ ਦੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ 'ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ' ਕਬੀਰ ਆਦਿ ਪੰਥਾਂ ਵਾਂਗ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਇਕ ਨਿਕੰਮੀ ਜਿਹੀ ਜਮਾਤ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੋ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਅਤੇ 'ਮਹਾਕਾਲ' 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਕਤ ਪੰਥ ਵਿਚ 'ਮਹਾਕਾਲ' ਦਾ ਸਰੂਪ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ? ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ 'ਮਹਾਕਾਲ' ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ- "ਕਾਲ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਮਹਾਕਾਲ ਹੈ। ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਮੇਰਾ ਵਾਸਤਾ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨਾਲ ਵੀ ਪਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਮਹਾਕਾਲ ਦਾ ਸ਼ਿਵ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਮੰਨਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਐਸੇ-ਐਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਕਿਸ ਅਬੋਧਿਕਤਾ ਵਲ ਲਿਜਾਣਗੇ ਇਹ ਸੋਚਣ ਦੀ ਗਲ ਹੈ) ਇਕ ਪ੍ਰਲੈਅਕਾਰੀ ਰੂਪ ਮਹਾਕਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵ ਮੁੰਡ ਮਾਲਾ ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਵ-ਆਸਣ ਤੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚਿਤਾ ਦੀ ਭਸਮ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਪਰਿਪੱਕ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਸ਼ਿਵ (ਮਹਾਕਾਲ) ਅਤੇ ਮਹਾਕਾਲੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਾਂਖਯ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਪੁਰੁਸ਼-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਹੈ। 'ਦੇਵੀ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ' (ਮੰਤ੍ਰ 7-8) ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਤਪ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਉਸ ਨੂੰ 'ਤਮ' ਜਾਂ 'ਜੜ੍ਹ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸ਼ੈਵ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ, ਮਾਇਆ, ਪ੍ਰਧਾਨ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ, ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਅਜਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।" ਸਾਂਖਯ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਰੁਸ਼ ਅਕ੍ਰਿਯ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਸਭ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਅਕ੍ਰਿਅਤਾ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲਤਾ ਉਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨੁਕਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਜਾਂ 'ਮਹਾਕਾਲ' ਅਤਿ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੈ। 'ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਵਿਚ 'ਬਾਲਾ' (ਅਰਥਾਤ ਦੇਵੀ) ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ 'ਮਹਾਕਾਲ' ਤੋਂ ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਯਾਚਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਮਹਾਕਾਲ ਦਾ ਸਰੂਪ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮੱਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਰਵਥਾ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਪਖ ਮੱਲੋ-ਜ਼ੋਰੀ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮੱਤਾਂ ਭੈਰਵ ਮਹਾਕਾਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੇਖ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਥੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

'ਜਾਪੁ' ਅਤੇ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ 'ਮਹਾਕਾਲ' ਦੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਕਰਮ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਤ ਆਦਿ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਪੰਥਾਂ

ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਦੁਰਗੰਧ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਮਾਤ੍ਰੀ ਸਰੂਪ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਵੀ-ਪੂਜਕਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਟ ਕਹਿ ਕੇ ਭੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਾ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਹੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤਕ ਇਕੋ ਵਿਚਾਰ-ਸੂਤ੍ਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਕਹੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਨਿਤਨੇਮ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰਨਿਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮੁਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। 9 ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਅਖੌਤੀ ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਵਰਗ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਸਹਿਜਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਉਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਤੁਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਹਿਜਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਮਿਤਰ-ਗੁਰੂ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੋ ਜਹਾਨ ਦੇ ਹਰ ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥ ਤੋਂ, ਬਲਕਿ ਰੱਬ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੋਂ ਵੀ ਪਿਆਰੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਘਟੀਆ, ਬੁਜ਼ਦਿਲ, ਬੇਮੁਖ ਅਤੇ ਨਿਕੰਮੇ ਸਿਖ ਹੋ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਭੱਦਾ ਗਾਹਲਾਂ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਬਦਸੂਰਤ ਬੇਦਾਵਾ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਬਾਣੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹੀ ਘੋਰ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ। ਇਸ ਬੇਭਰਸੋਗੀ ਦਾ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿਖੀ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਖੋਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਅਜ ਦੀ 'ਸਲਾਮੁ ਜਬਾਬੁ ਦੋਵੈ ਕਰੇ' ਵਾਲੀ ਹਉਮੈ-ਗ੍ਰਸਤ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਮਲ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਵਿਚ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਧਿਰ ਗੁਰੂ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਢਾਲ ਸਕਦੀ, ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਿਧਾਂਤ ਉਤੇ ਧੂਹ ਕੇ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ ਬੁਧੀ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੈਦਿਕ ਅਤੇ ਅਵੈਦਿਕ, ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮੱਤਾਂ ਦੀ ਰਤਾ ਭਰ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਦੇ ਨਿਕੰਮੇਪਨ ਵਿਚੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਥਾਪੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਉਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਗ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਸਫੁਟਿਤ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਵਾਕ ਸਾਡੀ ਤੰਗ-ਦਿਲ ਸੋਚ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਰਾਸ ਨਾ ਆਉਣ-

ਧਨਿ ਧੰਨਿ ਓ ਰਾਮ ਬੇਨੁ ਬਾਜੈ ॥ ਮਧੁਰ ਮਧੁਰ ਧੁਨਿ ਅਨਹਤ ਗਾਜੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਧਨਿ ਧਨਿ ਮੇਘਾ ਰੋਮਾਵਲੀ ॥ ਧਨਿ ਧਨਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਓਢੈ ਕਾਂਬਲੀ ॥੧॥
ਧਨਿ ਧਨਿ ਤੂ ਮਾਤਾ ਦੇਵਕੀ ॥ ਜਿਹ ਗ੍ਰਿਹ ਰਮਈਆ ਕਵਲਾਪਤੀ ॥੨॥
ਧਨਿ ਧਨਿ ਬਨ ਖੰਡ ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨਾ ॥ ਜਹ ਖੇਲੈ ਸ੍ਰੀ ਨਾਰਾਇਨਾ ॥੩॥
ਬੇਨੁ ਬਜਾਵੈ ਗੋਧਨੁ ਚਰੈ ॥ ਨਾਮੇ ਕਾ ਸੁਆਮੀ ਆਨਦ ਕਰੈ ॥੪॥੧॥[47]
ਮੇਰੋ ਬਾਪੁ ਮਾਧਉ ਤੂ ਧਨੁ ਕੇਸੌ ਸਾਂਵਲੀਓ ਬੀਠੁਲਾਇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਕਰ ਧਰੇ ਚਕ੍ਰ ਬੈਕੁੰਠ ਤੇ ਆਏ ਗਜ ਹਸਤੀ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਉਧਾਰੀਅਲੇ ॥
ਦੁਹਸਾਸਨ ਕੀ ਸਭਾ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਅੰਬਰ ਲੇਤ ਉਬਾਰੀਅਲੇ ॥੧॥
ਗੋਤਮ ਨਾਰਿ ਅਹਲਿਆ ਤਾਰੀ ਪਾਵਨ ਕੇਤਕ ਤਾਰੀਅਲੇ ॥

47. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਫ਼ਾ 988

ਐਸਾ ਅਧਮੁ ਅਜਾਤਿ ਨਾਮਦੇਉ ਤਉ ਸਰਨਾਗਤਿ ਆਈਅਲੇ ॥੨॥[48]
ਸਾਤ ਘੜੀ ਜਬ ਬੀਤੀ ਸੁਣੀ ॥ ਅਜਹੁ ਨ ਆਇਓ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਧਣੀ ॥੧੪॥
ਪਾਖੰਤਣ ਬਾਜ ਬਜਾਇਲਾ ॥ ਗਰੁੜ ਚੜ੍ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ ਆਇਲਾ ॥੧੫॥
ਅਪਨੇ ਭਗਤ ਪਰਿ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥ ਗਰੁੜ ਚੜ੍ਹੇ ਆਏ ਗੋਪਾਲ ॥੧੬॥
ਕਹਹਿ ਤ ਧਰਣਿ ਇਕੋਡੀ ਕਰਉ ॥ ਕਹਹਿ ਤ ਲੇ ਕਰਿ ਊਪਰਿ ਧਰਉ ॥੧੭॥
ਕਹਹਿ ਤ ਮੁਈ ਗਊ ਦੇਉ ਜੀਆਇ ॥ ਸਭੁ ਕੋਈ ਦੇਖੈ ਪਤੀਆਇ ॥੧੮॥[49]
ਕਵਲ ਨੈਨ ਮਧੁਰ ਬੈਨ ਕੋਟਿ ਸੈਨ ਸੰਗ ਸੋਭ
ਕਹਤ ਮਾ ਜਸੋਦ ਜਿਸਹਿ ਦਹੀ ਭਾਤੁ ਖਾਹਿ ਜੀਉ ॥
ਦੇਖਿ ਰੂਪੁ ਅਤਿ ਅਨੂਪੁ ਮੋਹ ਮਹਾ ਮਗ ਭਈ
ਕਿੰਕਨੀ ਸਬਦ ਝਨਤਕਾਰ ਖੇਲੁ ਪਾਹਿ ਜੀਉ ॥[50]
ਪੀਤ ਬਸਨ ਕੁੰਦ ਦਸਨ ਪ੍ਰਿਅ ਸਹਿਤ ਕੰਠ ਮਾਲ
ਮੁਕਟੁ ਸੀਸਿ ਮੋਰ ਪੰਖ ਚਾਹਿ ਜੀਉ ॥[51]
ਰਾਜਨ ਕਉਨੁ ਤੁਮਾਰੈ ਆਵੈ ॥
ਐਸੋ ਭਾਉ ਬਿਦਰ ਕੋ ਦੇਖਿਓ ਓਹੁ ਗਰੀਬੁ ਮੋਹਿ ਭਾਵੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਹਸਤੀ ਦੇਖਿ ਭਰਮ ਤੇ ਭੂਲਾ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨੁ ਨ ਜਾਨਿਆ ॥
ਤੁਮਰੋ ਦੂਧੁ ਬਿਦਰ ਕੋ ਪਾਨ੍ਹੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਕਰਿ ਮੈ ਮਾਨਿਆ ॥੧॥
ਖੀਰ ਸਮਾਨਿ ਸਾਗੁ ਮੈ ਪਾਇਆ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਰੈਨਿ ਬਿਹਾਨੀ ॥
ਕਬੀਰ ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਅਨਦ ਬਿਨੋਦੀ ਜਾਤਿ ਨ ਕਾਹੂ ਕੀ ਮਾਨੀ ॥[52]
ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਜਪਤ ਕੋ ਕੋ ਨ ਤਰਿਓ ॥
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸਿ ਸਾਧ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਭਗਤੁ ਭਗਤੁ ਤਾ ਕੋ ਨਾਮੁ ਪਰਿਓ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਸੰਖ ਚਕ੍ਰ ਮਾਲਾ ਤਿਲਕੁ ਬਿਰਾਜਿਤ ਦੇਖਿ ਪ੍ਰਤਾਪੁ ਜਮੁ ਡਰਿਓ ॥
ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਰਾਮ ਬਲ ਗਰਜਿਤ ਜਨਮ ਮਰਨ ਸੰਤਾਪ ਹਿਰਿਓ ॥੨॥
ਅੰਬਰੀਕ ਕਉ ਦੀਓ ਅਭੈ ਪਦੁ ਰਾਜੁ ਭਭੀਖਨ ਅਧਿਕ ਕਰਿਓ ॥
ਨਉ ਨਿਧਿ ਠਾਕੁਰਿ ਦਈ ਸੁਦਾਮੈ ਧ੍ਰੂਅ ਅਟਲੁ ਅਜਹੂ ਨ ਟਰਿਓ ॥੩॥
ਭਗਤ ਹੇਤਿ ਮਾਰਿਓ ਹਰਨਾਖਸੁ ਨਰਸਿੰਘ ਰੂਪ ਹੋਇ ਦੇਹ ਧਰਿਓ ॥
ਨਾਮਾ ਕਹੈ ਭਗਤਿ ਬਸਿ ਕੇਸਵ ਅਜਹੂੰ ਬਲਿ ਕੇ ਦੁਆਰ ਖਰੋ ॥੪॥[53]
ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨ ਮਨ ਹਰਨ ਮਨੋਹਰ ਕ੍ਰਿਸਨ ਚਰਾਵਤ ਗਾਊ ਰੇ ॥
ਜਾ ਕਾ ਠਾਕੁਰੁ ਤੁਹੀ ਸਾਰਿੰਗਧਰ ਮੋਹਿ ਕਬੀਰਾ ਨਾਊ ਰੇ ॥੨॥[54]

ਗ੍ਰੰਥ-ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਜਿਸ ਛੋਟੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਸੰਕੀਰਣ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਅਜ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਹੈ, ਕੀ ਗਾਰੰਟੀ ਹੈ ਕਿ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਉਸੇ ਕੋਪ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਉਤੇ ਕਿੰਤੂ-ਪ੍ਰੰਤੂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵੀ ਕਿਸੇ-ਨਾ-ਕਿਸੇ ਬਾਣੀ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਉਂਗਲੀ ਜ਼ਰੂਰ ਉਠਾਈ ਹੈ। 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਕਰ ਕੇ ਗਿਆਨੀ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਭਸੌੜੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਸੌੜੀਆਂ ਨੇ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਦਾ ਜੋ ਹਸ਼ਰ ਕੀਤਾ, ਕੀ ਉਹ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ-ਜਨਕ ਕਰਮ ਹੈ ? ਜੇ ਕੁਝ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ (ਖਿਚ-ਧੂਹ ਕੇ) ਸਾਡੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਸੰਕੋਚ ਲਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਹੀ ਮੁਖ ਸਮਸਿਆ ਹੈ। ਉਚਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਾਰਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਅਭਿੰਨ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ ਇਕ ਜਾਣ ਪਛਾਣ : ਬਿਕ੍ਰਮੀ 1753 (ਈਸਵੀ ਸੰਨ 1696) ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਈ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਇਹ ਕ੍ਰਿਤੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘ੍ਰਿਣਿਤ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਲਾਸਿਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈ ਨਾਰੀ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਝ ਪੁਰਖ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵੀ ਹਨ। ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮੂਲ-ਸ੍ਰੋਤ ਮਹਾਭਾਰਤ, ਪੁਰਾਣ ਕਥਾਵਾਂ, ਬ੍ਰਿਹਤ ਕਥਾ, ਕਥਾ ਸਰਿਤਾਸਾਗਰ, ਅਲਫ਼ ਲੈਲਾ ਆਦਿ ਕਥਾ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਦੇਸ਼ੀ-ਵਿਦੇਸ਼ੀ, ਧਾਰਮਿਕ, ਸਾਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਕਥਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਰਾਣੀਆਂ, ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀਆਂ, ਧਨਵਾਨਾਂ, ਸਾਧੂ-ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ, ਵੇਸ਼ਵਾਵਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਥਾਵਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਾਮੁਕ ਕਥਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੈ। ਹਰ ਕਥਾ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਮੁਚੀ ਮਾਨਵ ਜਾਤੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹਿਤਕਾਰੀ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਸੰਦੇਹ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਅਸ਼ਲੀਲ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਤ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਾਕਤ ਪੰਥ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਮੁਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ 'ਨਾਭਾ' ਜੈਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦੇ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਤੇ ਤਾਂ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਮਗਰੋਂ ਪੰਥ ਵਿਚ ਜੋ ਚਰਚਾ ਚਲੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਮੱਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮਾਈਆਂ-ਬੀਬੀਆਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੀ ਪੋਥੀ ਅਲਗ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਠਨ-ਪਾਠਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਲਿਪਤ ਰਹਿਣ, ਪਰ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮਸਿਆ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕਰਤਾ ਨੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵੰਡਿਆ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਠੀਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਵਿਵੇਚਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਅੰਗ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ

ਸ੍ਰੀ ਭਗੌਤੀ ਏ ਨਮ। ਅਥ ਪਖ੍ਯਾਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਲਿਖ੍ਯਤੇ। ਪਾਤਿਸਾਹੀ 10।

ਆਪਣੀ ਸੁਵਿਧਾ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਵਿਭਾਜਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪਾਠਕਾਂ ਤੋਂ ਖੁਲ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ-

1. ਇਸ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ 48 ਪਦਾਂ ਦਾ 'ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ', ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
2. ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਕਾਮ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀਆਂ 402 ਕਥਾਵਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਛਾਇਆ ਕਾਮ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਪਰਦਾ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕੇ।
3. 403 ਕਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਸਬੁਧਿ ਬਾਚ' ਨਾਮ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ 'ਬਾਲਾ' ਅਤੇ 'ਕਾਲ' ਦੈਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।
4. ਅੰਤ ਵਿਚ ਬਹੁ-ਪ੍ਰਚਲਿਤ 'ਕਬਯੋ ਬਾਚ ਬੇਨਤੀ' (ਹਮਰੀ ਕਰੋ ਹਾਥ ਦੈ ਰਛਾ) ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਚਾਰ ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਸੰਖਿਪਿਤ ਵਿਵੇਚਨ ਇਸ ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਭ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

1. 48 ਪਦਾਂ ਵਿਚ 'ਚੰਡੀ' ਦਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਚੰਡੀ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਜਾਂ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮਤਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੂਜਯ ਦੇਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਚੰਡੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਲਈ ਆਦਿ-ਕਾਲ ਤੋਂ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਤਲਵਾਰ ਵੀ ਹੈ, ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਵੀ ਹੈ। ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਤਲਵਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ ਅਦਿ ਸਭ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਸ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਮਾਤ੍ਰੀ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤ-ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਸੰਕੁਚਿਤ ਕਰਨਾ ਅਨੁਚਿਤ ਹੈ)। ਉਹ ਜੋਗ-ਮਾਇਆ, ਸਰਸਵਤੀ (ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਦੇਵੀ), ਪ੍ਰਚੰਡ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਭਵਾਨੀ ਹੈ। ਉਸੇ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਵਰਗੇ ਦੇਵਾਂ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਯਥਾ-

ਤੂਹੀ ਖੜਗਧਾਰਾ ਤੂਹੀ ਬਾਢਵਾਰੀ। ਤੂਹੀ ਤੀਰ ਤਰਵਾਰ ਕਾਤੀ ਕਟਾਰੀ।
ਹਲਬੀ ਜੁਨਬੀ ਮਗਰਬੀ ਤੁਹੀ ਹੈ। ਨਿਹਾਰੌ ਜਹਾ ਆਪੁ ਠਾਢੀ ਵਹੀ ਹੈ। ੧।
ਤੁਹੀ ਜੋਗ ਮਾਯਾ ਤੁਸੀ ਬਾਕਬਾਨੀ। ਤੁਹੀ ਆਪੁ ਰੂਪਾ ਤੁਹੀ ਸ੍ਰੀ ਭਵਾਨੀ।
ਤੁਹੀ ਬਿਸਨ ਤ੍ਰੁ ਬ੍ਰਹਮ ਤ੍ਰੁ ਰੁਦ੍ਰ ਰਾਜੀ। ਤੁਹੀ ਬਿਸ੍ਵ ਮਾਤਾ ਸਦਾ ਜੈ ਬਿਰਾਜੀ। ੨।
ਤੁਹੀ ਦੇਵ ਤ੍ਰੁ ਦੈਤ ਤੈ ਜਛ ਉਪਾਏ। ਤੁਹੀ ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ ਜਗਤ ਮੈ ਬਨਾਏ।
ਤੁਹੀ ਪੰਥ ਦ੍ਵੈ ਅਵਤਰੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਮਾਹੀ। ਤੁਹੀ ਬਕ੍ਰਤ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਦੌ ਬਕਾਹੀ। ੩।

ਉਪਰੋਕਤ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਸਥੂਲ ਦੇਵੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪ੍ਰਮੁਖ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਸਿਰਜਕ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਦੀ ਦੇਵੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਜੁ ਉਹ ਵਿਸ਼ਵ-ਜਨਨੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਵਖ-ਵਖ ਮਜ਼੍ਹਬਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਵਖ-ਵਖ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੀ ਜਨਮ-ਦਾਤੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਖ-ਵਖ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਅਵਤਰਣ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਉਸੇ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਭਿਆਨਕ

ਸ਼ਕਲ ਵਾਲੀ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਕੁਆਰੀ ਕੰਨਿਆ ਵੀ। ਇਹ ਦੋ ਵਿਰੋਧੀ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਥੇ ਉਹ ਦੇਵੀ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਜਾਂ ਆਦਿ-ਸ਼ਕਤੀ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਨਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 403 ਚਰਿਤਰਾਂ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਕਾਮੁਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਭਿਆਨਕ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਪਰ 'ਸਬੁਧਿ ਬਾਚ' ਦੀ ਨਾਇਕਾ 'ਬਾਲਾ' ਸ਼ੁਧ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀ ਸ਼ੁਭ ਲਛਣਾਂ ਨਾਲ ਭੂਸ਼ਿਤ ਉਹ ਕੁਆਰੀ ਕੰਨਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਕਦੇ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਹੀ ਸਦਗੁਣੀ 'ਬਾਲਾ' ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿਚ 'ਕੌਰ' ਦਾ ਸਥਾਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। 'ਕੌਰ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਕਹਿਣਾ ਇਕ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਹੈ। 'ਕੌਰ' ਸ਼ਬਦ 'ਕੁੰਵਰਿ' ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਕੁੰਆਰੀ ਕੰਨਿਆ' ਭਾਵ ਉਹ ਨਾਰੀ ਜਿਸ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਸੋ ਉਸ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਸਰੂਪ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕਾਮੁਕ ਨਾਰੀ ਨਾਲ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਉਸ ਦੇ ਸਦ-ਆਚਰਣ ਨਾਲ ਹੈ।

ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ ਦੀ ਚੰਡੀ ਜੋ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵੀ ਹੈ, ਦੇਵੀ ਵੀ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਹੈ, ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦਾ ਬਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਰੂ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਚਾਰਵੰਤ ਸਦਗੁਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵੀ। ਉਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸੁੰਭ-ਨਿਸੁੰਭ, ਚੰਡ-ਮੁੰਡ, ਰਕਤਬੀਜ ਆਦਿ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਚਾਰ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵੀ ਉਹੋ ਹੈ। ਉਹ ਆਦਿ-ਸ਼ਕਤੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਉਹੋ ਨਰਸਿੰਘ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਹਰਨਾਕਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੂਰਬੀਰ ਪੁਰਖਾਂ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ- ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਆਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਵੀ। ਉਹੋ 'ਰਾਮ' ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਰਾਵਣ ਦਾ ਬਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੋ 'ਕੰਸ' ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ' ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਉਹ ਸ਼ਾਕਤਾਂ ਅਤੇ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕਾਂ ਦੀ 'ਆਦਿ-ਸ਼ਕਤੀ' ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ, ਸਗੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉਹ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ 'ਆਨੰਦ' ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ- ਸਿਵ ਸਕਤਿ ਆਪਿ ਉਪਾਇ ਕੈ ਕਰਤਾ ਆਪੇ ਹੁਕਮੁ ਵਰਤਾਏ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵੀ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੀ 'ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ' ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੱਤਾ ਵੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ 'ਦੇਵੀ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ' ਵਿਚ ਵੀ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ- ਨਮੋ ਦੇਵਯੈ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਯੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀ ਦੇਵੀ 'ਸਾਂਖਯ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ' ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ। ਉਹ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਤੋਂ ਅਤੇ ਸਥੂਲ ਪੂਜਯ ਦੇਵੀ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਤੋਂ ਉਪਰ ਸ਼ੋਭਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਮਾਇਆ-ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਦੇਵੀ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਇਸ ਤਥ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ- "ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੋ ਜਾਂ ਪੁਰੁਸ਼। ਦੇਵੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਇਕਮਾਤ੍ਰ ਸੱਤ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।, ਜੋ ਉਹ ਹੈ, ਉਹ ਮੈਂ ਹਾਂ। ਬੁਧੀ ਦੇ ਭ੍ਰਮ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਕਮਾਤ੍ਰ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਅਦ੍ਵਿਤੀਯ ਹੈ, ਉਹੋ ਨਿੱਤ ਅਤੇ ਸਨਾਤਨ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਉਹ ਅਨੇਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਦ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਵਾਂਗ ਮੈਂ ਤੇ ਉਹ ਵਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਪੁਰੁਸ਼ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ..... ਸਭ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਕੇ ਮੈਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰੁਸ਼ ਨੂੰ ਨਿਮਿਤ ਬਣਾ ਕੇ

ਮੈਂ ਹੀ ਸਭ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ"। ਇਹ ਦੇਵੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇਵ-ਪਤਨੀ ਪੂਜਯ ਦੇਵੀ ਤੋਂ ਭਿੰਨ 'ਮਾਇਆ-ਸ਼ਕਤੀ' ਹੈ। ਪਰ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮਤਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਪੁਰੁਸ਼ ਜਾਂ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਉਹ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ-

ਹਾਠਾ ਦੋਵੈ ਕੀਤੀਓਂ ਸਿਵ ਸਕਤਿ ਵਰਤਾਈਆ ॥
ਸਿਵ ਅਗੈ ਸਕਤੀ ਹਾਰਿਆ ਏਵੈ ਹਰਿ ਭਾਈਆ ॥[55]

'ਚਰਿਤੋਰਪਾਖਿਆਨ' ਦੀ 'ਬਾਲਾ' ਵੀ ਕਾਲ-ਪੁਰੁਖ ਭਾਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਵਿਖਾਈ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਪੁਰੁਸ਼ ਵਲੋਂ ਆਰੰਭੇ 'ਧਰਮ-ਯੁਧ' ਦੀ ਵਿਜੇਈ ਪੂਰਨਤਾ 'ਬਾਲਾ' ਦੇ ਯੁਧ ਵਿਚ ਕੁਦ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅਸੰਭਵ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। 'ਕਾਲ-ਪੁਰੁਖ' ਨੂੰ ਪਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ 'ਬਾਲਾ' ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਮੰਜ਼ਿਲ ਹੈ। ਇਥੇ ਉਹ ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਪਤਨੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਕਾਲ-ਪੁਰੁਖ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਪਤੀ ਹੈ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰੁਖ ਦਾ ਉਹ ਮਿਲਨ ਜਿਸ ਦੇ ਕਲੰਕਿਤ ਸਰੂਪ ਦਾ ਉਲੇਖ ਮੰਤ੍ਰੀ-ਭੂਪ ਸੰਵਾਦ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਕਲੰਕਿਤ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਅਧੋਗਤੀ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕਢ ਕੇ, ਇਸਤ੍ਰੀ-ਪੁਰੁਖ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਇਹ ਅਸੀਮ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਪਖੋਂ ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਨਾਲ ਅਦ੍ਵੈ ਹੈ, ਅਭਿੰਨ ਹੈ।

ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਚਰਿਤਰ ਵਿਚ ਉਹ ਆਦਿ-ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਦੀ ਸੇਜਾ ਤੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਸ਼ਨੂ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦੁਰਗਾ ਵੀ ਹੈ। (ਸਵੇਰ ਦੇ ਸੰਧੀ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਲਾਲੀ ਰੂਪ) ਲਾਲ ਵਸਤ੍ਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਊਸ਼ਾ ਵੀ ਉਹੋ ਹੈ ਭਾਵ ਸਦਗੁਣੀ ਨਾਰੀ ਅੰਧੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਗੀ ਅਤੇ ਉਤਸਾਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। (ਅੰਤਰਿਕਸ਼ ਵਿਚ ਚਮਕਦੀ ਧੁਪ ਰੂਪ) ਚਿੱਟੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੀ ਵੀ ਉਹ ਹੈ ਅਤੇ (ਸ਼ਾਮ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪੀਲੀ ਧੁਪ ਰੂਪ) ਪੀਲੇ ਕਪੜੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਮ ਵੀ ਉਹੋ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਚਪਨ, ਜਵਾਨੀ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪੇ ਰੂਪ ਤਿੰਨਾਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਮ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਥੇ ਦੇਵੀ ਪੁਰਾਣ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੋਂ ਸਰਵਥਾ ਭਿੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਸਦਗੁਣੀ ਨਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵਨਾਵਾਂ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਦੇ ਸਰਵ-ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਤੋਂ ਰਤਾ ਵੀ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ, ਜਿਥੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਵੀ ਦੇ ਵਖ-ਵਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ-

ਕਹੂੰ ਦੇਵਬਾਨੀ ਕਹੂੰ ਸਾਰਦਾ ਭਵਾਨੀ
ਕਹੂੰ ਮੰਗਲਾ ਮ੍ਰਿੜਾਨੀ ਕਹੂੰ ਸਿਆਮ ਕਹੂੰ ਸੇਤ ਹੋ।

'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ, ਮਾਇਆ ਜਾਂ ਆਦਿ-ਸ਼ਕਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਹੀ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ। ਹਕੀਕਤਨ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵਖ-ਵਖ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਵਰਣਿਤ ਰੰਗੀ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਇਹ ਆਭਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਤੂੰ ਹੀ-ਤੂੰ ਹੀ' ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰੁਖ ਦੇ ਹੀ ਵਖ-ਵਖ ਸਰੂਪਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ

---

55. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਫ਼ਾ 1096

ਹਨ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦੀ ਸੱਤਾ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਿਆਪਕ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। 'ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ (ਉਕਤਿ-ਬਿਲਾਸ)' ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਦ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ-

ਆਦਿ ਅਪਾਰ ਅਲੇਖ ਅਨੰਤ ਅਕਾਲ ਅਭੇਖ ਅਲਖ ਅਨਾਸਾ।
ਕੈ ਸਿਵ ਸਕਤ ਦਏ ਸ੍ਰੁਤਿ ਚਾਰ ਰਜੋ ਤਮ ਸਤ ਤਿਹੂੰ ਪੁਰ ਬਾਸਾ।
ਦਿਉਸ ਨਿਸਾ ਸਸਿ ਸੂਰ ਕੇ ਦੀਪਕ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਰਚੀ ਪੰਚ ਤਤ ਪ੍ਰਕਾਸਾ।
ਬੈਰ ਬਢਾਇ ਲਰਾਇ ਸੁਰਾਸੁਰ ਆਪਹਿ ਦੇਖਤ ਬੈਠ ਤਮਾਸਾ। ੧।

ਅਰਥਾਤ (ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ) ਮੁੱਢ, ਪਾਰ-ਰਹਿਤ, ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਬੇਅੰਤ, ਕਾਲ-ਰਹਿਤ, ਭੇਖ-ਰਹਿਤ, ਨਾ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਨਾਸ਼-ਰਹਿਤ ਹੈ ; (ਜਿਸ ਨੇ) ਸ਼ਿਵ-ਸ਼ਕਤੀ, ਚਾਰ ਵੇਦ, ਰਜੋ-ਤਮੋ-ਸਤੋ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ; (ਜਿਸ ਨੇ) ਦਿਨ, ਰਾਤ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਰਗੇ ਦੀਪਕ (ਬਣਾਏ ਹਨ) ਅਤੇ ਪੰਜ ਤੱਤ੍ਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ; (ਜੋ) ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਵਿਚ ਵੈਰ ਵਧਾ ਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ) ਲੜਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਲਗ ਥਲਗ) ਬੈਠਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।[56]

ਦੋਹਰਾ

ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਤੁਮਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜੋ ਕਛ ਮੋ ਪਰਿ ਹੋਇ।
ਰਚੋ ਚੰਡਿਕਾ ਕੀ ਕਥਾ ਬਾਣੀ ਸੁਭ ਸਭ ਹੋਇ। ੨।
ਜੋਤਿ ਜਗਮਗੈ ਜਗਤ ਮੈ ਚੰਡ ਚਮੁੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ।
ਭੁਜ ਦੰਡਨ ਦੰਡਨਿ ਅਸੁਰ ਮੰਡਨ ਭੁਇ ਨਵ ਖੰਡ। ੩।

ਅਰਥਾਤ ਹੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਸਾਗਰ ! ਜੇ ਤੇਰੀ ਕੁਝ ਕ੍ਰਿਪਾ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਹੋਏ, (ਤਾਂ) ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਕਥਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਾਂ (ਅਤੇ) ਸਾਰੀ ਕਵਿਤਾ ('ਬਾਣੀ') ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਹੋ ਜਾਏ।੨। (ਜਿਸ ਦੀ) ਜੋਤਿ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਗਮਗਾ ਰਹੀ ਹੈ, (ਜੋ) ਚੰਡ ਅਤੇ ਮੁੰਡ (ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਬਹੁਤ) ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੈ, (ਜਿਸ ਦੀਆਂ) ਭੁਜਾਵਾਂ ਦੇ ਡੰਡੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਜੋ) ਧਰਤੀ ਦੇ ਨੌਂ ਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਸੁਸੱਜਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ}।

ਸ੍ਵੈਯਾ

ਤਾਰਨ ਲੋਕ ਉਧਾਰਨ ਭੂਮਹਿ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰਨ ਚੰਡਿ ਤੁਹੀ ਹੈ।
ਕਾਰਨ ਈਸ ਕਲਾ ਕਮਲਾ ਹਰਿ ਅਦ੍ਰਸੁਤਾ ਜਹ ਦੇਖੋ ਉਹੀ ਹੈ।
ਤਾਮਸਤਾ ਮਮਤਾ ਨਮਤਾ ਕਵਿਤਾ ਕਵਿ ਕੇ ਮਨ ਮਧਿ ਗੁਹੀ ਹੈ।
ਕੀਨੋ ਹੈ ਕੰਚਨ ਲੋਹ ਜਗਤ੍ਰ ਮੈ ਪਾਰਸ ਮੂਰਤਿ ਜਾਹਿ ਛੁਹੀ ਹੈ। ੪।

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਉੱਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘਾਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚੰਡ (ਸਰੂਪ ਵਾਲੀ) ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। (ਜਗਤ ਦੇ) ਕਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿਸ਼ਣੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲੱਛਮੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ ਪਾਰਬਤੀ ਜਿਥੇ ਵੇਖੋ ਉਹੀ ਹੈ। (ਤੂੰ ਹੀ) ਤਮੋ, ਰਜੋ ਅਤੇ ਸਤੋ ਤਿੰਨਾਂ

56. ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਜੀ ਦੇ ਟੀਕੇ ਤੋਂ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਗ਼ਲਤ ਅਰਥ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਨਾ ਆਰੋਪਿਤ ਕਰ ਸਕੇ।

ਗੁਣਾਂ (ਦੇ ਸਾਰ ਰੂਪ) ਕਵਿਤਾ ਕਵੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੂੰਦੀ ਹੈ। (ਜੂੰ) ਪਾਰਸ-ਮੂਰਤੀ (ਜਿਸ ਨੂੰ) ਜਗਤ ਵਿਚ ਛੋਹ ਗਈ, ਉਹ ਲੋਹੇ ਤੋਂ ਸੋਨਾ ਬਣ ਗਿਆ।

ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ-

ਖੰਡਾ ਪ੍ਰਥਮਿ ਮਨਾਇਕੈ ਜਿਨ ਸਭ ਸੈਸਾਰ ਉਪਾਇਆ।
ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ ਸਾਜਿ ਕੁਦਰਤਿ ਦਾ ਖੇਲੁ ਬਣਾਇਆ।
ਸਿੰਧੁ ਪਰਬਤ ਮੇਦਨੀ ਬਿਨੁ ਥੰਮਾ ਗਗਨ ਰਹਾਇਆ।
ਸਿਰਜੇ ਦਾਨੋ ਦੇਵਤੇ ਤਿਨ ਅੰਦਰਿ ਬਾਦੁ ਰਚਾਇਆ।
ਤੈ ਹੀ ਦੁਰਗਾ ਸਾਜਿਕੈ ਦੈਤਾ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਾਇਆ।
ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਬਲੁ ਰਾਮ ਲੈ ਨਾਲ ਬਾਣਾ ਰਾਵਣੁ ਘਾਇਆ।
ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਬਲੁ ਕ੍ਰਿਸਨ ਲੈ ਕੰਸ ਕੇਸੀ ਪਕੜਿ ਗਿਰਾਇਆ।
ਬਡੇ ਬਡੇ ਮੁਨਿ ਦੇਵਤੇ ਕਈ ਜੁਗ ਤਿਨੀ ਤਨ ਤਾਇਆ।
ਕਿਨੈ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨ ਪਾਇਆ। ੨।[37]

ਪਰਮ-ਸੱਤਾ ਨੇ (ਸਭ ਤੋਂ) ਪਹਿਲਾਂ ਖੜਗ (ਰੂਪੀ ਸ਼ਕਤੀ) ਨੂੰ ਸਿਰਜ ਕੇ (ਫਿਰ) ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ (ਫਿਰ) ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਖੇਡ ਰਚ ਕੇ ਬਣਾਈ। ਸਮੁੰਦਰ, ਪਰਬਤ ਅਤੇ ਧਰਤੀ (ਬਣਾਈ ਅਤੇ) ਬਿਨਾ ਥੰਮਾਂ ਦੇ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਸਥਿਤ (ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ)। (ਫਿਰ) ਦੈਂਤ ਅਤੇ ਦੇਵਤੇ ਸਿਰਜੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਵੈਰ-ਵਿਵਾਦ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਤੂੰ ਹੀ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਕੇ (ਉਸ ਤੋਂ) ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਵਾਇਆ। ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਹੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਬਾਣਾਂ ਨਾਲ ਰਾਵਣ ਦਾ ਵੱਧ ਕੀਤਾ। ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਹੀ ਬਲ ਲੈ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੇ ਕੰਸਨੂੰ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਕੜ ਕੇ (ਅਰਥਾਂਤਰ ਕੇਸੀ ਪਹਿਲਵਾਨ ਨੂੰ) ਡਿਗਾਇਆ ਸੀ। ਵਡਿਆਂ ਵਡਿਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਕਈ ਜੁਗਾਂ ਤਕ ਤਪਸਿਆ ਕੀਤੀ, (ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਦੀ ਰਾਸ-ਲੀਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ 'ਨਾਰੀ' ਦਾ ਉਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਸੀ। 'ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ' ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਥਾਵਾਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਲੀਲਾ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ 'ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਲਿਖਾਂਗਾ। ਰਾਸ-ਲੀਲਾ ਵਿਚ ਗੋਪੀਆਂ ਦਾ ਕਾਮੁਕ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦੇ ਰਿਵਾਇਤੀ ਪੌਰਾਣਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਾ ਅਟੁਟ ਅੰਗ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਕਵੀ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਵਰਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ' (ਭਾਵ ਨਾਰੀ-ਮਹਿਮਾ) ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ ਕਿ 'ਰਾਸ ਲੀਲਾ' ਵਿਚ ਗੋਪੀਆਂ ਦੀ ਕਾਮੁਕਤਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਆਵਸ਼ਕ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦਸਣਾ ਸੀ ਕਿ ਨਾਰੀ ਕੇਵਲ ਗੋਪੀਆਂ ਵਾਂਗ ਕਾਮੁਕ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕ ਦੇਵੀ ਰੂਪ ਇਕ ਸਦ-ਆਚਰਣ ਵਾਲੀ ਬਹਾਦਰ, ਭਗੌਤੀ ਵਾਂਗ ਤੇਜ਼ ਧਾਰ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦੇਵੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਵੀ ਉਸਤਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਵੀ

ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ 'ਤੁਹੀ-ਤੁਹੀ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਨਾਰੀ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਦੈਵੀ-ਜੋਤਿ ਦਾ ਹੀ ਅਵਤ੍ਰਣ ਦਰਸਾ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ 'ਦੇਵੀ ਉਸਤਤ' ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਪਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਭੇਦ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕਤਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ-

ਤੁਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮੀ ਬੈਸਨਵੀ ਸ੍ਰੀ ਭਵਾਨੀ। ਤੁਹੀ ਬਾਸਵੀ ਈਸਵਰੀ ਕਾਰਤਿਕਿਆਨੀ।
ਤੁਹੀ ਅੰਬਿਕਾ ਦੁਸਟਹਾ ਮੁੰਡਮਾਲੀ। ਤੁਹੀ ਕਸਟ ਹੰਤੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੈ ਕ੍ਰਿਪਾਲੀ। ੪੩੦।
ਤੁਮੀ ਬਰਾਹਨੀ ਹ੍ਵੈ ਹਿਰਨਾਛ ਮਾਰਿਯੋ। ਹਰੰਨਾਕਸੰ ਸਿੰਘਣੀ ਹ੍ਵੈ ਪਛਾਰਿਯੋ।
ਤੁਮੀ ਬਾਵਨੀ ਹ੍ਵੈ ਤਿਨੋ ਲੋਗ ਮਾਪੇ। ਤੁਮੀ ਦੇਵ ਦਾਨੋ ਕੀਏ ਜਛ ਥਾਪੇ। ੪੩੧।
ਤੁਮੀ ਰਾਮ ਹ੍ਵੈ ਕੈ ਦਸਾਗ੍ਰੀਵ ਖੰਡਿਯੋ। ਤੁਮੀ ਕ੍ਰਿਸਨ ਹ੍ਵੈ ਕੰਸ ਕੇਸੀ ਬਿਹੰਡਿਯੋ।
ਤੁਮੀ ਜਾਲਪਾ ਹੈ ਬਿੜਾਲਾਛ ਘਾਯੋ। ਤੁਮੀ ਸੁੰਭ ਨੈਸੁੰਭ ਦਾਨੋ ਖਪਾਯੋ। ੪੩੨।

ਦੋਹਰਾ

ਦਾਸ ਜਾਨ ਕਰਿ ਦਾਸ ਪਰਿ ਕੀਜੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਅਪਾਰ।
ਆਪ ਹਾਥ ਦੈ ਰਾਖ ਮੁਹਿ ਮਨ ਕ੍ਰਮ ਬਚਨ ਬਿਚਾਰਿ। ੪੩੩।

'ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਦੇ ਮੰਤ੍ਰੀ-ਭੂਪ ਸੰਵਾਦ ਵਿਚ ਉਲਿਖਿਤ ਬਹੁਤੇ ਚਰਿਤਰਾਂ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਦਾ ਕਾਮੁਕ ਚਿਤ੍ਰਣ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਾਮੁਕ ਕਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਚੰਡੀ ਚਰਿਤਰ' ਦੇਣ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਕਿ ਰਚਨਾ-ਕਰਤਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕ ਰੂਪ ਕਾਮੁਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਰੀ ਦਾ ਕਾਮੁਕ ਰੂਪ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਐਸ਼-ਪ੍ਰਸਤ ਵਿਲਾਸੀ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਅਤੇ ਧਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹੈ, ਜੋ ਜਗਤ ਵਿਚੋਂ ਸਮੂਹ ਪਾਪਾਂ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਹ ਸਮਾਜ, ਜੋ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੀਆਂ ਅੰਤਿਮ ਸਿਖਰਾਂ ਛੋਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਲਾਸੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਘਰ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀ ਦੀ ਵਲਗਣ ਵਿਚ ਘੇਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਮਾਜ ਉਸ ਦੀ ਅਸੀਮ ਸਮਰਥਾ ਨੂੰ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਵਲ ਮੋੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਤੀਖਣ ਬੁਧੀ ਅਤੇ ਅਸੀਮ ਸਮਰਥਾ ਘਰ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਦਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ, ਉਹ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀ ਵਿਚ ਘਿਰੀ ਹੋਈ ਵੀ ਬਿਨਾ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਪਕੜੇ ਰਾਜਿਆਂ, ਧਨਵਾਨਾਂ ਸਹਿਤ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਵਿਨਾਸ਼ ਇਹ ਦੋ ਰਾਹ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੁਰਖ ਸਮਾਜ ਨੇ ਇਕ ਚੁਣਨਾ ਹੈ। ਨਾਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਵਾਲਾ ਰਾਹ ਵਿਕਾਸਮੁਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸਮਾਨਤਾ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਦੁਆਰ ਹੈ। ਜੇ ਪੁਰਖ ਨੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਰਾਹ ਚੁਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸਾਰੂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲਾ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਜ਼ੁਲਮ, ਪਾਪ ਅਤੇ ਅਧਰਮ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਗੁਣੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ-ਕਾਰਜਾਂ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਰਖ ਕੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਇਸ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲਦਿਆਂ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਦਾ ਇਹਸਾਸ ਪੁਰਖ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਰਹੇਗੀ।

ਉਸ ਦੇ ਚਰਿਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਪੁਰੁਖ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਰੂਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਹੈ। ਜੇ ਪੁਰੁਖ ਸਮਾਜ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਰੀ ਦੀ ਬੌਧਿਕ ਚਤੁਰਤਾ ਹਰ ਅਸੰਭਵ ਕਰਮ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਸਮਰਥਾ ਨੂੰ ਉਹ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ? ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਅਦੁਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਦਾ ? ਆਪਣੀ ਅਦੁਤੀ ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਤੇ ਅਸੀਮ ਸਮਰਥਾ ਕਾਰਨ 'ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਲਾਲ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਧਰਮ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਚਬ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਕਤ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੇ ਜਬਰ ਤੋਂ ਪੀੜਿਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੈਸੇ ਬਲਹੀਣ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਭੈਅ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵੀ ਉਹੋ ਹੈ। ਉਸ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਨੰਦ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ, ਮਹਾਤਮਾ ਬੁਧ, ਮੱਛ ਅਤੇ ਕੱਛ ਅਵਤਾਰ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਿਆਂ 'ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ-

ਭਾਨ ਸੇ ਤੇਜ ਭਯਾਨਕ ਭੂਤਜ ਭੂਧਰ ਸੇ ਜਿਨ ਕੇ ਤਨ ਭਾਰੇ।
ਭਾਰੀ ਗੁਮਾਨ ਭਰੇ ਮਨ ਭੀਤਰ ਭਾਰ ਪਰੇ ਨਹਿ ਸੀ ਪਗ ਧਾਰੇ।
ਭਾਲਕ ਜਯੋ ਭਭਕੈ ਬਿਨੁ ਭੈਰਨ ਭੈਰਵ ਭੇਰਿ ਬਜਾਇ ਨਗਾਰੇ।
ਤੇ ਭਟ ਝੂਮਿ ਗਿਰੇ ਰਨ ਭੂਮਿ ਭਵਾਨੀ ਜੂ ਕੇ ਭਲਕਾਨ ਕੇ ਮਾਰੇ। ੧੮।

ਅਰਥਾਤ ਸੂਰਜ ਵਰਗੇ ਤੇਜ ਵਾਲੇ ਭਿਆਨਕ ਦੈਂਤ ('ਭੂਤਜ') ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਪਹਾੜਾਂ ਵਰਗੇ ਭਾਰੇ ਸਨ। ਜੋ ਮਨ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਗੁਮਾਨ ਨਾਲ ਇਤਨੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਧਰਦੇ ਸਨ। ਜੋ ਭਾਲੂਆਂ ਵਾਂਗ ਭਭਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਿਨਾ ਭੈ ਰਣ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਭਿਆਨਕ (ਮਾਰੂ) ਭੇਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨਗਾਰੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸੂਰਮੇ ਭਵਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਬਾਣਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਨਾਲ ਰਣ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਘੁਮੇਰੀ ਖਾ ਕੇ ਡਿਗ ਪਏ ਹਨ।

ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸਣਾ ਸੀ ਕਿ ਨਾਰੀ ਦੀ ਜੋ ਮਹਿਮਾ ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਧਰਮ ਜਾਂ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਸਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸਤ੍ਰੀ-ਪੁਰੁਖ ਦੀ ਸਮਤਾ ਦੇ ਮੁਖ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਪਵਿਤਰ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਾਰੀ ਚਿਤ੍ਰਣ ਅਭੂਤਪੂਰਵ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਯੁਧ-ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪੁਰੁਖਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰ ਵੀ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਵੀ ਨਾਰੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈ ਹੈ। 'ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ' ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਤੀ ਸੁੰਦਰ ਵਰਣਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। 'ਚਤਿਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਆਇਆ ਹੈ-

ਜੇਨ ਮਿਟੇ ਬਿਕਟੇ ਭਟ ਕਾਹੂ ਸੌ ਬਾਸਵ ਸੌ ਕਬਹੂੰ ਨ ਪਛੇਲੇ।
ਤੇ ਗਰਜੇ ਜਬ ਹੀ ਰਨ ਮੈ ਗਨ ਭਾਜਿ ਚਲੇ ਬਿਨੁ ਆਪੁ ਅਕੇਲੇ।
ਤੇ ਕੁਪਿ ਕਾਲਿ ਕਟੇ ਝਟ ਕੈ ਕਦਲੀ ਬਨ ਜ੍ਯੋ ਧਰਨੀ ਪਰ ਮੇਲੇ।
ਸ੍ਰੋਨ ਰੰਗੀਨ ਭਏ ਪਟ ਮਾਨਹੁ ਫਾਗੁ ਸਮੈ ਸਭ ਚਾਚਰਿ ਖੇਲੇ। ੨੯।

ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜੇ ਵਿਕਟ ਸੂਰਮੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਟੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇੰਦਰ ('ਬਾਸਵ') ਵਰਗੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਧਕ ਸਕੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਰਣ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਗਜੇ ਤਾਂ ਬਿਨਾ ਕਾਲੀ ਦੇਵੀ ਦੇ ਹੋਰ ਸਭ ਭਜ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲੀ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਨੇ ਕਲੰਕਿਤ ਰੂਪ ਦਿਤਾ ਹੈ) ਨੇ ਕ੍ਰੋਧਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਟ ਕੇ ਸੁਟ ਦਿ'ਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਕੇਲੇ ਦੇ ਬਨ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਉਤੇ (ਕਟ ਕੇ) ਵਿਛਾ

ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਬਸਤ੍ਰ ਲਹੂ ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਗਏ, ਮਾਨੋ ਹੋਲੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਭ ਗਿੱਧਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹੋਣ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੰਗ ਵਿਚ 'ਚੰਡੀ' ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੁਆਰਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਜੁਝਾਰੂ (ਭਾਵ ਉਸਾਰੂ) ਰੂਪ ਦਾ ਪਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

2. ਹਾਲਾਕਿ 'ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੰਗ ਵੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਬੋਧਿਕਤਾ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਸਥੂਲ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਮੰਨ ਕੇ ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅੰਗ ਉਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸੰਬੰਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਮੁਕ ਕਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਅਸ਼ਲੀਲ ਕਾਮੁਕ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਕਥਾਨਕ ਅਨੁਸਾਰ ਚਿਤ੍ਰਵਤੀ ਨਗਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਵਰਗ ਦੀ ਇਕ ਅਪਸਰਾ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਰਾਣੀ ਅਪਸਰਾ ਨੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਕਈ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਹ ਵਾਪਿਸ ਸਵਰਗ ਪਰਤ ਗਈ (ਜਾਂ ਕਹੀਏ ਕਿ ਉਹ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਈ)। ਰਾਜਾ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪਸਰਾ ਦੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਸੁੰਦਰ ਕੰਨਿਆ ਲਭਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਉੜੀਸਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਪੁਤਰੀ ਆਪਣੇ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਕਰ ਕੇ ਅਪਸਰਾ ਵਰਗੀ ਹੀ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਕੰਨਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉੜੀਸਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜੇ ਦੇ ਪੁਤਰ ਹਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਯੁਧ ਵਿਚ ਉੜੀਸਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਰਾਜੇ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਨਵੀਂ ਰਾਣੀ ਚਿਤ੍ਰਮਤੀ ਰਾਜੇ ਦੇ ਜਵਾਨ ਪੁਤਰ ਹਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਉਤੇ ਮੋਹਿਤ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਹਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਿਆ, ਪਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੁਪ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਹਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਉਹ ਚੁਪ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਹਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੁਪ ਰਹਿਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਹੀ, ਤਾਂ ਚਿਤ੍ਰਮਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਗਈ। ਰਾਣੀ ਨੇ ਹਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ "ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਰਸ ਅਤੇ ਕਾਮਦੇਵ ਵਾਂਗ ਉਪਮਾ ਰਹਿਤ ਸੋਹਣੇ ਹੋ। ਹੇ ਮਿੱਤਰ ! ਤੇਰੇ ਨੈਣ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ.... ਮੈਂ ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਡਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਮੇਰਾ (ਕਾਮੁਕ) ਸੰਗ ਕਰੋ"। ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਨੇ ਰਾਣੀ ਦਾ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਚਿਤ੍ਰਮਤੀ ਨੇ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ "ਤੇਰਾ ਪੁਤਰ ਬਹੁਤ ਦੁਸ਼ਟ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨੋਚ ਸੁਟਿਆ ਹੈ"। ਰੂਪ-ਜਾਲ ਵਿਚ ਉਲਝਿਆ ਰਾਜਾ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਪੜਤਾਲ ਦੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੁਣਾਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾਰੀ-ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਮ-ਸੰਬੰਧਿਤ, ਵਰਣਨ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਝ ਕਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪੁਰਸ਼-ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ

ਬਿਆਨ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆ ਕਾਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜੁਰਮਾਂ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹਨ। ਕਥਾਨਕ ਵਿਚੋਂ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਤਥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ-

1. ਰਾਜ-ਸੱਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣ ਤੇ ਸ਼ਾਸਕ ਵਰਗ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਖ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀਆਂ ਭੁਲ ਕੇ ਕਾਮ-ਸੁਖ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਲਾਸਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
2. ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਿਕ ਸੁਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਾਸਕ ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਯੁਧ ਵਿਚ ਧਕੇਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਨਤੀਜਤਨ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
3. ਕਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜੇ ਦਾ ਪੁਤਰ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਯੋਗ ਗਭਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਰਥਾਤ ਰਾਜਾ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਆਪ ਵਡੀ ਉਮਰ ਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੀ ਉਸ ਕੰਨਿਆ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਪੁਤਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਧਨ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਪੁਰੁਸ਼ ਅਜਿਹੇ ਅਜੋੜ ਕਾਮੁਕ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਕਦੇ ਸੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।
4. ਹਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚੁਪ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਜੋ ਚਰਚਾ ਆਈ ਹੈ, ਇਹ ਹਰ ਉਸ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਭਰੀ ਬੁਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗ ਕਾਮ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਹਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਯੁਧ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਖਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪੂਰਨ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸੁਧ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਾਮ-ਸੁਖ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਿਤ ਹੈ। ਹਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਉਤੇ ਇਸ ਦਾ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਣਾ ਅਨਿਵਾਰਯ ਸੀ। ਇਥੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਮ-ਅੰਧ ਹੋ ਕੇ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲੈਣ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
5. ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਚਰਣ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੁਰੁਸ਼ ਦਾ ਜਬਰ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਰਾਈ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰੁਸ਼ ਦੇ ਇਸੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਬਦਚਲਣੀ ਦੀਆਂ ਹੀ ਉਹ ਕਾਮੁਕ ਕਥਾਵਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਾਰੀ-ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੇ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਭ੍ਰਮ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਭਾਸਦੀ ਹੈ।
6. ਕਥਾ ਵਿਚ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਰਾਜ-ਧਰਮ ਨੂੰ ਚਿਤ੍ਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਮੁਖ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਭਟਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਮਝਦਾਰ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਸਮਝਾ-ਬੁਝਾ ਕੇ ਸਿਧੇ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਲੈ ਆਉਣ। ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਕੇ ਚਾਨਣ ਵਲ ਮੋੜ ਲੈ ਆਉਣ।
7. ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ-ਕਰਤਾ ਨੇ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਨੀਤੀ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਕਾਮੁਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਅਖਵਾਏ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਤਰਫ਼ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬੀਬੀਆਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨੇ-ਵਿਚਾਰਨੇ ਕੋਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਅੰਧ-ਮਤੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਦਗਤੀ ਵਾਸਤੇ ਅਧਿਕਾਰ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀ ਇਹ ਕਥਾਵਾਂ ਸੁਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨੀਤੀ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਸੁਣਾਉਣਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ, ਤੀਜਾ ਅਤੇ ਚੌਥਾ ਭਾਗ ਹਰ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਪੁਰਖ ਲਈ ਅਤਿ

ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਦੀਆਂ 401 ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਥਾਵਾਂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸੁਘੜ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਪਰਚਾਵੇ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਮਾਰਗ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸੁਣਾਈਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਥਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਖਿਪਤ ਵਿਵੇਚਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਅਰਥਾਤ ਤੀਜੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਪਤੀ ਬੁਢਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਜਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਕਾਮੁਕ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੰਤ੍ਰੀ ਦਸਦਾ ਹੈ-

ਹੋਤ ਤਰੁਨ ਕੇ ਤਰੁਨਿ ਬਸਿ ਬਿਰਧ ਤਰੁਨਿ ਬਸਿ ਹੋਇ।
ਇਹੈ ਰੀਤਿ ਸਭ ਜਗਤ ਕੀ ਜਾਨਤ ਹੈ ਸਭ ਕੋਇ। ੬।

ਅਰਥਾਤ ਜਵਾਨ ਦੇ ਵਸ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਰਧ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਵਸ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ, (ਇਸ ਨੂੰ) ਸਭ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਵੀ ਮਹਾਂਨੰਦ ਇਕ ਬੁਢਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਭਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਥ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੁਢਾਪਾ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਭਟਕਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਤਾਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਥਾਵਾਂ ਬੁਢੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਵਾਨ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਸੂਖਮ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰੇ ਬਿਨਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਥਾਵਾਂ ਦੇ ਰਚਇਤਾ ਨੂੰ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਕਹਿਣਾ ਦੁਰਭਾਗ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਕਥਾ ਵਿਚ ਭੇਖੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਵਿਕਾਰੀ ਮਨੋਵ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਹੈ, ਜੋ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਵਸਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਦਰਖ਼ਤ ਦੀ ਖੋੜ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪਾਖੰਡ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਂਵ ਨਗਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਭਜਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੌਥੀ ਕਥਾ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਿਖਾ ਕੇ ਹਰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਾਮ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਇਕਸਮਾਨ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਛੇਵੀਂ-ਸਤਵੀਂ ਕਥਾ ਵਿਚ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਸ਼ਿਕ ਜੋੜੇ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਣਾ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਠਵੀਂ ਕਥਾ ਵਿਚ ਵਿਭਚਾਰਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਪੁਤਰ ਅਤੇ ਪਤੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦੀ ਦਸੀ ਹੈ।

ਸੋਲਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਪਿਤ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਕਥਾ ਦਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਭਰਮ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕੰਢੇ ਰਾਜਾ ਸੁਖ ਪੂਰਵਕ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਵੇਸਵਾ ਛਜਿਆ ਪੈਸੇ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਈ। ਵੇਸਵਾ ਰਾਜੇ ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਦੂ-ਟੂਣੇ ਵੀ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਸਭ ਕੁਝ ਨਿਸਫਲ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਜੋਗੀ ਦੇ ਭੇਖ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿ ਕੋਈ ਮੰਤ੍ਰ ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਜਾਵੇ (ਅਰਥਾਤ ਅਜਿਹੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਭੇਦ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ), ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਛਜਿਆ ਰੂਪ ਜੋਗੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਸੱਦਿਆ। ਜੋਗੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਓ। ਧੂਪ, ਦੀਪ, ਚੌਲ, ਫੁਲ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਮੰਗਵਾਓ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਜੋਗੀ ਬਣੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰੂਪ ਪਲਟਣ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਰਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ

ਮੰਤ੍ਰ ਦੇਵਾਂਗੀ, ਪਰ ਨਾਰੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਭੋਗ ਕਰਾਂਗੀ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੰਤ੍ਰ-ਦਾਤਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਵਿਭਚਾਰਣ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਜੋ ਆਦਮੀ ਕਾਮ-ਆਤੁਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਭੋਗ-ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਸੁਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਭੋਗ ਕਰੋ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਚੋਰ-ਚੋਰ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਕੜਾ ਦੇਵਾਂਗੀ".... ਦਸਾਂ-ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਮਨ-ਬੰਛਿਤ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ"? ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਭੋਗ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਕਿਉਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰਾਂ ?" ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਚੋਰ-ਚੋਰ ਕਹਿ ਕੇ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ। ਫਿਰ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਾਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਬਰੜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਡਰਾ-ਧਮਕਾ ਕੇ ਕਾਮੁਕ ਸੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ। ਉਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਫੁਸਲਾ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਸਕੁਸ਼ਲ ਘਰ ਪਰਤ ਆਇਆ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਜੋਗੀ ਤੋਂ ਇਹੋ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਭੋਗ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ, ਕੇਵਲ ਵਾਸਨਾ ਅਤੇ ਧਨ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਲਕਸ਼ ਹੈ-

ਰੀਤਿ ਨ ਜਾਨਤ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀ ਪੈਸਨ ਕੀ ਪਰਤੀਤ।
ਬਿਛੂ ਬਿਸੀਅਰੁ ਬੇਸਯਾ ਕਹੋ ਕਵਨ ਕੇ ਮੀਤ। ੪੩।

ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਈ ਉਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਸਿਰ੍ਹਾਣੇ ਸੱਠ ਮੋਹਰਾਂ ਰਖ ਕੇ ਰਾਜਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਰਤ ਆਇਆ। ਘਰ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਕਿ "ਮੈਂ ਯਤਨ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਲ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਾਂਗਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸ ਗਿਆ ਹੈ"-

ਤਬੈ ਰਾਇ ਗ੍ਰਿਹ ਆਇ ਸੁ ਪ੍ਰਣ ਐਸੇ ਕਿਯੋ।
ਭਲੇ ਜਤਨ ਸੌ ਰਾਖਿ ਧਰਮ ਅਬ ਮੈ ਲਿਯੋ।
ਦੇਸ ਦੇਸ ਨਿਜੁ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾ ਬਿਖੇਰਿਹੌਂ।
ਹੋ ਆਨ ਤ੍ਰਿਯਾ ਕਹ ਬਹੁਰਿ ਨ ਕਬਹੂੰ ਹੇਰਿਹੌਂ। ੪੯।

ਦੋਹਰਾ

ਵਹੈ ਪ੍ਰਤਗ੍ਯਾ ਤਦਿਨ ਤੇ ਬ੍ਯਾਪਤ ਮੋ ਹਿਯ ਮਾਹਿ।
ਤਾ ਦਿਨ ਤੇ ਪਰ ਨਾਰਿ ਕੌ ਹੇਰਤ ਕਬਹੂੰ ਨਾਹਿ। ੫੦।

ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਇਸ ਕਥਾਨਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਕ ਕਥਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਨਗਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਦੀਆਂ ਕਈ ਦਲੀਲਾਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ-ਨਗਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਭਚਾਰਣ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ? ਪਰ ਕੀ ਅਜ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਵਿੱਤਰ ਲੋਕ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ? ਪ੍ਰਮੁਖ ਧਰਮ-ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਚੋਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਇਹ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾੜੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾ ਕੇਵਲ ਧਰਮ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਪਵਿਤਰ ਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਫਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਛਜਿਆ ਕੋਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਈ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਖਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ,

ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਕਾਮ-ਮੰਤ੍ਰ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਕਥਾਨਕ ਵਿਚ ਕਾਮੁਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਕਾਮ-ਅਧੀਨ ਜੋਗੀ ਦਾ ਵਸਤ੍ਰ ਧਾਰਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਜੋਗ ਦੇ ਤਿਆਗਵਾਦ ਦਾ ਅਸਲ ਚਿਹਰਾ ਪ੍ਰਜਾ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਉਚੇਰਾ ਯਤਨ ਹੈ। ਜੋਗੀ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਜੋ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਖਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਕਿਰਦਾਰ ਤਕ ਪੁਜਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਕਾਮੁਕ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ-

ਰਾਇ ਤਬੈ ਚਿਤ ਭੀਤਰ ਕਿਯਾ ਬਿਚਾਰ ਹੈ।
ਯਾਹਿ ਨ ਭਜਿਹੌ ਆਜੁ ਮੰਤ੍ਰ ਕਾ ਸਾਰ ਹੈ।

ਛਜਿਆ ਨੂੰ ਸੱਠ ਮੋਹਰਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਹਨ। ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਥਾ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਔਰਤ ਧਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਕਾਮ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਵੇਸ਼ਵਾ-ਵ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਮੁਖ ਕਾਰਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਰਥਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੱਠ ਮੋਹਰਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਮੰਦਹਾਲੀ ਕਾਰਨ ਕਾਮ ਵਿਚ ਡੁਬੀਆਂ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਤਰੀਆਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਦ-ਆਚਰਣ ਵਾਲਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ। ਪਰਮ ਵਿਵੇਕੀ ਰਚਨਾਕਾਰ ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਇਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਮਾਨ-ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦਾਅ ਤੇ ਲਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਪੁਰੁਸ਼ ਨੂੰ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਵਿਵੇਕ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਚਰਿਤ੍ਰ-ਕਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਿਕਟ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਾਮੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਿਯ-ਜਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਿਚਕਚਾਉਂਦੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਨਾਇਕ ਇਕ ਕਾਮ-ਅੰਧ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਸਰੀਰਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਤਾਂ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਉਤੇ ਅਸੀਮ ਤਰਸ ਦਾ ਭਾਵ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ-

ਤਬੈ ਰਾਇ ਗ੍ਰਿਹ ਆਇ ਸੁ ਪ੍ਰਣ ਐਸੇ ਕਿਯੋ।
ਭਲੇ ਜਤਨ ਸੌ ਰਾਖਿ ਧਰਮ ਅਬ ਮੈ ਲਿਯੋ।
ਦੇਸ ਦੇਸ ਨਿਜੁ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾ ਬਿਖੇਰਿਹੌ।
ਹੋ ਆਨ ਤ੍ਰਿਯਾ ਕਹ ਬਹੁਰਿ ਨ ਕਬਹੂੰ ਹੇਰਿਹੌ। ੪੯।

ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਪਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਚਨਾ-ਕਰਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੱਸ ਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਰੁਧ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਛਜਿਆ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਵਾਕ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ-

ਕਾਮਾਤੁਰ ਹ੍ਵੈ ਜੋ ਤਰੁਨਿ ਆਵਤ ਪਿਯ ਕੇ ਪਾਸ।
ਮਹਾ ਨਰਕ ਸੋ ਡਾਰਿਯਤ ਦੈ ਜੋ ਜਾਨ ਨਿਰਾਸ। ੨੩।
ਤਨ ਅਨੰਗ ਜਾ ਕੇ ਜਗੈ ਤਾਹਿ ਨ ਦੈ ਰਤਿ ਦਾਨ।
ਤਵਨ ਪੁਰਖ ਕੋ ਡਾਰਿਯਤ ਜਹਾ ਨਰਕ ਕੀ ਖਾਨਿ। ੨੪।

ਇਕੀਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਕਥਾ ਛਜਿਆ ਵਾਲੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਥਾ ਦੇ ਸਤਾਈਵੇਂ ਪਦ ਵਿਚ ਉਸ

ਧਨਵਾਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਨੂਪ ਕੌਰ (ਜਾਂ ਅਨੂਪ ਕੌਰ) ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਧਨ ਦਾ ਲੋਭ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਅਜਿਹਾ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਜੋ ਮੰਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਨੂਪ ਕੌਰ, ਫੁਲ, ਪਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸਾਮਗਰੀ ਛਜਿਆ ਨੇ ਮੰਗਵਾਈ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੰਤ੍ਰ-ਮੰਤ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਕਾਮੁਕ ਸਥਿਤੀ ਦੱਸ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੇ ਭੋਗ ਵਾਸਤੇ ਤਰਲੇ ਕਰਨ ਲਗ ਪਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਤੇਰਾ ਕਿਹਾ ਮੰਨ ਕੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਤਿਆਗ ਦੇਵਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾ- ਨਰਕ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਡੁਬਾਂ ? ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਹਿਣ ਲਗੀ-

ਕਾਮਾਤੁਰ ਹ੍ਵੈ ਜੋ ਤ੍ਰਿਯਾ ਆਵਤ ਨਰ ਕੇ ਪਾਸ।
ਮਹਾ ਨਰਕ ਸੋ ਡਾਰਿਯੈ ਦੈ ਜੋ ਜਾਨ ਨਿਰਾਸ। ੧੮।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ "ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੇਰੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈਂ, ਮੇਰੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੀ ਹੈਂ, ਫਿਰ ਆਪਣੇ (ਪੂਜਯ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਤੇ ਹੀ) ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਉਸ ਨਾਲ ਕਾਮ-ਕੇਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਲੱਜਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਪਾਇ ਪਰਤ ਮੋਰੋ ਸਦਾ ਪੂਜ ਕਹਤ ਹੈ ਮੋਹਿ।
ਤਾ ਸੋ ਰੀਝ ਰਮ੍ਯੋ ਚਹਤ ਲਾਜ ਨ ਆਵਤ ਤੋਹਿ। ੧੯।

ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿਖ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਬੰਧ ਦਰਸਾਉਣ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਿਖ ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਬਣ ਕੇ ਵਿਕਾਰ ਦੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਉਤਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਂਹੋਂ ਪਕੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਖਿਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਗੁਰੂ-ਸਿਖ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾਮ ਵਿਚ ਡੁਬਦੀ ਜਾ ਰਹੀ, ਆਪਣੀ ਸੇਵਿਕਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਸਿਖ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਲਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਕਾਮ-ਗ੍ਰਸਤ ਵਿਅਕਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਅਤੇ ਕਥਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਾਮਾਤੁਰਤਾ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਸ ਰੁਚੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਛਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ "ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਰਾਧਾ ਵਰਗੀਆਂ ਗੋਪੀਆਂ ਨਾਲ ਕਾਮ-ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪੂਜਯ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਨਰਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਪੁਰਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵੀ ਉਸੇ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪ-ਕਰਮ ਕਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ"-

ਕ੍ਰਿਸਨ ਪੂਜ ਜਗ ਕੇ ਭਏ ਕੀਨੀ ਰਾਸਿ ਬਨਾਇ।
ਭੋਗ ਰਾਧਿਕਾ ਸੋ ਕਰੇ ਪਰੇ ਨਰਕ ਨਹਿ ਜਾਇ। ੨੦।
ਪੰਚ ਤਤ ਲੈ ਬ੍ਰਹਮ ਕਰ ਕੀਨੀ ਨਰ ਕੀ ਦੇਹ।
ਕੀਯਾ ਆਪ ਹੀ ਤਿਨ ਬਿਖੈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖ ਸਨੇਹ। ੨੧।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾਮ-ਗ੍ਰਸੀ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਨੂੰ ਇਹੋ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੁਸ਼-ਕਰਮ ਕਰ ਕੇ ਨੀਚਤਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ[58]-

---

58. ਪਾਠਕ ਜਨ ਆਪ ਪਰਖ ਕਰ ਲੈਣ ਕਿ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾਮੁਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾਵਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਕਾਮ ਦਾ ਜਾਲ ਕਟਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਥਮ ਛਤ੍ਰਿ ਕੇ ਧਾਮ ਦਿਯੋ ਬਿਧਿ ਜਨਮ ਹਮਾਰੋ।
ਬਹੁਰਿ ਜਗਤ ਕੇ ਬੀਚ ਕਿਯੋ ਕੁਲ ਅਧਿਕ ਉਜਿਯਾਰੋ।
ਬਹੁਰਿ ਸਭਨ ਮੈ ਬੈਠਿ ਆਪੁ ਕੋ ਪੂਜ ਕਹਾਊ।
ਹੋ ਰਮੋ ਤੁਹਾਰੇ ਸਾਥ ਨੀਚ ਕੁਲ ਜਨਮਹਿ ਪਾਊ। ੩੨।

ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਾਮੁਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਪਵਿੱਤਰ ਬਚਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਾਮ-ਜਨਿਤ ਭਿਆਨਕ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਹਾ-ਮੰਤ੍ਰ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ-

ਸੁਧਿ ਜਬ ਤੇ ਹਮ ਧਰੀ ਬਚਨ ਗੁਰ ਦਏ ਹਮਾਰੇ।
ਪੂਤ ਇਹੈ ਪ੍ਰਨ ਤੋਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਜਬ ਲਗ ਘਟ ਥਾਰੇ।
ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਕੇ ਸਾਥ ਨੇਹੁ ਤੁਮ ਨਿਤ ਬਢੈਯਹੁ।
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੀ ਸੇਜ ਭੂਲਿ ਸੁਪਨੇ ਹੂੰ ਨ ਜੈਯਹੁ। ੫੧।

(ਰਾਜੇ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।) ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲੀ ਹੈ, (ਤਦੋਂ ਤੋਂ) ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੇ ਪੁੱਤਰ! ਤੇਰੀ ਇਹੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਤੇਰੇ ਸ਼ਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਹਨ, (ਤਦ ਤਕ) ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਨਿਤ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਰਹਿ ਅਤੇ ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸੇਜ ਉਤੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਨ ਜਾਈਂ।

ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਭਜੇ ਸਹਸ ਬਾਸਵ ਭਗ ਪਾਏ।
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਭਜੇ ਚੰਦ੍ਰ ਕਾਲੰਕ ਲਗਾਏ।
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਹੇਤ ਸੀਸ ਦਸ ਸੀਸ ਗਵਾਯੋ।
ਹੋ ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਹੇਤ ਕਟਕ ਕਵਰਨ ਕੌ ਘਾਯੋ। ੫੨।

(ਕਿਉਂਕਿ) ਪਰ ਨਾਰੀ ਦੇ ਸੰਯੋਗ ਕਾਰਨ ਇੰਦਰ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਭਗ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਪਰਾਈ ਨਾਰੀ ਦੇ ਸੰਯੋਗ ਕਾਰਨ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨੂੰ ਕਲੰਕ ਲਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ-ਨਾਰੀ ਕਾਰਨ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਗਵਾਉਣੇ ਪਏ। (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਪਰ ਨਾਰੀ ਲਈ ਕੌਰਵਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰੀ ਗਈ ਸੀ।

ਪਰ ਨਾਰੀ ਸੌ ਨੇਹੁ ਛੁਰੀ ਪੈਨੀ ਕਰਿ ਜਾਨਹੁ।
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਭਜੇ ਕਾਲ ਬ੍ਯਾਪਯੋ ਤਨ ਮਾਨਹੁ।
ਅਧਿਕ ਹਰੀਫੀ ਜਾਨਿ ਭੋਗ ਪਰ ਤ੍ਰਿਯ ਜੋ ਕਰਹੀ।
ਹੋ ਅੰਤ ਸ੍ਵਾਨ ਕੀ ਮ੍ਰਿਤੁ ਹਾਥ ਲੇਂਡੀ ਕੇ ਮਰਹੀ। ੫੩।

ਪਰ ਨਾਰੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰੇਮ ਤਿਖੀ ਛੁਰੀ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸਮਝੋ। ਪਰ ਨਾਰੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਸੰਯੋਗ ਨੂੰ ਸ਼ਰੀਰ ਵਿਚ ਵਿਆਪੀ ਮੌਤ ਸਮਝੋ। ਜੋ ਪਰ ਨਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮੱਕਾਰ ('ਹਰੀਫ਼ੀ') ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ) ਅੰਤ ਵਿਚ ਚੰਡਾਲ ('ਲੇਂਡੀ') ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਮੌਤ ਮਰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਲ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ ਦੇਸ ਦੇਸਨ ਤ੍ਰਿਯ ਆਵਹਿ।
ਮਨ ਬਾਛਤ ਬਰ ਮਾਗਿ ਜਾਨਿ ਗੁਰ ਸੀਸ ਝੁਕਾਵਹਿ।
ਸਿਖ੍ਯ ਪੁਤ੍ਰ ਤ੍ਰਿਯ ਸੁਤਾ ਜਾਨਿ ਅਪਨੇ ਚਿਤ ਧਰਿਯੈ।
ਹੋ ਕਹੁ ਸੁੰਦਰਿ ਤਿਹ ਸਾਥ ਗਵਨ ਕੈਸੇ ਕਰਿ ਕਰਿਯੈ। ੫੪।

ਹੇ ਬਾਲਾ ! ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਦੇਸ ਦੇਸਾਂਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਰੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨ ਬਾਂਛਿਤ ਵ ਮੰਗ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦੇ ਹੋਇਆਂ ਸੀਸ ਝੁਕਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। (ਮੈਂ) ਆਪਣੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ) ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਧੀਆਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਹੇ ਸੁੰਦਰੀ ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਮਣ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ?

ਦਿਜਨ ਦੀਜਿਯਹੁ ਦਾਨ ਦੁਜਨ ਕਹ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਦਿਖੈਯਹੁ।
ਸੁਖੀ ਰਾਖਿਯਹੁ ਸਾਧ ਸਤ੍ਰੁ ਸਿਰ ਖੜਗ ਬਜੈਯਹੁ।
ਲੋਕ ਲਾਜ ਕਉ ਛਾਡਿ ਕਛੂ ਕਾਰਜ ਨਹਿ ਕਰਿਯਹੁ।
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੀ ਸੇਜ ਪਾਵ ਸੁਪਨੇ ਹੂੰ ਨ ਧਰਿਯਹੁ।
ਗੁਰ ਜਬ ਤੇ ਮੁਹਿ ਕਹਿਯੋ ਇਹੈ ਪ੍ਰਨ ਲਯੋ ਸੁ ਧਾਰੀ।
ਹੇ ਪਰ ਧਨ ਪਾਹਨ ਤੁਲਿ ਤ੍ਰਿਯਾ ਪਰ ਮਾਤ ਹਮਾਰੀ।੫੮।

ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ[59] (ਅਰਥਾਤ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਪੁਰਖਾਂ) ਨੂੰ ਦਾਨ ਦਿਓ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਘੂਰ ਕੇ ਰਖੋ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਰਖੋ ਅਤੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ (ਸਦਾ) ਤਲਵਾਰ ਵਜਾਉਂਦੇ ਰਹੋ। ਲੋ ਲਾਜ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨ ਕਰੋ। ਪਰ ਨਾਰੀ ਦੀ ਸੇਜ ਉਤੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਪੈਰ ਨ ਰਖੋ ਜਦੋਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ, (ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ) ਇਹੀ ਪ੍ਰਣ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਪੱਥਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਾਈ ਔਰਤ ਮਾਤਾ ਵਰਗੀ ਹੈ।

ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾ ਸਰੀਰਿਕ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਚਤੁਰਤਾ ਨਾਲ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਸ ਵਿਛ-ਜਾਲ ਨੂੰ ਭੇਦ ਆਏ, ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਵੀ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਆਪ ਵਿਵਹਾਰ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਇਥੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤਿ ਮਾਰਮਿਕ ਮੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਕਦੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਿਚ ਹੋਏ ਵਿਵਹਾਰ ਕਾਰਨ ਉਸ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਨਮਾਨ-ਯੋਗ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਟਕੇ ਛਿਮਾ ਰਕਮ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ-

ਛਿਮਾ ਕਰਹੁ ਅਬ ਤ੍ਰਿਯ ਹਮੈ ਬਹੁਰਿ ਨ ਕਰਿਯਹੁ ਰਾਧਿ।
ਬੀਸ ਸਹੰਸ ਟਕਾ ਤਿਸੈ ਦਈ ਛਿਮਾਹੀ ਬਾਧਿ।੧੨।੧।

ਅਜਿਹੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਆਰਥਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਦਾ ਜੋ ਪ੍ਰਕਰਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਧਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੁਰਾਚਾਰ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਦ-ਆਚਰਣ ਦੀ

---

59. ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦੇ ਟੀਕੇ ਵਿਚੋਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਆਲੋਚਕ ਜਨ 'ਦਿਜਨ' ਦਾ ਮੂਲ-ਭਾਵ ਨਾ ਸਮਝ ਕੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। 'ਦ੍ਵਿਜ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਦੋ ਵਾਰ ਜਨਮਿਆ ਹੋਇਆ ਇਨਸਾਨ। ਇਕ ਵਾਰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਜਨਮਿਆ ਅਰਥਾਤ ਧਾਰਮਿਕ ਮਰਯਾਦਾ ਦ ਪਰਿਪਾਲਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ। ਹਰ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਧਰਮ ਦੀ ਦੀਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦ੍ਵਿਜ ਹੈ। ਸੋ 'ਦਿਜ' ਦਾ ਅਰਥ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ

ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਕੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਰਚਦੇ ਸਨ, ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਵਸੇਬੇ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ 'ਗਾਢਹੁ ਪੁਤ੍ਰੀ ਰਾਜਕੁਆਰਿ। ਨਾਮੁ ਭਣੋ ਸਚੁ ਦੋਤਿ ਸਵਾਰਿ।' ਵਾਲਾ ਲਕਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਪੰਜੀਹਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਬ੍ਰਿਧ ਹੈ। ਉਹ ਵੰਸ਼ਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਅਸਮਰਥ ਹੈ। ਨੀਤੀ-ਕੁਸ਼ਲ ਰਾਣੀ ਰਾਜ-ਘਰਾਣੇ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਾਸਤੇ ਪਰ-ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਸੰਯੋਗ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਵੀ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਿਭਚਾਰਣ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਬੁਢਾ ਰਾਜਾ ਵਿਭਚਾਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਤਾਈਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀ ਰਾਣੀ ਵੀ ਰਾਜੇ ਦੇ ਬ੍ਰਿਧ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸੰਤਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਸਦ-ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਤਿਆਗਦੀ ਹੈ। ਅਠਾਈਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਗੁਜਰ ਔਰਤ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਬਹੁਤ ਕੁਰੂਪ ਹੈ। ਤੀਹਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਕਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਪਤਨੀ ਇਕ ਨਟ ਉਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਤੀਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬੁਧੀਮਾਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਰਸਮੰਜਰੀ ਚੋਰਾਂ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਨੰਜਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਆਨੰਦਪੁਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਨੰਦ ਮਤੀ ਨੈਣ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਪਤੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਰ-ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਰਮੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ-

ਤਾ ਕੇ ਧਾਮ ਬਹੁਤ ਜਨ ਆਵੈ। ਨਿਸ ਦਿਨ ਤਾ ਸੋ ਭੋਗ ਕਮਾਵੈ।
ਸੋ ਜੜ ਪਰਾ ਹਮਾਰੇ ਰਹਈ। ਤਾ ਕੋ ਕਛੂ ਨ ਮੁਖ ਤੇ ਕਹਈ। ੨।

ਇਸ ਕਥਾ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਸਾਰਾ-ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਧਰਮ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਜੀਵਨ ਦੇ ਫ਼ਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਕੇ ਸਫਲ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਨਾ ਕਰ ਕੇ ਧਰਮ-ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਜਾ ਡੇਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਢੁਕਵੀਂ ਨਸੀਹਤ ਹੈ। ਅਸੀਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀ ਕਥਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਕ ਜੋਗੀ ਦੀਆਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਰਾਜਾ ਜੋਗੀ ਬਣਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਸੁਝਵਾਨ ਪਤਨੀ ਨੇ ਬੁਧੀਮਾਨਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਝਾਇਆ-

ਜੋ ਨ੍ਰਿਪ ਨ੍ਯਾਇ ਕਰੈ ਨਹੀ ਬੋਲਤ ਝੂਠ ਬਨਾਇ।
ਰਾਜ ਤ੍ਯਾਗ ਤਪਸ੍ਯਾ ਕਰੈ ਪਰੈ ਨਰਕ ਮਹਿ ਜਾਇ। ੯੧।

ਨੀਤੀ-ਕੁਸ਼ਲ ਰਾਣੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਰਾਹੀਂ ਤਿਆਗਵਾਦ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਰਾਜ-ਯੋਗ ਦੇ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਲੈ ਆਂਦਾ-

ਮਹਾਰਾਜ ਜੈਸੀ ਸੁਨਿ ਬਾਨੀ। ਚਿਤ ਕੈ ਬਿਖੈ ਸਾਚ ਕਰਿ ਮਾਨੀ।
ਦਿਨ ਕੌ ਰਾਜੁ ਆਪਨੌ ਕਰਿਹੌਂ। ਪਰੇ ਰਾਤ੍ਰਿ ਕੇ ਰਾਮ ਸੰਭਰਿਹੌਂ। ੯੬।

ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਦੀ ਅਸੀਮ ਅਤੇ ਉਸਾਰੂ ਬੌਧਿਕਤਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਕ ਸੌ ਉਨੀਵਾਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਥਾ ਤਿਰਹੁਤ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜੰਤ੍ਰ ਕਲਾ, ਮੰਤ੍ਰ ਕਲਾ, ਤੰਤ੍ਰ ਕਲਾ, ਰੁਦ੍ਰ ਕਲਾ ਅਤੇ ਸੰਬਰਾਤ੍ਰਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ 'ਤਿਰਹੁਤ' ਸ਼ਬਦ 'ਤ੍ਰਿਪੁਰ+ਹਤ' ਦਾ ਵਿਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਸ਼ਿਵ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਸੰਬਰਾਤ੍ਰਿ ਸ਼ਿਵ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰੁਦ੍ਰ ਕਲਾ 'ਰੁਦ੍ਰ-ਸ਼ਿਵ' ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਥਾ ਹਕੀਕਤਨ ਸ਼ਿਵ ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ ਜੰਤ੍ਰ-ਮੰਤ੍ਰ-ਤੰਤ੍ਰ ਆਧਾਰਿਤ ਸਾਧਨਾ-ਮਾਰਗਾਂ

ਦਾ ਨਿਖੇਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਸ਼ਲੀਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰਿਤ ਗੰਦਗੀ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਈ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸ਼ਕਤ ਆਦਿ ਮਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਖੇਧ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤ-ਪੰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਯੁਕਤੀ-ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਸ਼ਿਵ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਉਸੇ ਦਾ ਕ੍ਰੋਧ ਅਸੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਮੂਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

266ਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਅਸ਼ਲੀਲ ਤਸਵੀਰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਿਠਾਉਣ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਲੰਬਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੁਤ-ਪੂਜਾ ਛਡ ਕੇ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਰਨਾ-ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਲੋਂ ਆਉਣਾ ਨਾਰੀ ਦੇ ਅਤਿ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਮਨ ਦਾ ਪਰਿਚਾਇਕ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਧਰਮ ਵਿਰੁਧ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਬੌਧਿਕ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਇਹ ਇਕ ਅਭੂਤਪੂਰਵ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਤੇ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਸਮ੍ਰਤਿ ਸੈਨ (ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਇਕ-ਨਾਇਕਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਅਤੇ ਕਥਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਨਿਯੋਜਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ) ਰਾਜਾ ਦੀ ਇਕ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਪੁਤਰੀ ਰਨਖੰਭ ਕਲਾ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸੂਰਵੀਰ ਪੁਤਰ ਸਾਰਦੂਲ ਧੁਜ, ਨਾਹਰ ਧੁਜ, ਸਿੰਘ ਕੇਤੁ ਅਤੇ ਹਰਿ ਕੇਤੁ ਸਨ। ਰਾਜਾ ਨੇ ਪੁਤਰਾਂ ਅਤੇ ਪੁਤਰੀ ਨੂੰ ਵਿਦਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਧਨ ਦੇ ਕੇ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਵਿਆਕਰਨ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂਗ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਇਕ ਪ੍ਰਬਲ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕੋਲ ਗਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਪੱਥਰ ਅਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਉਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, ਹੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ! ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਪੱਥਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈਂ, ਇਹ ਭਗਵਾਨ ਹੈ। ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਨੇ ਜੁ ਕੁਝ ਕਿਹਾ, ਪਾਠਕ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਚਰਿਤਰਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਹ ਇਕ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਤਿ ਪ੍ਰੇਰਨਾਦਾਇਕ ਅੰਗ ਹੈ-

ਤਾਹਿ ਪਛਾਨਤ ਹੈ ਨ ਮਹਾ ਜੜ ਜਾ ਕੋ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤਿਹੂੰ ਪੁਰ ਮਾਹੀ।
ਪੂਜਤ ਹੈ ਪ੍ਰਭੁ ਕੈ ਤਿਸ ਕੌ ਜਿਨ ਕੇ ਪਰਸੇ ਪਰਲੋਕ ਪਰਾਹੀ।
ਪਾਪ ਕਰੋ ਪਰਮਾਰਥ ਕੈ ਜਿਹ ਪਾਪਨ ਤੇ ਅਤਿ ਪਾਪ ਲਜਾਹੀ।
ਪਾਇ ਪਰੋ ਪਰਮੇਸੁਰ ਕੇ ਪਸੁ ਪਾਹਨ ਮੈ ਪਰਮੇਸੁਰ ਨਾਹੀ। ੧੨।

ਹੇ ਮਹਾ ਮੂਰਖ ! ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ (ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ) ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਕਰ ਕੇ ਪੂਜਦਾ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੂਜਣ ਨਾਲ ਪਰਲੋਕ (ਹੋਰ ਵੀ) ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਰਥ ਲਈ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਾਪ ਵੀ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਮੂਰਖ ! ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈ, ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜੀਵਨ ਮੈ ਜਲ ਮੈ ਥਲ ਮੈ ਸਭ ਭੂਧਰ ਮੈ ਸਭ ਭੂਧਰ ਮਾਹੀ।
ਸੂਰਜ ਮੈ ਸਸਿ ਮੈ ਨਭ ਮੈ ਜਹ ਢੂੰਢੋ ਤਹਾ ਚਿਤ ਲਾਇ ਤਹਾ ਹੀ।

ਪਾਵਕ ਮੈ ਅਰੁ ਪੌਨ ਹੂੰ ਮੈ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤਲ ਮੈ ਸੁ ਕਹਾ ਨਹਿ ਜਾਹੀ।
ਬ੍ਯਾਪਕ ਹੈ ਸਭ ਹੀ ਕੇ ਬਿਖੈ ਕਛੁ ਪਾਹਨ ਮੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨਾਹੀ। ੧੩।

(ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ, ਜਲ ਵਿਚ, ਥਲ ਵਿਚ, ਸਭ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਰਾਜਿਆਂ ਵਿਚ, ਸੂਰਜ ਵਿਚ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਿਚ, ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਵੇਖੋ, ਉਥੇ ਚਿਤ ਟਿਕਾਉਣ ਨਾਲ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ)। ਅਗਨੀ ਵਿਚ, ਪੌਣ ਵਿਚ, ਧਰਤੀ ਉਤੇ, (ਅਤੇ ਉਹ) ਕਿਹੜੀ ਥਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਉਹ) ਸਭ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਬਸ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕਾਗਜ ਦੀਪ ਸਭੈ ਕਰਿ ਕੈ ਅਰੁ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰਨ ਕੀ ਮਸੁ ਕੈਯੈ।
ਕਾਟਿ ਬਨਾਸਪਤੀ ਸਿਗਰੀ ਲਿਖਬੇ ਹੂੰ ਕੌ ਲੇਖਨਿ ਕਾਜ ਬਨੈਯੈ।
ਸਾਰਸ੍ਵਤੀ ਬਕਤਾ ਕਰਿ ਕੈ ਸਭ ਜੀਵਨ ਤੇ ਜੁਗ ਸਾਠਿ ਲਿਖੈਯੈ।
ਜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਯੁਤ ਹੈ ਨਹਿ ਕੈਸੇ ਹੂੰ ਸੋ ਜੜ ਪਾਹਨ ਮੌ ਠਹਰੈਯੈ।੧੪।

ਸਾਰੇ ਦੀਪਾਂ (ਟਾਪੂਆਂ) ਨੂੰ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਅਤੇ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਕਰ ਲਈਏ। ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ ਨੂੰ ਕਟ ਕੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਲਮਾਂ ਬਣਾ ਲਈਏ। ਸਰਸਵਤੀ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਸਠ ਯੁਗਾਂ ਤਕ ਲਿਖਵਾਇਆ ਜਾਏ (ਤਦ ਵੀ) ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਹੇ ਮੂਰਖ! ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ।

ਏ ਜਨ ਭੇਵ ਨ ਹਰਿ ਕੋ ਪਾਵੈ। ਪਾਹਨ ਮੈ ਹਰਿ ਕੌ ਠਹਰਾਵੈ।
ਜਿਹ ਕਿਹ ਬਿਧਿ ਲੋਗਨ ਭਰਮਾਹੀ। ਗ੍ਰਿਹ ਕੋ ਦਰਬੁ ਲੂਟਿ ਲੈ ਜਾਹੀ। ੧੫।

ਜੋ ਪੱਥਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਥਿਤ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ। (ਉਹ) ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਧਨ ਲੁਟ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਗ ਮੈ ਆਪੁ ਕਹਾਵਈ ਪੰਡਿਤ ਸੁਘਰ ਸੁਚੇਤ।
ਪਾਹਨ ਕੀ ਪੂਜਾ ਕਰੈ ਯਾ ਤੇ ਲਗਤ ਅਚੇਤ। ੧੬।

ਜਗਤ ਵਿਚ (ਤੂੰ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨ, ਸੁਘੜ ਅਤੇ ਸਚੇਤ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ ਮੂਰਖ ਲਗਦਾ ਹੈਂ।

ਚਿਤ ਭੀਤਰ ਆਸਾ ਧਨ ਧਾਰੈ। ਸਿਵ ਸਿਵ ਸਿਵ ਮੁਖ ਤੇ ਉਚਾਰੈ।
ਅਧਿਕ ਡਿੰਭ ਕਰਿ ਜਗਿ ਦਿਖਾਵੈ। ਦ੍ਵਾਰ ਦ੍ਵਾਰ ਮਾਗਤ ਨ ਲਜਾਵੈ। ੧੭।

(ਤੂੰ) ਮਨ ਵਿਚ (ਧਨ ਆਦਿ ਦੀ) ਲਾਲਸਾ ਰਖਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਮੂੰਹੋਂ 'ਸ਼ਿਵ ਸ਼ਿਵ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਬਹੁਤ ਪਾਖੰਡ ਕਰ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਦੁਆਰ ਦੁਆਰ ਉਤੇ ਮੰਗਦੇ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ।

ਨਾਕ ਮੂੰਦਿ ਕਰਿ ਚਾਰਿ ਘਰੀ ਠਾਢੇ ਰਹੈ।
ਸਿਵ ਸਿਵ ਸਿਵ ਹ੍ਵੈ ਏਕ ਚਰਨ ਇਸਥਿਤ ਕਹੈ।
ਜੋ ਕੋਊ ਪੈਸਾ ਏਕ ਦੇਤ ਕਰਿ ਆਇ ਕੈ।
ਹੋ ਦਾਤਨ ਲੇਤ ਉਠਾਇ ਸਿਵਹਿ ਬਿਸਰਾਇ ਕੈ। ੧੮।

ਨਕ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ ਤਕ ਖੜੋਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਇਕ ਚਰਨ ਉਤੇ ਟਿਕ ਕੇ 'ਸ਼ਿਵ ਸ਼ਿਵ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਜੇ ਕੋਈ ਆ ਕੇ ਇਕ ਪੈਸਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਉਠਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ।

ਔਰਨ ਉਪਦੇਸ ਕਰੈ ਆਪੁ ਧ੍ਯਾਨ ਕੌ ਨ ਧਰੈ
ਲੋਗਨ ਕੌ ਸਦਾ ਤ੍ਯਾਗ ਧਨ ਕੋ ਦ੍ਰਿੜਾਤ ਹੈ।
ਤੇਹੀ ਧਨ ਲੋਭ ਊਚ ਨੀਚਨ ਕੇ ਦ੍ਵਾਰ ਦ੍ਵਾਰ
ਲਾਜ ਕੌ ਤਿਯਾਗ ਜੇਹੀ ਤੇਹੀ ਪੈ ਘਿਘਾਤ ਹੈ।
ਕਹਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਮ ਰਹਤ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਖਰੇ
ਚਾਕਰੀ ਮਲੇਛਨ ਕੀ ਕੈਕੈ ਟੂਕ ਖਾਤ ਹੈ।
ਬਡੇ ਅਸੰਤੋਖੀ ਹੈ ਕਹਾਵਤ ਸੰਤੋਖੀ ਮਹਾ
ਏਕ ਦ੍ਵਾਰ ਛਾਡਿ ਮਾਗਿ ਦ੍ਵਾਰੇ ਦ੍ਵਾਰ ਜਾਤ ਹੈ। ੧੯।

ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਆਪ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਧਨ ਦਾ ਤਿਆਗ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈਂ। ਉਸ ਧਨ ਦੇ ਲੋਭ ਕਰ ਕੇ, ਊਚ ਨੀਚ ਦੇ ਦੁਆਰ ਦੁਆਰ ਤੇ ਸ਼ਰਮ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਅਗੇ ਗਿੜਗਿੜਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ। ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, (ਪਰ ਹੁੰਦਾ) ਬਹੁਤ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈਂ (ਕਿਉਂਕਿ) ਮਲੇਛਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਕੇ ਟੁਕੜੇ ਖਾਉਂਦਾ ਹੈਂ। (ਤੂੰ) ਬਹੁਤ ਅਸੰਤੋਖੀ ਹੈਂ, (ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਵੱਡਾ ਸੰਤੋਖੀ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈਂ (ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਕ ਦੁਆਰ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਦੁਆਰ ਦੁਆਰ ਉਤੇ ਮੰਗਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ।

ਮਾਟੀ ਕੇ ਸਿਵ ਬਨਾਏ ਪੂਜਿ ਕੈ ਬਹਾਇ ਆਏ
ਆਇ ਕੈ ਬਨਾਏ ਫੇਰਿ ਮਾਟੀ ਕੇ ਸੁਧਾਰਿ ਕੈ।
ਤਾ ਕੇ ਪਾਇ ਪਰਿਯੋ ਮਾਥੋ ਘਰੀ ਦ੍ਵੈ ਰਗਰਿਯੋ
ਐ ਰੇ ਤਾ ਮੈ ਕਹਾ ਹੈ ਰੇ ਦੈ ਹੈ ਤੋਹਿ ਕੌ ਬਿਚਾਰਿ ਕੈ।
ਲਿੰਗ ਕੀ ਤੂ ਪੂਜਾ ਕਰੈ ਸੰਭੁ ਜਾਨਿ ਪਾਇ ਪਰੈ
ਸੋਈ ਅੰਤ ਦੈਹੈ ਤੇਰੇ ਕਰ ਮੈ ਨਿਕਾਰਿ ਕੈ।
ਦੁਹਿਤਾ ਕੌ ਦੈਹੈ ਕੀ ਤੂ ਆਪਨ ਖਬੈ ਹੈ ਤਾ ਕੌ
ਯੌ ਹੀ ਤੋਹਿ ਮਾਰਿ ਹੈ ਰੇ ਸਦਾ ਸਿਵ ਖ੍ਵਾਰਿ ਕੈ। ੨੦।

(ਤੂੰ) ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਸ਼ਿਵ ਬਣਾ ਕੇ ਪੂਜ ਕੇ ਰੋੜ੍ਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਗੁੰਨ੍ਹ ਕੇ (ਹੋਰ) ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈਂ। ਉਸ (ਮੂਰਤੀ) ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਤਕ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਰਗੜਦਾ ਹੈਂ, ਓਏ (ਮੂਰਖ!) ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਦੇਣਗੇ। ਤੂੰ (ਉਸ ਦੇ) ਲਿੰਗ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਸਮਝ ਕੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈਂ। (ਫਿਰ) ਉਹੀ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਢ ਕੇ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਦੇਵੇਗਾ। ਕੀ ਤੂੰ ਉਸ (ਲਿੰਗ) ਨੂੰ ਧੀ ਨੂੰ ਦੇਵੇਂਗਾ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਖਾਏਂਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਸਦਾ ਸ਼ਿਵ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਖੁਆਰ ਕਰ ਕੇ ਮਾਰੇਗਾ।

ਪਾਹਨ ਕੌ ਸਿਵ ਤੂ ਜੋ ਕਹੈ ਪਸੁ ਯਾ ਤੇ ਕਛੂ ਤੁਹਿ ਹਾਥ ਨ ਐ ਹੈ।
ਕੈਬਕ ਜੋਨਿ ਜੁ ਆਪੁ ਪਰਾ ਹਸਿ ਕੈ ਤੁਹਿ ਕੋ ਕਹੁ ਕਾ ਬਰੁ ਦੈ ਹੈ।
ਆਪਨ ਸੋ ਕਰਿ ਹੈ ਕਬਹੂੰ ਤੁਹਿ ਪਾਹਨ ਕੀ ਪਦਵੀ ਤਬ ਪੈ ਹੈ।
ਜਾਨੁ ਰੇ ਜਾਨੁ ਅਜਾਨ ਮਹਾ ਫਿਰਿ ਜਾਨ ਗਈ ਕਛੂ ਜਾਨਿ ਨ ਜੈ ਹੈ। ੨੧।

ਹੇ ਮੂਰਖ ! ਤੂੰ ਜੋ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ। ਜੋ ਆਪ ਟੋਆ ਭਲਣ ਵਾਲੀ ਜੂਨ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਵਰ ਦੇਵੇਗਾ ? ਤੈਨੂੰ ਕਿਤੇ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਤਦ (ਤੂੰ) ਪੱਥਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪਾਏਂਗਾ। ਹੇ ਮਹਾ ਮੂਰਖ! ਸਮਝ ਲੈ। ਜੇ ਜਾਨ ਚਲੀ ਗਈ, ਫਿਰ ਤੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕੇਂਗਾ।

ਬੀਸ ਗਈ ਲਰਿਕਾਪਨ ਮੈ ਤਰੁਨਾਪਨ ਮੈ ਨਹਿ ਨਾਮ ਲਯੋ ਰੇ।
ਔਰਨ ਦਾਨ ਕਰਾਤ ਰਹਾ ਕਰ ਆਪ ਉਠਾਇ ਨ ਦਾਨ ਦਯੋ ਰੇ।
ਪਾਹਨ ਕੋ ਸਿਰ ਨ੍ਯਾਵਤ ਤੈ ਪਰਮੇਸੁਰ ਕੋ ਸਿਰ ਨ੍ਯਾਇ ਦਯੋ ਰੇ।
ਧਾਮਹਿ ਕਾਮ ਫਸਾ ਘਰ ਕੇ ਜੜ ਕਾਲਹਿ ਕਾਲ ਕੈ ਕਾਲ ਗਯੋ ਰੇ। ੨੩।

ਜੜੇ ! (ਪਹਿਲਾਂ ਤੇਰੀ) ਬਾਲਪਣੇ ਵਿਚ ਉਮਰ ਬੀਤ ਗਈ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ (ਤੂੰ) ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। (ਤੂੰ) ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਦਾਨ ਕਰਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਆਪ ਹੱਥ ਚੁਕ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਤੂੰ ਪੱਥਰ ਅਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੇ ਮੂਰਖ! (ਤੂੰ) ਘਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਿਆ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਕਲ੍ਹ ਕਲ੍ਹ ਕਰਦਿਆਂ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਦ੍ਵੈਕ ਪੁਰਾਨਨ ਕੌ ਪੜਿ ਕੈ ਤੁਮ ਫੂਲਿ ਗਏ ਦਿਜ ਜੂ ਜਿਯ ਮਾਹੀ।
ਸੋ ਨ ਪੁਰਾਨ ਪੜਾ ਜਿਹ ਕੇ ਇਹ ਠੌਰ ਪੜੇ ਸਭ ਪਾਪ ਪਰਾਹੀ।।
ਦੰਭ ਦਿਖਾਇ ਕਰੋ ਤਪਸਾ ਦਿਨ ਰੈਨਿ ਬਸੀ ਜਿਯਰਾ ਧਨ ਮਾਹੀ।
ਮੂਰਖ ਲੋਗ ਪ੍ਰਮਾਨ ਕਰੈ ਇਨ ਬਾਤਨ ਕੌ ਹਮ ਮਾਨਤ ਨਾਹੀ। ੨੪।

ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਤੂੰ ਦੋ ਕੁ ਪੁਰਾਣ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਫੂਲ ਗਿਆ ਹੈਂ। ਪਰ ਉਹ ਪੁਰਾਣ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਪਾਖੰਡ ਵਿਖਾ ਕੇ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, (ਪਰ ਤੇਰਾ) ਮਨ ਦਿਨ ਰਾਤ ਧਨ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਮੂਰਖ ਲੋਗ (ਤੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ) ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੰਨਣ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ।

ਕਾਹੇ ਕੋ ਕਾਜ ਕਰੈ ਇਤਨੀ ਤੁਮ ਪਾਹਨ ਕੋ ਕਿਹ ਕਾਜ ਪੁਜਾਵੈ।
ਕਾਹੇ ਕੌ ਡਿੰਭ ਕਰੈ ਜਗ ਮੈ ਇਹ ਲੋਕ ਗਯੋ ਪਰਲੋਕ ਗਵਾਵੈ।
ਝੂਠੇ ਨ ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ ਕਰੋ ਜੋਊ ਚਾਹਤ ਹੋ ਧਨ ਲੈ ਹਰਖਾਵੈ।
ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਨ ਮੰਤ੍ਰ ਦਿਯੋ ਸੁ ਦਿਯੋ ਬਹੁਰੋ ਹਮ ਕੋ ਨ ਸਿਖਾਵੈ। ੨੫।

ਤੂੰ ਕਿਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇਤਨੀ (ਪੂਜਾ) ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਕਿਸ ਲਈ ਪੂਜਦਾ ਹੈਂ। ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਿਸ ਲਈ ਪਾਖੰਡ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। (ਤੇਰਾ) ਇਹ ਲੋਕ ਤਾਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ (ਹੁਣ) ਪਰਲੋਕ ਵੀ ਗੰਵਾ ਲਵੇਂਗਾ। (ਸਾਨੂੰ) ਝੂਠੇ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਨ ਕਰ। ਜਿਤਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, (ਉਤਨਾ) ਧਨ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਜਾ। ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਮੰਤ੍ਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਸੋ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ (ਮੰਤ੍ਰ) ਨ ਸਿਖਾਣਾ।

ਪਾਠਕ-ਜਨ ਆਪ ਹੀ ਵੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਉੱਤਮ ਸਿਖਿਆਦਾਇਕ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਭਰਪੂਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕਿਸੇ ਅਵਤਾਰੀ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਆਮ ਕਵੀ ਦੀਆਂ। ਅਜਿਹੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਸਦਗਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਰਕ ਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸਿਖਿਆਦਾਇਕ ਪਦ ਇਸ ਲੰਬੀ ਕਥਾ ਵਿਚ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਇੰਜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਨਾ ਇਹ ਮੰਤ੍ਰੀ-ਭੂਪ ਸੰਵਾਦ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰਨਖੰਭ ਕਲਾ ਵਲੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਉਪਦੇਸ਼, ਸਗੋਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦਿਵਯ ਪੁਰਖ ਦਾ ਦੈਵੀ-ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ, ਯਥਾ-

ਮੰਤ੍ਰ ਦੇਤ ਸਿਖ ਅਪਨ ਕਰਤ ਹਿਤ। ਜ੍ਯੋ ਤ੍ਯੋ ਭੇਟ ਲੈਤ ਤਾ ਤੇ ਬਿਤ।
ਸਤਿ ਬਾਤ ਤਾ ਕਹ ਨ ਸਿਖਾਵਹੁ। ਤਾਹਿ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਗਵਾਵਹੁ। ੨੮।
ਸੁਨਹੁ ਬਿਪ ਤੁਮ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇਤ ਜਿਹ। ਲੂਟਿ ਲੇਤ ਤਿਹ ਘਰ ਬਿਧਿ ਜਿਹ ਕਿਹ।
ਤਾ ਕਹ ਕਛੂ ਗ੍ਯਾਨ ਨਹਿ ਆਵੈ। ਮੂਰਖ ਅਪਨਾ ਮੂੰਡ ਮੁੰਡਾਵੈ। ੨੯।
ਤਿਹ ਤੁਮ ਕਹੁ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਧਿ ਹ੍ਵੈਹੈ। ਮਹਾਦੇਵ ਤੋ ਕੌ ਬਰੁ ਦੈ ਹੈ।
ਜਬ ਤਾ ਤੇ ਨਹਿ ਹੋਤ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਧਿ। ਤਬ ਤੁਮ ਬਚਨ ਕਹਤ ਹੌ ਇਹ ਬਿਧਿ। ੩੦।
ਕਛੂ ਕੁਕ੍ਰਿਯਾ ਤੁਮਤੇ ਭਯੋ। ਤਾ ਤੇ ਦਰਸ ਨ ਸਿਵ ਜੂ ਦਯੋ।
ਅਬ ਤੈ ਪੁੰਨ੍ਯ ਦਾਨ ਦਿਜ ਕਰ ਰੇ। ਪੁਨਿ ਸਿਵ ਕੇ ਮੰਤ੍ਰਹਿ ਅਨੁਸਰੁ ਰੇ। ੩੧।
ਉਲਟੋ ਡੰਡ ਤਿਸੀ ਤੇ ਲੇਹੀ। ਪੁਨਿ ਤਿਹ ਮੰਤ੍ਰ ਰੁਦ੍ਰ ਕੋ ਦੇਹੀ।
ਭਾਤਿ ਭਾਤਿ ਤਾ ਕੌ ਭਟਕਾਵੈ। ਅੰਤ ਬਾਰ ਇਮਿ ਭਾਖ ਸੁਨਾਵੈ। ੩੨।
ਤੋ ਤੇ ਕਛੂ ਅਛਰ ਰਹਿ ਗਯੋ। ਤੈ ਕਛੁ ਭੰਗ ਕ੍ਰਿਯਾ ਤੇ ਭਯੋ।
ਤਾ ਤੇ ਤੁਹਿ ਬਰੁ ਰੁਦ੍ਰ ਨ ਦੀਨਾ। ਪੁੰਨ੍ਯ ਦਾਨ ਚਹਿਯਤ ਪੁਨਿ ਕੀਨਾ। ੩੩।
ਇਹ ਬਿਧਿ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਖਾਵਤ ਤਾ ਕੋ। ਲੂਟਾ ਚਾਹਤ ਬਿਪ੍ਰ ਘਰ ਜਾ ਕੋ।
ਜਬ ਵਹੁ ਦਰਬ ਰਹਤ ਹ੍ਵੈ ਜਾਈ। ਔਰ ਧਾਮ ਤਬ ਚਲਤ ਤਕਾਈ। ੩੪।.....
ਕਾਹੂ ਧਨ ਤ੍ਯਾਗ ਦ੍ਰਿੜਾਵਹਿ। ਕਾਹੂ ਕੋ ਕੋਊ ਗ੍ਰਿਹ ਲਾਵਹਿ।
ਮਨ ਮਹਿ ਦਰਬ ਠਗਨ ਕੀ ਆਸਾ। ਦ੍ਵਾਰ ਦ੍ਵਾਰ ਡੋਲਤ ਇਹ ਪ੍ਯਾਸਾ। ੪੧।

ਅਸੀਮ ਪਦਾਰਥਕ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

ਏਕਨ ਜੰਤ੍ਰ ਸਿਖਾਵਤ ਹੈ ਦਿਜ ਏਕਨ ਮੰਤ੍ਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਤਾਵੈ।
ਜੋ ਨ ਭਿਜੈ ਇਨ ਬਾਤਨ ਤੇ ਤਿਹ ਗੀਤਿ ਕਬਿਤ ਸਲੋਕ ਸੁਨਾਵੈ।
ਦ੍ਯੋਸ ਹਿਰੈ ਧਨ ਲੋਗਨ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹ ਚੋਰੁ ਚਕੈ ਠਗ ਦੇਖਿ ਲਜਾਵੈ।
ਕਾਨਿ ਕਰੈ ਨਹਿ ਕਾਜੀ ਕੁਟਵਾਰ ਕੀ ਮੂੰਡਿ ਕੈ ਮੂੰਡਿ ਮੁਰੀਦਨ ਖਾਵੈ। ੫੭।

ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਇਕਨਾਂ ਨੂੰ ਜੰਤ੍ਰ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੀਤ, ਕਬਿੱਤ ਅਤੇ ਸ਼ਲੋਕ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। (ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਧਨ ਚੁਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। (ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਨੂੰ) ਵੇਖ ਕੇ ਚੋਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਠੱਗ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਕੋਤਵਾਲ ਤਕ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟ ਲੁਟ ਕੇ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਕਥਾ ਉਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਡਾ ਆਰੋਪ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ ਇਸ਼ਟ ਸ਼ਾਕਤ-ਪੰਥ ਦਾ ਮਹਾਕਾਲ ਹੈ। ਵਰਣਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰੁਦ੍ਰ-ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਹੈ। ਸ਼ਿਵ ਹੀ ਭੈਰਵੀ ਦਾ ਪਤੀ ਭੈਰਉ, ਮਹਾਕਾਲ, ਰੁਦ੍ਰ ਆਦਿ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਅਸੀਂ ਹੇਠਾਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ-

He who sees wine, fish, meat, woman should salute the Bhairvi Devi and say om ! Salutation to the beloved of Siva, the remover of all obstacles[60]. Sankra has as many aspects as there are Mahasaktis, He who worships Her ever worships Him as husband.....He who worships the Devis pleases Rudra.[61]

"If it vexes Thee, drown me with a thrust of Thy foot, but then in so doing thou must first raise Thy foot from the breast of Mahakala (Siva). The Devi is represented as standing on Siva, who is, as it were, a corpse, for he is *bhokta* only, whilst she is *kartari*.[62]

ਚਰਚਿਤ ਕਥਾ ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ ਮਹਾਕਾਲ ਉਹੋ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਰੁਦ੍ਰ-ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਸਿਰਜਕ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਜਾਪੁ' ਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਸਰਬ ਕਾਲ' ਜਾਂ 'ਕਾਲਾਨ ਕਾਲ' ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਰੁਦ੍ਰ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਮਹਾਕਾਲ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਰਨਖੰਭ ਕਲਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਹਾਕਾਲ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਰੁਦ੍ਰ (ਸ਼ਿਵ) ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਵੇਖੋ ਹੇਠਲੇ ਪਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪਦ ਨੰਬਰ 96-

ਕਹੋ ਮਿਸ੍ਰ ਆਗੇ ਕਹਾ ਜ੍ਵਾਬ ਦੈਹੋ। ਜਬੈ ਕਾਲ ਕੇ ਜਾਲ ਮੈ ਫਾਸਿ ਜੈ ਹੋ।
ਕਹੋ ਕੌਨ ਸੋ ਪਾਠ ਕੈਹੋ ਤਹਾ ਹੀ। ਤਊ ਲਿੰਗ ਪੂਜਾ ਕਰੌਗੇ ਉਹਾ ਹੀ। ੯੪।
ਤਹਾ ਰੁਦ੍ਰ ਐ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸਨ ਐ ਹੈ। ਜਹਾ ਬਾਧਿ ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਤੋ ਕੌ ਚਲੇ ਹੈ।
ਕਿਧੌ ਆਨਿ ਕੈ ਰਾਮ ਹ੍ਵੈ ਹੈ ਸਹਾਈ। ਜਹਾ ਪੁਤ੍ਰ ਮਾਤਾ ਨ ਤਾਤਾ ਨ ਭਾਈ। ੯੫।
ਮਹਾ ਕਾਲ ਜੁ ਕੋ ਸਦਾ ਸੀਸ ਨ੍ਯੈਯੈ। ਪੁਰੀ ਚੌਦਹੂੰ ਤ੍ਰਾਸ ਜਾ ਕੋ ਤ੍ਰਸੈਯੈ।
ਸਦਾ ਆਨਿ ਜਾ ਕੀ ਸਭੈ ਜੀਵ ਮਾਨੈ। ਸਭੈ ਲੋਕ ਖੁਯਾਤਾ ਬਿਧਾਤਾ ਪਛਾਨੈ। ੯੬।
ਨਹੀ ਜਾਨਿ ਜਾਈ ਕਛੂ ਰੂਪ ਰੇਖਾ। ਕਹਾ ਬਾਸ ਤਾ ਕੋ ਫਿਰੈ ਕੌਨ ਭੇਖਾ।
ਕਹਾ ਨਾਮ ਤਾ ਕੋ ਕਹਾ ਕੈ ਕਹਾਵੈ। ਕਹਾ ਕੈ ਬਖਾਨੋ ਕਹੇ ਮੋ ਨ ਆਵੈ। ੯੭।
ਨ ਤਾ ਕੋ ਕੋਊ ਤਾਤ ਮਾਤਾ ਨ ਭਾਈ। ਨ ਪੁਤ੍ਰਾ ਨ ਪੋਤ੍ਰਾ ਨ ਦਾਯਾ ਨ ਦਾਈ।
ਕਛੂ ਸੰਗ ਸੈਨਾ ਨ ਤਾ ਕੋ ਸੁਹਾਵੈ। ਕਹੈ ਸਤਿ ਸੋਈ ਕਰੈ ਸੋ ਬਨ੍ਯਾਵੈ। ੯੮।
ਕਈਊ ਸਵਾਰੈ ਕਈਊ ਖਪਾਵੈ। ਉਸਾਰੇ ਗੜੇ ਫੇਰਿ ਮੇਟੈ ਬਨਾਵੈ।
ਘਨੀ ਬਾਰ ਲੌ ਪੰਥ ਚਾਰੋ ਭ੍ਰਮਾਨਾ। ਮਹਾ ਕਾਲ ਹੀ ਕੋ ਗੁਰੂ ਕੈ ਪਛਾਨਾ। ੯੯।
ਮੁਰੀਦ ਹੈ ਉਸੀ ਕਾ ਵਹੈ ਪੀਰ ਮੇਰੋ। ਉਸੀ ਕਾ ਕਿਯਾ ਆਪਨਾ ਜੀਵ ਚੇਰੋ।
ਤਿਸੀ ਕਾ ਕੀਆ ਬਾਲਕਾ ਮੈ ਕਹਾਵੌਂ। ਉਹੀ ਮੋਹਿ ਰਾਖਾ ਉਸੀ ਕੋ ਧਿਆਵੌਂ। ੧੦੦।...
ਏਕੈ ਮਹਾ ਕਾਲ ਹਮ ਮਾਨੈ। ਮਹਾ ਰੁਦ੍ਰ ਕਹ ਕਛੂ ਨ ਜਾਨੈ।
ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਸਨ ਕੀ ਸੇਵ ਨ ਕਰਹੀ। ਤਿਨ ਤੇ ਹਮ ਕਬਹੂੰ ਨਹੀ ਡਰਹੀ। ੧੦੬।

60. ਸ਼ਾਕਤ ਨੰਦਤਰੰਗਿਣੀ ਅਧਿ. 25
61. Principles of Tantra P. 63
62. Principles of Tantra P. 63

ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਸਨ ਜਿਨ ਪੁਰਖ ਉਚਾਰਿਯੋ। ਤਾ ਕੌ ਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਨਿਧੀ ਮਾਰਿਯੋ।
ਜਿਨ ਨਰ ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੋ ਧ੍ਯਾਯੋ। ਤਾ ਕੇ ਨਿਕਟ ਕਾਲ ਨਹਿ ਆਯੋ। ੯੭।
ਜੋ ਨਰ ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੋ ਧ੍ਯਾਵੈ। ਤੇ ਨਰ ਕਾਲ ਫਾਸ ਨਹਿ ਜਾਵੈ।
ਤਿਨ ਕੇ ਰਿਧ ਸਿਧ ਸਭ ਘਰ ਮੌ। ਕੋਬਿਦ ਸਭ ਹੀ ਰਹਤ ਹੁਨਰ ਮੌ। ੯੮।
ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਇਕਦਾ ਜਿਨ ਕਹਾ। ਤਾ ਕੇ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਹ੍ਵੈ ਰਹਾ।
ਭਾਤਿ ਭਾਤਿ ਧਨ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰੂ। ਜਿਨ ਕਾ ਆਵਤ ਵਾਰ ਨ ਪਾਰੂ। ੯੯।
ਜਿਨ ਨਰ ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਹ ਧ੍ਯਾਯੋ। ਸੋ ਨਰ ਕਲਿ ਮੋ ਕਬਹੂ ਨ ਆਯੋ।
ਯਾ ਜਗ ਮੈ ਤੇ ਅਤਿ ਸੁਖ ਪਾਵੈ। ਭੋਗ ਕਰੈ ਬੈਰਨਿ ਕਹ ਘਾਵੈ। ੧੦੦।
ਜਬ ਤੇ ਕੋ ਦਿਜ ਕਾਲ ਸਤੈ ਹੈ। ਤਬ ਤੂ ਕੋ ਪੁਸਤਕ ਕਰ ਲੈ ਹੈ।
ਭਾਗਵਤ ਪੜੇ ਕਿ ਗੀਤਾ ਕਹਿ ਹੋ। ਰਾਮਹਿ ਪਕਰਿ ਕਿ ਸਿਵ ਕਹ ਗਹਿ ਹੋ। ੧੦੧।
ਜੇ ਤੁਮ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਠਹਰਾਏ। ਤੇ ਸਭ ਡੰਡ ਕਾਲ ਕੇ ਘਾਏ।
ਕਾਲ ਡੰਡ ਬਿਨ ਬਚਾ ਨ ਕੋਈ। ਸਿਵ ਬਿਰੰਚ ਬਿਸਨਿੰਦ੍ਰ ਨ ਸੋਈ। ੧੦੨।

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਉਤੇ ਇਹ ਆਰੋਪ ਲਗਾਉਣਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਕਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਹਨ, ਅਸਲੋਂ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੂਜਯ-ਦੇਵਾਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਆਖਿਆ ਹੈ-

ਜੌ ਇਨ ਮੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰ ਸਿਧਿ ਹੋਈ। ਦਰ ਦਰ ਭੀਖਿ ਨ ਮਾਂਗੈ ਕੋਈ।
ਏਕੈ ਮੁਖ ਤੇ ਮੰਤ੍ਰ ਉਚਾਰੈ। ਧਨ ਸੌ ਸਕਲ ਧਾਮ ਭਰਿ ਡਾਰੈ। ੧੧੪।
ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸਨ ਏ ਜਿਨੈ ਬਖਾਨੈ। ਸਿਵ ਬ੍ਰਹਮਾ ਏ ਜਾਹਿ ਪ੍ਰਮਾਨੈ।
ਤੇ ਸਭ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਸੰਘਾਰੇ। ਕਾਲ ਪਾਇ ਕੈ ਬਹੁਰਿ ਸਵਾਰੇ। ੧੧੫।
ਕੇਤੇ ਰਾਮਚੰਦ ਅਰੁ ਕ੍ਰਿਸਨਾ। ਕੇਤੇ ਚਤੁਰਾਨਨ ਸਿਵ ਬਿਸਨਾ।
ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਏ ਕਵਨ ਬਿਚਾਰੇ। ਪਾਨੀ ਭਰਤ ਕਾਲ ਕੇ ਦ੍ਵਾਰੇ। ੧੧੬।
ਕਾਲ ਪਾਇ ਸਭ ਹੀ ਏ ਭਏ। ਕਾਲੋ ਪਾਇ ਕਾਲ ਹ੍ਵੈ ਗਏ।
ਕਾਲਹਿ ਪਾਇ ਬਹੁਰਿ ਅਵਤਰਿ ਹੈ। ਕਾਲਹਿ ਕਾਲ ਪਾਇ ਸੰਘਰਿ ਹੈ। ੧੧੭।

ਵਿਰੋਧੀ ਪਖ ਹੇਠਾਂ ਦਿਤੇ ਪਦ ਨੂੰ ਅਸ਼ਲੀਲ ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰ-ਕਥਾ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਆਲੋਚਕ ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਗਲਤ ਅਰਥ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ ਕਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰਨਖੰਭ ਕਲਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਹਠ-ਧਰਮੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਤਰਕਾਂ ਤੋਂ ਖਿਝ ਕੇ ਪਥਰ ਦਾ ਸ਼ਿਵ-ਲਿੰਗ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਸ ਲਿੰਗ ਦੀ ਤੂੰ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਸੈਂ, ਉਹੋ ਅਜ ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਵਜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਡਾ. ਜੱਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਅਰਥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ-

ਕਹੋ ਮਿਸ੍ਰ ਅਬ ਰੁਦ੍ਰ ਤਿਹਾਰੋ ਕਹ ਗਯੋ।
ਜਿਹ ਸੇਵਤ ਥੋ ਸਦਾ ਦਾਂਤਿ ਛੈ ਤਿਨ ਕਿਯੋ।
ਜਿਹ ਲਿੰਗਹਿ ਕੌ ਜਪਤੇ ਕਾਲ ਬਤਾਇਯੋ।
ਹੋ ਔਰ ਕਾਲ ਸੋ ਤੁਮਰੇ ਮੁਖ ਮਹਿ ਆਇਯੋ। ੧੧੦।

(ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੀ…) ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਦਸ, ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਸ਼ਿਵ ਕਿਥੇ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ (ਤੂੰ) ਸਦਾ ਪੂਜਦਾ ਸੈਂ, ਉਸ ਨੇ (ਤੇਰੇ) ਦੰਦ ਭੰਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਲਿੰਗ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਿਆਂ

(ਤੂੰ ਇਤਨਾ) ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਇਆ ਹੈ, ਉਹੀ ਅੰਤ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ। ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਆ ਕੇ ਵਜਿਆ ਹੈ)।

ਸੋ ਨਾ ਤਾਂ ਇਸ ਪਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਇਸ਼ਟ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਥਾ ਰਾਹੀਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਧਰਮ, ਬੁਤ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਦੇਵ-ਪੂਜਾ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਇਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਲੋਂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਕ ਆਤਮ-ਸਰੂਪ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਨਾਰੀ-ਚੇਤਨਾ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠਤਮ ਪ੍ਰਯਤਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਅਤੇ ਰੂੜੀਵਾਦਤਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਉਚਤਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਤਿਆਗਵਾਦੀ ਕਹਿਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਮੁਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ, ਜੰਤ੍ਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਓਟ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਦੁਰਾਚਾਰ, ਕਾਮ ਅਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ, ਬੇਜੋੜ ਵਿਆਹਾਂ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਆਚਰਣਹੀਣਤਾ, ਧਨ, ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਕਾਮ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਸਫਲ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕਰ ਕੇ ਸਦ-ਆਚਰਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੁਝ ਕਹਾਣੀਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਮ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹਮਲੇ ਦੈਵੀ-ਪੁਰਖਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਬੁਧੀਮਾਨਤਾ ਨਾਲ ਪਛਾੜ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਤੀਖਣ ਬੌਧਿਕ ਸਮਰਥਾ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ-

ਗੰਧ੍ਰਬ ਜਛ ਭੁਜੰਗ ਗਨ ਨਰ ਬਪੁਰੇ ਕਿਨ ਮਾਹਿ।
ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਤ੍ਰਿਯਾਨ ਕੇ ਭੇਵ ਪਛਾਨਤ ਨਾਹਿ। ੧੩। ੧।

ਬਹੁਤ ਦੁਰਭਾਗ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦੁਤੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਵਾਲੀ ਨਾਰੀ ਨੂੰ 'ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ' ਵਰਗੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਕਾਮ ਦੀ ਮੂਰਤੀ 'ਕਾਮਿਨੀ' ਬਣਾ ਕੇ ਰਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਬ੍ਰਿਧ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਚਿਤ੍ਰਵਤੀ ਵਰਗੀ ਜਵਾਨ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਜਬਰੀ ਕਾਮੁਕ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਗੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅਨਾਚਾਰ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਸਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀਆਂ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਮਜ਼ੋਰ, ਬ੍ਰਿਧ ਅਤੇ ਕੁਰੂਪ ਵਿਅਕਤੀ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ-

ਧਨੀ ਚਤੁਰ ਅਰੁ ਤਰੁਨਿ ਤਰੁਨਿ ਜੋ ਪਾਇ ਹੈ।
ਹੌ ਬਿਰਧ ਕੁਰੂਪ ਨਿਧਨ ਜੜ ਪੈ ਕਿਯੋ ਜਾਇ ਹੈ। ੧੫।[63]

ਆਲੋਚਕ ਪਖ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ, ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਮਨ ਦਾ ਭੇਦ ਨਾ ਦਸਣ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹਿਦਾਇਤ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਾਰਵੇਂ ਅਤੇ ਤੇਰਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਇਹ ਪੰਕਤੀਆਂ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ-

ਜੋ ਨਿਜੁ ਤ੍ਰਿਯ ਕੋ ਦੇਤ ਪੁਰਖ ਭੇਦ ਕਛੁ ਆਪਨੋ।
ਤਾ ਕੇ ਬਿਧਨਾ ਲੇਤ ਪ੍ਰਾਨ ਹਰਨ ਕਰਿ ਪਲਕ ਮੈ। ੩੦।
ਜੋ ਨਰ ਅਪੁਨੇ ਚਿਤ ਕੌ ਤ੍ਰਿਯ ਕਰ ਦੇਤ ਬਨਾਇ।
ਜਰਾ ਤਾਹਿ ਜੋਬਨ ਹਰੈ ਪ੍ਰਾਨ ਹਰਤ ਜਮ ਜਾਇ। ੯।

63. ਚਰਿਤ੍ਰ 5

ਸਾਡਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੰਕਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਦੁਰਾਚਾਰ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਆ ਗੱਲ ਦਸਣ ਤੋਂ ਵਰਜਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਿਟੇ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਸੂਸੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਾਮੁਕ ਦੂਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਕੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਸਨ-ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਮਨ ਦਾ ਭੇਦ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵਿਨ ਹੈ। ਉਪਰ ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸੇ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਿਜ-ਨਾ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਮ-ਲਿਪਤ ਪਰਨਾਰੀ ਦਾ ਸੰਗ ਸਖ਼ਤ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਂਦਿਆਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ-

ਕੋਟ ਕਸਟ ਸੁਜਾਨੋ ਸਹਹਿ ਕੈਸੌ ਦਹੈ ਅਨੰਗ।
ਨੈਕ ਨੇਹ ਨਹਿ ਕੀਜਿਯੈ ਤਊ ਤਰਨਿ ਕੇ ਸੰਗ। ੨੨।[64]
ਪ੍ਰੀਤਿ ਕੈਸਿਯੈ ਤਨ ਬਢੈ ਕਸਟ ਕੈਸਹੂ ਹੋਇ।
ਤਊ ਤਰੁਨਿ ਸੌ ਦੋਸਤੀ ਭੂਲਿ ਨ ਕਰਿਯਹੁ ਕੋਇ। ੧੦।[65]

ਦਇਆਵਾਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚਰਿਤ੍ਰ-ਕਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਵ ਹਨ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਦੁਰਾਚਾਰ ਕੇਵਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਪੁਰਖ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮੰਦ-ਆਚਾਰ ਕਾਰਨ ਸਖ਼ਤੀ ਕਰਨੀ ਅਨੁਚਿਤ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਦੁਸ਼-ਕਰਮ ਨੂੰ ਮਨ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ-

ਚਾਕਰ ਕੀ ਅਰੁ ਨਾਰਿ ਕੀ ਏਕੈ ਬਡੀ ਸਜਾਇ।
ਜਿਯ ਤੇ ਕਬਹ ਨ ਮਾਰਿਯਹਿ ਮਨ ਤੇ ਮਿਲਹਿ ਭੁਲਾਇ। ੪੨।[66]

ਚਰਿਤਰ ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾਂਸ਼:- ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਥਾਵਾਂ ਕਾਮੁਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵਾਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਵਿਕ੍ਰਿਤ ਕਾਮ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪੀੜਾ, ਅਪਰ ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਸਕ ਅਤੇ ਧਨੀ ਵ ਵਿਚ ਲਿਪਾਇਮਾਨਤਾ ਦਰਸਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਸੋ-ਹੀਣ ਦਸ਼ਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀ ਬਣੀਆ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਜੋ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਅਤੇ ਜਮਾਂ ਕਰਨ ਉਤੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਧਾਰਮਕਿ ਕੇ ਤਿਆਗਵਾਦੀ ਸਦਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਾਮੀ ਵਿਖ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਪਰ-ਧਨ ਅਤੇ ਪਰ-ਤਨ ਦੀ ਹੀ ਆਸ ਕਰਦੇ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਕਾਮ-ਆਧਾਰਿਤ ਦੁਰਾਚਾਰ ਅਤੇ ਆ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਪਤ ਦਰਸਾਏ ਹਨ। ਬੇਜੋੜ ਵਿਆਹ (ਬ੍ਰਿਧ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜਵ ਨਾਲ, ਕੁਰੂਪ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਸੁਸ਼ੀਲ ਨਾਰੀ ਨਾਲ, ਬੁਧੀਹੀਣ ਵਿਅਕਤ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ, ਨਿਰਧਨ ਪੁਰੁਖ ਦਾ ਪਦਾਰਥਕ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਨਾਰੀ ਨਾਲ)

ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਦਸੇ ਹਨ। ਜਵਾਨ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਵਿਵਾਹ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹੀਣ ਆਚਰਣ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਪੁਰਖ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਬੁਰੇ ਆਚਾਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਮ-ਗ੍ਰਸਤ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਚਿਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸ਼ੀਘਰ ਪਤਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਕਾਮ ਦਾ ਅਟੁਟ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਕਾਮ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਪੁਰਖ ਸਮਾਜ ਉਤੇ ਪਾਈ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਾਹਿਤਿਕ ਕ੍ਰਿਤੀ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਕਾਮ ਆਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਇਤਨਾ ਸੂਖਮ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਇਹ ਚਰਿਤਰ ਕਥਾਵਾਂ।

3. ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਤੀਜਾ ਅੰਗ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਣਗੌਲਿਆ ਹੀ ਹੈ। ਮੰਤ੍ਰੀ-ਭੂਪ ਸੰਵਾਦ 403 ਚਰਿਤ੍ਰ ਤੇ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗੇ ਨਵਾਂ ਸਿਰਲੇਖ 'ਸਬੁਧੀ ਵਾਚ' ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਸਬੁਧਿ' ਸ਼ਬਦ 'ਸਦ-ਬੁਧਿ' ਦਾ ਸੰਖਿਪਿਤ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਚੰਗੀ ਬੁਧੀ। ਇਸ ਦਾ ਉਚੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਮਝਦਾਰ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਰਾਜਾ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੁਮਤਿ ਆ ਗਈ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕਾਮ-ਜਨਿਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਭਿਆਨਕਤਾ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸੂਝਵਾਨ ਲੋਕ ਸਮਾਜ ਅਗੇ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਦ-ਬੁਧਿ ਦੇ ਉਥਾਨ ਨਾਲ ਸੁਖਦ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਿਰਮਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਦਾ ਕਰਤਾ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦ-ਬੁਧਿ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਸਤਿਜੁਗ ਜੈਸਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਜੁਗਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਕੇ ਕਲਿਜੁਗੀ ਰੁਚੀਆਂ ਦੇ ਅਸੀਮ ਪ੍ਰਚਲਨ ਮਗਰੋਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ 'ਸਦ-ਬੁਧੀ' ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨੂੰ ਸਤਿਜੁਗੀ ਸਮਾਂ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਕਾਮੁਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਰੂਪ ਕਲਿਜੁਗ ਦੀ ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਸਦ-ਬੁਧੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ 'ਸਬੁਧੀ ਵਾਚ' ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸੇ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਅਨੇਕੂਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਆਚਰਣ ਚੰਗਾ ਜਾਂ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਚੰਗੇ-ਬੁਰੇ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੋਣ ਅਰਥਾਤ ਕਲਿਜੁਗ ਮਗਰੋਂ ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਉਦੈ ਹੋਣ ਨਾਲ 'ਸਤਿ ਸੰਧਿ' ਰਾਜਾ ਕਥਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਸਤਿ ਸੰਧਿ' ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ- ਸਤਿ ਅਰਥਾਤ ਸੱਚ ਅਤੇ ਸੰਧਿ ਅਰਥਾਤ ਮਿਲਾਪ। 'ਸਤਿ ਸੰਧਿ' ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਸੱਚ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਜੋ ਸੱਚ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਅਥਵਾ ਸਮਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਤਿਵਾਦੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ 'ਸਤਿ ਸੰਧਿ' ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਰਾਜਾ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਨਿਆਂ-ਆਧਾਰਿਤ ਸ਼ਾਸਨ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਦੀਰਘ ਦੈਤ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹ 'ਸਤਿ ਸੰਧਿ' ਨਾਲ ਆ ਟਕਰਾਇਆ। ਬਹੁਤ ਭਿਆਨਕ ਯੁਧ ਹੋਏ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਲਾਲ ਹੋ ਗਈ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਵੀ ਯੁਧ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਯੁਧ ਦੀ ਭਿਆਨਕਤਾ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਯੁਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਇਕ ਧਿਰ ਬਿਲਕੁਲ ਮਜ਼ਬੂਰੀ-ਵਸ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਬੁਰੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹਨ। ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ,

ਕਾਲ-ਜੋਗਣੀਆਂ, ਗਿਦੜ, ਗਿਰਝਾਂ, ਕੁਤੇ, ਯਕਸ਼ ਆਦਿ ਯੁਧ ਸਮੇਂ ਮਾਨਵੀ ਖ਼ੂਨ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਗਣ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਯੁਧ ਦੇ ਪਰਿਣਾਮ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਧਰਮੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਤਲਵਾਰ ਉਠਾਊਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਲੇਖ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਦਜੀਵੀ ਮਹਾਨ ਕ੍ਰਿਤੀ 'ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ' ਦੇ ਪਦ 'ਚੁ ਕਾਰ ਅਜ਼ ਹਮਹ ਹੀਲਤੇ ਦਰ ਗੁਜ਼ਸ਼ਤ। ਹਲਾਲ ਅਸਤੁ ਬੁਰਦਨ ਬ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦਸਤ'।[67] ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਅਸੁਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਦਅਮਨੀ ਅਤੇ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਿਰਮਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਜੁਗੀ ਪੁਰੁਖ 'ਸਤਿ ਸੰਧਿ' ਵੀਹ ਸਾਲ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ 'ਦੀਰਘਦਾੜ੍ਹ' ਨਾਲ ਯੁਧ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਅਛੋਹਣੀ ਸੈਨਿਕ ਮਾਰੇ ਫਿਰ ਅਗਨੀ ਵਿਚੋਂ 'ਬਾਲਾ' ਪੈਦਾ ਹੋਈ। 'ਬਾਲਾ' ਦੇ ਤਕਨੀਕੀ ਅਰਥ ਹਨ- ਲੜਕੀ, ਕੰਨਿਆ, ਸੋਲਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘਟ ਉਮਰ ਦੀ ਕੰਨਿਆ, ਤਰੁਣੀ, ਜਵਾਨ ਲੜਕੀ। ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਸਿਖ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲਗਿਆ 'ਕੌਰ' ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਇਸੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। 'ਬਾਲਾ' ਦੇ ਅਗ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ, ਉਹ ਨਾਰੀ ਜਿਸ ਦਾ ਇਕ ਵਿਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪ 'ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਥਾਵਾਂ' ਵਿਚ ਉਦੀਮਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਤਿਜੁਗੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਪੁਰੁਖ ਸਤਿਜੁਗੀ (ਸਤਿ ਸੰਧਿ) ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਨਾਰੀ ਨੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਉਹ ਅਗ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਭਾਵ ਸਮੁਚੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਸਹਿਤ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਅਵਤ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੀ 'ਬਾਲਾ' ਨੇ ਹਥ ਵਿਚ ਅਸਤ੍ਰ-ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਸੰਭਾਲੇ ਤਾਂ ਯੁਧ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਚਾਰੋਂ ਤਰਫ਼ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਲਗੀ ਕਿ-

ਚਾਰਹੁ ਦਿਸਾ ਫਿਰੀ ਜਬ ਬਾਲਾ। ਜਾਨੋ ਨਾਗ ਰੂਪ ਕੀ ਮਾਲਾ।
ਐਸ ਨ ਕਤਹੂੰ ਪੁਰਖ ਨਿਹਾਰਾ। ਨਾਥ ਕਰੈ ਜਿਹ ਆਪੁ ਸੁਧਾਰਾ। ੩੦।[68]

ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਬਾਲਾ ਚੌਹਾਂ ਪਾਸੇ ਫਿਰਨ ਲਗੀ (ਤਾਂ ਇੰਜ ਲਗ ਰਹੀ ਸੀ) ਮਾਨੋ ਨਾਗ-ਰੂਪ (ਪਾਠਾਂਤਰ…'ਰਾਗ-ਰੂਪ') ਦੀ ਮਾਲਾ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹਾ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਪੁਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ (ਉਹ) ਆਪਣਾ ਨਾਥ ਬਣਾ ਸਕੇ।

ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਦਾ ਇਹੋ ਅੰਤਿਮ ਲਕਸ਼ ਹੈ। ਪੁਰਖ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਅਤੇ ਵਿਲਾਸ ਦੀ ਮੂਰਤ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਬਲਾ ਨੂੰ ਉਸ ਬਲ ਨਾਲ ਸ਼ੋਭਿਤ ਕਰਨਾ, ਜੋ ਪੁਰੁਖ ਬਲ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਉਪਰ ਸਥਿਤ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਫਲ ਯਤਨ ਵਿਚੋਂ ਮਾਈ ਭਾਗੋ, ਬੀਬੀ ਹਰਸ਼ਰਨ ਕੌਰ, ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਧੰਨੀ-ਧੰਨੀ ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਝੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਪੁਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ, ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਸਵਾ-ਸਵਾ ਮਣ ਅਨਾਜ ਪੀਸਣ ਵਾਲੀਆਂ

---

67. ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਸਾਰੇ ਉਪਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਦ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ

ਬਲਵਾਨ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਚਮਕਦੀ ਚੰਡੀ ਦੀ ਲਾਟ ਵਿਚੋਂ ਜਨਮ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਚੰਡੀ, ਭਗੌਤੀ, ਕਟਾਰ, ਤਲਵਾਰ ਤੀਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜਪਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾ-ਚੰਡੀ ਦਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਚਿਤ 'ਸਬੁਧਿ ਬਾਚ' ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਇਕਾ 'ਬਾਲਾ' ਦਾ ਲਕਸ਼ ਹੈ ਜਗਤ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ। ਕਾਮੁਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ, ਮਨ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਉਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਨਾਰੀ ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਕੋ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ- ਪਰਮ-ਸ਼ੁਧਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ। 'ਬਾਲਾ' ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੀ ਲਾਲਸਾ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਦਿਆਂ ਕਥਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

ਫਿਰ ਜਿਯ ਮੈ ਇਹ ਭਾਤਿ ਬਿਚਾਰੀ। ਬਰੌ ਜਗਤ ਕੇ ਪਤਿਹਿ ਸੁਧਾਰੀ।
ਤਾ ਤੇ ਕਰੌ ਦੀਨ ਹ੍ਵੈ ਸੇਵਾ। ਹੋਇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਾਲਿਕਾ ਦੇਵਾ। ੩੧।

'ਕਾਲਿਕਾ ਦੇਵਾ' ਦਾ ਭਾਵ ਸ਼ਾਕਤ-ਮਹਾਕਾਲ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ 'ਕਾਲ' ਦਾ ਨਿਯੰਤਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ।[69] ਕਥਾ ਬਹੁਤ ਰੋਚਕ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ 'ਬਾਲਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ 'ਸ੍ਵਾਸ ਬੀਰਜ' ਰਾਕਸ਼ ਤੇਰੇ ਹਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਤਦੋਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਂਗੀ-

ਸ੍ਵਾਸ ਬੀਰਜ ਦਾਨਵ ਜਬ ਮਰਿ ਹੈ। ਤਿਹ ਪਾਛੈ ਸੁੰਦਰਿ ਮੁਹਿ ਬਰਿ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਵਾਸਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਤ (ਭਾਵ ਚਿਤ ਵਿਚ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਬੈਠੀਆਂ) ਕਾਮੁਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਥਾ ਅਨੁਸਾਰ 'ਬਾਲਾ' ਨੇ ਦਾਨਵਾਂ ਨਾਲ ਅਤਿ ਘੋਰ ਯੁਧ ਕੀਤਾ। ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮੀ ਦੈਤ ਮਾਰੇ ਗਏ। 52ਵੇਂ ਪਦ ਵਿਚ ਇਸੇ 'ਬਾਲਾ' ਨੂੰ 'ਕਾਲਕਾ' ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਰਥ ਦੇਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਬਾਲਾ' ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਲਾਜ ਰਖਦੇ ਹੋ, ਦਾਨਵਾਂ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਲਈ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ। ਹੁਣ 'ਕਾਲਕਾ' ਅਤੇ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੋਵੇਂ ਮਿਲ ਕੇ ਦਾਨਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਰ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦਾ ਇਹੋ ਪਰਮ ਲਕਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਲਿਤਾੜੀ ਹੋਈ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਉਹ ਸਨਮਾਨ-ਯੋਗ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਬਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ, ਜਿਥੇ ਉਹ ਯੁਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਪੁਰਸ਼ ਤੋਂ ਅਗੇ ਵਧ ਕੇ ਅਸੁਰਾਂ ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਬਲ ਧਾਰਨ ਕਰ ਜਾਵੇ ਅਰਥਾਤ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ। ਕੋਈ ਉਲਾਰ ਵਿਵਸਥਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੁਰਸ਼-ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੇ। ਉਹ ਪ੍ਰਬਲ ਸਮਰਥਕ ਹਨ ਪੂਰਨ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਅਤੇ ਸਭ ਨਾਲ ਨਿਆਏ ਦੇ। ਲਿੰਗ ਆਧਾਰਿਤ ਪਖ-ਪਾਤ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਉਖੇੜਨ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ, ਉਹੋ ਯੋਜਨਾ ਫਲੀਭੂਤ ਹੋਈ ਹੈ 'ਸਬੁਧਿ ਬਾਚ' ਵਿਚ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੌਰਾਣਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਛਾਇਆ ਦਾ ਆਭਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਿਧਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਅਭਿੰਨ ਅੰਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਪੌਰਾਣਿਕਤਾ ਦਾ ਲਕਸ਼ ਪੁਰਾਣ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੋਂ ਇਕ-ਦਮ ਭਿੰਨ

69. ਵੇਖੋ ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਲੇਖ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸੰਕਲਪ'

ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ 'ਧਰਮ ਯੁਧ ਦਾ ਚਾਉ' ਭਰਨਾ ਹੈ। 'ਕਾਲ' ਅਤੇ 'ਬਾਲਾ' ਦੇ ਯੁਧ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼ਿ (ਸਾਕਤਾਂ ਦੇ ਮਹਾਕਾਲ) ਦਾ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਸਣ ਹੀ ਡੋਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-

ਮਹਾਦੇਵ ਆਸਨ ਤੇ ਟਰਾ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਤ੍ਰਸਤ ਬ੍ਰਟ ਮਹਿ ਦੁਰਾ।
ਨਿਰਖਿ ਬਿਸਨ ਰਨ ਅਧਿਕ ਡਰਾਨਾ। ਦੁਰਾ ਸਿੰਧ ਕੇ ਬੀਚ ਲਜਾਨਾ। ੯੦।

ਇਥੇ ਕਵੀ ਨੇ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਭ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨਹਾਰ, ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਜਕ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਲੀਆਂ ਹ ਸ਼ਾਕਤਾਂ ਦੇ ਰੁਦ੍ਰ-ਸ਼ਿਵ (ਮਹਾਕਾਲ) ਵਾਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਯਥਾ-

ਤੁਮ ਹੋ ਸਕਲ ਲੋਕ ਸਿਰਤਾਜਾ। ਗਰਬਨ ਗੰਜ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜਾ।
ਆਦਿ ਅਕਾਲ ਅਜੋਨਿ ਬਿਨਾ ਭੈ। ਨਿਰਬਿਕਾਰ ਨਿਰਲੰਬ ਜਗਤ ਮੈ। ੯੧।
ਨਿਰਬਿਕਾਰ ਨਿਰਜੁਰ ਅਬਿਨਾਸੀ। ਪਰਮ ਜੋਗ ਕੇ ਤਤੁ ਪ੍ਰਕਾਸੀ।
ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਵ ਨਿਤ੍ਯ ਸੁਯੰਭਵ। ਤਾਤ ਮਾਤ ਜਹ ਜਾਤ ਨ ਬੰਧਵ। ੯੨।
ਸਤ੍ਰੁ ਬਿਹੰਡ ਸੁਰਿਦਿ ਸੁਖਦਾਇਕ। ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਦਾਨਵ ਕੇ ਘਾਇਕ।
ਸਤਿ ਸੰਧਿ ਸਤਿਤਾ ਨਿਵਾਸਾ। ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਨਿਰਾਸਾ। ੯੩।
ਆਦਿ ਅਨੰਤ ਅਰੂਪ ਅਭੇਸਾ। ਘਟ ਘਟ ਭੀਤਰ ਕੀਯਾ ਪ੍ਰਵੇਸਾ।
ਅੰਤਰ ਬਸਤ ਨਿਰੰਤਰ ਰਹਈ। ਸਨਕ ਸਨੰਦ ਸਨਾਤਨ ਕਹਈ। ੯੪।
ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੈ। ਧਰਿ ਧਰਿ ਮੂਰਤਿ ਫਿਰਤਿ ਅਨੇਕੈ।
ਸਭ ਜਗ ਕਹ ਇਹ ਬਿਧਿ ਭਰਮਾਯਾ। ਆਪੇ ਏਕ ਅਨੇਕ ਦਿਖਾਯਾ। ੯੫।
ਘਟ ਘਟ ਮਹਿ ਸੋਇ ਪੁਰਖ ਬ੍ਯਾਪਕ। ਸਕਲ ਜੀਵ ਜੰਤਨ ਕੇ ਥਾਪਕ।
ਜਾ ਤੇ ਜੋਤਿ ਕਰਤ ਆਕਰਖਨ। ਤਾ ਕਹ ਕਹਤ ਮ੍ਰਿਤਕ ਜਗ ਕੇ ਜਨ। ੯੬।
ਤੁਮ ਜਗ ਕੇ ਕਾਰਨ ਕਰਤਾਰਾ। ਘਟਿ ਘਟਿ ਕੀ ਮਤਿ ਜਾਨਨਹਾਰਾ।
ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਰਵੈਰ ਨਿਰਾਲਮ। ਸਭ ਹੀ ਕੇ ਮਨ ਕੀ ਤੁਹਿ ਮਾਲਮ। ੯੭।
ਤੁਮ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਬਨਾਯੋ। ਮਹਾ ਰੁਦ੍ਰ ਤੁਮ ਹੀ ਉਪਜਾਯੋ।
ਤੁਮ ਹੀ ਰਿਖਿ ਕਸਪਹਿ ਬਨਾਵਾ। ਦਿਤ ਅਦਿਤ ਜਨ ਬੈਰ ਬਢਾਵਾ। ੯੮।
ਜਗ ਕਾਰਨ ਕਰੁਨਾਨਿਧਿ ਸ੍ਵਾਮੀ। ਕਮਲ ਨੈਨ ਅੰਤਰ ਕੇ ਜਾਮੀ।
ਦਯਾ ਸਿੰਧੁ ਦੀਨਨ ਕੇ ਦਯਾਲਾ। ਹੂਜੈ ਕ੍ਰਿਪਾਨਿਧਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ। ੯੯।

'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਜਿਹੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ 'ਸਬੁਧਿ ਬਾਚ' ਵਿਚ ਵੀ 'ਕਾਲਪੁਰਖ' ਦ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਖ਼ਾਨ, ਮੁਗ਼ਲ, ਸੱਯਦ ਅਤੇ ਸ਼ੇਖ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੈਤ ਦੀ ਅਗਨੀ ਤੋਂ ਖਾਨ ਅਤੇ ਪਠਾਣਾਂ ਦੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਅੱਗ ਤੋਂ ਮੁਗ਼ਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਜੋ ਸਵਾਸ ਲਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕ੍ਰੋਧੀ ਸ਼ੇਖ ਅਤੇ ਸੱਯਦ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਦੱਸੇ ਹਨ। ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਪੌਰਾਣਿਕ ਦਾਨਵਾਂ ਵਾਲਾ ਸਮੁਚਾ ਵਿਵਹਾਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੱਤਾ ਉਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਈ ਜਮਾਤ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਪਠਾਣ ਆਏ, ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧ ਅਗਨੀ ਨੇ ਸਾੜਿਆ, ਜੇ ਮੁਗ਼ਲ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਇਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਕੁਪਿਤ ਹੋਏ। ਸੱਯਦਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ੇਖਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਕ੍ਰੋਧ-ਅਗਨੀ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕੀਤੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸਾਂਝੀ ਸਥਾਪਿਤੀ ਦੇ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। ਨਾਹਰ, ਖਾਨ, ਝੜਾਝੜ ਖਾਨ, ਨਿਹੰਗ

ਖਾਨ, ਭੜੰਗ, ਖਾਨ, ਭੜੰਗ ਖਾਨ, ਬੈਰਮ ਖਾਨ, ਬਹਾਦੁਰ ਖਾਨ ਆਦਿ ਦੈਤਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮਹਾਕਾਲ (ਅਰਥਾਤ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ) ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਰਹੇ।

ਮਹਾਕਾਲ ਨੂੰ ਸਮਕਾਲੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਦਰਸਾਉਣ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਕਤ ਮਹਾਕਾਲ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਮਹਾਕਾਲ ਦੇ ਯੁਧ ਦੀ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਜਾਂ ਮਿਥਿਹਾਸਿਕ ਗਾਥਾ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਮਹਾਕਾਲ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਸਤਿਜੁਗ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਲਿਜੁਗ ਤਕ ਨਿਰੰਤਰ ਅਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਧਰਮ-ਅੰਧ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਰਬ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਮਹਾਕਾਲ ਹੈ। ਮਹਾਕਾਲ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੁਗ਼ਲ ਭੈਅ-ਭੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਦੌੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਸੱਯਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ਼ਾਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਸ਼ੇਖ਼ ਪਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਫ਼ੀ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਹੀ, ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਧਰਮ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਧਰਮ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਢੰਗ ਔਰੰਗ਼ਜ਼ੇਬ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਸੀ, ਪਰ ਲਕਸ਼ ਉਹੋ ਸੀ। ਇਤਨਾ ਹੀ ਫ਼ਰਕ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਤੋਂ ਭੈਅ-ਭੀਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਚਕਾਰ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਮਹਾਕਾਲ ਦੁਆਰਾ ਧਰਮ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਵਸੀਲੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਧਰਮ-ਪਰਿਵਤਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਇਸ ਕਾਰਨ ਰੋਕ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਰੂਪ ਅਮਾਨਵੀ ਸੀ। ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਤਥ ਅਣਗੌਲਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਹਰ ਯੁਧ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸਮਕਾਲੀਨ ਸਥਿਤੀ ਉਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣ-ਪੰਡਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕੋਈ ਉਹੋ ਸੁਯੋਗ ਆਗੂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਕਟ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੋਵੇ। 'ਸਬੁਧਿ ਬਾਚ' ਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਘੋਰ ਯੁਧ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਾਰੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਸਮਕਾਲੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਆਗਮਨ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤਕ ਲਈ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, ਕੇਵਲ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਯੁਧ ਵਿਚ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਬਹਾਦੁਰ ਨਾਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਨੇ ਬਲਹੀਣ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਨਾਰੀ ਭਵਾਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫਿਰ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਯੁਧ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦਾਨਵ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਇੰਞ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜ਼ਾਲਿਮ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ, ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ), ਫਿਰ ਇਹ ਪਦ ਆਉਂਦੇ ਹਨ-

ਪੁਨਿ ਰਾਛਸ ਕਾ ਕਾਟਾ ਸੀਸਾ। ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਕੇਤੁ ਜਗਤ ਕੇ ਈਸਾ।
ਪੁਹਪਨ ਬ੍ਰਿਸਟਿ ਗਗਨ ਤੇ ਭਈ। ਸਭਹਿਨ ਆਨਿ ਬਧਾਈ ਦਈ। ੩੭੫।
ਧੰਨ੍ਯ ਧੰਨ੍ਯ ਲੋਗਨ ਕੇ ਰਾਜਾ। ਦੁਸਟਨ ਦਾਹ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜਾ।
ਅਖਲ ਭਵਨ ਕੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰੇ। ਦਾਸ ਜਾਨਿ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰੇ। ੩੭੬।

4. 'ਸਬੁਧਿ ਬਾਚ' ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿਛੋਂ 'ਕਬਯੋ ਬਾਚ ਬੇਨਤੀ' ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਅਣਜਾਣਪੁਣੇ ਵਿਚ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਹਿ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ 'ਸਬੁਧਿ ਬਾਚ' ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਕਰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਾਰੀ ਦਾ ਦੈਵੀ ਰੂਪ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵਿਵੇਕੀ ਕਰਤਾ ਨੇ ਕਾਮੁਕ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਤੇ ਨਾ ਪਾ ਕੇ ਇਹ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਕਥਨ ਕਰਵਾਏ ਹਨ। 'ਸਬੁਧਿ ਬਾਚ' ਸੱਵਛ ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅੰਤਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਅਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕ੍ਰਿਤੀਕਾਰ, ਉਸ ਦੇ ਸਿਖਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਸਮੁਚੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਕਾਮਾਦਿਕ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਅਤੇ ਅਸੁਰੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਦੋਖੀਆਂ ਤੋਂ ਸਰਬ-ਭਾਂਤ ਰਖਿਆ ਕਰੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਆਇਆ 'ਜਗਮਾਤਾ' ਸ਼ਬਦ ਅਲੋਚਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੀ-ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਂ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਪੁਰਖ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ। ਅਗਲੀਆਂ ਸੱਤਰਾਂ ਹਨ-

ਸ੍ਰੀ ਅਸਿਧੁਜ ਜਬ ਭਏ ਦਯਾਲਾ। ਪੂਰਨ ਕਰਾ ਗ੍ਰੰਥ ਤਤਕਾਲਾ।
ਮਨ ਬਾਛਤ ਫਲ ਪਾਵੈ ਸੋਈ। ਦੂਖ ਨ ਤਿਸੈ ਬਿਆਪਤ ਕੋਈ। ੪੦੩।

ਇਹ ਪਦ ਦੇਵੀ-ਸੂਚਕ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 'ਤੂ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ' ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਹੀ ਆਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਸਾਡਾ ਪਿਤਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਵੀ।

ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕਾਲ-ਭੰਗ ਦੋਸ਼ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ 'ਅਸ਼ੋਕ' ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਹੇਠਲੇ ਪਦ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ-

ਸ੍ਰੀ ਰਘੁ-ਰਾਜ ਰਾਜ ਜਗ ਕੀਨਾ। ਅਤ੍ਰ ਪਤ੍ਰ ਸਿਰ ਢਾਰ ਨਵੀਨਾ।
ਨਿਸਾ ਤਾਸ ਨਿਸ ਨਾਥ ਪਛਾਨਾ। ਦਿਨਕਰ ਤਾਹਿ ਦਿਵਸ ਅਨੁਮਾਨਾ।
ਸੰਨਿਆਸਨ ਦੱਤ ਰੂਪ ਕਰ ਜਾਨਯੋ। ਜੋਗਨਿ ਗੁਰੁ ਗੋਰਖ ਕਰ ਮਾਨਯੋ।
ਰਾਮਾਨੰਦ ਬੈਰਾਗਨਿ ਜਾਨਾ। ਮਹਾਦੀਨ ਤੁਰਕਨਿ ਪਹਿਚਾਨਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰਘੁ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਲ ਵਿਚ ਗੋਰਖ, ਰਾਮਾਨੰਦ, ਮੁਹੰਮਦ ਆਦਿ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਅਸਲ ਵਿਚ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਦਾ 'ਅਸ਼ੋਕ' ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਤਰੀਕਾ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਕਵੀ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਰਣਨ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਘੁ ਰਾਜੇ ਵਿਚ ਜੋਗੀਆਂ ਵਾਲੇ, ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਵਾਲੇ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਵਾਲੇ, ਗੁਰੂ ਗੋਰਖ ਵਾਲੇ, ਰਾਮਾਨੰਦ ਵਾਲੇ ਮੁਹੰਮਦ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਵਿਦਮਾਨ ਸਨ। ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਕਥਨਾਂ ਨੂੰ ਤਕਨੀਕੀ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਾਲ-ਭੰਗ ਦੋਸ਼ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ, ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕਾਲ-ਭੰਗ ਦੋਸ਼ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਵੀ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਾਇਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁਕੇ ਮਹਾਪੁਰਖ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ-

ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਰਵਿਦਾਸੁ ਭਗਤੁ ਜੈਦੇਵ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ॥
ਨਾਮਾ ਭਗਤੁ ਕਬੀਰੁ ਸਦਾ ਗਾਵਹਿ ਸਮ ਲੋਚਨ ॥
ਭਗਤੁ ਬੇਣਿ ਗੁਣ ਰਵੈ ਸਹਜਿ ਆਤਮ ਰੰਗੁ ਮਾਣੈ ॥

ਜੋਗ ਧਿਆਨਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨਿ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਭ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣੈ ॥
ਸੁਖਦੇਉ ਪਰੀਖ੍ਯਤੁ ਗੁਣ ਰਵੈ ਗੋਤਮ ਰਿਖਿ ਜਸੁ ਗਾਇਓ ॥
ਕਬਿ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਨਿਤ ਨਵਤਨੁ ਜਗਿ ਛਾਇਓ ॥[70]

ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਚਰਿਤਰ ਕਥਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਯੁਕਤੀਆਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਝ ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਬੀਬੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਬੀਬੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪੁਰਖ ਕਰਨ, ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਲਿਖਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। 'ਮੰਤ੍ਰੀ ਭੂਪ ਸੰਬਾਦ' ਲਿਖ ਕੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਹਿਤ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਪਦਾਂ ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਚਰਣ ਬੁਲੰਦ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਕਥਾਵਾਂ ਸਿਖਿਆਦਾਇਕ ਹਨ। ਰਾਜ-ਸੱਤਾ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਤਾ-ਨਸ਼ੀਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੂਝ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਆਚਰਣ ਪੂਰੇ ਸਮਾਜ ਵਾਸਤੇ ਅਤਿ ਘਾਤਕ ਹੈ।

'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਸੰਬੰਧੀ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੋਧ-ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਵੇਖੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਵਿ-ਛਾਪ 'ਰਾਮ' ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ। 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਵੀ 'ਰਾਮ' ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਉਥੇ 'ਸਿਆਮ' ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਿਧਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਦਾ ਪੱਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ 'ਰਾਮ' ਅਤੇ 'ਸਿਆਮ' ਇਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦੋ ਉਪਨਾਮ ਹਨ। 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਪਖ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ 'ਸਿਆਮ' ਉਪਨਾਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਯੁਕਤੀ-ਸੰਗਤ ਜਾਪਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੇ ਦੂਜੇ ਉਪਨਾਮ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ।

ਡਾ. ਜੱਗੀ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ "ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਿਖ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੀਰ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਾਣੀਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਤਰ ਕਾਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਇਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। "ਵਿਦਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਬਾਣੀਆਂ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਮਨਮੱਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਬਾਣੀਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਸਨ, ਤਾਂ ਕੁਝਕੁ ਸਿਖ ਇਸ ਉਤੇ ਕਿਵੇਂ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਕੀ ਗੁਰੂ ਨਾਲੋਂ ਸਿਖ ਅਧਿਕ.ਸ਼ੁਧ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੇ ਹਨ ?

ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਸੂਝਵਾਨ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੋ ਗ੍ਰੰਥ ਕਦੇ ਝਗੜਦੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੰਗੇ-ਮੰਦੇ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ 'ਛਿਬਰ' ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਵਡਾ ਅਤੇ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ

---

70. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਫ਼ਾ 1390

ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਖ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਹ ਤਰਕ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਦੱਸਣ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸੜਕਾਂ ਉਤੇ ਰੋਲਣ ਨਾਲ ਪੰਥ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੁਧੀਮਾਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ? ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਬੁਧੀਮਾਨ ਲੋਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿਖ ਇਸ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅਗੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚੋਂ ਰੱਬ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਅਗੋਂ ਕਰਨਗੇ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਅਪਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਉਂ ਅੱਡੀ-ਚੋਟੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸ਼ੁਧ ਅਤੇ ਪਰਮ-ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਧਰਮ ਹੈ।

ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੁਖ ਉਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂ-ਸਿਖ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਨਰ-ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਮੁਖ ਨਾਅਰਾ ਸੀ- 'ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ'। ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਕੁਝ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਗਿਆ ਕਿ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਅੰਦਰ ਹਿੰਦੂਵਾਦੀ ਰੁਚੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਸਿਖ ਧਰਮ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚੋਂ ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਦੀਆਂ ਝਲਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੱਟਾਂ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਦੀ ਦੁਰਗੰਧ ਆਈ ਸੀ। ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਲੋਕ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਖੰਡਿਤ ਕਰਨਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅਜੇ ਡਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਤ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਭਟ ਬਾਣੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ? ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਿਜਾਂ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਿਛੇ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੂੰ ਮੀਣਿਆਂ ਦਾ ਏਜੰਟ ਕਹਿ ਕੇ ਇਕ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਅਨਿੰਨ ਸਿਖ ਨੂੰ ਨਿੰਦ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਬਦਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂਆਂ ਨਾਲ ਦੇਵ, ਦਾਸ ਆਦਿ ਲਾਉਣ ਵਿਚੋਂ ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨਚਾਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਮਸਲਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨਾ ਲਿਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਿਜਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਦਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਗੁਰੁਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਚੁਨੌਤੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵਿਕ੍ਰਿਤ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਿਰਫ਼ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸਿਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤੋਂ ਨਿਵੇਕਲਾ ਦਸਣ ਦੇ ਗੁੰਮਰਾਹਕੁਨ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਟਕੇ ਹੋਏ ਜੋਸ਼ ਤੋਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਹੀ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਨਾਮ ਸਾਥੋਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਰਲੀ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਅੰਨ੍ਹੇ ਜੋਸ਼ ਤੋਂ ਮਹਿਫ਼ੂਜ਼ ਰਹਿ ਸਕੇਗੀ ? ਇਸ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਵਿਚਰਾਨਾ ਸਿਖ ਚਿੰਤਕਾਂ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ।

'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਤੋਂ ਵੀ ਲੋਕ ਇਸ ਕਾਰਨ ਮੁਨਕਰ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਤੋਂ ਭੈਅ-ਭੀਤ ਹਨ। ਉਂਞ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਦਰਸਾਉਣ

ਵਾਸਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਇਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਉਤੇ ਆਸ਼੍ਰਿਤ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਦਾ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਨਿਖੇਧ ਹੈ। ਇਸੇ ਨਿਖੇਧ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਗਰਲੇ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਦੀ ਥਾਂ ਗੈਰ-ਆਰੀਆਈ (ਭਾਵ ਵੇਦ-ਵਿਰੋਧੀ) ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮੱਤ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲਗੇ ਪਏ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਨੂ-ਭਗਤੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਵਿਚਾਰ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਵੈਦਿਕ ਦੇਵ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਕਾਲ-ਮਹਾਕਾਲ ਸਰੂਪ ਡਰਾਉਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰਵਾਦੀ ਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਸ਼ਾਕਤ-ਪੰਥੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਮਕਾਰਾਂ, ਪੰਜ ਪਵਿਤ੍ਰਾਂ, ਸ਼ਿਵ ਦੇ 28 ਅਵਤਾਰਾਂ, ਸ਼ਾਕਤ-ਪੰਥ ਦਾ ਸਿੰਘ ਪਦ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਨੇਹ (ਕਿਉਂਕਿ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਮਿਲਦੇ ਹਨ), 10 ਵਿਦਿਆਵਾਂ, ਕੁੰਡਲਨੀ ਸਾਧਨਾ, ਕੌਲ ਗਿਆਨ, ਸ੍ਰੀ ਚ'ਕਰ ਵਿਚ ਸਥਿਤ 16 ਨਿਤਿਆਵਾਂ, ਕੁਲ-ਨਾਮ-ਕਾਲ-ਗਿਆਨ-ਚਿਤ-ਨਾਦ-ਬਿੰਦੁ-ਕਲਾ-ਜੀਵ ਆਦਿ 9 ਵਧੂਹ ਦਾ ਵਰਣਨ, ਨਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਆਰੰਭ ਉਲਾਸ, ਤਰੁਣ ਉਲਾਸ, ਯੌਵਨ ਉਲਾਸ, ਪ੍ਰੌੜ ਉਲਾਸ, ਉਕਸਨ ਉਲਾਸ ਅਤੇ ਅਨਵਯ ਉਲਾਸ ਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਸਹਿਤ ਸਮੁਚੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਅੰਸ਼ਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਅਜ ਕਲ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪੈਂਤੜਾ ਬਦਲ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਰੀਤਿ-ਕਾਵਿ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਧਰਮ-ਸਿਧਾਂਤ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਪਖ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਗੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਵਿਸ਼ਨੂ ਪੂਜਾ ਦੀ ਦੁਰਗੰਧ ਆਈ ਸੀ, ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਾਕਤ-ਪੰਥੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਦਿੱਸੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਰੀਤੀ-ਕਾਵਿ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦਾ ਇਹ ਪੈਂਤਰਾ ਵੀ ਬੁਨਿਆਦਹੀਣ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਨਤਾ ਤੋਂ ਇਸ ਪਖ ਦੀ ਰੀਤਿ-ਕਾਵਿ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੀਤੀ-ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਸਿਆਣੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਰਖੇ ਹਨ-

1. ਸੰਪੂਰਨ ਕਾਵਿ-ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥ- ਜੋ ਕਾਵਿ ਦੇ ਲਛਣ, ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਕਾਵਿ ਦੇ ਗੁਣ-ਦੋਸ਼ਾਂ, ਰਸ, ਭਾਵ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹੋਣ।
2. ਰਸਾਂ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥ- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਹੋਰ ਰਸਾਂ ਦੀ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਰਸਾਂ ਦੇ ਆਲੰਬਨ ਉਦੀਪਿਨ ਵਿਭਾਵ, ਸਥਾਈ ਭਾਵ, ਸੰਚਾਰੀ ਭਾਵ ਅਦਿ ਦੇ ਲਛਣਾਂ ਦਾ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ।
3. ਨਾਇਕ-ਨਾਇਕਾ ਭੇਦ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਦੇ ਆਲੰਬਨਾਂ ਦਾ ਸੂਖਮ ਭੇਦ-ਉਪਭੇਦ ਦੇ ਕੇ ਉਦਾਹਰਣ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹੋਣ। ਉਦਾਹਰਣਾਰਥ- ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਮੰਜਰੀ ਅਤੇ ਭਿਖਾਰੀ ਦਾਸ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਨਿਰਣਯ।
4. ਅਲੰਕਾਰ ਗ੍ਰੰਥ- ਜਿਵੇਂ ਜੈਦੇਵ ਦਾ ਚੰਦ੍ਰ ਲੋਕ ਅਤੇ ਅਪਯ ਦੀਕਿਸ਼ਿਤ ਦਾ ਕੁਲਵਯਾਨੰਦ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ ਕਿਸ ਸਾਹਿਤ ਧਾਰਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰ ਕੇ ਰੀਤੀ-ਕਾਵਿ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਵਿਰੋਧੀ ਪਖ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਰੀਤੀ-ਕਾਵਿ ਸ਼ਿੰਗਾਰ

ਰਸ ਆਧਾਰਿਤ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ-ਕਾਵਿ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਮਾਡਲ 'ਰਾਧਾ' ਹੈ। 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਬੀਰ-ਰਸੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਸੰਬੰਧੀ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੈ ਕਿ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਚਰਿਤ ਨਾਇਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਵੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਭਗਤੀ-ਭਾਵ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ ਬੁਧੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਮਾਡਲ 'ਦੁਰਗਾ' ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ-ਪਤਨੀ ਪਾਰਬਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਰਾਧਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਰੀਤੀ-ਕਾਵਿ ਵੈਦਿਕ ਦੇਵ ਵਿਸ਼ਣੂ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ਼ਾਕਤ-ਪੰਥ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਵਰਚਸਵ ਵਾਲੇ ਵੈਦਿਕ ਮੱਤ ਦੇ ਸਮੁਚੇ ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਕੇ ਅਵੈਦਿਕ ਰੁਚੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਉਤੇ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਿਵ-ਪ੍ਰਸਤ ਪੰਥ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਿਮਨ-ਸਤਰ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਰੋਧੀ ਖੇਮੇ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆਨੀ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ-ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੁਝ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਵਿਦਿਆ ਮਾਰਤੰਡ ਹਨ। ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਦੀ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਰੁਧ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਪੰਨੇ ਪਲਟ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਯਥਾਰਿਥ ਜਾਂ ਯਥਾਰੱਥ, ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਰਚਨਾਂ, ਬਿਨਾ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ, ਪਰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮ, ਸਰਦਾਰਨੀ ਨੂੰ ਸੁਦਾਰਨੀ, ਸ਼ੋਕ (ਸੋਗ) ਨੂੰ ਸ਼ੌਕ, ਅਨੇਕਾਂ ਨੂੰ ਆਨੇਕਾਂ, ਵਲ (ਪੇਚ) ਨੂੰ ਵੱਲ, ਉਤੇਜਿਤ ਨੂੰ ਉੱਤੇਜਤ, ਸਾਕਤ ਨੂੰ ਸਾਕੱਤ, ਰਚ ਨੂੰ ਰੱਚ, ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਓਪਕਾਰ, ਨਪੁੰਸਕ ਨੂੰ ਨਿਪੁੰਸਕ, ਬਲ ਨੂੰ ਬੱਲ, ਮਧੁ ਨੂੰ ਮੱਧ, ਉਕਤਿ ਨੂੰ ਉਕਤ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨਵਾਨ ਸੀ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ 'ਕੁਝ' ਵੀ ਲਿਖਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ 'ਕੁੱਝ' ਲਿਖਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਇਹ ਗਿਆਨਵਾਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਬਚਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 'ਅਖਰ ਕਾ ਭੇਉ ਨ ਲਹੰਤਿ' ਵਾਲੀ ਅਬੋਧ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਹਨ, ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਹਾਂ ਫ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਚਿੰਤਕ ਸਿਖ ਚੁਪ-ਚਾਪ ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਾ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੋ ਸਥਿਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਣਐਲਾਨਿਆ ਗਲ ਘੁਟਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਹੈ, ਜਿਹੋ-ਜਿਹੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹੋ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ 'ਅੰਧੇ ਕਾ ਨਾਉ ਪਾਰਖੂ' ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਜੁਝਾਰੂ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਹੋਈ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਕੌਮ ਵੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਹੋ ਨਿਬੜੇਗੀ। ਕਬਯੋ ਵਾਚ ਚੌਪਈ' ਤਾਂ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਦਾ ਅੰਗ ਗਰਦਾਨੀ ਹੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ 'ਜਾਪੁ' ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਫ਼ਰ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥਾਵਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਵੀ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੰਗਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੋ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਣ-ਸ਼ੈਲੀ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਸਰਵਥਾ ਭਿੰਨ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਣਾਰਥ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਪਦ ਹੇਠਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ-

ਕੁੰਜ ਕੁੰਜ ਗਲਿਨ ਬਜਾਈ ਬਨ ਬਾਂਸਰੀ ਸੀ
ਉਨਹੀ ਕੇ ਸੰਗ ਸੋਈ ਸਾਰਦਾ ਕਹਤਿ ਹੈ।
ਜਮਨਾ ਕੇ ਤਟ ਬੰਸੀ ਬਟ ਕੇ ਨਿਕਟ ਸੋਈ
ਤਟ ਸਤੁਦ੍ਰਵ ਆਨਿ ਸਾਹਿਬੀ ਕਰਤਿ ਹੈ।
ਦੇਖੋ ਭੂਪ ਭੂਪਨਿ ਕੇ ਭੂਮ ਕੇ ਭਗਤ ਲੋਗੋ
ਭਾਗ ਯਾ ਛਰੀ ਕੇ ਮੋ ਸੋਂ ਕਹਿਬੇ ਬਨਤਿ ਹੈ।
ਕਾਨ੍ਹ ਹ੍ਵੈ ਕੈ ਔਤਰਯੋ ਤੋ ਮੁਖ ਹੀ ਰਹੋਤਿ ਲਾਗੀ
ਗੋਬਿੰਦ ਹ੍ਵੈ ਔਤਰਯੋ ਤੋ ਹਾਥ ਹੀ ਰਹਤਿ ਹੈ।
ਬਿਪਦਾ ਮੈ ਲੰਕਾ ਦੀਨੀ ਜਾਚੈ ਤੇ ਬਿਭੀਖਨ ਕੋ
ਮੰਗਲ ਸੁ ਕਬਿ ਜਾਚੈਂ ਮੰਗਲ ਸੁਨਾਇ ਜੀ।
ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਨਗਰ ਹੋਤਿ ਜਾਚਯੋ ਸਭਾ ਮਾਹਿ ਠਾਂਢੋ
ਅੰਬਰ ਲੌ ਅੰਬਰ ਮਹੀ ਪੈ ਰਹੇ ਛਾਇ ਜੀ।
ਐਸੋ ਦਾਨ ਦੈਬੋ ਕੌਨ ਕੋਊ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ
ਔਰ ਕਉ ਨਾ ਜਾਚੀਏ ਬਿਨਾ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਜੀ।
ਸਤਿਜੁਗ ਪ੍ਰਬਲ ਪ੍ਰਗਟ ਪਰਸਪਰ ਹ੍ਵੈ ਕੈ
ਛੇਕ ਛਾਡੇ ਛਤ੍ਰੀ ਕਰ ਕਾਹੂੰ ਅੱਤ੍ਰ ਨਾ ਧਰਯੋ।
ਤ੍ਰੇਤੈ ਰਘੁਨਾਥ ਹ੍ਵੈ ਕੇ ਰਾਵਨ ਸਨਾਥ ਕੀਨੋ
ਗੀਧਨ ਖੁਵਾਯੋ ਮਾਸ ਲੰਕਪਤਿ ਜੋ ਲਰਯੋ।
ਦ੍ਵਾਪਰ ਕਨ੍ਹਾਈ ਬਨਿ ਬਾਂਸਰੀ ਬਜਾਈ ਸੁਨਿ
ਸੁਰਿ ਮੁਨਿ ਨਰ ਕਾਹੂੰ ਧੀਰ ਨਾ ਤਬੈ ਕਰਯੋ।
ਕਲਜੁਗ ਤਾਰਿਬੇ ਕੋ ਸਾਧਨ ਕੇ ਪਾਰਿਬੇ ਕੋ
ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਅਵਤਾਰੀ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਤਥਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਨਾ ਮੰਨਣਾ ਇਕ ਮਨਮਤੀ ਹਠ-ਧਰਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਾਸਤੇ ਅਪਸ਼ਬਦ ਵਰਤਣੇ ਅਤੀ ਨਿੰਦਨੀਯ ਕਰਮ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਮੁਚੀ ਬਾਣੀ 'ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ' ਹੈ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਸੰਦੇਹ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਦੁਰਭਾਗ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਸੰਕਲਪ

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਾਲ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ- ਕਾਲਾ, ਕਾਲੇ ਜਾਂ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਉਪਯੁਕਤ ਜਾਂ ਸਮੁਚਿਤ ਸਮਾਂ, ਸਮੇਂ ਦਾ ਅੰਸ਼, ਰੁਤ, ਵੈਸ਼ੇਸ਼ਿਕ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਨੌਂ ਦ੍ਰਵ ਵਿਚੋਂ ਇਕ, ਵਿਸ਼ਵ-ਸੰਹਾਰਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ਮ੍ਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਯਮ, ਭਾਗ, ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਦ ਕਾਲਾ ਭਾਗ, ਕੋਇਲ, ਸ਼ਨੀ ਗ੍ਰਹਿ, ਸ਼ਿਵ, ਕਲਾਲ ਆਦਿ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨੀ ਉਚਿਤ ਭਾਸਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਕਾਲ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿ ਸ਼ਿਵ ਕੋਈ ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਗੌਣ ਜਿਹਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦ ਮੂਲ-ਭਾਵ ਕਾਲਖ ਉਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਕਾਲਖ ਕਾਲ ਵਾਂਗ ਸਥੂਲ ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਨਾ ਭਾਸਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੁਚੀ ਸਥੂਲਤਾ ਦੇ ਸੂਖਮ ਨਾਲ ਅਭਿੰਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਅਲੋਪ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਾਲਖ ਦਾ ਕਾਲ ਨਾਲ ਅਟੁਟ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਕਾਲ ਅਤੇ ਕਾਲ ਸਦਜੀਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਬਿਨਸ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਨ ਕੇਵਲ ਇਕਸਮਾਨ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਇਕ ਹੋਂਦ ਹਨ। ਅਕਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਦਾਤਾ ਹੈ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਜਨਮ ਦੇ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਰਿਛਿੰਨ ਹੋ ਕੇ ਵਿਦਮਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਕਾਲਖ-ਰਹਿਤ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਾ ਦਾ ਉਦਗਮ ਅਕਾਲ ਤੋਂ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅਸਤਿਤ੍ਵ ਅਕਾਲ ਉਤੇ ਆਸ਼੍ਰਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿ ਉਹ ਫਿਰ ਅਕਾਲ ਨਾਲ ਅਭਿੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਹਕੀਕਤਨ ਕਾਲ ਅਤੇ ਅਕਾ ਇਕੋ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ 'ਜਪੁ' ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨੂੰ ਕਾਲ ਅੰਦਰ ਵਿਦਮਾਨ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ-

ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ॥ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ ॥

ਕਾਲ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਕਾਲ ਰੂਪ ਉਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਕਾਲਿਕ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੌਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੱਖਪਾਤੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਾਇਆਵੀ ਕਾਲਖ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ 'ਕਾਲ' ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ 'ਸਭੇ ਸਾਝੀਵਾਲ ਸਦਾਇਨਿ ਤੂੰ ਕਿਸੈ ਨ ਦਿਸਹਿ ਬਾਹਰਾ ਜੀਉ' ਦੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਲੇ ਗੌਰਵ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾ ਬਣਾਇਆ

ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਪੁਸ਼ਟ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨੇਕੀ ਵਾਸਤੇ ਜੂਝ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣ ਦਾ ਉਤਸਾਹ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ 'ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ' ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਕੇਵਲ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਚੁਨਿ ਚੁਨਿ ਸਤ੍ਰੁ ਹਮਾਰੇ ਮਾਰੀਅਹਿ' ਦਾ ਕੌਮੀ ਜਜ਼ਬਾ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੇ ਅਸਤਿਤ੍ਵ ਉਪਰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਪਰਫੁਲਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਵੈਦਿਕ ਧਰਮ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਤਕ ਰਿਗ ਵੇਦ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰ, ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਅਤੇ ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਰਗੇ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੀ ਛਤ੍ਰ-ਛਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਰਹੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੌਮੀ ਸੰਗਠਨ ਅਸੁਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮੂਲ ਵਿਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਸਰਬ ਭਾਂਤੀ ਸਮਰਥ ਸੀ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਲਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੀ ਛਤ੍ਰ-ਛਾਇਆ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰ ਕੇ ਵਿਭਿੰਨ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖਾਂ' ਤੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਧਾਰਮਿਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲੈ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੌਮੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਖੇਰੂ-ਖੇਰੂੰ ਹੋ ਕੇ ਖੰਡਿਤ, ਨਿਰਬਲ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕ੍ਰਿਯ ਹੋ ਗਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂ ਦੇਵ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਕੌਮੀ ਬਿਖਰਾਅ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਯਤਨ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਵਿਸ਼ਨੂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਦੋ ਹੋਰ ਦੇਵਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਣ ਕਾਰਨ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਪਤਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿਚ ਨਾਕਾਮ ਰਹੀ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ-ਚਿਤ ਵਿਚ ਵਸਾਇਆ, ਉਹ ਜਥੇਬੰਦੀ ਲਈ ਸਰਗਰਮ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਕਾਲਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਇਕ ਅਕਾਲ ਦੀ ਸੁਦ੍ਰਿੜ ਛਤ੍ਰ-ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਨਾ ਆ ਸਕੇ। ਨਤੀਜਤਨ ਵੈਦਿਕ ਧਰਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਗੌਰਵਸ਼ਾਲੀ ਆਰੀਆ ਪੰਥ ਨਾ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਤੰਗਦਿਲੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੌਮੀ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਦੇ ਸਕਿਆ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਅਧੋਗਤੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਿਖ ਧਰਮ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ 'ਕਾਲ' ਅਤੇ 'ਅਕਾਲ' ਸਰੂਪ ਉਤੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ, ਬਲਕਿ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵਿਵਸਥਿਤ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਅਕਾਲ ਰੂਪ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਵਿਚ ਮੁਖ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੈਵੀ-ਗੁਣ ਮਾਨਵੀ ਸੰਪਦਾ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਦੈਵੀ-ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮੂਲ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਰਬ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨਾ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਦੈਵੀ-ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਭ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਰਖ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੇਵਲ ਸਿਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ। ਇਹ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਦੈਵੀ-ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੌਮਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਹੋਏ ਵਿਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਝਲਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪੁਸ਼ਟ ਖਾਲਸਾ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ-ਸ੍ਰੋਤ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ

ਸਦੀਵੀ, ਅਚਲ ਅਤੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਧਾਰਮਿਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸ਼ੁਧ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਬਣ ਸਕੇ। ਸ਼ੁਧ-ਚਿੱਤ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਅਦੁੱਤੀ ਹੈ। 'ਖਾਲਸਾ ਜਥੇਬੰਦੀ' ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣਾਏ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਸਮੁਚੀ ਜਥੇਬੰਦਕ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਉਲੀਕੀ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਇਸ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ' ਦੀ ਗਾਥਾ ਲਿਖਣ ਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰੇਰਨਾਮਈ ਬਚਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੋਣੀ ਆਵਸ਼ਕ ਸੀ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ 'ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ' ਦੀ ਗਾਥਾ ਨੂੰ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰੁਖ' ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਤੋਂ ਵਖ ਰਖਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਇੰਵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰੁਖ' ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਜੋ ਬਿਨਾ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਦੇ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ 'ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ' ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਿਆਂ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਹੈ, ਜੋ 'ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ' ਵਿਚ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਕੌਮੀ ਗੌਰਵ ਅਤੇ ਧਰਮ ਵਾਸਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਉਤਸਾਹ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

'ਅਕਾਲ ਪੁਰੁਖ' ਅਤੇ 'ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ' ਕਿਉਂਕਿ ਇਕੋ ਪਰਮ ਹਸਤੀ ਦੇ ਦੋ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਾਲ ਰੂਪ ਆਇਆ ਹੈ, ਹਾਲਾਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕਾਲ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ-

ਖਿਨ ਮਹਿ ਭੈਆਨ ਰੂਪੁ ਨਿਕਸਿਆ ਥੰਮ੍ ਉਪਾੜਿ ॥
ਹਰਣਾਖਸੁ ਨਖੀ ਬਿਦਾਰਿਆ ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਲੀਆ ਉਬਾਰਿ ॥ ੪ ॥[1]
ਨਾਨਕ ਹਰਣਾਖਸੁ ਨਖੀ ਬਿਦਾਰਿਆ ਅੰਧੈ ਦਰ ਕੀ ਖਬਰਿ ਨ ਪਾਈ ॥[2]
ਕਾਢਿ ਖੜਗੁ ਕਾਲੁ ਭੈ ਕੋਪਿਓ ਮੋਹਿ ਬਤਾਉ ਜੁ ਤੁਹਿ ਰਾਖੈ ॥
ਪੀਤ ਪੀਤਾਂਬਰ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਧਣੀ ਥੰਭ ਮਾਹਿ ਹਰਿ ਭਾਖੈ ॥ ੪ ॥[3]
ਪਾਖੰਤਣ ਬਾਜ ਬਜਾਇਲਾ ॥ ਗਰੁੜ ਚੜ੍ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ ਆਇਲਾ ॥
ਅਪਨੇ ਭਗਤ ਪਰਿ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥ ਗਰੁੜ ਚੜ੍ਹੇ ਆਏ ਗੋਪਾਲ ॥
ਕਹਹਿ ਤ ਧਰਣਿ ਇਕੋਡੀ ਕਰਉ ॥ ਕਹਹਿ ਤ ਲੇ ਕਰਿ ਊਪਰਿ ਧਰਉ ॥[4]
ਜਾ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਤੇਗ ਵਗਾਵਹਿ ਸਿਰ ਮੁੰਡੀ ਕਟਿ ਜਾਵਹਿ ॥[5]
ਸਗਰਿ ਸੈਇ ਸਲਾਰ ਹੈ ਜਾ ਕੇ ॥ ਸਵਾ ਲਾਖੁ ਪੈਕਾਬਰ ਤਾ ਕੇ ॥

ਸੇਖ ਸੁ ਕਰੀਅਹਿ ਕੋਟਿ ਅਠਾਸੀ ॥ ਛਪਨ ਕੋਟਿ ਜਾ ਕੇ ਖੇਲ ਖਾਸੀ ॥ ੧ ॥[76]
ਸੁਘਰ ਚਿਤ ਭਗਤ ਹਿਤ ਭੇਖੁ ਧਰਿਓ ਹਰਨਾਖਸੁ ਹਰਿਓ ਨਖ ਬਿਦਾਰਿ ਜੀਉ ॥
ਸੰਖ ਚਕ੍ਰ ਗਦਾ ਪਦਮ ਆਪਿ ਆਪੁ ਕੀਓ ਛਦਮ
ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਲਖੈ ਕਉਨੁ ਤਾਹਿ ਜੀਉ ॥[77]

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਬਾਣੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ 'ਕਾਲ' ਅਤੇ 'ਅਕਾਲ' ਦੋਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ[78]। ਇਸੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਉਸ ਦੇ 'ਕਾਲ ਸਰੂਪ' ਦੀ ਵੀ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਵਿਚ ਅਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕੋ ਹਸਤੀ ਦੇ ਦੋ ਸਰੂਪ ਹਨ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਅਕਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਂਗ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਇਕੋ ਮਾਇਆ-ਨਿਰਲੇਪ ਅਕਾਲ-ਸਰੂਪ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ[79]। ਇੰਵ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਦੀ ਵਿਦਮਾਨਤਾ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਵਿਚ ਵੀ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਅਭਿੰਨ ਵੀ ਹਨ। ਸਿਖ ਧਰਮ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਖ-ਵਖ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਰਿਵਾਇਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕੋ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸੰਕਲਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸਿਖ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਸਿਖ ਪੰਥ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣਿਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਹੁਤ ਸਥੂਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਧਾਰਨ ਬੁਧੀ ਵਾਸਤੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਤ੍ਰੇਕ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਕੰਮ ਹੈ। ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮੈਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਸਿਖ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ 'ਖਾਲਸਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਫੌਜ' ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੁਧੀਜੀਵੀ ਲੋਕ ਵੀ ਕਾਲ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਦੀ ਸਥੂਲ ਜਿਹੀ ਵਿਲਖਣਤਾ ਤੋਂ ਵੀ ਅਣਭਿੱਜ ਹਨ। 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਕੀ ਫੌਜ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਫੌਜਾਂ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਸਿਰਦਾਰ ਕੇਵਲ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਸਰਗੁਣ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ-ਮੁਕਤ

---

76. ਭੈਰਉ, ਕਬੀਰ, 15, ਸਫ਼ਾ 1161
77. ਸਵ., ਮਹਲੇ 4 ਕੇ, ਗਯੰਦ 2/7, ਸਫ਼ਾ 1402
78. ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਰਛਾ ਹਮਨੈ। ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੀ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ।
ਸਰਬ ਕਾਲ ਜੀ ਦੀ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ। ਸਰਬ ਲੋਹ ਜੀ ਦੀ ਸਦਾ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ।
79. ਸਤਜੁਗਿ ਤੈ ਮਾਣਿਓ ਛਲਿਓ ਬਲਿ ਬਾਵਨ ਭਾਇਓ ॥
ਤ੍ਰੇਤੈ ਤੈ ਮਾਣਿਓ ਰਾਮੁ ਰਘੁਵੰਸੁ ਕਹਾਇਓ ॥
ਦੁਆਪੁਰਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮੁਰਾਰਿ ਕੰਸੁ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ਕੀਓ ॥
ਉਗ੍ਰਸੈਣ ਕਉ ਰਾਜੁ ਅਭੈ ਭਗਤਹ ਜਨ ਦੀਓ ॥
ਕਲਿਜੁਗਿ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦੁ ਅਮਰੁ ਕਹਾਇਓ ॥
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਜੁ ਅਬਿਚਲੁ ਅਟਲੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖਿ ਫੁਰਮਾਇਓ ॥ ੭ ॥

ਨਿਰਾਕਾਰ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਨਹੀਂ। ਸਰਬ ਲੋਹ ਗੰਥ ਵਿਚ ਚੇਤੰਨ ਗ੍ਰੰਥ-ਕਰਤਾ ਨੇ 'ਖਾਲਸਾ ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ ਕੀ ਫੌਜ' ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਬਿਨਾ ਸਮਝੇ ਇਸ ਪੰਕਤੀ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ 'ਖਾਲਸਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਫੌਜ' ਹੀ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਭਾਵ ਅਤੇ ਮੂਲ-ਪਾਠ ਦੀ ਸਮਝ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵਿਦਿਤ ਲੋਕ ਵੀ ਇਸ ਪੰਕਤੀ ਦਾ ਗਲਤ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਪਾਪ ਕਮਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੰਗਦੇ।

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੇ ਕਾਲ, ਕਲ, ਕਲਿ, ਸਰਬ ਕਾਲ, ਸਤਿ ਕਾਲ, ਮਹਾਕਾਲ ਆਦਿ ਨਾਮ ਵੀ ਆਏ ਹਨ, ਯਥਾ-

ਕਾਲ ਸਬਨ ਕੋ ਪੇਖਿ ਤਮਾਸਾ। ਅੰਤਹ ਕਾਲ ਕਰਤ ਹੈ ਨਾਸਾ।[80]

ਆਪ ਰਚੇ ਆਪੇ ਕਲ ਘਾਏ। ਅਵਰਨ ਕੈ ਦੈ ਮੂੰਡਿ ਹਤਾਏ।[81]

ਜੋ ਕਲਿ (ਨਾਇਕ) ਕੋ ਇਕ ਬਾਰ ਧਿਐ ਹੈ ॥ ਤਾ ਕੇ ਕਾਲ ਨਿਕਟਿ ਨਹਿ ਐਹੈ ॥[82]

ਸਰਬ ਕਾਲ ਤਬ ਭਏ ਦਇਆਲਾ। ਲੋਹ ਰਛ ਹਮ ਕੋ ਸਬ ਕਾਲਾ।[83]

ਸਤਿ ਕਾਲ ਮੈ ਦਾਸ ਤਿਹਾਰੀ। ਅਪਨੀ ਜਾਨਿ ਕਰੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੀ।[84]

ਮਹਾ ਤੇਜ ਤੇਜੰ ਮਹਾ ਜ੍ਵਾਲ ਜ੍ਵਾਲੰ। ਮਹਾ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਮਹਾ ਕਾਲ ਕਾਲੰ।[85]

ਅਸਲ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਵਿਵੇਚਨ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਸਿਖਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਹਰ ਵਿਚਾਰ ਇਤਨੀਆਂ ਅਛੋਹ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨਵੀ ਬੁਧੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਵੇਚਨ ਅਸੰਭਵ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਗੱਲ ਗੰਭੀਰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹੈ। ਹਰ ਵਿਚਾਰ ਇਤਨਾ ਵਿਵਸਥਿਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਰ ਸਾਹਿਤਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਤੁਛ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਧੁੰਦਲਾ ਅਤੇ ਅਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਹਰ ਵਿਚਾਰ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹ ਚਿੰਤਨ ਦੀਆਂ ਕਈ-ਕਈ ਪਰਤਾਂ ਵਿਚ ਲਪੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੈਵੀ-ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨਾ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਸਮਝ ਸਕਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਗੱਲ ਇਹ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅੰਦਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ 'ਜਾਪੁ' ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੀਆਂ ਰਾਗ-ਮੁਕਤ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਹੈ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਗ ਆਧਾਰਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ 'ਪਰਮ ਪੁਰਖ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ 'ਕੇਵਲ ਕਾਲ ਈ ਕਰਤਾਰ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨਾਲ

ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ 'ਕਾਲ' ਅਸਤਿਤ੍ਵ ਪਖੋਂ 'ਪਰਮ ਪੁਰਖ' ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵਖ ਹੋਰ ਹਸਤੀ ਨਾ ਜਾਪੇ। ਹੋਰ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਆਇਆ 'ਕਾਲ' ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਵਾਰੀ 'ਸ਼ਿਵ' ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਮੌਤ ਵਾਸਤੇ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਾ 'ਪਰਮ ਪੁਰਖ'(ਭਾਵ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਹੈ-

ਤਬ ਹੀ ਆਤਮ ਤਤ ਕੋ ਦਰਸੈ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਕਹ ਪਾਵੈ।[86]

ਪ੍ਰਾਨੀ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪਗਿ ਲਾਗੋ।[87]

ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪਰਮੇਸਰ ਸੁਆਮੀ ਪਾਵਨ ਪਉਨ ਅਹਾਰੀ।[88]

'ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ' ਨਾਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮ ਸੱਤਾ ਦਾ ਸਰਬ ਉਚ (ਪਰਮ ਪੁਰਖ) ਰੂਪ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰ, ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਦੈਤ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਕਿਉਂਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਦਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਰਸਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਖਿਆਂ ਦ੍ਵੈਤ-ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਝਲਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਦ੍ਵੈ ਅਕਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦ੍ਵੈਤਵਾਦੀ ਜਗਤ ਵਿਚ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਖ-ਵਖ ਅਵਤਾਰੀ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵਿਭਾਜਿਤ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਸਰਵੋਤਮ 'ਪਰਮ ਪੁਰਖ' ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ-

ਪਰਮ ਰੂਪ ਜੋ ਏਕ ਕਹਾਯੋ। ਅੰਤਿ ਸਭੋ ਤਿਹ ਮੱਧਿ ਮਿਲਾਯੋ।[89]

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਆਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਕੋਈ ਰੁਦ੍ਰ-ਸ਼ਿਵ ਵਰਗਾ ਦੇਵਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਸਥਾਈ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਕਾਲ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ ਨੇ ਸਥੂਲ ਰੂਪਧਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਵਿਚ ਵਿਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। 'ਕਾਲ' ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਉਹ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਗਤ ਨੇ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਆਪ ਸਾਰੇ ਸਥੂਲ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਕੋ ਅਸਤਿਤ੍ਵ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਨਾ-ਨਾ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵਿਭਾਜਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ-

ਕਾਲ ਰੂਪ ਭਗਵਾਨ ਭਨੈਬੋ। ਤਾ ਮਹਿ ਲੀਨ ਜਗਤਿ ਸਭ ਹ੍ਵੈਬੋ।....

ਏਕਹਿ ਆਪ ਸਭਨ ਮੋ ਬਿਆਪਾ। ਸਭ ਕੋਈ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਰ ਥਾਪਾ।[90]

ਉਕਤ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਨਿਹਕਲੰਕੀ ਅਵਤਾਰ' ਵਿਚ ਗ੍ਰੰਥ-ਕਰਤਾ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ 'ਕਾਲ' ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਅਸਤਿਤ੍ਵ ਹੈ। 'ਅਕਾਲ' ਹੀ 'ਕਾਲ' ਹੈ ਅਤੇ 'ਕਾਲ' ਹੀ 'ਅਕਾਲ' ਹੈ-

---

86. ਰਾਮਕਲੀ ਪਾਤਸਾਹੀ 10
87. ਰਾਮਕਲੀ ਪਾਤਸਾਹੀ 10
88. ਸੋਰਠਿ ਪਾਤਸਾਹੀ 10
89. ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ 33
90. ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ 35

ਅਕਾਲ ਕਾਲ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਨਾਇ ਗ੍ਰੰਥ ਰਾਖਿ ਹੈ।[91]

'ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ' ਰਚਨਾ ਵਿਚ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੁਆਰਾ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕੌਤਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਹਨ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਮ 'ਕਾਲ' ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਧ ਸਰੂਪ ਵਿਚ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲ ਨਾਮ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਤਾ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਰਾਹੀਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਜਗਤ ਨੇ 'ਕਾਲ' ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ-

ਅੰਤਿ ਕਰਤ ਸਭ ਜਗ ਕੋ ਕਾਲਾ। ਨਾਮੁ ਕਾਲ ਤਾ ਤੇ ਜਗ ਡਾਲਾ।[92]

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ 'ਕਾਲ' ਇਕੋ ਅਰਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ਸਮੇਂ, ਮੌਤ, ਯਮ ਆਦਿ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਾਲਾਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਭਾਵ ਨਿਹਿਤ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਿਰਜਕ, ਉਸ ਦਾ ਨਿਯੰਤਾ, ਉਸ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ਕ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੀਮਾ ਅੰਦਰ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ 'ਕਾਲ' ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੀਮਾ ਅੰਦਰ ਮੌਤ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਲ ਨਾਲ ਅਟੁਟ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਮੌਤ ਅਤੇ ਯਮ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਇੰਵ ਹਕੀਕਤਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਕਾਲ, ਸਮਾਂ, ਮੌਤ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਯਮ ਹੈ। ਹੇਠਲੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਤੋਂ 'ਕਾਲ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਖ-ਵਖ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ-

1. **ਕਾਲ ਸ਼ਬਦ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਸਤੇ-**

ਜਵਨ ਕਾਲ ਜੋਗੀ ਸਿਵ ਕੀਓ ॥ ਬੇਦਰਾਜ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੂ ਥੀਓ ॥
ਜਵਨ ਕਾਲ ਸਭ ਲੋਕ ਸਵਾਰਾ ॥ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤਾਹਿ ਹਮਾਰਾ ॥[93]
ਸਰਬ ਕਾਲ ਹੈ ਪਿਤਾ ਅਪਾਰਾ। ਦੇਬਿ ਕਾਲਿਕਾ[94] *ਮਾਤ ਹਮਾਰਾ।*[95]
ਸਰਬ ਕਾਲ ਕਰੁਣਾ ਤਬ ਭਰੇ। ਸੇਵਕ ਜਾਨਿ ਦਯਾ ਰਸ ਢਰੇ।[96]

2. **'ਕਾਲ' ਸ਼ਬਦ ਸਮੇਂ ਵਾਸਤੇ-**

ਕਾਲ ਪਾਇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਪੁ ਧਰਾ ॥ ਕਾਲ ਪਾਇ ਸਿਵਜੂ ਅਵਤਰਾ ॥

---

91. ਬ੍ਰਹਮਾਵਤਾਰ 2/3
92. ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ 9
93. ਕਬਯੋ ਬਾਚ ਚੌਪਈ 8
94. 'ਦੇਬਿ ਕਾਲਿਕਾ' ਦਾ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਸਥੂਲ ਦੇਵੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਦੇਵੀ' ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਨੇ 'ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ' ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। 'ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ' ਅੰਦਰ ਜਗਤ ਦੇ ਸਥੂਲ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਦੋ ਵਖ-ਵਖ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਪੁਰਖ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਤੱਤ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ- ਤਾ ਤੇ ਜਗਤ ਭਯੋ ਬਿਸਥਾਰਾ। ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਜਬ ਦੁਹੂ ਬਿਚਾਰਾ (ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ 30)। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ-ਨਿਰਲਿਪਤ ਪੁਰਖ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਹੈ ਅਤੇ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੇ ਸੰਗ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਜਾਂ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਰੂਪ ਜਾਂ ਨਾਮ 'ਦੇਵੀ' ਹੈ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਸਥੂਲ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਹਨ।
95. ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ 14/5
96. ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ 14/7

ਕਾਲ ਪਾਇ ਕਰ ਬਿਸਨੁ ਪ੍ਰਕਾਸਾ ॥ ਸਕਲ ਕਾਲ ਕਾ ਕੀਆ ਤਮਾਸਾ ॥[97]

ਰੁੱਠਾ ਹੋਇ ਤਾਹਿ ਸਭ ਕਾਲਾ ॥ ਦੁਸਟ ਅਰਿਸਟ ਟਰੇਂ ਤਤਕਾਲਾ ॥[98]

3. 'ਕਾਲ' ਸ਼ਬਦ ਯਮ ਵਾਸਤੇ-

ਏਕ ਬਾਰ ਜਿਨ ਤੁਮੈ ਸੰਭਾਰਾ ॥ ਕਾਲ ਫਾਸ ਤੇ ਤਾਹਿ ਉਬਾਰਾ ॥[99]

4. 'ਕਾਲ' ਸ਼ਬਦ ਮੌਤ ਵਾਸਤੇ-

ਬਹੁਤੀ ਸਿਰੀਂ ਵਿਹਾਈਆਂ ਘੜੀਆਂ ਕਾਲ ਦੀਆਂ।[100]

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਅੱਗੇ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਤਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਉਪਰ ਇਤਨਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਕਿ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਵਿਵੇਕੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਵਾਕ ਅਤਿ ਸੰਜਮ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਗ੍ਰੰਥ-ਕਰਤਾ ਨੇ ਜਦੋਂ 'ਰੁਦ੍ਰਾਵਤਾਰ' (ਪਾਰਸਨਾਥ) ਵਿਚ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪਰਮ ਸੱਤਾ ਨੂੰ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨਾ ਕਹਿ ਕੇ 'ਆਦਿ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸੇ 'ਆਦਿ ਪੁਰਖ' ਨੇ ਨੇਕੀ ਅਤੇ ਬਦੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਰ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਵਾਦ ਰਚਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਦ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਨੰਦਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਬਾਬਰਵਾਣੀ ਦੇ ਵਾਕ 'ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ਰੰਗਿ ਰਵਾਈ ਬੈਠਾ ਵੇਖੈ ਵਖਿ ਇਕੇਲਾ' ਵਿਚ ਜਗਤ ਖੇਡ ਨੂੰ ਅਤੀ ਉਤਸਾਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਵਾਚਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੁਰਬਲ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸੰਤੁਲਿਤ ਖੇਡ ਚਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਵੀ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਕੌਤਕਮਈ ਦਖ਼ਲ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰੀ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਰੁਦ੍ਰਾਵਤਾਰ ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ ਉਹੋ 'ਆਦਿ ਪੁਰਖ' 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ 'ਬਿਸਨੁ ਅਵਤਾਰ' ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਧਰਤੀ ਪਾਪ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਾਰਨ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ 'ਆਦਿ ਪੁਰਖ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਪਾਪ ਨਿਵਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਆਦੇਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਰੁਣਾਮਈ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਕਟ ਅਤੇ ਦੁਖਮਈ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ। 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਤੋਂ ਉਪਜ ਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਰੁਦ੍ਰ ਜੈਸੇ ਅਵਤਾਰ ਦੈਵੀ-ਕੌਤਕ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਥਨ ਤੋਂ ਇੰਞ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਥੂਲ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਦੈਵੀ-ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮੂਲ-ਸੋਮਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਸੁੰਨ ਸਮਾਧੀ' ਵਾਲਾ ਨਿਸ਼ਕ੍ਰਿਅ ਬ੍ਰਹਮ ਜਦੋਂ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਜੁਗਾਦਿ

---

97. ਕਬਯੋ ਬਾਚ ਚੌਪਈ 7
98. ਕਬਯੋ ਬਾਚ ਚੌਪਈ 22
99. ਕਬਯੋ ਬਾਚ ਚੌਪਈ 24
100. ਵਾਰ ਦੁਰਗਾ ਕੀ 43

ਸਚ' ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ' ਰੱਬ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਵਿਭਿੰਨ ਅਵਤਾਰ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਆਂਸ਼ਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿਚ ਮੈਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਵਖ-ਵਖ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਟੂਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਜੋਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਖਦਾ ਹਾਂ-

ਆਦਿ ਪੁਰੁਖ ਜਬ ਆਪ ਸੰਭਾਰਾ। ਆਪ ਰੂਪ ਮੈ ਆਪ ਨਿਹਾਰਾ।
ਓਅੰਕਾਰ ਕਹ ਇਕ ਦਾ ਕਹਾ। ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਸਕਲ ਬਨਿ ਰਹਾ।[101]
ਦਾਹਨ ਦਿਸ ਤੇ ਸਤਿ ਉਪਜਾਵਾ। ਬਾਮ ਪਰਸ ਤੇ ਝੂਠ ਬਨਾਵਾ।
ਉਪਜਤ ਹੀ ਉਠਿ ਜੁਝੇ ਜੁਝਾਰਾ। ਤਬ ਤੇ ਕਰਤ ਜਗਤ ਮੈ ਰਾਰਾ।[102]
ਜਗ ਮੋ ਰੂਪ ਸਭਨ ਕੈ ਧਰਤਾ। ਯਾ ਤੇ ਨਾਮ ਬਖਨੀਯਤ ਕਰਤਾ।[103]
ਬਿਆਕੁਲ ਹੋਤ ਧਰਨਿ ਜਬ ਭਾਰਾ। ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ ਪਹਿ ਕਰਤ ਪੁਕਾਰਾ।....
ਕਰਤ ਪੁਕਾਰ ਧਰਣਿ ਭਰਿ ਭਾਰਾ। ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ ਤਬ ਹੋਤ ਕ੍ਰਿਪਾਰਾ।[104]
ਭੂਮਿ ਭਾਰ ਹਰਿ ਸੁਰਪੁਰਿ ਜਾਈ। ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ ਮੋ ਰਹਤ ਸਮਾਈ।[105]
ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਓਅੰਕਾਰ ਤਿਨਿ ਕਹਾ। ਸੋ ਧੁਨਿ ਪੂਰ ਜਗਤ ਮੋ ਰਹਾ।
ਤਾ ਤੇ ਜਗਤ ਭਯੋ ਬਿਸਥਾਰਾ। ਪੁਰੁਖ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਜਬ ਦੁਹੂ ਬਿਚਾਰਾ।[106]
ਜੋ ਕਿਛੁ ਦਿਸਟਿ ਅਗੋਚਰ ਆਵਤ। ਤਾ ਕਹੁ ਮਨ ਮਾਯਾ ਠਹਰਾਵਤ।[107]
ਏਕਹ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪਾ। ਰੰਕ ਭਯੋ ਰਾਵਤ ਕਹੂੰ ਭੂਪਾ।[108]

ਕਈ ਵਾਰ ਦੁਵਿਧਾ ਵਿਚ ਫਸੇ ਵਿਦਵਾਨ 'ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ' ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਤ ਮਹਾਕਾਲ ਵਰਗਾ ਭਿਆਨਕ ਸਰੂਪਧਾਰੀ ਅਵਤਾਰ ਸਮਝ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਕਹਿ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ 'ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ' ਅਵਤਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਕਰੋੜਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮ-ਤੱਤ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਨੂ ਅਤੇ ਰੁਦ੍ਰ-ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਵਖ-ਵਖ ਅਵਤਾਰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਉਥਾਨ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਆਦਿ ਦੇਵ ਉਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ-

ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ ਕੀ ਦੇਹਿ ਮੋ ਕੋਟਿਕ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ।[109]
ਤਬ ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ ਬੁਲਾਇ। ਬਿਸਨੈ ਕਹਯੋ ਸਮਝਾਇ।[110]
ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ ਕੇ ਬਚਨ ਤੇ ਸੰਤਨ ਹੇਤ ਸਹਾਇ।

---

101. ਰੁਦ੍ਰ-ਪਾਰਸ 335

ਮਥੁਰਾ ਮੰਡਲ ਕੇ ਬਿਖੇ ਜਨਮ ਧਰਯੋ ਹਰਿ ਰਾਇ।[111]
ਹਸਿ ਕਾਲ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ ਤਬ ਹੀ। ਦੁਖ ਸ੍ਰਉਨਨ ਭੂਮਿ ਸੁਨਯੋ ਸਬ ਹੀ।
ਢਿਗ ਬਿਸਨ ਬੁਲਾਇ ਲਯੋ ਅਪਨੇ। ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਕਹਯੋ ਤਿਹ ਕੋ ਸੁਪਨੇ।
ਸੁ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਰੁਦ੍ਰ ਸਰੂਪ ਧਰੋ। ਜਗਜੀਵਨ ਕੋ ਚਲਿ ਨਾਸ ਕਰੋ।[112]
ਜਗ ਮੋ ਸਿਵ ਧਯਾਨ ਧਰਾ ਸਬ ਹੀ। ਕਲਿ ਕਾਲ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ ਤਬ ਹੀ।[113]

ਕੁਝ ਸਿਖ ਬੁਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਦੋ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਅਤੇ 'ਦੁਰਗਾ ਕੀ ਵਾਰ' ਉਤੇ ਸਖ਼ਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਾਕਾਰ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਾਲੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਰਚਇਤਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਪਰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਆਈ ਦੇਵੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸਿਧਾਂਤਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਠੋਰ ਫ਼ੈਸਲੇ ਕਰਨਾ ਅਨੁਚਿਤ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਚਿੰਤਕ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸਾਂਖਯ' ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਪੁਰਸ਼-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪਰਵਰਤੀ ਕਾਲ ਵਿਚ 'ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ' ਨੇ ਦੇਵੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਹੀ ਆਤਮਾ ਪੁਰਸ਼ ਲਿੰਗ ਤੋਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਨੀ ਦੇਵ ਜੋ ਰਿਗਵੇਦ ਵਿਚ ਪੁਰਸ਼ ਰੂਪ ਸੀ, ਮਗਰਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚਲੀ ਦੇਵੀ ਵੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਸ਼ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਪਿਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਦੇਵੀ (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ) ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ-

ਪ੍ਰਥਮ ਕਾਲ ਸਭ ਜਗ ਕੋ ਤਾਤਾ। ਤਾ ਤੇ ਭਯੋ ਤੇਜ ਬਿਖਯਾਤਾ।
ਸੋਈ ਭਵਾਨੀ ਨਾਮ ਕਹਾਈ। ਜਿਨਿ ਸਗਰੀ ਯਹ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ।[114]
ਜੋ ਜੋ ਜਨਮੁ ਪੂਰਬਲੋ ਭਯੋ। ਸੋ ਸੋ ਸਭ ਸਿਮਰਣ ਕਰਿ ਦਯੋ।[115]
ਦੈਤ ਸੰਘਾਰਨ ਕੇ ਨਮਿਤ ਕਾਲ ਜਨਮੁ ਇਹ ਲੀਨ।
ਸਿੰਘ ਚੰਡਿ ਬਾਹਨ ਭਇਓ ਸਤ੍ਰੁਨ ਕਉ ਦੁਖੁ ਦੀਨ।[116]

'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਭਾਵੇਂ ਸੁਰ-ਅਸੁਰ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਜਨਕ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਉਹ ਦੇਵ-ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਵ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਥਿਰ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਦੀ ਨੇ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਤੇ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਖੇਲੁ ਸੰਕੋਚੈ ਤਉ ਨਾਨਕ ਏਕੈ' ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਏਕਤਵ ਉਸ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਗੁਣ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਅਸੁਰ ਜਾਂ ਬਦੀ ਰੂਪ

---

111. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ 3
112. ਰੁਦ੍ਰ ਅਵਤਾਰ 3-4
113. ਜਲੰਧਰ 20
114. ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ 29
115. ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ 14/7
116. ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ 1/25

ਦ੍ਵੈਤ ਨੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗਿਆਈ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰ ਕੇ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ-

ਸਰਬ ਕਾਲ ਰੱਛਾ ਸਭ ਕਾਲ। ਲੋਹ ਰੱਛ ਸਰਬ ਦਾ ਬਿਸਾਲ।[117]

ਸਰਬ ਕਾਲ ਸਭ ਸਾਧ ਉਬਾਰੇ। ਦੁਖ ਦੈ ਕੈ ਦੋਖੀ ਸਭ ਮਾਰੇ।[118]

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ 'ਕਾਲ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ' ਧਰਮ ਵਾਸਤੇ ਜੂਝਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਯੁਧ ਦਾ ਉਤਸਾਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪ ਇਕ ਮਹਾਨ ਯੋਧਾ ਹੈ। ਸ਼ਸਤ੍ਰਹੀਣ ਮਨੁੱਖ ਸੂਰਬੀਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਕਾਰਨ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਸੂਰਬੀਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਸੂਰਬੀਰ ਜੋ ਆਪ ਸਰਬਲੋਹ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਖਿਆ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਂਦਾ ਹੈ-

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਰਛਾ ਹਮਨੈ। ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੀ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ।

ਸਰਬ ਕਾਲ ਜੀ ਦੀ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ। ਸਰਬ ਲੋਹ ਜੀ ਦੀ ਸਦਾ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ।[119]

ਢਲਾ ਢੂਕ ਢਾਲੰ। ਝਮੀ ਤੇਗ ਕਾਲੰ।[120]

ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਪਾਨ ਧਾਰੀਯੰ। ਕਰੋਰ ਪਾਪ ਟਾਰੀਯੰ।

ਗਦਾ ਗ੍ਰਿਸਟ ਪਾਨੀਯੰ। ਕਮਾਣ ਬਾਣ ਤਾਨੀਯੰ।

ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਪਾਣ ਰਾਜਈ। ਬਿਲੋਕ ਪਾਪ ਭਾਜਈ।...

ਕਮਾਣ ਬਾਣ ਧਾਰਹੀ। ਅਨੇਕ ਸਤ੍ਰ ਟਾਰਹੀ।[121]

ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਦਇਆ ਅਤੇ ਕੋਮਲਤਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਕਰੁਣਾਮਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਦਇਆ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-

ਕਰਤ ਪੁਕਾਰ ਧਰਨਿ ਭਰਿ ਭਾਰਾ। ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤਬ ਹੋਤ ਕ੍ਰਿਪਾਰਾ।[122]

ਸਰਬ ਕਾਲ ਕਰੁਣਾ ਤਬ ਭਏ। ਸੇਵਕ ਜਾਨਿ ਦਯਾ ਰਸ ਢਰੇ।[123]

'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਆਪ ਹੀ ਜਗਤ ਨੂੰ ਵਿਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਝਗੜੇ-ਯੁਧ ਆਦਿ ਉਸ ਨੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਇਕ ਸਾਧਨ ਮਾਤ੍ਰ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦਾ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਦੰਡ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਯੁਧ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੂਰਬੀਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਸਿਰ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਜਗਤ ਦੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮੇਟਣ ਵਾਸਤੇ ਸਭ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੈਵੀ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ

ਵਿਚ ਅਵਤ੍ਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਅਸੁਰਾਂ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕਰੁਣਾਮਈ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਸਭ ਦੇ ਸਾਂਝਾ ਪਿਤਾ ਹੋਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਠੇਸ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਮੌਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਬਣਾਏ ਹਨ ਕਿ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਉਸ ਉਤੇ ਆਰੋਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ-

ਕਾਲ ਨ ਕੋਊ ਕਰਤ ਸੁਮਾਰਾ। ਬੈਰ ਬਾਦ ਅਹੰਕਾਰ ਪਸਾਰਾ।[124]
ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤਬ ਹੋਤ ਸਹਾਈ। ਦੁਹੂੰਅਨਿ ਹਨਤ ਕ੍ਰੋਧ ਉਪਜਾਈ।[125]
ਉਠੇ ਬੀਰ ਜੇਤੇ ਤਿਤੇ ਕਾਲ ਕੂਟੇ। ਪਰੇ ਚਰਮ ਬਰਮੰ ਕਹੂੰ ਗਾਤ ਟੂਟੇ।[126]
ਜੀਤਿ ਕਰਤ ਸਭ ਜਗ ਕੋ ਕਾਲਾ। ਨਾਮੁ ਕਾਲ ਤਾਂ ਤੇ ਜਗ ਡਾਲਾ।[127]
ਕਾਲ ਸਕਲ ਕੋ ਪੇਖਿ ਤਮਾਸਾ। ਅੰਤਹ ਕਾਲ ਕਰਤ ਹੈ ਨਾਸਾ।[128]
ਕਾਲ ਸਭਨ ਕਾ ਕਰਤ ਪਸਾਰਾ। ਅੰਤ ਕਾਲਿ ਸੋਈ ਖਾਪਨਿਹਾਰਾ।
ਆਪਨ ਰੂਪ ਅਨੰਤਨ ਧਰਹੀ। ਆਪਹਿ ਮੱਧਿ ਲੀਨ ਪੁਨਿ ਕਰਹੀ।
ਇਨ ਮਹਿ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਸੁ ਦਸ ਅਵਤਾਰਾ। ਜਿਨ ਮਹਿ ਰਮਿਆ ਰਾਮੁ ਹਮਾਰਾ।...
ਆਪ ਰਚੇ ਆਪੇ ਕਲ ਘਾਏ। ਅਵਰਨ ਕੈ ਦੈ ਮੂੰਡਿ ਹਤਾਏ।
ਆਪ ਨਿਰਾਲਮ ਰਹਾ ਨ ਪਾਯਾ। ਤਾਂ ਤੇ ਨਾਮ ਬਿਅੰਤ ਕਹਾਯਾ।...
ਸਭ ਹੀ ਛਲਤ ਨ ਆਪ ਛਲਾਯਾ। ਤਾਂ ਤੇ ਛਲੀਆ ਆਪ ਕਹਾਯਾ।[129]

ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਮਿਟਾਣਾ ਅਤੇ ਬਣਾਉਣਾ ਉਸ ਦਾ ਨਿੱਤ-ਕਰਮ ਹੈ। 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰਾਂ, ਪੈਗ਼ੰਬਰਾਂ ਅਤੇ ਪੀਰਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਤਾ ਹੈ-

ਕਈ ਮੇਟਿ ਡਾਰੇ ਉਸਾਰੇ ਬਨਾਏ। ਉਪਾਰੇ ਗੜੇ ਫੇਰਿ ਮੇਟੇ ਉਪਾਏ।
ਕ੍ਰਿਆ ਕਾਲ ਜੂ ਕੀ ਕਿਨੂ ਨ ਪਛਾਨੀ। ਘਨਿਯੋ ਪੈ ਬਿਹੈ ਘਨਿਯੋ ਪੈ ਬਿਹਾਨੀ।
ਕਿਤੇ ਕ੍ਰਿਸਨ ਸੇ ਕੀਟ ਕੋਟੈ ਬਨਾਏ। ਕਿਤੇ ਰਾਮ ਸੇ ਮੇਟਿ ਡਾਰੇ ਉਪਾਏ।
ਮਹਾਦੀਨ ਕੇਤੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਮਾਝਿ ਹੂਏ। ਸਮੈ ਆਪਨੀ ਆਪਨੀ ਅੰਤਿ ਮੂਏ।
ਜਿਤੇ ਅਉਲੀਆ ਅੰਬੀਆ ਹੋਇ ਬੀਤੇ। ਤਿਤ੍ਯੋ ਕਾਲ ਜੀਤਾ ਨ ਤੇ ਕਾਲ ਜੀਤੇ।
ਜਿਤੇ ਰਾਮ ਸੇ ਕਿਸਨ ਹੁਇ ਬਿਸਨੁ ਆਏ। ਤਿਤ੍ਯੋ ਕਾਲ ਖਾਪਿਓ ਨ ਤੇ ਕਾਲ ਘਾਏ।[130]

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮੱਤਾਂ ਵਿਚ 'ਮਹਾਕਾਲ' ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਰਵੋਤਮ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਥੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ 'ਮਹਾਕਾਲ' 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਮਾਇਆ-ਲਿਪਤ ਤੁਛ ਰੂਪ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤਿ ਯੁਕਤੀ-ਸੰਗਤ ਹੈ। 'ਕਾਲ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਜਾਂ ਕਾਲਖ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਸਰਗੁਣ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਉਸ

---

124. ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ 2/36
125. ਬਿਸਨੁ ਅਵਤਾਰ 6
126. ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ 2/88
127. ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ 9
128. ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ 2
129. ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ 3-8
130. ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ 1/26-28

ਦਾ ਇਹ ਰੂਪ ਪਰਮ ਸ਼ੁਧਤਾ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਰੂਪ ਕੇਂਦਰੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਲ ਰੂਪ ਮਾਇਆ-ਲਿਪਤ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਲਿਪਤ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਰ ਕਾਲਖਮਈ ਕਰਮ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਮਹਾਕਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਕਾਲ ਦਾ ਭਾਵ ਕਾਲ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਪਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ। ਮਹਾ ਸ਼ਬਦ ਲਗਣ ਨਾਲ ਉਹ ਦੈਵੀ-ਸੱਤਾ ਦਾ ਸਰਬੋਤਮ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਤੁਛ ਕਾਲਖਮਈ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਛਤਾ ਅਤੇ ਇਕੋ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਦੋ ਅੰਗ ਹਨ ਜਾਂ ਦੋ ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ਹਨ। ਅਸਲੀਅਤ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਮਹਾਕਾਲ ਦੇ ਸੀਮਿਤ ਉਲੇਖ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਕਰਮ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਅਨੁਚਿਤ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਰਧ-ਅੰਗ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਾਂ ਅਛਾਈ) ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ-ਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਅਰਧ-ਭਾਗ (ਭਾਸਦੇ ਅੰਧਕਾਰ ਜਾਂ ਬੁਰਾਈ) ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਤਤੰਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਸਿਆ ਦਾ ਕਾਰਨ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਿਆਨ-ਜਨਿਤ ਭ੍ਰਾਮਿਕ ਦ੍ਵੈਤਵਾਦੀ ਬੁਧੀ ਹੈ।

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਅਤੇ 'ਮਹਾਕਾਲ' ਨੂੰ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮੱਤਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਟ ਦਰਸਾ ਕੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਰਤ੍ਰਿਤ੍ਵ ਨੂੰ ਸੰਦਿਗਧ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਪੱਖ 'ਜਾਪੁ' ਅਤੇ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਜਿਹੀਆਂ ਕੁਝ ਬਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਤ-ਪੰਥੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਬਹੁ ਪ੍ਰਚਲਿਤ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਰਚਨਾ ਦਾ 'ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ' ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਭ੍ਰਾਂਤੀ-ਯੁਕਤ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਉਚਿਤ ਬੌਧਿਕ ਵਿਵੇਚਨ ਇਸ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਇਕੋ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਜਾਪੁ' ਸਾਹਿਬ ਦਾ 'ਅਨਾਮ' ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਵਿਲੱਖਣ ਸੁਭਾਅ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਮਸਲਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਅਨਾਮ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਜਾਪੁ' ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਅਨਾਮ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਦਸ ਵਾਰ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਕਾਲ' ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਵਾਰੀ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਕੇਵਲ ਮੌਤ, ਯਮ ਜਾਂ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਜਾਪੁ' ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ 'ਕਾਲ' ਸਰੂਪ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚੰਡ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨੂੰ ਅਤਿ ਵਿਵੇਕ ਸਹਿਤ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਨਾਲ 'ਕਾਲ ਰੂਪ' ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਜਾਪੁ' ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਹ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੂਖਮ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅੰਧੇਰਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਅਤੇ ਕ੍ਰੂਰ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਕ ਦਰਸਾ ਕੇ 'ਕਾਲ' ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਵਲ ਮੋੜ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਅਗਲੀ ਬਾਣੀ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਰ ਸਥੂਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਾਕਾਲ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਲੱਛਣ ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਸਿਖ ਧਰਮ ਰੱਬ ਦੇ ਕਾਲ-ਅਕਾਲ ਦੋਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਨ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਈ ਬਾਣੀ

'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਦਾ ਆਰੰਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬੇ ਅਧਿਆਇ 'ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਜੀ ਕੀ ਉਸਤਤਿ' ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਦਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਥੂਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੁਸੱਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਦਾ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨਿਰਗੁਣ ਅਕਾਲ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਾਹਿਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਚੇਚੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਭਿੰਨਤਾ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਵੇ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਹੋਂਦ-ਹਸਤੀ ਵਿਚ ਵਿਲੀਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੀ ਸੰਖਿਪਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਰਹੇਗੀ।

'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਵਿਚ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਸਰੂਪ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ ਹੈ- ਉਹ ਸਦੀਵੀ ਜੋਤਿ ਵਾਲਾ, ਅਜਨਮਾ, ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਸਵਾਮੀ, ਮਹਾਨ ਸ਼ਾਸਕ, ਨਿਰਾਕਾਰ, ਨਿੱਤ, ਅਰੂਪ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ-ਮੁਕਤ, ਸ਼ਕਤੀ-ਮੂਲ, ਖੜਗਧਾਰੀ, ਨਿਰਵਿਕਾਰ, ਨਿਰਲੇਪ, ਰੰਗ-ਰਹਿਤ, ਰਾਗ-ਰਹਿਤ, ਅਪਾਰ, ਅਭੇਖ, ਅਨਾਮ, ਅਠਾਮ, ਪਰਮ-ਜੋਤਿ, ਦ੍ਵੈਸ਼-ਮੁਕਤ, ਭੇਖ-ਰਹਿਤ, ਮਹਾ ਜੋਗੀ, ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ, ਅਜੈ, ਅਭੈ, ਪ੍ਰਬਲ ਇਛਾ-ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ, ਅਲੇਖ, ਅਨੀਲ, ਅਨਾਦਿ, ਅਪਰੰਪਰ, ਵਿਵਾਦ-ਰਹਿਤ, ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ, ਅਨੰਤ, ਮਹਾਨ, ਛਲ-ਰਹਿਤ, ਮੋਹ-ਰਹਿਤ, ਕਾਮ-ਰਹਿਤ, ਕ੍ਰੋਧ-ਰਹਿਤ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼, ਪੁਨੀਤ, ਪੁਰਾਤਨ, ਸਰਬ ਕਾਲੀ, ਸਦਾ ਨਵੀਨ, ਪਰਮ ਸਹਾਇਕ, ਨਿਪੁੰਨ, ਦੇਵਾਨ-ਦੇਵ, ਰਾਜਾਨ-ਰਾਜ, ਆਧਾਰ-ਰਹਿਤ, ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ, ਨਰ-ਨਾਰੀ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ, ਦੇਵ ਅਤੇ ਦੈਤ ਵਿਚ ਇਕਸਮਾਨ ਵਿਦਮਾਨ, ਅਨੇਕ ਰੂਪਧਾਰੀ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਪੁਤਰ ਪੋਤਰੇ ਮਿਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ, ਅਭੇਦ, ਅਛੇਦ, ਮਹਾਨਾਥ, ਨਾ ਬੁਢਾ, ਨਾ ਜਵਾਨ, ਨਾ ਬੱਚਾ, ਨਾ ਰੰਕ, ਨਾ ਰਾਜਾ ਹੈ। ਇਸੇ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਇਕ ਯੁਧਮਈ ਸਰੂਪ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਮਹਾ-ਮੰਤ੍ਰ, ਕਾਲਾਂ ਦਾ ਮਹਾਕਾਲ, ਧਨੁਖਧਾਰੀ, ਭਿਆਨਕ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਸੁਸਜਿਤ, ਮਹਾ ਤੇਜੱਸਵੀ, ਮਹਾਦਾੜ੍ਹ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚਬਣ (ਭਾਵ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ) ਵਾਲਾ ਹੈ। ਧਰਮ-ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਰਮੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦਾ ਡਮਰੂ ਡਮ-ਡਮ ਵਜਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦਾ ਛਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਲਾ ਅਤੇ ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਪੰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਪਾਦਨ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਦੇ ਸਫੈਦ ਵਸਤ੍ਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲੀ ਦਸਤਾਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਰੂਪ ਅਕਾਲੀ ਸਿਖ ਹੋਣ ਦਾ ਗੌਰਵ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਯੁਧ ਵਿਚ ਮਹਾਕਾਲ ਹਾ-ਹਾ ਹੂ-ਹੂ ਕਰ ਕੇ ਹੱਸਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਕਾਲ ਦਾ ਇਹ ਹਾਸਾ ਅਸਲ ਵਿਚ ਧਰਮ ਯੁਧ ਨੂੰ ਚਾਅ-ਸਹਿਤ ਵੇਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੈ। ਸੂਰਬੀਰ ਲੋਕ ਧਰਮ-ਯੁਧ ਨੂੰ ਆਨੰਦਦਾਇਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਯੁਧ ਸਮੇਂ ਵੀ ਕ੍ਰੋਧ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਚਿਤ ਨੂੰ ਨਿਰਲੇਪ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਕਾਲ ਦੇ ਅਸਤ੍ਰ ਚਮਕਦੇ ਹਨ। ਉਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਸੰਖ ਵਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਘੰਟੇ ਵਜਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਮਹਾਨਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮਾਲਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਗਰਜ ਮਹਾਨ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਖਾਣੀਆਂ, ਦਸ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ, ਚਾਰ ਵੇਦ, ਪੁਰਾਣ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ,

ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ, ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਦੈਤ, ਰਾਮ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿਰਜੇ ਹਨ। ਉਹੋ ਸਭ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। 'ਕਾਲ' ਦੇ ਇਸ ਚਿਤ੍ਰਣ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਦੈਵੀ ਸੁਰਖਿਆ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਧਾਰਮਿਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਕੋਪ ਤੋਂ ਉਪਜਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾ-ਵਿਨਾਸ਼ ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਬਚਨ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੈ-

ਸਰਬ ਕਾਲ ਸਭ ਸਾਧ ਉਬਾਰੇ। ਦੁਖ ਦੈ ਕੈ ਦੋਖੀ ਸਭ ਮਾਰੇ।[13]

'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਵਿਚ ਆਇਆ 'ਮਹਾਕਾਲ' ਦਾ ਉਪਰੋਕਤ ਸਰੂਪ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਇਹ ਸਰੂਪ 'ਜਾਪੁ' ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਤੇ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਸਥੂਲਤਾ ਸਹਿਤ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਬ-ਸੰਮਤ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੀ ਸੰਖਿਪਿਤ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

1. ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ 'ਕਾਲ ਪੁਰੁਖ' ਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪਰਮ ਕਾਲ, ਸਰਬ ਕਾਲ, ਕਾਲਾਨ ਕਾਲ, ਕਾਲ ਕਾਲੇ ਆਦਿ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਾਲਾਨ ਕਾਲ ਨੂੰ ਹੀ ਮਹਾਕਾਲ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।
2. ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਮਹਾਕਾਲ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਲੈਅਕਾਰੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਬ ਸੋਖੰ, ਸਰਬ ਥਾਪੇ, ਸਰਬ ਘਾਲਕ, ਸਰਬ ਕੋ ਪੁਨਿ ਕਾਲ, ਦੁਸ਼ਟ ਭੰਜਨ, ਸਰਬ ਭੰਜਨ, ਸਰਬੰ ਕਲੀ, ਸਰਬੰ ਦਲੀ, ਸਰਬਤ੍ਰ ਹੰਤਾ, ਸਰਬੰ ਹਰਤਾ, ਸਰਬਨਾਸਿਯ, ਹਰਤਾ ਹਰਿ, ਸਮਸਤੁਲ ਪ੍ਰਣਾਸੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।
3. ਉਹ ਮਹਾਕਾਲ ਵੈਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਗਨੀਮੁਲ ਸ਼ਿਕਸਤੈ, ਹਰੀਫੁਲ ਸ਼ਿਕੰਨ, ਕਲੰਕੰ ਪ੍ਰਣਾਸ, ਖਲਖੰਡ ਖਿਆਲ, ਅਰਿ ਘਾਲਯ, ਖਲ ਖੰਡਨ, ਖਲ ਘਾਇਕ, ਅਰਿ ਗੰਜਨ, ਰਿਪੁ ਤਾਪਨ, ਕੁਕਰਮੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ, ਸਤ੍ਰੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ, ਅਜਾਇਬ ਗਨੀਮੇ, ਦੁਕਾਲੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।
4. ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਆਪਤ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਦਸਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਕਲਿ ਕਾਰਣ' ਅਤੇ 'ਕਲਹ ਕਰਤਾ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਵਾਰ ਦੁਰਗਾ ਕੀ' ਦੀ ਦੂਜੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਆਇਆ 'ਸਿਰਜੇ ਦਾਨੋਂ ਦੇਵਤੇ ਤਿਨ ਅੰਦਰਿ ਬਾਦੁ ਰਚਾਇਆ' ਇਸੇ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ।
5. 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਤ੍ਰ-ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਸੁਸਜਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਾਕਤਾਂ ਦੇ ਪਰਮ ਦੇਵ ਦੀ ਭਿਆਨਕ ਸੂਰਤ ਦਾ ਆਭਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਰਬ-ਮਾਨਯ 'ਜਾਪੁ' ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ- ਨਮੋ ਸਸਤ੍ਰ ਪਾਣੇ। ਨਮੋ ਅਸਤ੍ਰ ਮਾਣੇ।
6. 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਆਏ ਜਗ ਮਾਤਾ, ਮਾਇ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੇਵੀ-ਪੂਜਾ ਦੀ ਗੰਧ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਪੁ' ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਮਾਤ੍ਰੀ

ਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਦਿਆਂ 'ਨਮੋ ਲੋਕ ਮਾਤਾ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 'ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂੰ ਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ' ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਮੰਨਣ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਦੁਵਿਧਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਕਾਲਿਕ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ। ਪੁਰੁਸ਼ ਤੱਤ ਅਕਾਲ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਕਾਲ-ਅਧੀਨ ਹੈ। ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਦੇਵੀ, ਜਾਂ ਮਾਤ੍ਰੀ-ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੀ ਹੈ। ਅਦ੍ਵੈਤਵਾਦੀ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਪੁਰੁਸ਼ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਅਸਤਿਤ੍ਵ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਸੋ ਕਾਲ-ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਜੋ ਪੁਰੁਸ਼ ਦਾ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਕਹਿਣਾ ਨਾ ਕੋਈ ਅਨਰਥ ਹੈ, ਨਾ ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਰੋਧੀ ਕਰਮ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਰਗੁਣ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਮਾਤਾ ਵਾਂਗ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

7. ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਨੂੰ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਪ੍ਰੇਤ-ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਦੇਵ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। 'ਜਾਪੁ' ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਤ, ਅਪ੍ਰੇਤ ਆਦਿ ਦਾ ਦੇਵ ਕਹਿ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ- ਨਮੋ ਪ੍ਰੇਤ ਅਪ੍ਰੇਤ ਦੇਵੇ ਸੁਧਰਮੇ।
8. 'ਜਾਪੁ' ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੰਤ੍ਰ, ਮੰਤ੍ਰ ਅਤੇ ਤੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ- ਨਮੋ ਜੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰੇਂ। ਨਮੋ ਤੰਤ੍ਰ ਤੰਤ੍ਰੇਂ।... ਨਮੋ ਸਰਬ ਜੰਤ੍ਰੇਂ। ਨਮੋ ਸਰਬ ਮੰਤ੍ਰੇਂ।
9. 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਿਆਰਾਂ ਤੇ ਪਰਖਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸਿਰਫ਼ ਦੈਵੀ-ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਪਰ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਗੰਭੀਰ ਸੰਕਟ ਹੈ ਕਿ ਬੁਰਾਈ ਕਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੋਈ ਹੈ ? ਸਾਮੀ ਧਰਮਾਂ ਨੇ ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਮੂਲ 'ਸ਼ੈਤਾਨ' ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਿਖ ਚਿੰਤਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ-ਕਾਰਨ ਇਕੋ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸਦੀ ਬੁਰਾਈ ਵੀ ਪਰਮ-ਸੱਤ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਰਮ-ਨਿਰਲੇਪ ਅਪਰੰਪਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ 'ਨਮੋ ਜੀਵ ਜੀਵੇ' ਵਾਲੀ ਕੁਦਰਤ-ਨੇੜਤਾ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਬਦੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ। 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਤਿ ਨਿਕਟ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਕਰਮ ਅੰਦਰ ਵਿਦਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਰ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹਰ ਉਚਾਈ ਅਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਨਿਚਾਈ ਵਿਚ ਇਕ-ਸਮਾਨ ਲੀਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਕਰਮ ਵਿਚ ਲੀਨਤਾ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਧਿਰ ਦਾ ਦ੍ਵੈਤ ਅਤੇ ਦ੍ਵੇਸ਼-ਭਰਪੂਰ ਚਿੰਤਨ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਅਦ੍ਵੈਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਅਸਮਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਰਮ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਤਨੀ ਨਿਚਾਈ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਦ੍ਵੈਤ-ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਹੈ, ਅੰਧੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਹੀ ਯੁਕਤੀ-ਸੰਗਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਉਹ ਸਾਮੀ ਧਰਮਾਂ ਵਾਂਗ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ 'ਸ਼ੈਤਾਨ' ਵਰਗੀ ਸੁਤੰਤਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰ ਲੈਣ। 'ਜਾਪੁ' ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ ਅਦ੍ਵੈ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹਨੇਰੇ ਅਤੇ ਚਾਨਣ, ਕਰਮ ਅਤੇ

ਕੁਕਰਮ ਵਿਚ ਇਕ-ਸਮਾਨ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- ਨਮੋ ਅੰਧਕਾਰੇ ਨਮੋ ਤੇਜ ਤੇਜੇ।....ਨਮੋ ਨਿਤ ਨਾਰਾਇਣੇ ਕ੍ਰੂਰ ਕਰਮੇ। ਅੰਤਿਮ ਪਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰੂਰ ਕਰਮ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗੇ ਵਧ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰੂਰ ਕਰਮ ਦਾ ਨਿਰਮਾਤਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ 'ਨਿਰਵੈਰ' ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਦਿਆਂ ਕੁਝ ਸਿਖ ਚਿੰਤਕ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਵਾਲਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਤ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ 'ਜਾਪੁ' ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਅਧਾਰਮਿਕ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੈਰੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਗਜਾਇਬ ਗਨੀਮੇ (ਵੈਰੀਆਂ ਤੇ ਕਹਿਰ ਢਾਹੁਣ ਵਾਲਾ), ਰਿਪੁਤਾਪਨ (ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ), ਅਰਿਘਾਲਜ (ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਅਤੇ ਹਰੀਫੁਲ ਸ਼ਿਕੰਨ (ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਹੈ। 'ਗਨੀਮੁਲ ਖਿਰਾਜ' ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਤੋਂ ਟੈਕਸ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। 'ਅਗੰਜੁਲ ਗਨੀਮ' ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਤੋਂ ਸੁਰਖਿਅਤ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨੂੰ ਰੋਗ-ਵਿਨਾਸ਼ਕ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਜਾਪੁ' ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਉਹ ਰੋਗ ਰੂਪ ਵੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ 'ਰੋਗ ਰੂਪੇ' ਅਤੇ 'ਸਰਬ ਰੋਗੇ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਦੂਜੀ ਬਾਣੀ ਦੇ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਨਾਮ ਤੋਂ ਇਹ ਆਭਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਨੁਸਰਣ ਕਰਦਿਆਂ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਮਹਿਮਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਮਤਾ ਨੇ 'ਜਾਪੁ' ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੋ ਸਰਗੁਣ-ਸਥੂਲਤਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ 'ਅਕਾਲ ਤਤਿ' ਵਿਚ ਹੋਰ ਸਥੂਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਨਿਰਗੁਣ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਰਗੁਣਤਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਰ ਸਥੂਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਪਰੰਪਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੋ 'ਜਾਪੁ' ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਉਂਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਰਤ ਦੀ ਸਥੂਲਤਾ ਦੇ ਹਰ ਅੰਗ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਪਦ ਵਿਚ ਉਹ ਅਕਾਲ-ਸਰੂਪ ਨਾ ਕੇਵਲ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੀ ਉਤਮਤਾ ਦਾ ਹਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਹ 'ਸਰਬ ਲੋਹ' ਦੀ ਸਥੂਲਤਾ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਕੇ 'ਸਰਬਕਾਲ' ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਾਹਲਾ ਪਿਆ ਦਿਸ ਦਾ ਹੈ-

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਰਛਾ ਹਮਨੈ। ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੀ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ।

ਸਰਬ ਕਾਲ ਜੀ ਦੀ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ।

ਸਰਬ ਲੋਹ ਜੀ ਦੀ ਸਦਾ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ।

ਇਸ ਬਾਣੀ, ਜਿਸ ਦੇ 201 ਤੋਂ 230 ਤਕ (30 ਕੁ) ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦਸਮੇਸ਼-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਚਉਪਈ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਨਿਰਾਕਾਰ

ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੈਅਕਾਰੀ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਚੌਪਈ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਪੁਜਦਿਆਂ ਅਕਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕਾਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ-

ਸਭ ਕੋ ਕਾਲ ਸਭਨ ਕੋ ਕਰਤਾ।
ਰੋਗ ਸੋਗ ਦੋਖਨ ਕੋ ਹਰਤਾ।
ਏਕ ਚਿਤ ਜਿਹ ਇਕ ਛਿਨ ਧਿਆਇਓ।
ਕਾਲ ਫਾਸਿ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਆਇਓ। ੧੦॥

ਅਗਲੇ ਸਵਈਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਨਿਰਗੁਣ ਅਕਾਲ ਨਾਲੋਂ ਸਰਗੁਣ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਵਧੀਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ-

ਕਹੂੰ ਜਛ ਗੰਧ੍ਰਬ ਉਰਗ ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆਧਰ
ਕਹੂੰ ਭਏ ਕਿੰਨਰ ਪਿਸਾਚ ਕਹੂੰ ਪ੍ਰੇਤ ਹੋ।
ਕਹੂੰ ਹੋਇ ਕੈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਕੋ ਗੁਪਤ ਜਪਿਓ
ਕਹੂੰ ਹੋਇ ਕੇ ਤੁਰਕਾ ਪੁਕਾਰੇ ਬਾਂਗ ਦੇਤ ਹੋ।
ਕਹੂੰ ਕੋਕ ਕਾਬਿ ਹੁਇ ਕੈ ਪੁਰਾਨ ਕੋ ਪੜਤ ਮਤਿ
ਕਤਹੂੰ ਕੁਰਾਨ ਕੋ ਨਿਦਾਨ ਜਾਨ ਲੇਤ ਹੋ।
ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਰੀਤ ਕਹੂੰ ਤਾ ਸਿਉ ਬਿਪਰੀਤ
ਕਹੂੰ ਤ੍ਰਿਗੁਨ ਅਤੀਤ ਕਹੂੰ ਸਰਗੁਨ ਸਮੇਤ ਹੋ।[132]

ਉਸ ਦਾ ਕਾਲ ਰੂਪ ਆਪਣੀਆਂ ਦਾੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਭ ਨੂੰ ਚਬਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-

ਕਾਲ ਕੇ ਬਨਾਇ ਸਭੈ ਕਾਲ ਹੀ ਚਬਾਹਿੰਗੇ।

ਉਹ ਦੁਸਟਾਂ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ 'ਮਹਾਕਾਲ' ਹੈ, ਜੋ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ-

ਅਭਉ ਭੰਡਨ ਦੁਸਟ ਖੰਡਨ ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ।...
ਦੁਸਟ ਦੰਡਨ ਪੁਸਟ ਖੰਡਨ ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਖੰਡ।

ਉਹ ਬਿਨਾ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਲਈ ਦੰਡ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ-

ਸਰਬ ਖੰਡਨ ਸਰਬ ਦੰਡਨ ਸਰਬ ਕੇ ਨਿਜ ਭਾਮ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਹਾਬਲੀ ਬਣ ਕੇ ਬਾਗ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਣੀ-ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੀ ਘ੍ਰਿਣਾ ਦੇ ਪਰਮ-ਪਾਤਰ ਮਹਾਦੇਵ ਵਰਗਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ-

ਕਹੂੰ ਮਹਾਸੁਰ ਹੁਇ ਕੈ ਮਾਰਤ ਮਵਾਸਨ ਕੌ
ਕਹੂੰ ਮਹਾਦੇਵ ਦੇਵਤਾਨ ਕੇ ਸਮਾਨ ਹੋ।

ਉਸ ਦੇ ਵਿਕਰਾਲ ਰੂਪ ਤੋਂ ਭੈਅ-ਭੀਤ ਹੋਈ ਧਰਤੀ, ਪਰਬਤ ਅਤੇ ਪਾਤਾਲ ਥਰ-ਥਰ ਕੰਬਦੇ ਹਨ-

ਜੈ ਜੰਪਹਿ ਜੁਗਣ ਜੂਹ ਜੁਆਂ।
ਭੈ ਕੰਪਹਿ ਮੇਰੁ ਪਯਾਲ ਭੁਆਂ।

---

132. ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ, 2/12

'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਦਾ ਕਾਲ ਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਉਤਮ ਅਤੇ ਤੁਛ ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਕੇਵਲ ਉਤਮ ਰੂਪ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਉਹ ਸਭ ਵਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਸ਼ਬਦ-ਪਰਮ ਦਾ ਅਤਿ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੇਵਬਾਣੀ ਵੀ ਆਪ ਹੈ ਅਤੇ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਆਪ ਹੈ-

ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਬਿਦਯਾ ਕਹੂੰ ਦੈਤ ਬਾਨੀ।
ਕਹੂੰ ਜਛ ਗੰਧ੍ਰਬ ਕਿੰਨਰ ਕਹਾਨੀ।

(ਅਰਥਾਤ ਕਿਤੇ ਤੁਸੀਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਹੋ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਤੁਸੀਂ ਯਕਸ਼ {ਤੁਛ ਦੇਵਤਾ}, ਗੰਧਰਬ, ਕਿੰਨਰ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਹੋ।)

ਕਹੂੰ ਮਦ੍ਰ ਬਾਨੀ ਕਹੂੰ ਛਿਦ੍ਰ ਸਰੂਪੰ

(ਅਰਥਾਤ ਕਿਤੇ ਮੰਗਲਮਈ ਬੋਲ ਹੋ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹੋ।)

'ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਦਾਇਕ ਕਾਮੁਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੁਝ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਕਾਮ ਦਾ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਂਵ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਕਾਮੁਕ ਕਹਾਣੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-

ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਬਿਦਯਾ ਕਹੂੰ ਬਿਓਮ ਬਾਨੀ।
ਕਹੂੰ ਕੋਕ ਕੀ ਕਾਬਿ ਕਥੈ ਕਹਾਨੀ।

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕੇਵਲ ਸਦ-ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਉਤਪਾਦਕ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਦੁਰ-ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਮੂਲ ਭੀ ਉਹ ਆਪ ਹੈ-

ਕਤਹੂੰ ਬਿਚਾਰ ਅਬਿਚਾਰ ਕੋ ਬਿਚਾਰਤ ਹੋ

'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਦਾ ਕਾਲ ਸਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ-ਜਾਲ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸੁੰਦਰ-ਯੌਵਨ ਦਾ ਜਾਲ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਜੇ ਕਾਲ ਦਾ ਸਿਰਜਕ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਹੈ। ਉਂਵ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਸਲ ਰੂਪ 'ਏਕੁ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ' ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਲਿਪਤ 'ਕਾਲ' ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਮਿਤਰਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਕ ਅਤੇ ਵੈਰੀਆਂ ਲਈ ਘਾਤਕ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਪਖਪਾਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ-

ਜੋਬਨ ਕੇ ਜਾਲ ਹੋ ਕਿ ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੋ,
ਕਿ ਸਤ੍ਰਨ ਕੇ ਸੂਲ ਹੋ ਕਿ ਮਿਤ੍ਰਨ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਹੋ।

ਜੇ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪਰਮ-ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਨੌਜਵਾਨ (ਛੈਲਾ ਭਾਰੀ) ਹੋ ਕੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ (ਸੋਹਣੇ ਸਜੇ) ਪਲੰਘ ਉਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਵੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ-

ਕਹੂੰ ਅਕਲੰਕ ਕਹੂੰ ਮਾਰਤ ਮਯੰਕ,
ਕਹੂੰ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਜੰਕ ਕਹੂੰ ਸੁਧਤਾ ਕੀ ਸਾਰ ਹੋ।

'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਸੰਜੋਗ ਦੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਉਹੋ ਭੋਗ-ਲਿਪਤ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਯੁਧ ਦੇ ਰੰਗ ਚਾਅ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ-

ਕਹੂੰ ਭੋਗ ਕੇ ਰੰਗ ਕੇ ਸੰਗਿ ਦੇਖੇ।
ਕਹੂੰ ਜੰਗ ਕੇ ਰੰਗ ਕੇ ਰੰਗ ਪੇਖੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਭੋਗ-ਨਿਰਲੇਪ 'ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ' ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪਰ-ਨਾਰੀ ਦਾ ਸੰਗ, ਦੋਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਕਾਲ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਵਿਦਮਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ-

ਕਹੂੰ ਨਿਜ ਨਾਰਿ ਪਰਨਾਰਿ ਕੇ ਨਿਕੇਤ ਹੋ।

ਉਹ ਸਤਿ-ਸਰੂਪ, ਨਿਹਕਲੰਕ, ਪਵਿੱਤਰਤਾ-ਮੂਲ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਤਿਵਾਦੀ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੁਸ਼-ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹੋ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਰਗਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹੋ ਸਰੀਰਿਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਜਮਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਧਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਧਕ ਹੈ। ਉਹੋ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਜਨਕ ਹੈ। ਪਰ ਉਹੋ ਨਿਹਕਲੰਕੀ ਝੂਠੇ ਆਚਾਰ-ਵਿਵਹਾਰ ਵਾਲੇ ਕਲੰਕਿਤ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੈ -

ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਧਰਮ ਕਹੂੰ ਸਾਧਨਾ ਕੇ ਕਰਮ
ਕਹੂੰ ਕੁਤਸਤਿ ਕੁਕਰਮ ਕਹੂੰ ਧਰਮ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ।

ਜੋਗ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਚਰਯ ਦਾ ਬਹੁਤ ਘਨਿਸ਼ਠ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਦਿ ਅਵਤਾਰੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਗੋਪੀਆਂ ਆਦਿ ਤੇ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਜੋਗੀ ਪਦ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-

ਤਾਪ ਕੇ ਅਤਾਪ ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਤੇ ਡਿਗਤ ਹੋ।

ਉਹ ਨੀਤੀ ਵੀ ਆਪ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੀਤੀ ਵੀ ਆਪ-

ਕਹੂੰ ਨੀਤੀ ਅਉ ਅਨੀਤਿ ਕਹੂੰ ਜ੍ਵਾਲਾ ਸੀ ਜਗਤ ਹੋ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ, ਪਰ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਵਿਚ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਹੁਤ ਨਿਰਬਲ ਵੀ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਛਲ ਰਹਿਤ ਅਛਲ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਛਲ-ਰੂਪ ਵੀ ਆਖਿਆ ਹੈ-

ਕਹੂੰ ਛਕਵਾਰੀ ਕਹੂੰ ਛਲ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ।

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਮਹਾਕਾਲ ਉਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾ ਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਦਾ ਥੱਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਦਾ ਅਦ੍ਵੈਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਅਮ੍ਰਿਤ, ਸ਼ਹਿਦ, ਗੰਨੇ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲ ਹੀ ਮਦਿਰਾਪਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਪਤ ਹੋਇਆ ਦ'ਸਿਆ ਹੈ-

ਕਤਹੂੰ ਪਯੂਖ ਹੁਇ ਕੈ ਪੀਵਤ ਪਿਵਾਵਤ ਹੋ
ਕਤਹੂੰ ਮਯੂਖ ਊਖ ਕਹੂੰ ਮਦਿ ਪਾਨ ਹੋ।

ਜੇ ਕੋਈ ਆਖੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਦਿ-ਪਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਖਾਉਣਾ ਅਨੁਚਿਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਵੀ ਦਸਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮਦਿ-ਪਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਹੈ ? ਜੇ ਕੋਈ ਇਹ ਕਹੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਰਮ ਮਨੁੱਖ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਇਛਾ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਵਿਚ ਆਏ ਪਦ 'ਛਤ੍ਰੀ ਕੋ ਪੂਤ ਹੌਂ ਬਾਮ੍ਹਨ ਕੋ ਨਹਿ ਕੈ ਤਪੁ ਆਵਤ ਹੈ ਜੁ ਕਰੋਂ" ਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਭਰਪੂਰ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਜਾਤੀਵਾਦ ਦੇ ਮਨਮਤੀ ਝਲਕਾਰੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਦਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਜੁਝਾਰੂ ਛਤ੍ਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਾ ਕੇਵਲ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਆਪ ਭੀ ਜੂਝ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ

ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਕਦੇ ਇਹ ਸੁਝਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਕਾਲਿਕ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ 'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ' ਸਾਹਿਬ ਦੇ 'ਅਕਾਲ' ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲੋਂ ਸਿਧਾਂਤਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਉਹ ਯੁਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸੰਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਜੂਝ ਕੇ ਆਪ ਵੀ ਮਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਯੁਧ ਰਚਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ਰੰਗਿ ਰਵਾਈ), ਯੁਧ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸੇ ਜੂਝਣ ਵਾਲਾ, ਯੁਧ ਵਿਚ ਹਾਰਨ ਅਤੇ ਜਿਤਣ ਵਾਲਾ, ਯੁਧ ਵਿਚ ਮਰਨ ਅਤੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪ ਕਰਤਾ-ਪੁਰਖ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, 'ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ' ਦੀ ਅਵਗਿਆ ਕਦੇ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਪਦ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ-

ਕਤਹੂੰ ਸਿਪਾਹੀ ਹੁਇ ਕੈ ਸਾਧਤ ਸਿਲਾਹਨ ਕੌ
ਕਹੂੰ ਛਤ੍ਰੀ ਹੁਇ ਕੈ ਅਰਿ ਮਾਰਤ ਮਰਤ ਹੋ।

'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਵਿਦਿਆਧਰ ਦੀ ਉਚਾਈ ਤੇ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਯਕਸ਼, ਗੰਧਰਬ, ਸੱਪ, ਕਿੰਨਰ, ਪਿਸ਼ਾਚ, ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਦੀਆਂ ਨਿਚਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪ ਹੈ-

ਕਹੂੰ ਜਛ ਗੰਧ੍ਰਬ ਉਰਗ ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆਧਰ
ਕਹੂੰ ਭਏ ਕਿੰਨਰ ਪਿਸਾਚ ਕਹੂੰ ਪ੍ਰੇਤ ਹੋ।

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਆਲੋਚਕ ਪੱਖ ਇਸ ਵਿਚ ਆਏ ਦੇਵੀ-ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਅਤਿ ਕਰੜੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਵਿਚ ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਰਸਵਤੀ, ਪਾਰਬਤੀ, ਦੁਰਗਾ, ਸ਼ਿਵਾ ਆਦਿ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਸਫ਼ੈਦ ਦੋਹਾਂ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ-

ਕਹੂੰ ਦੇਵਬਾਨੀ ਕਹੂੰ ਸਾਰਦਾ ਭਵਾਨੀ
ਕਹੂੰ ਮੰਗਲਾ ਮ੍ਰਿੜਾਨੀ ਕਹੂੰ ਸਿਆਮ ਕਹੂੰ ਸੇਤ ਹੋ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਜਦੋਂ ਸੁੰਨ-ਸਮਾਧੀ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ 'ਅਕਾਲ' ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਹੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵਿਚ ਵਿਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਕੋਈ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਸਿਰਜਨਾ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਅਸਥਾਈ ਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਜਗਤ ਦੇ ਹੋਰ ਜੀਵਾਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ 'ਅਕਾਲ' ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਅਕਾਲ-ਕਾਲ ਅਤੇ ਕਾਲ-ਅਕਾਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ਼ੂਨਯ (ਸੁੰਨ-ਸਮਾਧੀ ਤੋਂ) ਸਫੁਰ-ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਕਾਲ-ਕਾਲ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਜਗਤ-ਖੇਲ ਸੰਕੋਚ ਕੇ ਸਫੁਰਤਾ ਤੋਂ ਅਸਫੁਰਤਾ ਅਰਥਾਤ (ਸੁੰਨ-ਸਮਾਧੀ) ਵਲ ਪਰਤਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਲ-ਅਕਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਸਰਗੁਣ-ਨਿਰਗੁਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਸਰਗੁਣ-ਨਿਰਗੁਣ ਇਕ ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਲ-ਅਕਾਲ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਦੈਵੀ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲਤਾ ਨਾਲ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਰਗੁਣ-ਨਿਰਗੁਣ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ, ਕਾਲ-ਅਕਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਹੈ।

ਉਹ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਆਪ ਸਾਰੀਆਂ ਅਵਤਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭੇਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਬਣੀ ਰਹੇ, ਉਂਞ ਆਦਰਸ਼ਕ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੈਂਤ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪਾ ਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ

ਹਨ, ਉਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦੁਆਰਾ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਸ਼ੁਧ ਨਿਰਾਕਾਰੀ ਦਿਵਯਤਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਗਤਿਕ ਨੇਕੀ ਅਤੇ ਬਦੀ ਦੇ ਹਰ ਅੰਗ ਵਿਚ ਆਪ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਸਥੂਲ ਪਸਾਰੇ ਦੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਉਹ ਅਕਾਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਦ੍ਵੈ ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ਪਰ ਜਗਤ ਦੀ ਭਾਸਦੀ ਦ੍ਵੈਤ ਵਿਚ ਉਹ ਪੱਖਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਅਤੇ ਅਸੁਰਾਂ ਦਾ ਸੰਹਾਰ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਅਤੇ ਸਰਬਲੋਹ ਸਰੂਪ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲਤਾ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 'ਅਤਿ ਹੀ ਰਨ ਮੈ ਤਬ ਜੂਝ ਮਰੋਂ" ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿਚ ਸਦਾ ਲੀਨ ਰਹਿਣਾ ਆਪਣਾ ਪਰਮ ਧਰਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਾਧਕ 'ਕਾਲ' (ਮੌਤ) ਦੇ ਭੈਅ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਧਰਮ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਵਾਸਤੇ ਤਨ-ਮਨ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਦਾ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਸਾਧਕ ਉਸ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਅਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਲਈ ਆਪ ਹੀ 'ਕਾਲ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਜੇ ਕਿਸੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਰਤਾ ਦਾ ਨਾਮ 'ਕਾਲ' ਵੀ ਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਲ ਨਾਮੀ ਕਵੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਅਨੁਚਿਤ ਹੈ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਧਰਮ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਆਪ ਹੀ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਤੀਜਾ ਅਧਿਆਇ

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ

ਜਦੋਂ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੁਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਯੁਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਅਨੁਸਰਣ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਵਖਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਈ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਸ਼ਾ-ਉਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਇਕਰੂਪ ਤਾਂ ਹੈ, ਇਕਸਮਾਨ ਨਹੀਂ। ਹਰ ਧਰਮ ਦੇ ਦੋ ਮੁਖ ਅੰਗ ਹਨ- ਇਕ ਉਸ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਉਸ ਦਾ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਸਰੂਪ। ਸਾਮੀ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਦੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਅੰਗ ਮੂਲ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਲਗਡ ਹਨ। ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਵਿਧੀ-ਵਿਧਾਨ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੀ, ਉਸ ਧਰਮ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਦਸਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਖੋਂ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਈਸਾਈਅਤ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਮਸਿਆ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਵੈਦਿਕ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਧਿਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਧਰਮਵਾਲੰਬੀਆਂ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੋਵੇਂ ਵਖ ਰਖਣ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੁਤੀ ਅਤੇ ਸਮਿਰਤੀ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵਖਰੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਜਿਥੇ ਸ਼੍ਰੁਤੀ ਗਿਆਨ ਧਰਮ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਮਿਰਤੀ ਗਿਆਨ ਵੈਦਿਕ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਰਹੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪੂਜਾ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਧਰਮ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੁਤੀ-ਗਿਆਨ ਉਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਮਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦਾ ਪਰਿਪਾਲਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ ਦੀ ਇਸ ਰਲਗਡਤਾ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਅੰਦਰ ਵਿਸ਼ਵ-ਧਰਮ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ. ਕਿਉਂ ਜੁ ਵਿਸ਼ਵ-ਧਰਮ ਉਹੋ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਆਰੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਦਿਆਂ ਧਰਮ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਵਖ-ਵਖ ਰਖ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ।

ਅਰਥਾਤ ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮ ਉਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਧਰਮ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ ਬਿਨਾ, ਜਿਗਿਆਸੂ ਉਸ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕੇ। ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਉਹ ਵੀ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਖ ਧਰਮ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ ਦੇ ਸੋਮੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਿਖ-ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਵਿਧੀ-ਵਿਧਾਨ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਮਾਨਵ ਏਕਤਾ ਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਪਖ ਤੋਂ ਇਨਸਾਨੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀ ਗਿਆਨ-ਸਾਮਗਰੀ ਸਫਲਤਾ ਸਹਿਤ ਅਦ੍ਵੈ ਸੰਤ-ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਤਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਪਵਿਤਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦ੍ਵੈਤ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ-ਹਉ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੇਰ-ਤੇਰ ਸਿਰਜ ਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਰਾਵਣ ਅਤੇ ਰਾਮ, ਕੰਸ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ, ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਰਾਕਸ਼ ਜਾਂ ਮਨਮੁਖ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਦ੍ਵੈਤ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ, ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਉਤਸਾਹ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਮੁਖ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠਤਾ ਮੰਨੇ ਬਿਨਾ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਇਹ ਨਿਜ-ਉਚਤਾ ਦੂਜੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ-ਸ੍ਰੋਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਾਰੀ ਮਨੁਖਤਾ ਨੂੰ ਇਕਰੂਪ ਮੰਨ ਕੇ ਸਮ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਖਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਮਨਮੁਖ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਚ ਭੇਦ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਕੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਵਿਰੁਧ ਨਿਰੰਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ; ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਅਦ੍ਵੈਤਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਲੋੜ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਦ੍ਵੈਤਵਾਦ ਦਾ ਆਧਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪਉੜੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ-

ਖੰਡਾ ਪ੍ਰਥਮੈ ਸਾਜਿ ਕੈ ਜਿਨ ਸਭ ਸੈਸਾਰ ਉਪਾਇਆ।
ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ ਸਾਜਿ ਕੁਦਰਤਿ ਦਾ ਖੇਲੁ ਬਣਾਇਆ।
ਸਿੰਧੁ ਪਰਬਤ ਮੇਦਨੀ ਬਿਨੁ ਥੰਮਾ ਗਗਨ ਰਹਾਇਆ।
ਸਿਰਜੇ ਦਾਨੋ ਦੇਵਤੇ ਤਿਨ ਅੰਦਰਿ ਬਾਦੁ ਰਚਾਇਆ।
ਤੈ ਹੀ ਦੁਰਗਾ ਸਾਜਿ ਕੈ ਦੈਤਾ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਾਇਆ।
ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਬਲੁ ਰਾਮ ਲੈ ਨਾਲ ਬਾਣਾ ਦਹਸਿਰ ਘਾਇਆ।
ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਬਲੁ ਕ੍ਰਿਸਨ ਲੈ ਕੰਸ ਕੇਸੀ ਪਕੜਿ ਗਿਰਾਇਆ।......

ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵਡਾ ਅੰਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮਨਮੁਖਤਾਈ ਵਿਰੁਧ ਜੂਝਣ ਉਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਮਨਮੁਖਾਂ ਵਿਰੁਧ ਜੂਝਣ ਉਤੇ ਬਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕਾਮਾਦਿ ਮਨਮੁਖਤਾਈਆਂ, ਜੋ ਇਸਾਨੀਅਤ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਸਮਸਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਤਮ ਬਲ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਉਪਰ ਬਲ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕੰਸ ਅਤੇ ਰਾਵਣ ਜੇਹੀਆਂ ਅਸੁਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਕੁਚਲ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪਧਰ ਉਤੇ ਜਦੋਂ ਕਾਮਾਦਿ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਾਮਾਦਿ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਲੋਕ-ਸਮੂਹ ਧਰੀਕਲਨ ਜਦੋਂ ਕਾਮਾਦਿ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਾਮਾਦਿ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਲੋਕ-ਸਮੂਹ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਰਸਤਾ ਆ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਇਸ ਗਲ ਉਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਕਾਮਾਦਿ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਏਕਲ-ਸਾਧਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਸੰਗਠਨ

ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਯੋਗਦਾਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ। ਪਰ ਕੁਝ-ਕੁਝ ਗੁਰਮੁਖ ਕਾਮਾਦਿ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ-ਵਿਕ੍ਰਿਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਮੂਲ ਨਾਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬਲ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝਣ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦੇ। ਉਹ ਸਾਮੂਹਿਕ ਉਥਾਨ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨਾਲ ਜੂਝਣ ਵਾਲੇ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਪੰਥ ਦਾ ਰਸਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਨਵੀ ਜੀਵਨ ਵਾਸਤੇ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੰਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਗ੍ਰੰਥ ਮਿਲ ਕੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੰਞ ਜਿਵੇਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸੰਤ-ਜੀਵਨ ਦਾ ਪਰਿਚਾਇਕ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਅਥਵਾ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਵਾਲੇ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ। ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਉਪਰ ਵਰਣਿਤ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਗਲ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੋ ਵਰਗ ਹੋਣੇ ਹੀ ਸਨ। ਇਕ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੀ ਸਾਂਝ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਉਸ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਬਣੇ ਸਾਂਝੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਤਕ ਸਹਿਮਤ ਹਨ, ਉਹ ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ-ਵਿਰੋਧੀ ਅਨਸਰਾਂ ਨਾਲ ਦੋ ਹਥ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹਨ, ਉਹ ਅਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਖ਼ਾਲਸੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੁਚਿਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵ-ਧਰਮ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨੀ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬੀ ਸੋਚ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸੋਚ ਨਿਆਰੇਪਨ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਥ ਰੂਪ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਉਥਾਨ ਵਾਸਤੇ ਜੂਝ ਮਰਨ ਤਕ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ ਰਖਦਿਆਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੀ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਸਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਸਾਡੀ ਹੀ ਰਹਿਤ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਸਗੋਂ 'ਜਿਤੁ ਦੁਆਰੈ ਉਬਰੈ ਤਿਤੈ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਿ' ਦੀ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਸੋਚ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਉਦਾਰਤਾ ਵਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਵਿਲਖਣ ਪੰਥ ਵਿਚ ਕੁਝ ਲੋਕ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਸਿਖ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਮੁਖ-ਧਾਰਾ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੋਂ ਅਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜਮਾਤ ਬਣ ਗਈ। ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਰੁਚੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਅਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਈਆਂ, ਸਹਿਜਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਕਿ ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਬਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਮੂਲ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਸਚ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਦੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਨੁਸਰਣ ਕਰਦੇ।

ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ 'ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ' ਦੀ ਗਾਥਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ 'ਕਾਲ-ਪੁਰਖ' ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਉਹ ਸਚ ਹੈ, ਜੋ ਸਰਬਕਾਲੀ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹਲ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਮ-ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਮਨੁਖਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹਨ। ਕਾਮਾਦਿ ਉਹ ਵਿਕਾਰ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਕਾਲ ਵਿਚ ਮਨੁਖਤਾ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲਾਅ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਪਰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ

ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਆਉਂਦੇ ਉਤਰਾਅ-ਚੜਾਅ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖਤਾ ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਦੇ ਕਾਲ-ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਹੋਏ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਖਿਆਣ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ-ਆਧਾਰਿਤ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ 'ਕਿਰਤਮ ਨਾਮ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਣ ਸਰਬ-ਕਾਲੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਸਮੇਂ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੋਂ ਉਪਰ ਸਥਿਤ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗੁਣ-ਮੂਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ 'ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ' ਹੈ। 'ਅਕਾਲ' ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਇਕ ਮੁਖ ਗੁਣ ਹੈ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਅਕਾਲ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਹੈ, ਯਥਾ-

ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ॥ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ॥

ਜੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਧਿਆਨ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ 'ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਨਤ ਸੁਮਤਿ' ਕਹਿ ਕੇ ਜਾਪੁ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਛੰਦ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਕਰਮ-ਨਾਮ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੌਤਕਾਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰੀ ਪੁਰਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਵਰਤਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਗਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਵਤਾਰੀ-ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸਤਿਆ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਵਰਤਾਏ ਦੈਵੀ-ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮ-ਸਤਾ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕਰਦਿਆਂ ਕੌਤਕਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਕਰਮ-ਨਾਮ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਨੇ 'ਮੁਰ' ਰਾਕਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ 'ਮੁਰ' ਦਾ ਅਰਿ (ਵੈਰੀ) ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ 'ਮੁਰਾਰੀ' ਨਾਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਕਰਮ-ਨਾਮ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਸਮੁਚਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਮ-ਨਾਮ ਦੀ ਗਾਥਾ ਹੈ। ਕਰਮ-ਨਾਮ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਜਾਂ ਕਥਾ-ਪੁਨੀਤ (Holy History) ਨਾਲ ਹੈ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕਰਮ-ਨਾਮ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਥਾ-ਪੁਨੀਤ ਬਿਨਾ ਜੇ ਕਰ ਵੀ ਲਈਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਥਾ-ਪੁਨੀਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਬਲ ਦਾ ਮੂਲ-ਆਧਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਫੁਲਿਤ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸਿਖ ਸੰਗਠਨ ਉਪਰ ਪਹਿਲਾ ਵਡਾ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਢਾਡੀ ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਗਾਇਨ ਰਾਹੀਂ ਕਥਾ-ਪੁਨੀਤ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਪਕੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਕਥਾ-ਪੁਨੀਤ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਲ ਹੈ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਹਰ ਕੌਮ ਵਾਸਤੇ ਉਹੋ ਕਥਾ-ਪੁਨੀਤ ਸਾਰਥਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਵੇ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਉਹੋ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਵੀਂ ਰੰਗਤ ਵਿਚ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਬੁਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਚਿਤ-ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਸਨ। ਜੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਆਤਮਕ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਕੌਮੀਅਤ ਵਿਚ ਸੂਤ੍ਰ-ਬਧ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਇਕ ਅਭਿੰਨ ਅੰਗ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੌਮ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਖਿਅਤ ਰਖਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਥਾ-ਪੁਨੀਤ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਥਾ-ਪੁਨੀਤ ਤੋਂ ਉਪਜਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮ-ਨਾਮ ਅਤੇ ਦੈਵੀ-ਗੁਣ-ਆਧਾਰਿਤ ਕਿਰਤਮ-ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੇ ਭੇਦ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ

ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਕਿਰਤਮ-ਨਾਮ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਰਤਮ-ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦੈਵੀ- ਕਰਮ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਕਰਮ-ਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਹੋਰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਆਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਹੋਰ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੈਗ਼ੰਬਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਵਿਵਹਾਰ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਥਾਵਾਂ ਜੋ ਧਰਮ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਪਵਿਤਰ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਮਗਰੋਂ ਆ ਕੇ ਦਲੀਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਰਦ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਬਚਨਾਂ ਉਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿੰਤੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਵਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਪੁਰਖ ਜਦੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ਾਤਮਕ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਹਾਨੀ ਉਚਾਈ ਤੋਂ ਬੋਲੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਉਹ ਪਵਿਤਰਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਮੁਹਬਤ ਕਾਰਨ ਜੀਵਨ-ਅਮਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁੰਨ-ਕਰਮੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਤਨਾ ਨੀਚੇ ਉਤਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਪਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲੇ ਨਿਰੋਲ ਬੁਧੀਵਾਦੀ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਝੂਠਾ ਰੌਲਾ ਪਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਮਕਾ ਕਰਮ ਕੋਈ ਮਹਾਪੁਰਖ ਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਰਹਿਬਰ ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨੀ-ਅਮਲ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਉਹ ਡਿਗਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ, ਪਤਿਤ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਉਚੇ ਉਠਣ ਦਾ ਆਤਮ-ਬਲ ਤਾਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਚਾ ਉਠ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤਦੋਂ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਰਹਿਬਰ ਉਸ ਵਰਗੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਆਪ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰੇ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵੇਸ਼ਵਾ ਦੇ ਦਰ ਤਕ ਵੀ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਯੁਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ-ਅਮਲ ਨੂੰ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਚ ਮੰਨਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੰਨਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ-ਅਮਲ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਦਾ ਕੁੰਡਾ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਣਗੇ। ਕੋਈ ਅਸ਼ਰਧਕ ਉਚ ਦਾ ਪੀਰ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਅਧਿਆਪਕ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਿਖ ਨੂੰ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਵਾੜ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਮਿਸ਼ਨ-ਪੂਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜਾਇਜ਼ ਦਾਅ-ਪੇਚ ਸਿਖਾਵੇ ਹੀ ਨਾ। 'ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ' ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਪਕੇ, ਪਰ ਕਟੜ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਗਲਬਾਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਨਰਮ ਹਨ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਆਲੋਚਨਾ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ' ਵਿਚ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਚਰਣ-ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਕੁਝ ਨਾਮਵਰ ਬੁਧੀਜੀਵੀ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ 'ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮਾ' ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਪੈਗ਼ੰਬਰੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕੌਤਕ ਸਮਝਣੇ ਹੋਰ ਔਖੇ ਹਨ। ਗੀਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਨਾਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੇ ਕੌਤਕ ਸਮਝਣੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਧਰਮ ਵਿਰੁਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਉਹ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜੋਤਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨੀ ਵਿਵਹਾਰ ਉਸ ਲਈ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਲ-ਅਭਿਮਾਨੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਪ-ਦੰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਅਧਰਮ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ

ਵਾਸਤੇ ਅਵਤਾਰੀ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲਖ ਦੇ ਇਤਨਾ ਨੇੜੇ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਵੀ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਕਾਲਖ ਉਸ ਦੀ ਅਸੀਮ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਾਲੇ-ਵਰਣ ਵਿਚ ਵੀ ਪੂਜਣ-ਯੋਗ 'ਸ਼੍ਯਾਮ-ਸੁੰਦਰ' ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਪਾਲਣ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਾਲਖ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇਨਸਾਨੀ-ਅਮਲ ਦੇ ਬਹੁਤਾ ਨੇੜੇ ਹੈ।

ਜੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਸਹਿਤ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇੰਞ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਤੋਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਉਚੇ ਸਨ। ਪਰ ਦਸ ਗੁਰੂ ਜਾਮਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਪ੍ਰੀਤ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਉਹ ਸੇਵਕ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਸ ਨਿਆਰੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਲਖਣਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਜ ਦੀ ਜੋਤਿਮਈ ਸਿਧਾਂਤਿਕ ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਲੁਪਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਵਿਲਖਣਤਾ ਉਸ ਦੀ ਉਚਿਆਈ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਾ ਨਿਆਰਾਪਨ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ-ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਨਿਰੰਤਰ ਸਾਡੇ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਆਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚਮਕੌਰ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਵੇਲੇ ਉਹ ਚੇਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਦਾ ਸਾਈਂ ਹੈ, ਬਰਾਬਰੀ ਸਮੇਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਚੇਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਧੀਨ ਪਦ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਉਹ ਨਿਵਾਣਾਂ ਵਿਚ ਖੜਾ ਹੋ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਟੋਏ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਾਮ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਖੜਾ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਨਿਆਰੇ-ਨਿਆਰੇ ਹਮਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਡੇ ਮਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਉਤੇ ਬੁਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਾਓ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦਸਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਅੰਤਰ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਲੋਕਾਈ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਉਚਤਾ ਸਥਾਪਿਤ ਨਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪੂਜਣਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਸਮਸਤ ਉਚਾਈਆਂ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸਮੁਚਾ ਜੀਵਨ-ਵਿਵਹਾਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਛੋਹ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਆਮ ਸਿਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਤਸਵੀਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਖਾਂ ਮੀਚ ਕੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਪੁਜ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਧ੍ਰੂਅ ਤਾਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੋਜਨ ਉਪਰ ਉਥੇ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਿਚਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਉਤੇ ਸਪ ਅਤੇ ਰੁਖ ਭਾਵ ਜੜ੍ਹ-ਕੁਦਰਤ ਵੀ ਛਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ ਉਸ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਸਤਿਕਾਰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਸੀਮ ਸਰੀਰਕ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਉਸ ਦਾ ਚਿਟਾ ਬਾਜ, ਉਸ ਦਾ ਨੀਲਾ ਘੋੜਾ, ਉਸ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਕਲਗੀ, ਉਹਦੇ ਰਣਜੀਤ ਨਗਾਰੇ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਜਰਨੈਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਬੇਪਰਵਾਹ-ਸ਼ਾਨਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਈਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਖ਼ੌਫ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਦੇ ਸਿਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸ ਅਸੀਮ ਸਥੂਲ ਸੁੰਦਰਤਾ ਲਈ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ

ਖਿਚ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਖੇਡਦਾ ਉਹ ਸੇਵਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜਮੁਨਾ ਕਿਨਾਰੇ ਗੋਪੀਆਂ ਨਾਲ ਕੇਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਸਿਰਜਕ ਸਿਆਮ ਕਵਿ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਉਹ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਿਖ ਵੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸਾਨੂੰ ਉਤਨੀਆਂ ਯਾਦ ਨਹੀਂ, ਜਿਤਨੀਆਂ ਸਿਖ ਹੋਣ ਦੀਆਂ। ਸੋ ਦੂਜੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਡੇ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੇੜੇ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਡੇ ਬਿਲਕੁਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖੜਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਖਿਆ ਹੈ-

ਸਾਜਨੜਾ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨੜਾ ਨਿਕਟਿ ਖਲੋਇਅੜਾ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨੜਾ ॥

ਜੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹਰ ਨਿਚਾਈ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾ ਮਿਲੇ, ਤਾਂ ਸਿਖ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਕਿਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ? ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਦੈਵੀ-ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ- ਤੂੰ ਸਭਨੀ ਥਾਈ ਜਿਥੈ ਹਉ ਜਾਈ ਸਾਚਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰੁ ਜੀਉ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਦਾ ਚਿਤ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ, ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਸਨੇਹ ਹੈ।

'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦਾ ਵਡਾ ਭਾਗ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਆਈਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੇ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮ-ਕਥਾ ਕਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਕੀਕਤਨ ਆਤਮ-ਕਥਾ ਸਮੇਤ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਚਉਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਦਾ ਹੀ ਹਿਸਾ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਸਭ ਜੁਗਾਂ ਦਾ ਸਮੁਚਾ ਵਿਵਹਾਰ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਰਾਮ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖ਼ੌਫ਼ਜ਼ਦ ਸੰਕੀਰਣਤਾਵਾਦੀ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਨੂੰ ਕੀ ਜਾਣਨਗੇ? ਖੇਡ ਵਿਗਾੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖੇਡ ਦਾ ਕੀ ਆਨੰਦ ?। 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਸਿਰਲੇਖ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀਆਂ ਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੁਆਰਾ ਵਖ-ਵਖ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਾਏ ਦੈਵੀ-ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜੀਬ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਾਤਰ, ਸਥਾਨ ਆਦਿ ਕਾਲਪਨਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਮੰਨਣਾ ਅਗਿਆਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਸੀਂ ਹੇਮਕੁੰਟ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ-ਯੁਧ ਦਾ ਚਾਅ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਨਾਟਕੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਿਰਜਿਤ ਕੀਤੀਆਂ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਅਖਰ-ਅਖਰ ਸਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਅਲਪ-ਵਿਵੇਕ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ ਸਮਝਣੇ ਹੋਰ ਵੀ ਔਖੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹਰ ਕੌਤਕ ਦੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵਖਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਵਖਰੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਨਵੀਨ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਸਮਝਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਕਾਸਵਾਦੀ ਨਵੀਨ-ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਵਿਚ ਘਾਟ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਦੁਚਿਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਅਖਰ-ਅਖਰ ਇਤਿਹਾਸ ਮੰਨਣ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਮਝ ਨਾ ਆਉਣ ਕਰ ਕੇ ਮੂਲੋਂ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ।

ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਅਸੀਂ 'ਚਉਬੀਸ ਅਵਤਾਰ' ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ-ਸਿਰਜਿਤ ਇਕ ਦੈਵੀ-ਕੌਤਕ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਾਂਗੇ। 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਦੇ ਮੁਖ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਇਕ ਲੰਬੀ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕੁਲ ਬੰਦ 2492 ਹਨ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਸਥਾਨ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ ਸਾਵਣ ਸੁਦੀ 7, 1745 (24 ਜੁਲਾਈ 1688) ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੈਵੀ-ਕੌਤਕ ਦੇ ਵਰਣਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦਸਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

ਦਸਮ ਕਥਾ ਭਗੌਤ ਕੀ ਭਾਖਾ ਕਰੀ ਬਨਾਇ।
ਅਵਰ ਬਾਸਨਾ ਨਾਹਿ ਪ੍ਰਭ ਧਰਮ ਜੁਧ ਕੈ ਚਾਇ॥੨੪੯੧॥

ਪਰ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਦੀ ਇਹ ਕਥਾ ਆਪਣੇ ਪੌਰਾਣਿਕ-ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਗਲ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਲਈਏ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਰਚਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਪੌਰਾਣਿਕ ਸਰੂਪ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾ ਹਰ ਮੋੜ ਤੇ ਪੌਰਾਣਿਕ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਵਲ ਰੁਚਿਤ ਹੈ। ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਰਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਆਮ ਕਵਿ-ਨਾਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਮ ਤੌਰ ਉਤੇ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਰਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਆਮ ਨਾਮ ਦੇ ਦੋ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਰਚੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਰਚਨਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਾਮ ਵੀ ਨਾਟਕੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਰਚਨਾ ਕੇਵਲ ਇਕ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਦੋ ਲਿਖਾਰੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਹਿਸੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵੰਡ ਲੈਂਦੇ, ਪਰ ਇਥੇ ਇਕ ਪਦ ਰਾਮ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਸ਼ਿਆਮ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਕਥਾ ਦੇ ਵਰਣਨ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਅਟਕਾਅ ਨਹੀਂ। ਸਭ ਸ਼ੈਲੀ-ਬੋਲੀ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਵੀ ਅਤੇ ਭੈਅ-ਭੀਤ ਵੀ ਹੋਇਆ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ 'ਅਸ਼ੋਕ' ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾ ਇਸ ਪਧਰ ਤਕ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਵਖ-ਵਖ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਵਖ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਕਵੀ ਦੋ ਹੁੰਦੇ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਰਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਆਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਨਾਟਕੀ ਨਾਮ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵਲੋਂ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਨਹੀਂ। ਹਕੀਕਤਨ ਉਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਨੇ ਰਾਵਣ ਦਾ ਬਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੁਆਪਰ ਵਿਚ ਸ਼ਿਆਮ ਨੇ ਕੰਸ ਜੈਸੇ ਕਈ ਅਸੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇਸ ਕਾਲ ਦੇ ਅਸੁਰ ਜੋ ਰਾਵਣ ਅਤੇ ਕੰਸ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਦੁਰਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਮ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਆਦਿ ਸਮਸਤ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਕੇ ਸੋਧਣ ਆਏ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਿਮਨਾਂਕਿਤ ਬਚਨ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਪ੍ਰਤੀ ਇਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਹੈ-

ਸਤਜੁਗਿ ਤੈ ਮਾਣਿਓ ਛਲਿਓ ਬਲਿ ਬਾਵਨ ਭਾਇਓ ॥
ਤ੍ਰੇਤੈ ਤੈ ਮਾਣਿਓ ਰਾਮੁ ਰਘੁਵੰਸੁ ਕਹਾਇਓ ॥
ਦੁਆਪਰਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮੁਰਾਰਿ ਕੰਸੁ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ਕੀਓ ॥
ਉਗ੍ਰਸੈਣ ਕਉ ਰਾਜੁ ਅਭੈ ਭਗਤਹ ਜਨ ਦੀਓ ॥

ਕਲਿਜੁਗਿ ਪ੍ਰਮਾਣੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦੁ ਅਮਰੁ ਕਹਾਇਓ ॥
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਜੁ ਅਬਿਚਲੁ ਅਟਲੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖਿ ਫੁਰਮਾਇਓ ॥[133]

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਵਿਚ ਦੋ ਨਾਟਕੀ ਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਅਜਾਇਬ ਖਾਨ ਅਤੇ ਗੈਰਤ ਖਾਨ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੇ ਹਿਮਾਇਤੀ ਹਨ। ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ 'ਅਜਾਇਬ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੀ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਅਜੇ ਉਦਗਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦਾ ਮਦਦਗਾਰ ਕੋਈ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੈਰਤਮੰਦ ਖਾਨ ਹਨ, ਜੋ ਧਰਮ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹਨ। ਇਥੇ ਇਹ ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਵਕਤ ਦੇ 'ਰਾਮ-ਸ਼ਿਆਮ' ਦੀ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ 'ਗੈਰਤਮੰਦ' ਖਾਨ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਗੈਰਤਮੰਦਾਂ ਦਾ ਸਿਰਦਾਰ ਪੀਰ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਸੀ, ਜੋ ਪਾਉਂਟੇ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਅਕਸਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਗਠ-ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਧਰਮ-ਆਧਾਰਿਤ ਗਠਜੋੜ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦੇ ਗੈਰਤ ਖਾਨ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਾਰੇ ਲੋਕ-ਧਾਰਨਾ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਇਹ ਅਜੀਬ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਫ਼ਿਰਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਉਹ ਗੈਰਤਮੰਦ ਹੈ, ਜੋ ਅਧਰਮ ਵਿਰੁਧ ਧਰਮ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿਆਮ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੇ ਔਗੁਣ ਦਸ ਕੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਆਮ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀਮਿਤ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ-ਭਗਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਕਲ ਸਮਾਜ ਵਿਰੁਧ ਵੀ 'ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਰਾਸੰਧ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੇ ਯੁਧ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨਾਲ ਲੜਨ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਦਾਹਰਣਾਰਥ-

ਸ੍ਰੀ ਨਰ ਸਿੰਘ ਬਲਿ ਗਜ ਸਿੰਘ ਚਲਿਯੋ ਧਨ ਸਿੰਘ ਸਰਾਸਨ ਲੈ।
ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਬਡੋ ਰਨ ਸਿੰਘ ਨਰੇਸ ਤਹਾ ਕੋ ਚਲਿਯੋ ਦਿਜ ਕੋ ਧਨ ਦੈ।...੧੦੮੮ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਮਰ ਮਿਟਣ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਅਮਿਤ ਸਿੰਘ, ਅਣਗ ਸਿੰਘ, ਅਮਰ ਸਿੰਘ, ਅਚਲ ਸਿੰਘ, ਅਨਘ ਸਿੰਘ ਪੰਜ ਹੋਰ ਯੁਧ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਨਿਤਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵੀ ਬੀਰ-ਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਪੰਜ ਹੋਰ ਧੂਮ ਸਿੰਘ, ਧੁਜ ਸਿੰਘ, ਮਨਿ ਸਿੰਘ, ਧਉਲ ਸਿੰਘ, ਧਰਾਧਰ ਸਿੰਘ ਲੜਨ ਲਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਪੰਜਾਂ ਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹ ਵਰਣਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸੰਕੇਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਵਿਚਰਨ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਪੰਚ-ਪ੍ਰਧਾਨੀ ਖ਼ਾਲਸਈ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਜਨਮ ਲੈ ਚੁਕਾ ਸੀ ? ਇਕ ਚੀਜ਼ ਹੋਰ ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਸਿੰਘ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਰੁਚੀ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਯਤਨ। ਅਣਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਛੇ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ

---

133. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਫ਼ਾ 1390

ਦਾ ਸੂਖਮ ਭਾਵ ਹੈ, ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰਨਾ। ਇਕ ਹੋਰ ਰੁਚੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ 'ਸਿੰਘ' ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ। 'ਸਿੰਘ' ਨਾਮ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੰਘ ਦੀ ਘਾੜਤ ਬਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੋਣੀ ਸੀ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਨਾਮ ਕਥਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਸਦਾ ਸਿੰਘ, ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਜਨ ਸਿੰਘ, ਸਫਲ ਸਿੰਘ, ਸਕਤਿ ਸਿੰਘ, ਸਵਛ ਸਿੰਘ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਇਸ ਸਵਛ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੇ ਹੀ ਅਗੇ ਪਵਿਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਕਥਾ ਵਿਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਿਰਜਨਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਯੁਧ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਵੀ ਧਰਮੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਰਮੀਆਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਵਖ-ਵਖ ਹੈ। ਸ਼ਾਂਤ-ਚਿਤ ਧਰਮੀ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬਲ ਵਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕ੍ਰੋਧ-ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਜ਼ੁਬਾਨ ਤੋਂ ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੋਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵਿਚ ਵੀ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਧਰਮੀ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿਓ, ਮਾਰ ਦਿਓ ਹੀ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ-

ਇਕ ਰਾਮ ਹੀ ਰਾਮ ਕਹੈਂ ਮੁਖਿ ਤੇ ਇਕੁ ਮਾਰੁ ਮਾਰੁ ਇਹੈ ਉਚਾਰੈ। ੧੧੯੧

ਕਿਆ ਵਿਸਮਾਦੀ ਅਦ੍ਵੈਤਵਾਦ ਸਿਰਜੀ ਗਈ ਹੈ। ਮਾਰ-ਮਾਰ ਸ਼ਬਦ ਰਾਮ-ਰਾਮ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਰਾਮ-ਰਾਮ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਧਰਮੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਉਲਟੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ-ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਅਜਬ-ਲੀਲਾ ਵਿਚ ਖਲਨਾਇਕ ਦੀ ਕੇਵਲ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਦੈਵੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਉਲਟ ਚਲਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਯਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦਿਵਯ-ਆਨੰਦ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਅਸੀਮ ਸੂਖਮਤਾ ਨਾਲ ਅਭਿੰਨ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਸ ਦਾ ਸਵਾਦ ਜਿਸ ਨਹੀਂ ਚਖਿਆ, ਉਹ ਸਰਵਥਾ ਭਾਗਹੀਣ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦਾ ਇਕ ਵਡਾ ਹਿਸਾ ਸੂਰਬੀਰ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਖੜਗੇਸ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦੇ ਪਦ 1370 ਤੋਂ 1717 ਤਕ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਅਵਤਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਸੀਮ ਬਹਾਦਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੂਲ-ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਖੜਗਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਅਸੀਮ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਰਜਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਕਿਉਂਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੇ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸੋ ਇਹ ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਨਿਵੇਕਲੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਕ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਸੰਗ-ਸਿਰਜਨਾ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਕਵੀ-ਧਰਮ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਦੇ ਆਈਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸਥਾਪਿਤ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਵਡੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੇਵਲ ਅਵਤਾਰੀ ਪੁਰਖਾਂ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਕਵੀ ਜਾਂ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਇਤਨੀ ਸਮਰਥਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਨਿਰਬਲ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰੂਪ

ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਅਗੇ ਸਭ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਡੋਲ ਕੇ ਅਸਥਿਰ ਹੋ ਜਾਣ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨਾਲ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਜੀ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਵਕਤ ਦੇ ਕੰਸ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਿਜੀ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਜਰਾਸੰਧ ਦਾ ਮਿਤਰ ਹੈ। ਜਰਾਸੰਧ ਦੀ ਧੀ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਜਰਾਸੰਧ ਦਾ ਮਿਤਰ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਰਮਕਾਂਡੀ, ਜਾਤੀਵਾਦੀ, ਬੁਤ-ਪੂਜ ਹਿੰਦੂ ਭਾਵੇਂ ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ-ਆਬਰੂ ਉਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਮਲਿਆਂ ਕਾਰਨ ਗੁਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਤਰ ਸੀ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਸਮਰਥਕ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦਾ ਪੱਕਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ। ਜਰਾਸੰਧ ਨਾਲ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਹਾ ਹੈ-

ਤਿਹ ਭੂਪਤ ਕੋ ਮਿਤ੍ਰ ਇਕ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਤਿਹ ਨਾਮ॥
ਪੈਰੇ ਸਮਰ ਸਮੁਦ੍ਰ ਬਹੁ ਮਹਾਰਥੀ ਬਲਧਾਮ। ੧੩੭੦॥

ਉਸ ਨਾਲ ਵੀ ਬਰ ਸਿੰਘ, ਗਵਨ ਸਿੰਘ, ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਭਵ ਸਿੰਘ ਇਹ ਚਾਰ ਹੋਰ ਰਾਜੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਉਸ ਸਮੇਤ ਇਥੇ ਵੀ ਪੰਜ ਸੈਨਾ-ਮੁਖੀ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਸੁਸਜਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ-

ਕ੍ਰੁਧਤ ਹ੍ਵੈ ਅਤਿ ਮਨ ਬਿਖੈ ਚਾਰ ਭੂਪ ਤਿਹ ਸਾਥ॥
ਜੁੱਧੁ ਕਰਨਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਚਲਯੋ ਅਮਿਤ ਸੈਨ ਲੈ ਸਾਥ। ੧੩੭੧॥

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਹਾਥੀਆਂ ਸਹਿਤ ਭਾਰੀ ਫ਼ੌਜ ਨਾਲ ਯਾਦਵਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸਿੰਘ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇਹੋ ਹੈ। ਜੇ ਕੁਝ ਅਣਖ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਖਤਰੀ ਆਪਣਾ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਤਵ ਤਿਆਗ ਕੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸੇ ਸਿੰਘ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੈਨਿਕ ਹੋਣ ਦਾ। ਸੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਵਲੋਂ ਵੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਰਸ ਸਿੰਘ, ਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ, ਸਾਰ ਸਿੰਘ (ਭਾਵ ਸਰਬਲੋਹ ਸਿੰਘ), ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਥੇ ਸਰਬਲੋਹ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸਿਰਜਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ-ਚਿਤ ਵਿਚੋਂ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਰਬਲੋਹ ਦੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਪਵਿਤਰਤਾ ਦਾ ਸਬਕ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਾ ਸਕਦਾ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਤਾਂ ਸ਼ਸਤ੍ਰਹੀਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਯੋਧੇ ਬਣਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮਿਤਰ-ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਵੈਰੀ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਵੈਰੀ ਕਿਉਂ ਚਾਹੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਸੂਰਮਾ ਹੋਵੇ। ਸਾਰ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿਤਾ। ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ, ਸਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਬਰ ਸਿੰਘ, ਮਤਿ ਸਿੰਘ ਵੀ ਜੁਝੇ, ਪਰ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਥੋਂ ਸਭ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਯੁਧ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਫੁਰਤੀ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ-

ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਅਤਿ ਲਰਤ ਹੈ ਰਸ ਰੁਦ੍ਰਹਿ ਅਨੁਰਾਗਿ।
[illegible] ਚੰਚਲਤਾ ਬਹੁ ਕਰਤ ਜਨ ਨਟੂਆ ਬਡਭਾਗਿ। ੧੩੮੬॥

ਇਥੇ ਹੀ ਰਤਨਾਕਾਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਖਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਹਿੰਸਾਵਾਦੀ ਲੋਕ ਜਿਥੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਬੁਰੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸਵਾਦੀ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਮੂਲ ਮੰਨ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਇਸ ਦੇ ਮਾੜੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਇਤਨੀ ਬੁਰੀ ਤਸਵੀਰ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਬੁਰਾਈ ਵਿਰੁਧ ਜੂਝਣ ਦਾ ਉਤਸਾਹ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਯੁਧ ਮੌਤ ਦਾ ਤਾਂਡਵ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸਚ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਹਿਤ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦਾ ਡੁਲ੍ਹਿਆ ਖੂਨ ਅਜਿਹਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸਭ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਈ ਖਲਕਤ ਹੋਲੀ ਦਾ ਗੁਲਾਲ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਬਖੇਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਹੀ ਗੁਲਾਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-

ਬਾਨ ਚਲੇ ਤੇਈ ਕੁੰਕਮ ਮਾਨਹੁ ਮੂਠ ਗੁਲਾਲ ਕੀ ਸਾਂਗ ਪ੍ਰਹਾਰੀ।
ਢਾਲ ਮਨੋ ਡਫ ਮਾਲ ਬਨੀ ਹਥ ਨਾਲ ਬੰਦੂਕ ਛੁਟੇ ਪਿਚਕਾਰੀ।
ਸ੍ਰਉਨ ਭਰੇ ਪਟ ਬੀਰਨ ਕੇ ਉਪਮਾ ਜਨੁ ਘੋਰ ਕੈ ਕੇਸਰ ਡਾਰੀ।
ਖੇਲਤ ਫਾਗੁ ਕਿ ਬੀਰ ਲਰੈ ਨਵਲਾਸੀ ਲੀਏ ਕਰਵਾਰ ਕਟਾਰੀ। ੧੩੮੫॥

ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੂਰਬੀਰ ਹਾਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਕੌਣ ਅਜਿਹਾ ਸੂਰਬੀਰ ਹੈ, ਜੋ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕੇ ? ਉਸ ਸਮੇਂ ਘਨ ਸਿੰਘ, ਘਾਤ ਸਿੰਘ, ਘਨੁਸਰ ਸਿੰਘ, ਘਮੰਡ ਸਿੰਘ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਹਥੋਂ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬਦਸੂਰਤੀ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਾਰ ਵੇਖ ਕੇ ਜੇ ਯੋਧਾ ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਅਡੋਲਤਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਵਿਚਲਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਯੁਧ ਵਿਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ-ਵਿਵਹਾਰ ਆਉਣ ਦਾ ਸੰਦੇਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਸੈਨਿਕ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿਤੇ। ਇਸ ਵਿਗੜੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਾਰਨ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਣ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁਖੀ ਬਿਜਲੀ ਜੈਸੀ ਚਮਕਦੀ ਤਲਵਾਰ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਉਤੇ ਟੁਟ ਪਿਆ। ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਭਰਪੂਰ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿਤਾ। ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਦੈਂਤ ਸੈਨਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਉਤੇ ਟੁਟ ਪਈ, ਪਰ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਵਿੰਨ੍ਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਜ਼ਖਮੀ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜ਼ਖਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਮਪੁਰੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਭੂਰਨ ਸਿੰਘ ਲੜਨ ਲਈ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਯਾਦਵ ਸੈਨਾ ਇੰਝ ਦੌੜੀ, ਜਿਵੇਂ ਬਕਰੀਆਂ ਸ਼ੇਰ ਅਗੋਂ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੌੜਦੇ ਯਾਦਵਾਂ ਦਾ ਪਿਛਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ।

ਯਾਦਵਾਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਕ ਤਕੜਾ ਹਮਲਾ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਈਏ। ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਟਿਕ ਨਾ ਸਕੇ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਬਲਰਾਮ ਸਹਿਤ ਸਾਰੇ ਯਾਦਵ ਦੌੜ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਸਦੇ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਆਖਿਰ ਮੈਂ ਗਵਾਲਿਆਂ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਯੋਧਿਆਂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ

ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰ ਕੇ ਫਿਰ ਵਾਪਿਸ ਪਰਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਕ ਪਹਿਰ ਦਿਨ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਤੂੰ ਚੰਮ ਦੇ ਸਿਕੇ ਚਲਾ ਲਏ ਹਨ। ਮਸਤਿਆ ਹਾਥੀ ਤਦੋਂ ਤਕ ਗਰਜਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਸ਼ੇਰ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਰਦਨ ਤੋਂ ਨਾ ਫੜ ਲਵੇ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਐਵੇਂ ਨਾ ਲੁਟਾ, ਹਥਿਆਰ ਸੁਟ ਕੇ ਚੁਪ-ਚਾਪ ਤੁਰ ਜਾ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ 'ਕਿਉਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਂਗ ਰੌਲਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਲੁਟ ਲਿਆ ਹੋਵੇ'। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੂੰ ਨਸੀਅਤ ਰਾਹੀਂ ਕਵੀ ਯੁਧ ਵਿਚ ਧੀਰਜ ਬਣਾਈ ਰਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ- 'ਕਾਹੇ ਕਉ ਕ੍ਰੋਧ ਸੋਂ ਜੁਧੁ ਕਰੋ ਹਰਿ'। ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਫਿਰ ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਤੀਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਵਾਸਤੇ ਇੰਦਰ ਸਹਿਤ ਸਵਰਗ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯੋਧੇ ਬੁਲਾ ਲਏ, ਪਰ ਉਹ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਦੌੜ ਗਏ। ਲਾਚਾਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੇ ਫਿਰ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ। ਇਥੇ ਇਕ ਰਾਕਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਕ੍ਰੂਰਕਰਮ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਰੀਆ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਕਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਬਲਕਿ ਰਾਕਸ਼ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਬੁਰੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ-

ਕ੍ਰੂਰਕਰਮ ਇਕ ਰਾਛਸ ਨਾਮਾ॥ ਜਿਨ ਜੀਤੇ ਆਗੇ ਸੰਗ੍ਰਾਮਾ। ੧੪੭੧॥

ਇਹ ਰਾਕਸ਼ ਵੀ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਰ ਭਜਾਏ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੇ ਜਲ-ਦੇਵ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਿਤ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਫਿਰ ਕੁਬੇਰ ਨੂੰ ਸਦਿਆ ਗਿਆ। ਕੁਬੇਰ ਦੇ ਅਨੇਕ ਦਲ ਇਕੋ ਬਾਣ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਕੁਬੇਰ ਅਤੇ ਜਲ-ਦੇਵ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਯੁਧ-ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਹੈ। ਕਵੀ ਨਾਟਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਯੁਧ-ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੁਆਰਾ ਜਲ-ਦੇਵ ਨੂੰ ਸਦਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੋਮੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬਹਾਅ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵਲ ਮੋੜ ਦਿਤਾ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸੁਰਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖਾਈ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਭਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਨੀਤੀਵਾਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਮਹਾ-ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਕੁਬੇਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ, ਧਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦਣਾ, ਜਾਂ ਧਨ ਦੇ ਕੇ ਹਮਲਾਵਰ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਛੁਡਾਉਣੀ। ਅਜਿਹੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਠੁਕਰਾ ਦਿਤੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੇ ਲਾਲਚਵਸ ਇਸ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਜਿਤੀ ਹੋਈ ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰੀ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਸਚੇਤ ਕਰ ਗਏ ਸਨ, ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਯੁਧ ਜਿਤਣ ਵਾਸਤੇ ਧਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਉਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਯੁਧ-ਕਲਾ ਅਤੇ ਯੁਧ-ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ, ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਸਹਿਤ ਕੀਤੀ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਅਗੇ ਧਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਬਲ ਹਾਰ ਗਈਆਂ-

ਨਿਜ ਕਰ ਮੈ ਧਨੁ ਬਾਨ ਸੰਭਾਰਿਓ।
ਅਗਨਤ ਦਲੁ ਇਕ ਪਲ ਮੈ ਮਾਰਿਓ। ੧੪੯੫॥

ਮਜ਼ਬੂਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੇ ਰੁਦ੍ਰ-ਅਸਤ੍ਰ ਚਲਾ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਉਹ ਗਣੇਸ਼, ਕਾਰਤਿਕ ਅਤੇ ਗਣਾਂ ਸਹਿਤ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਲੜਨ ਵਾਸਤੇ ਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਗ਼ੈਬੀ-ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦੀ ਆਸ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਜਿਊਂਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਅਨਸਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਹੀ ਜ਼ੁਲਮ ਰੁਕ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਇਸ ਭਰਮ ਦੇ ਪਰਦੇ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਵੰਗਾਰ ਪਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਨਿਜ-ਬਲ ਹੀ ਦੁਖ-ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਅਜਿਹੇ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ। ਉਹ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਯੋਧਾ ਇਕ ਨਹੀਂ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ-

'ਰੇ ਸ਼ਿਵ ਆਜ ਅਯੋਧਨ ਮੈ ਲਰਿ ਲੈ ਹਮ ਸੋਂ ਕਰ ਲੈ ਬਲ ਜੇਤੋ।
ਐ ਰੇ ਗਨੇਸ਼ ਲਰੈਂ ਹਮਰੇ ਸੰਗ ਤੁਮਰੇ ਤਨ ਮੈ ਬਲ ਏਤੋ।
ਕਿਉਂ ਰੇ ਖੜਾਨਨ ਤੂ ਗਰਬੈ ਮਰ ਹੈ ਅਬ ਹੀ ਇਕ ਬਾਨ ਲਗੈ ਤੋ।
ਕਾਹੇ ਕਉ ਜੁਝ ਮਰੇ ਰਨ ਮੈ ਅਬ ਲਉ ਨ ਗਯੋ ਕਛੁ ਜੀਅ ਮਹਿ ਚੇਤੋ। ..੧੫੦੪ ॥

ਅਜਿਹੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ-ਸੰਕਲਪ ਵੀਰ-ਨਾਇਕ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਅਗੇ ਕਿਸ ਨੇ ਟਿਕਣਾ ਸੀ-

ਜਬ ਸ਼ਿਵ ਜੂ ਕਛੁ ਸੰਗਿਆ ਪਾਈ। ਭਾਜਿ ਗਯੋ ਤਜ ਦਈ ਲਰਾਈ।
ਅਉਰ ਸਗਲ ਡਰ ਕੈ ਗਨ ਭਾਗੇ। ਐਸੋ ਕੋ ਭਟ ਆਵੈ ਆਗੇ। ੧੫੨੮॥

ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰ ਯੁਧ ਦਾ ਚਾਅ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਰ ਜਿਤ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ। ਅਸਲ ਸੂਰਬੀਰ ਉਹੋ ਹੈ, ਜੋ ਹਾਰ-ਜਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਜਾਣ ਕੇ ਪੂਰਾ ਜੀਵਨ ਚਾਅ ਸਹਿਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰੇ। ਯੁਧ ਦਾ ਚਾਅ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰ ਅਜੇਹੀ ਉਦਾਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੂੰ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਦਾ ਸਵਾਦ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ। ਯੁਧ ਵਿਚ ਨਿਰਵੈਰ ਹੋ ਕੇ ਲੜਨ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਗੁਰੂ-ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਹੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਯੋਧਾ ਕੇਵਲ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਵਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਅਸਲ ਸੂਰਬੀਰ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁਖਤਾ ਦੇ ਉਥਾਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਤਨ ਉਪਰ ਚੋਟਾਂ ਸਹਿ ਕੇ ਵੀ ਵਿਚਲਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਹਰ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਬੀਰ-ਬਹਾਦਰ ਹੈ, ਜੋ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਪੈਂਦੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਨੰਦ ਦੀ ਅਨੁਭੂਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ-

ਚਿੰਤ ਕਰੀ ਚਿਤ ਮੈ ਤਿਹ ਭੂਪਤਿ ਜੋ ਇਹ ਕਉ ਅਬ ਹਉਂ ਬਧ ਕੈਹਉਂ।
ਸੈਨ ਸਭੈ ਭਜ ਹੈ ਜਬ ਹੀ ਤਬ ਕਾ ਸੰਗ ਜਾਇ ਕੈ ਜੁਧ ਮਚੈਹਉਂ
ਹਉਂ ਕਿਹ ਪੈ ਕਰਿਹੋਂ ਬਹੁ ਘਾਇਨ, ਕਾ ਕੈ ਹਉਂ ਘਾਇਨ ਸਨਮੁਖ ਖੈਹਉਂ।
ਛਾਡਿ ਦਯੋ ਕਹਿਓ ਜਾਹੁ ਚਲੇ ਹਰਿ, ਤੋ ਸਮ ਸੂਰ ਕਹੂੰ ਨਹੀ ਪੈਹਉ। ੧੫੩੩॥

ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਨੂ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੂਰਬੀਰ ਦੇਵਤੇ ਯੁਧ

ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ, ਫਿਰ ਸੁਰਗ-ਪਰੀਆਂ ਵੀ ਕਾਮੁਕ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਚਿਤ ਨੂੰ ਵਿਚਲਿਤ ਕਰ ਦੇਣ, ਇਹ ਤਾਂ ਮਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਤਾਵੀਜ਼ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਦਾ ਜੋ ਤਾਜ ਇਸ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਹ ਭਿਖਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਛਲ ਨਾਲ ਇਸ ਤੋਂ ਦਾਨ ਵਿਚ ਮੰਗਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਆਸਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਾਇਆ, ਪਰ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਪਛਾਣਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਬਹਾਦਰਾਂ ਵਾਂਗ ਉਦਾਰ-ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮੰਗਤੇ ਬਣੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੰਗੋ ਜੋ ਮੰਗਣਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਯੋਧੇ ਜਿਤਨਾ ਉਦਾਰ-ਚਿਤ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਯੋਧਾ ਅਖਵਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਉਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਸਮਸਤ ਤੰਗ-ਦਿਲੀਆਂ ਮਨ ਤੋਂ ਮਿਟ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿਚ ਪੂਰਨ-ਉਦਾਰਤਾ ਦੀ ਹਰ ਉਚਾਈ ਛਾ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਪਰ-ਸਵਾਰਥ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਮਹਾਦਾਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕਦੇ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟ ਸਕਦਾ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੰਗ ਲਈਆਂ। ਉਸ ਸੂਰਬੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਰਨਾ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਹੈ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਨੇਕੀ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਨਾ ਹਟਾਂ। ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਰਾਹ ਉਤੇ ਅਡੋਲ ਅਗੇ ਵਧਦਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ-

ਕਿਉਂ ਤਨ ਕੀ ਮਨ ਸੰਕ ਕਰੈ ਥਿਰ ਤੇ ਜਗ ਮੈ ਅਬ ਤੂੰ ਨ ਰਹੈ ਹੈਂ।
ਯਾ ਤੇ ਭਲੋ ਨ ਕਛੂ ਇਹ ਤੇ ਜਸੁ ਲੈ ਰਨ ਅੰਤਹਿ ਮੋ ਤਜਿ ਜੈ ਹੈਂ।
ਰੇ ਮਨ ਢੀਲ ਰਹਯੋ ਗਹਿ ਕਾਹੇ ਤੇ ਅਉਸਰ ਬੀਤ ਗਏ ਪਛੁਤੈ ਹੈਂ।
ਸ਼ੋਕ ਨਿਵਾਰਿ ਨਿਸੰਕ ਹੁਇ ਦੈ ਭਗਵਾਨ ਸੋ ਭਿਛਕ ਹਾਥਿ ਨ ਐ ਹੈਂ। ੧੫੫੮॥

ਕੈਸੀ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਮੂਰਤ ਸਿਰਜਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਹੈ ਸਚਾ ਗੁਰੂ। ਕਾਸ਼ ! ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਕੁਝ ਸੋਹਣੇ ਬਚਨ ਉਹਨਾਂ ਬਹੁਤੇ ਅਕਲਮੰਦਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਵੀ ਪੈ ਜਾਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬਿਨਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਭੈਅ-ਭੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੁਕਟ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਵੈਰੀ ਟੁਟ ਪਿਆ। ਪਰ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਸਭ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਅਤਿਪਵਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਜਸ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਬਲੀ ਸਿੰਘ, ਤੇਜਸ ਸਿੰਘ ਸਭ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਰਥਾਤ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਦੀਆਂ ਸਭ ਉਚਾਈਆਂ, ਮਾਨ-ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ, ਬਲ ਅਤੇ ਤੇਜਸ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਰੁਲਦੇ ਹਨ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ੇਰ ਖਾਨ, ਸੈਦ ਖਾਂ, ਨਾਹਰ ਖਾਂ, ਸ਼ੇਖ ਸਾਦਿਕ, ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਸਭ ਧਰਤੀ ਦੀ ਕੁਖ ਵਿਚ ਦਫ਼ਨ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ-

ਪਸਚਮਿ ਸੂਰ ਚੜੈ ਕਬਹੂੰ ਅਰੁ ਗੰਗ ਬਹੀ ਉਲਟੀ ਜੀਅ ਆਵੈ।
ਜੇਠ ਕੇ ਮਾਸ ਤੁਖਾਰ ਪਰੇ ਬਨ ਅਉਰ ਬਸੰਤ ਸਮੀਰ ਜਰਾਵੈ।
ਲੋਕ ਹਲੈ ਧਰੂਅ ਕੋ ਜਲ ਕੋ ਥਲੁ ਹਇ ਥਲ ਕੋ ਕਬਹੂੰ ਜਲ ਜਾਵੈ।
ਕੰਚਨ ਕੋ ਨਗੁ ਪੰਖਨ ਧਾਰਿ ਉਡੈ ਖੜਗੇਸ ਨ ਪੀਠ ਦਿਖਾਵੈ। ੧੬੧੩॥

ਹੁਣ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੀ ਮਦਦ ਉਤੇ ਪਾਂਡਵ ਆਏ। ਭੀਮ ਅਤੇ ਅਰਜੁਨ ਦੋਵੇਂ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਬਲ-ਪੂਰਵਕ ਲੜੇ। ਅਰਜੁਨ ਨੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ, ਤਾਂ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਕਰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ-

ਪਉਰਖ ਪੇਖ ਕੈ ਜੀ ਹਰਿਖਿਓ ਬਲ ਟੇਰ ਨਰੇਸ ਸੁ ਐਸ ਸੁਨਾਯੋ।
ਧੰਨ ਪਿਤਾ ਧੰਨ ਹੈ ਜਨਨੀ ਸੁ ਧਨੰਜੈ ਨਾਮ ਜਿਨੈ ਸੁਤ ਜਾਯੋ। ੧੬੧੮॥

ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਾਂਡਵ ਵੀ ਮਾਰ ਭਜਾਏ। ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੌਰਵਾਂ ਅਤੇ ਪਾਂਡਵਾਂ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਦੈਤਾਂ, ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼-ਪਾਤਾਲ ਦੇ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਾਣਧਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸਾਹਸੀ ਪੁਰਖ ਨਿਰਮਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਾਂਡਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੁਰਯੋਧਨ ਦੀ ਸੈਨਾ ਆਈ। ਕੌਰਵਾਂ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੇ ਮਿਲੇ-ਜੁਲੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮਗਰੋਂ ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਅਤੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਏ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਇਸ ਲਾਚਾਰੀ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਇਕ ਉਪਾਅ ਸੋਚ ਕੇ ਮਿਟੀ ਤੋਂ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਬਣਾਇਆ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਪੁਤਲੇ ਵਿਚ ਸਾਹ ਪਾਏ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਵਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਸਭ ਦੇਵਤੇ ਬੁਲਾਏ ਗਏ। ਹੁਣ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ, ਸ਼ਿਵ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਯੁਧ-ਨੀਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਗੇ, ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿਤੀ ਕਿ ਸੂਰਬੀਰ ਕਾਮ ਅਗੇ ਹੀ ਬਲ ਹਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਸੁਰਗ-ਪਰੀਆਂ ਬੁਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੇਵਾਂਗਣਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੇ ਤੀਰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੂਰਛਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੋਲ ਆਇਆ, ਆਖਿਆ ਹੁਣ ਸਵਰਗ ਜਾਓ, ਜੋ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਮਿਲੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਕਹਿਣ ਲਗਾ-

ਮੋ ਸੋ ਬੀਰ ਸਸਤ੍ਰ ਜਬ ਧਾਰੈ। ਕਹੋ ਬਿਸਨ ਬਿਨੁ ਕਾ ਸੋਂ ਲਰੈ। ੧੬੮੬ ।
ਤੁਮ ਸਬ ਜਾਨਤ ਬਿਸ੍ਵ-ਕਰ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਮੋਹਿ ਨਾਉਂ।
ਲਾਜ ਆਪਨੇ ਨਾਉਂ ਕੀ ਕਹੋ ਕਹਾਂ ਭੱਜਿ ਜਾਉਂ। ੧੬੮੭॥

ਉਪਰੋਕਤ ਕਹਾਣੀ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਰਥ ਹਨ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਬਲਧਾਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣਧਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਉਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਤਾਂ ਹੋਵੇ, ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਮ ਦੇ ਬਾਣਾਂ ਤੋਂ ਸਰਬ-ਭਾਂਤ ਆਪਣੀ ਸੁਰਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਸਚੇਤ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਿਟੀ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਜਾਣੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪੂੰਜੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਵਾਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋਣ।

ਜਦੋਂ ਯੋਧਾ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮਨ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਸਮਸਤ ਪਕੜਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਰਖੇ, ਇਸ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹਿਤ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੋਂ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ-

ਬਹੁਰਿ ਬਿਧਾਤਾ ਭੂਪਤਿ ਕੋ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਹਿਯੋ।
ਭਗਤਿ ਗਯਾਨ ਕੋ ਤਤੁ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਤੈਂ ਲਹਿਯੋ।
ਤਾ ਤੇ ਅਬ ਤਨ ਸਾਥਹਿ ਸੁਰਗਿ ਸਿਧਾਰੀਐ।
ਹੋ ਮੁਕਤ ਓਰ ਕਰਿ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨ ਜੁਧ ਨਿਹਾਰੀਐ। ੧੬੯੧॥

ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਨ ਅੰਤਿਮ ਸਮੇਂ ਸਭ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਮੁਕਤੀ-ਦਾਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਈ ਮਹਾ ਸਿੰਘ ਦਾ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ (ਭਾਵ ਉਸ ਲਈ ਲੜ ਕੇ) ਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਰਮ-ਹਸਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਚਾਰ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-

ਜਿਹ ਕੋ ਜੁਗ ਚਾਰ ਮੈ ਨਾਉਂ ਜਪੈ, ਤਿਹ ਸੋਂ ਲਰਿ ਕੈ ਮਰੀਐ ਤਰੀਐ। ੧੬੮੮॥

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦੀ ਇਹ ਕਥਾ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਖੜਗਧਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਮਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਸਰੀਰਿਕ ਬਲ, ਯੁਧ-ਨੀਤੀ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਵਿਦਿਆ ਆਦਿ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਪੁੰਨ ਸੂਰਬੀਰ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਮ ਸਹਿਤ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨ ਮਾਰ ਸਕੇ। ਕਾਮ ਨੂੰ ਜਿਤਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਜੰਗਾਂ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਜੇਤੂ ਹੈ। ਕਾਮ ਕਿਹੜੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ 'ਚਰਿਤਰੋਪਾਖਿਆਨ' ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ ਹੈ। ਜੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਇਤਨੇ ਕੁ ਹਿਸੇ ਵਿਚ ਜੀਵਨ-ਵਿਵਹਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਬਚਨ ਪਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਰਤਨ-ਪਦਾਰਥ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਿਰੀ ਬਹਿਸਬਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦਾ ਹਊਆ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ, ਬੀਰ-ਬਹਾਦਰ, ਅਵਤਾਰ, ਧਰਮ-ਕਰਮ, ਸੁਰਗ-ਨਰਕ ਆਦਿ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰੁਲਦੇ ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੱਸ ਕੇ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

ਚੌਥਾ ਅਧਿਆਇ

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ

(ਕੁਝ ਸੰਦੇਹ ਅਤੇ ਸਮਾਧਾਨ)

ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕੇਂਦਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਨਿਊਜ਼ ਲੈਟਰ ਫਰਵਰੀ 2004 ਅੰਕ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਲੇਖ *'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ'* ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੂਨ 2004 ਦੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਮੋਹਾਲੀ ਨਿਵਾਸੀ ਕਿਸੇ ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੱਤਰ ਐਡੀਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਚੇਚ ਨਾਲ ਛਾਪਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੱਤਰ-ਲੇਖਕ ਨੇ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਕਈ ਸੰਗੀਨ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਆਰੋਪਿਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਮੇਰੀ ਸਿਖੀ-ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਹੀ ਵੰਗਾਰ ਪਾਈ, ਬਲਕਿ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਅਤੇ ਤਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। ਮਾਨਯੋਗ ਐਡੀਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਝ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਅਕਾਦਮਿਕ ਨੁਕਤੇ ਉਠਾਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਦੇਰੀ ਲਈ ਐਡੀਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਤੋਂ ਖਿਮਾ ਦੀ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੇਰਾ ਨਿਜੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸੂਝ ਦਾ ਕੋਈ ਪੁਖ਼ਤਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸ. ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਕਾਲਾ ਅਫ਼ਗਾਨਾ ਵਰਗੇ ਲੋਕ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ 'ਬਿਪਰਨ ਕੀ ਰੀਤ' ਦਾ ਸਮਰਥਕ ਗ੍ਰੰਥ ਮੰਨਦਿਆਂ, ਇਹ ਝੂਠਾ ਹਊਆ ਖੜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾਵਾਂ ਕਿਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਮਿਲਾਵਟ ਕਰਨ ਲਈ ਰਚੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਮਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੁਜਾਰੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਲਈ ਵਕਤ ਕਢਣ ਦੀ ਉਸ ਕੋਲ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਛੁਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਪੌਰਾਣਿਕ ਸਾਹਿਤ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ। ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਹਮਲਾਵਰ ਧਰਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖੇ ਹਨ ? ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਉਸ ਨੇ ਬੁਧ ਧਰਮ ਅਤੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ? ਕਾਲਾ ਅਫ਼ਗਾਨਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਰੋਧੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਇਕ ਹੋਰ ਵਰਗ ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ 'ਅਸ਼ੋਕ' ਵਰਗਿਆਂ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ

ਸ਼ਿਸ਼ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਭਾਗ ਨੂੰ 'ਸ਼ਾਕਤ' ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਚਰਚਾ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਆਪ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧ ਹੈ, ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਫਿਰ ਪਰਖ ਲਵਾਂਗੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਿੰਦਕ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਮੱਤ ਹੋਣ ਦੇ ਵੀ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ-ਬਾਣੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸ਼ਾਕਤ-ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਕਰਤਾ ਕੌਣ ਹੈ ? ਸ਼ਾਕਤ ਮੱਤ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮੱਤ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ। ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਵੈਰ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦ੍ਰੋਦਯ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਕਰਤਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਮਿਸ਼ਰਾ ਇਕ ਸ਼ਾਕਤ ਦੇ ਕਥਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ- "ਮੈਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਖੋਪੜੀ ਨੂੰ ਬਰਤਨ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜਦਾ ਹਾਂ। "ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਵਿਦਵਾਨ ਆਪਸ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਕਰ ਲੈਣ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮੱਤ ਹੈ ਜਾਂ ਸ਼ਾਕਤ ਮੱਤ। ਪਰ ਝੂਠ ਦੀ ਕੋਈ ਬੁਨਿਆਦ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਵਿਚਾਰੇ ਕਿਸ ਬੁਨਿਆਦ ਉਤੇ ਟਿਕਣ ? ਜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮੱਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਅਵਤਾਰ-ਨਿੰਦਿਆ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਗਵਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸ਼ਾਕਤ ਮੱਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਕੇਂਦਰੀ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂ ਦੇ 24 ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ? ਕਿਉਂ ਸ਼ਿਵ ਦੇ 28 ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ? ਕਿਉਂ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ਼ਾਕਤ ਪੰਥ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਤਾਂ ਸ਼ਿਵ ਹੀ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਕਿਤਨੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਹਾਸੋਹੀਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ 'ਅਸ਼ੋਕ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਵਾਦ-ਗ੍ਰਸਤ ਬਾਣੀਆਂ ਸ਼ਾਕਤ ਕਵੀਆਂ (ਰਾਮ, ਸ਼ਿਆਮ, ਕਾਲੀ ਆਦਿ) ਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀ ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆ-ਮਾਰਤੰਡਾਂ ਨੂੰ ਭਲਾ ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੋਈ ਵਾਮ-ਮਾਰਗੀਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਪੰਜ-ਕਕਾਰੀ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪੰਜ-ਮਕਾਰੀ (ਮਾਸ, ਮਛੀ, ਮੈਥੁਨ, ਮਦਿਰਾ ਅਤੇ ਮੁਦ੍ਰਾ ਦੇ ਭੋਗੀ) ਸ਼ਾਕਤ ਕਵੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਧਰਮ-ਯੁਧ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਾਮ ਦੇ ਬੋਲ-ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੋਵੇ। ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਸਮਰਥ ਅਤੇ ਆਦਰਯੋਗ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ। ਉਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀਆਂ ਸ਼ਾਕਤ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ' ਅੰਦਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮੂਲ-ਪ੍ਰੇਰਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਥਾਂ ਤੋਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤਾਂ ਪਾਸੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੀ ਸ਼ਾਕਤ-ਪੰਥੀ ਗੁਰੂ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਕਾਦਮਿਕਤਾ ਮੰਨਾਂ?

ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਪੰਥ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਮੰਨਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਇਹ ਜਾਪਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਦਾ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ

ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਮੂਰਖਾਂ ਦੀ ਕੌਮ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਕੋਈ ਵੈਰੀ 1428 ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਵਡ-ਆਕਾਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਕਈ ਬੀੜਾਂ ਸਿੰਘਾਸਣ ਉਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਵੇਰੇ ਉਠੇ ਤੇ ਲਗ ਗਏ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਆਰਤੀਆਂ ਉਤਾਰਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਲੀਨ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਾਣਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਅਤੇ ਘਰ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਵਸਤੂ ਨੂੰ। "ਇਸ਼ਕ ਵਾਲੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ-ਸੁਣ ਕੈ ਸਦ ਮਾਹੀ ਦਾ ਮੇਹੀ ਪਾਣੀ ਘਾਹ ਮੁਤੋ ਨੇ" ਦਾ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਵਿਦਿਤ ਬੁਧੀਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨਹੀਂ (ਭਾਈ ਜਗਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸਭਿਅਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੰਜਰ-ਬਾਣੀ ਦਾ ਦਰਜ਼ਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ) ਤਾਂ ਕਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ? ਕੌਣ ਸ਼ਾਕਤ ਕਵੀ ਇਸ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ ? ਇਕ ਸਥਾਪਿਤ ਅਤੇ ਵਿਦਮਾਨ ਤਥ ਨੂੰ ਨਕਾਰਣ ਵਾਸਤੇ ਠੋਸ ਸਬੂਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਨਵੀਂ ਸਥਾਪਿਤੀ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਥਾਪਿਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਇਲ ਕਰ ਸਕੇ ? ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਕਰਤਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਦੱਸੋ ਕੌਣ ਹੈ ? ਜੋ ਹੈ ਉਹ ਤੁਸਾਂ ਨਕਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਵਾਂ ਨਾਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲੱਭਿਆ ਨਹੀਂ, ਕੀ ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਖੋਜ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ? ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਖੋਜੇ ਹੀ ਖੋਜ। ਬਹੁਤ ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਹੈ ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਖੋਜ। ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਪੇਰੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ਪੇਪਰਾਂ ਵਿਚ, ਟੀ. ਵੀ. ਰਾਹੀਂ ਐਲਾਨ ਕਰਵਾ ਦਿਓ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਬੁਜ਼ੁਰਗ਼ ਨੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮਤਾਂ ਦੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਤਾ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਕਾਦਮਿਕਤਾ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਲਮ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੱਤਰ-ਲੇਖਣੀ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਥਿਤ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਪ੍ਰਬਲ ਸਮਰਥਕ ਹਨ। ਇਸ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਇਹ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸ਼ਰਧਾ ਸਹਿਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਚ-ਮਿਆਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਉਪਰੋਂ ਅਨਰਥ ਇਹ ਕਿ, ਇਹ ਅਵਿਦਿਤ ਜਾਂ ਅਰਧ-ਸਿਖਿਅਤ ਮਿਸ਼ਨਰੀ, ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਲਿਖਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਹੀ ਸਮਰਥ ਹਨ, ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਦੇਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਸਿਖ ਦਰਸ਼ਨ, ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਆਪ ਹੀ ਸਥਾਪਿਤ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਮਨਮਾਨੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਉਲਟ-ਪੁਲਟ ਕਰ ਕੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਦੁਬਿਧਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤਥਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ, ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਖਿਲਵਾੜ ਕਰਨਾ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮਨ-ਮਾਨੇ ਅਰਥ ਕਰਨਾ, ਪੁਰਾਤਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਅਬੋਧਿਕ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਕਰਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਪਛਾਣ ਬਣ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਅੰਦਰੋਂ ਸੁਹਿਰਦ ਸਿਖ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਇਹ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਿਦਿਆ ਨਾਲ ਸਨੇਹ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕਢਣਾ ਹੀ, ਜਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਧਰਮ-ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਅਵਿਦਿਤ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਲੋਕ ਜੇ ਬੁਧੀਵਾਦੀ ਬਣ ਬੈਠਣ ਤਾਂ ਪੰਥ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨੀ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਸੁਭਾਅ

ਅਨੁਰੂਪ ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਤਥਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੱਤ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਝੂਠ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਾਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨਾਲ ਯੁਧ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਹੀ ਉਹ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਅਥਾਹ ਬਲ, ਅਸੀਮ ਯੁਧ-ਸੂਝ, ਦਰਿਆ-ਦਿਲੀ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਦਿ ਆਪਣੇ ਸਿਖ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਵਿਚ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਚੇਚਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ।

ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਾਵੀਜ਼ਧਾਰੀ ਹੋਣ ਨੂੰ ਨਾ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਲਿਖਿਤ ਵਿਚ ਛੁਪਾਇਆ ਹੈ, ਨਾ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਸੀ, ਪਰ ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੇ ਮੁਕਟ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਲੁਕਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਹਚਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਤ ਕਹਿਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਰਾਜ਼ ਪਾਰਬਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਵੀਜ਼ ਹੈ, ਇਹ ਮਨੌਤ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇਵ ਦੀ ਹੈ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਇਹ ਮਨੌਤ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਵਹਿਮ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਵੀਰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਜਾਦੂਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਰਿਤਰ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਚਰਿਤਰ ਮਲੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਤਾਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਲ ਦਾ ਰਹੱਸ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹਿੱਚਕ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੇ ਇਹ ਤਾਵੀਜ਼ ਮੰਗ ਲੈਣ ਅਤੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਤਾਵੀਜ਼ ਤਿਆਗ ਦੇਣ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕ ਪੁਰੁਖ-ਬਲ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਬਲ ਖੀਣ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਹੋਰ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਚੁਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤਾਵੀਜ਼ਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਵਹਿਮਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਹੀ ਅਸਲ ਬਲਧਾਰੀ ਸੂਰਮਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਸੰਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਦੇਵੀ ਅਧਰਮ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਬਲਕਿ ਇਹ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਹੀ ਉਹ ਦੇਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸੰਹਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਹੀ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਭਗੌਤੀ ਆਦਿ ਦੇਵੀ ਵਾਚਕ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦੇਵੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਉਹ ਸਿਰੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਆਦਰਸ਼ਕ ਨਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਰੇ ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਵੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਤਾਵੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਝੂਠ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਰਵਸਤ੍ਰ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਮੈਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਰ-ਕ੍ਰਮ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ

ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗਾ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦੇ ਪਦ 1370 ਤੋਂ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।1370 ਤੋਂ 1549 ਤਕ 179 ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਯੁਧ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।1550 ਤੋਂ 1560 ਤਕ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਭੇਖ ਕਰ ਕੇ ਤਾਵੀਜ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਇਹ ਤਾਵੀਜ਼ ਅਤੇ ਮੁਕਟ (ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪੱਤਰ-ਲੇਖਕ ਨੇ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ) ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। 1561 ਪਦ ਤੋਂ ਉਹ ਘਮਸਾਨ ਯੁਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ, ਦੇਵ-ਪੁੱਤਰਾਂ, ਮੀਰਾਂ, ਸੱਯਦਾਂ, ਪਠਾਣਾਂ, ਰਾਕਸ਼ਾਂ, ਕੌਰਵਾਂ, ਪਾਂਡਵਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।1663 ਪਦ ਵਿਚ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ।1561 ਪਦ ਤੋਂ 1708 ਪਦ ਤਕ 147 ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਮਹਾ-ਭਿਆਨਕ ਯੁਧ ਦਾ ਜੋ ਵਰਨਣ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਦੇਵੀ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹੋ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਧੜ ਬਿਨਾ ਸਿਰ ਦੇ ਲੜਿਆ (ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਹੋਣਗੀਆਂ)। ਇਸ ਯੁਧ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਦਾ ਤਾਵੀਜ਼ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਬਲ ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ ? ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹੜੇ ਤਥਾਂ ਨਾਲ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਕੀਤੀ ਹੈ ? ਮੇਰਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਘੋਰ ਅਸ਼ਰਧਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨਾਂ ਵਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਨ, ਨੇਤ੍ਰ, ਜ਼ੁਬਾਨ ਆਦਿ ਬੰਦ ਕਰ ਰਖੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸੰਗ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਵਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਕੇਵਲ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਟਕਿਆ ਚਿੱਤ ਹੀ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਲ ਨੂੰ ਖੀਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ -

ਬ੍ਰਹਮੇ ਕਹਿਓ ਸੁ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ॥
ਮੋਹਿਤ ਹ੍ਵੈ ਮਨ ਤਬ ਬਲੁ ਛੀਜੈ ॥..੧੬੭੫
ਪੁਨਿ ਅਪਛ੍ਰਨ ਆਇਸ ਦੀਜੈ ॥
ਜਾ ਸੋ ਨ੍ਰਿਪ ਰੀਝੈ ਸੋਈ ਕੀਜੈ॥..੧੬੭੬

ਰਾਜੇ ਦਾ ਚਿੱਤ ਡੋਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਗ-ਪਰੀਆਂ ਦੇ ਕਾਮੁਕ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਚਲ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ-

ਦੇਵ ਬਧੂਨਾ ਕੈ ਨੈਨ ਕਟਾਛਨ
ਬਿਲੋਕਤ ਹੀ ਨ੍ਰਿਪ ਚਿਤ ਭੁਲਾਯੋ॥੧੭੦੦

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾ ਤਾਵੀਜ਼ ਦੇ ਅਭਾਵ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਕਾਮ ਦਾ ਭਟਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਕੀਕਤਨ ਤਾਵੀਜ਼ ਦਾ ਇਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਵ ਹੈ।12 ਸਾਲ ਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਨੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ "*ਪਰ ਬੇਟੀ ਕਉ ਬੇਟੀ ਜਾਨੈ॥ ਪਰ ਮਾਤਾ ਕਉ ਮਾਤ ਬਖਾਨੈ॥*" ਵਾਲਾ ਪਵਿਤਰ ਆਦਰਸ਼ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਜਗਤ-ਮਾਤਾ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਤਸਵੀਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਕਾਮ-ਮੁਕਤ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਕਾਮ ਪੱਖੋਂ ਨਿਰਮਲ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ 1541 ਪਦ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਵੀਜ਼ ਤਿਆਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਵੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਸੁਰਗ-ਪਰੀਆਂ ਦਾ ਰੂਪ-

ਜਾਲ ਪਸਾਰ ਕੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਚਿੱਤ ਹਰਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ। 1541 ਪਦ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ -

ਪੁਨਿ ਅਪਛਰਾ ਸਕਲ ਬੁਲਾਵਹੁ ॥
ਇਹ ਕੀ ਅਗ੍ਰਜ (ਅੱਗੇ) ਨ੍ਰਿਸਟਿ ਨਚਾਵਹੁ ॥

ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨ੍ਰਿਤ-ਗਾਇਨ ਦਾ ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਜਿਸ ਤੋਂ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਚਿੱਤ ਵੀ ਡੋਲ ਜਾਵੇ-

ਕੈ ਕੈ ਕਟਾਛ ਨਚੈ ਤੇਊ ਭਾਮਿਨ
ਮੀਤ ਸਬੈ ਮਿਲ ਕੈ ਸੁਰ ਗਾਵੈ ॥
ਬੀਨ ਪਖਾਵਜ ਤਾਲ ਬਜੈ
ਛਬ ਭਾਂਤਿ ਅਨੇਕਨ ਭਾਉ ਦਿਖਾਵੈ ॥
ਸਾਰੰਗ ਸੋਰਠਿ ਅਲਸਿਹੀ ਅਰੁ
ਰਾਮਕਲੀ ਨਟ ਸੰਗ ਮਿਲਾਵੈ ॥
ਜੋਗਨਿ ਮੋਹਿ ਕੀ ਬਾਤ ਕਿਤੀ
ਸੁਨਿ ਕੈ ਮਨ ਜੋਗਨ ਕੋ ਦ੍ਰਵ ਜਾਵੈ॥੧੫੪੪

ਪਰ ਉਹ ਸੂਰਬੀਰ ਕਾਮੁਕ ਭਾਵਾਂ ਵਲ ਆਕ੍ਰਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਸੀ ਕਿ ਯੁਧ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਸੁਰਗ-ਪਰੀਆਂ ਹੀ ਵਰਦੀਆਂ ਹਨ-

ਉਤ ਸੁੰਦਰ ਨਿਰਤ ਕਰੈ ਨਭ ਮੈ
ਇਤ ਬੀਰ ਸਬੈ ਮਿਲਿ ਜੁਧ ਕਰੈ॥.....
ਲਰਿ ਕੈ ਮਰਿ ਕੈ ਜੁ ਕਬੰਧ ਉਠੈ
ਅਰਿ ਕੈ ਸੁ ਅਪਛਰ ਤਾਹਿ ਬਰੈ॥੧੫੪੫

ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਕ ਜੁਝਾਰੂ ਸੂਰਬੀਰ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਕ ਪਰਮ-ਸਾਧਕ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਗਿਆਨੀ ਵੀ ਸੀ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ -

ਭਗਤ ਗ੍ਯਾਨ ਕੋ ਤਤੁ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਤੈ ਲਹਿਯੋ ॥...੧੬੯੧

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਆਦਰਸ਼ਕ ਇਨਸਾਨ ਘੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਰਗੇ ਗਿਆਨ-ਮੂਲ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਿਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਨੇਕੀ ਸਾਹਮਣੇ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਸੁਰਗ ਦੇ ਸਭ ਸੂਰਬੀਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ 'ਜਗਮਾਤਾ' ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਤਪਤੀ-ਮੂਲ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ '*ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂੰ ਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ*' ਹੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ '*ਤਪਸਾ ਕਰਿ ਕੈ ਜਗ ਮਾਤ ਰਿਝਾਯੋ*' ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਇਤਨੇ ਖ਼ਫ਼ਾ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾ ਦਾ ਇਕ ਭਰਮ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਹੀ 'ਜਗ ਮਾਤਾ' ਮੰਨ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਬਚਨ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਕੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ -

ਸਭ ਹੀ ਛਟ ਭਾਜਿ ਗਏ ਸਬ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਤਬ ਰੂਪ ਭਯੋ ਅਨੁਰਾਗੀ॥
ਰੂਪ ਰਚੀ ਜਿਹ ਭਾਂਤਿ ਦਯੋ ਹਰਿ ਧਿਆਨ ਕੀ ਤਾਹਿ ਸਮਾਧਿ ਸੀ ਲਾਗੀ॥... ੧੭੦੯

ਪੱਤਰ ਲੇਖਕ ਜੋ ਅਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਵਿਦਿਆ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰੀ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹੀ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਿਤ ਗਿਆਨ-ਸੱਤ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪੱਥ-ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭ੍ਰਾਮਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੁਆਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ

ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਤ ਕਹਿਣ ਦਾ ਬੱਜਰ ਅਪਰਾਧ ਕਦੇ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਪਦਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਭਲੀਭਾਂਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੂੰ ਬਲਰਾਮ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਤਨਾ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਪੁਰਖ ਕਿਸ ਦਾ ਪੁਤਰ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵਖ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ-

ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਮੋ ਅੰਤਰ ਨਾਹੀ ॥
ਮੇਰੋ ਨਾਮ ਬਸੈ ਰਿਦ ਮਾਹੀ ॥੧੭੩੨॥

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਸ਼ਿਵ-ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਉਪਾਸਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ਼ਾਕਤ ਪੰਥ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਵਿਸ਼ਨੂ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਹਨ, ਜੋ ਸ਼ਾਕਤ ਪੰਥ ਦਾ ਆਰਾਧਯ ਦੇਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੰਦਬੁਧੀ ਯਾਦਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਹੂਬਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਭਿਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਸੀ -

ਗਰਬ ਪ੍ਰਹਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਧਰਿ ਜਾਨੋ ॥
ਮੇਰੋ ਕਹਿਯੋ ਸਾਚੁ ਕਰਿ ਮਾਨੋ ॥
ਤਿਹ ਕੇ ਹੇਤ ਭੂਪ ਅਉਤਰਿਯੋ ॥
ਇਹ ਬਿਧਿ ਜਾਨਨ ਮਾਨੋ ਬਿਧਾਤਾ ਕਰਿਯੋ ॥੧੭੩੨॥
ਜਾਦਵ ਗਰਬ ਬਿਨਾਸ ਹਿਤ ਉਪਜਾਯੋ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ॥ ੧੭੩੩॥

ਕੋਈ ਸ਼ਾਕਤ-ਪੰਥੀ ਇਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਧਰਮ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਜਨਮ-ਸਿੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਵਿੱਚ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਬੀਰ-ਗਾਥਾ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। -

ਖਟਮੁਖ ਰਮਾ ਗਨੇਸ ਪੁਨ ਸਿੰਗੀ ਰਿਖਿ ਘਨ ਸ੍ਯਾਮ ॥
ਆਦਿ ਬਰਨ ਬਿਧਿ ਪੰਚ ਲੈ ਧਰਿਓ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ॥

ਭਾਵ ਖਟਮੁਖ (ਕਾਰਤਿਕੇਯ), ਰਮਾ (ਲੱਛਮੀ), ਗਣੇਸ਼, ਸ੍ਰਿੰਗੀ ਰਿਸ਼ੀ ਅਤੇ ਘਨਸ਼ਿਆਮ (ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ) - ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਖ+ਰ+ਗ ਸਿੰ+ਘ ਤੋਂ ਖਰਗ (ਖੜਗ) ਸਿੰਘ ਬਣਿਆ। ਇਥੇ ਸ਼ਾਕਤਾਂ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਯ ਦੇਵੀ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਈ ਸ਼ਾਕਤ ਭਲਾ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਛੁਟਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਵੈਰ ਪਏ ਲੋਕ ਤਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੂਜਯ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਜਰ-ਬਾਣੀ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਰਤਾ ਵੀ ਲੱਜਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਪਦ ਵਿਚ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੰਜ ਗੁਣ ਦਰਸਾਏ ਹਨ। ਖ ਤੋਂ ਖੜਗ (ਤਲਵਾਰ), ਰ ਤੋਂ ਰਮਯਤਨ (ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ ਵਾਲਾ), ਗ ਤੋਂ ਗਰਮਿਤਾ (ਭਾਵ ਗੌਰਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿੱਧ ਪੁਰਖ) ਸਿੰ ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਨਾਦ (ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਗਰਜ), ਘ ਤੋਂ ਘਮਸਾਨ (ਘੋਰ ਯੁੱਧ) ਭਾਵ ਪਵਿੱਤਰ ਸੁਡੋਲ ਕਾਇਆ ਵਾਲਾ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਗੌਰਵਸ਼ਾਲੀ ਸੰਤ (ਸਿੱਧ ਪੁਰਸ਼) ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਯੁਧਭੂਮੀ ਵਿਚ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਲਈ) ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ ਗਰਜਦਾ ਹੋਇਆ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਇਤਨੀ ਸੁੰਦਰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਸਾਧਾਰਨ ਕਵੀ ਦੀ ਬੁਧੀ ਵਿਚੋਂ

ਜਨਮ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਚਤਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਕੇਵਲ ਪਰਮ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਿਤ ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜਾਂ ਮਹਾਕਾਲ, ਜਿਸ ਦਾ 'ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ' ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਤ ਮੱਤ ਦੀ ਦੁਰਗੰਧ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੂਲ ਸਮਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖੌਤੀ ਬੁਧੀਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਮਝ ਨਾ ਆਉਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਦੀ ਆਸ ਵੀ ਅਕਾਰਥ ਹੈ। ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮੱਤਾਂ ਵਿਚ 'ਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਉਸ ਸਾਧਕ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਲ ਜਾਂ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਦਾਇਰੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ। ਮਹਾਕਾਲ ਉਹ ਪਰਮ ਸਾਧਕ ਹੈ, ਜੋ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਰਸ਼ੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਭ ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜਾਂ ਮਹਾਕਾਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਲ, ਕਾਲੇ ਜਾਂ ਸਰਬ-ਕਾਲੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਸਿਰਜਕ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਸ਼ਾਸਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਇਤਹਾਸ ਦਾ ਸਿਰਜਕ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣਾ ਅਸਤਿਤ੍ਵ ਦੈਵੀ-ਕਰਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਵਤ੍ਰਿਤ ਪਰਮ-ਪੁਰਖ ਉਸੇ ਦੇ ਕਾਲਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਹਨ। ਇਹ ਜਪੁ ਬਾਣੀ ਵਿਚ '*ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ*' ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਿਤ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਦੀ ਅਵਿਦਿਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮੱਤਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਾਂਤ੍ਰਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਹਨ :-

ੳ. ਵਿਸ਼ਨੂ ਭਗਤੀ ਆਧਾਰਿਤ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮੱਤ ਜਿਵੇਂ ਪਾਂਚਰਾਤ੍ਰ ।

ਅ. ਸ਼ਿਵ ਪੂਜਾ ਆਧਾਰਿਤ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮੱਤ।

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਦਾ ਰੂਪ ਵੈਦਿਕ ਹੈ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਤ ਪੰਥ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ ਅਗਿਆਨ- ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਸ਼ਾਕਤ ਇਕ ਅਵੈਦਿਕ ਬਲਕਿ ਵੇਦ ਨਿੰਦਕ ਪੰਥ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਰਾਧਯ ਦੇਵ ਸ਼ਿਵ ਹੈ। ਸ਼ਾਕਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਨਿਖੇਧ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਦੇਵੀ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਸ਼ਿਵ-ਪਾਰਵਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸਾਧਕ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਲਕਸ਼ ਨਹੀਂ, ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਪਰਮ-ਮੰਜ਼ਿਲ ਹੈ। ਇੰਵ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਸ਼ਿਵ-ਨਿੰਦਾ ਸ਼ਾਕਤ ਕਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮੱਤਾਂ ਦੀ ਸੀਮਿਤ ਜਿਹੀ ਸ਼ਬਦਾਵਾਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਮੁਚੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਉਤੇ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮੱਤਾਂ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਮੁਚੇ ਭਾਰਤੀ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਉਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਕਤ ਪੰਥ ਕੋਲ ਇਕ ਮੁਕੰਮਲ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿਸਟਮ ਹੈ, ਉਸ ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕਿਥੇ ਹੈ ਪੰਜ ਮਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ? ਕਿਥੇ ਹੈ ਸ਼ਾਕਤ ਪੂਜਾ ਦਾ ਸਮੁਚਿਤ ਉਲੇਖ ? ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂ ਦੇ 24 ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ, ਸ਼ਿਵ ਦੇ 28 ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ? ਜੋ ਰੁਦ੍ਰ ਅਵਤਾਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਵੈਦਿਕ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਵੈਦਿਕ ਸ਼ਿਵ ਨਹੀਂ।

ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਕਿ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਿਸ ਸ਼ਾਕਤ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਆਈ ਹੈ ? ਸ਼ਾਕਤ ਪੰਥ ਦਾ ਸਿੰਘ ਪਦ ਨਾਲ ਕੀ ਸੰਬੰਧ

ਸੀ ? ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕੁੰਡਲਨੀ ਸਾਧਨਾ ਕਿਥੇ ਆਈ ਹੈ ? ਕਿਥੇ ਹੈ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮੱਤ ਦੀਆਂ 10 ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ? ਕਿਥੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਸਥਿਤ 16 ਨਿਤਿਆਵਾਂ ? ਕਿਥੇ ਹਨ ਕੁਲ, ਨਾਮ, ਕਾਲ, ਗਿਆਨ, ਚਿਤ, ਨਾਦ, ਬਿੰਦੂ, ਕਲਾ, ਜੀਵ ਆਦਿ 9 ਵਯੂਹ ਦਾ ਵਰਣਨ? ਕਿਥੇ ਹੈ ਆਰੰਭ ਉਲਾਸ, ਤਰੁਣ ਉਲਾਸ, ਯੋਵਨ ਉਲਾਸ, ਪ੍ਰੌੜ ਉਲਾਸ, ਉਕਸਨ ਉਲਾਸ ਅਤੇ ਅਨਵਯ ਉਲਾਸ ਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ? ਕਿਹੜੇ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤਾਂ ਦੇ ਯੁਧਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੀਰਤਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਹਨ ? ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤਾਂ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ-ਚੇਸ਼ਟਾ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ? ਉਸ ਕਾਲ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਮਿਲਾਵਟ ਕਰਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਇੱਛਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੀ ਇਸਲਾਮਿਕ ਸ਼ਾਸਕ। ਆਮ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੇ ਰਖਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਆਦਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਸੀ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਤ ਬਾਣੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਬਹੁ-ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਿਖ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਾਕਤ-ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਕਿਉਂ ਨਾ ਰੋਕਿਆ ? ਜੇ ਕਾਲ, ਮਹਾਕਾਲ ਆਦਿ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਤ-ਬਾਣੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਏ ਗੁਰੂ, ਗੁਰਮੁਖ, ਸਿਖ, ਜਪ, ਜਾਪ, ਕੀਰਤਨ, ਅਨਹਦ ਨਾਦ, ਪੰਚ ਸ਼ਬਦ, ਚਕ੍ਰ, ਨਾਦ, ਬਿੰਦੂ, ਹਿਰਦਾ-ਕਲ, ਕਿੰਗੁਰੀ, ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ, ਦਸਮ-ਦੁਆਰ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਸ਼ਬਦ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਹਨ। ਸਹਿਜ ਪਦ ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ-ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਸਰਵੋਤਮ ਮੰਜ਼ਿਲ ਹੈ, ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਮੱਤਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਹਿਜਯਾਨੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਿਧਾਂ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਵਨੁ ਆਰੰਭੁ ਸਤਿਗੁਰ ਮਤਿ ਵੇਲਾ, ਸੋ ਪਾਖੰਡੀ ਜੇ ਕਾਇਆ ਪਖਾਲੇ ਵਰਗੀਆਂ ਕਈ ਤੁਕਾਂ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਪੂਰੇ-ਪੂਰੇ ਸਲੋਕ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਗੋਰਖਵਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਜ਼ ਹਨ। 'ਜੋ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੇ ਸੋਈ ਪਿੰਡੇ' ਨਿਰੋਲ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਵਿਚਾਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲਿਆ ਹੀ ਤਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਸਮਝਣ ਨੂੰ ਤੰਤ੍ਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗੋਰਖ-ਵਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿਰਾਸ ਨਾਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸਾਧਕ ਦਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਕੀ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਜਾਓਗੇ ? ਹਾਂ ਅਸ਼ਰਧਕਾਂ ਤੋਂ ਐਸੀ ਆਸ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਕਤ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੁਨਕਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ, ਵਿਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ।

ਇਤਨੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਨੀ। ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਮਗਰੀ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ। ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਨੰਗਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਦਸਵੇਂ ਸਾਹਿਬ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਵਿਵੇਕ-ਬੁਧੀ ਦਾ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ।

ਪੰਜਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ : ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਰ[134]

(ਭਾਗ 1)

ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਨੇਹੀ ਦੀ ਮਾਰਫ਼ਤ ਮੈਨੂੰ ਕਾਲਾ ਅਫ਼ਗਾਨਾ ਦੇ ਅਮ੍ਰਿਤ-ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਪਾਹੁਲ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਵਿਦਵਤ ਹੋਏ ਕੁਝ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਲੋਂ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁਧ ਲਿਖੇ ਮਿਠ-ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਸ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਵਡਮੁਲੀ ਅਤੇ ਦੁਰਲਭ ਕ੍ਰਿਤੀ ਮੈਨੂੰ ਸਿਧੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ? ਇਸ ਲਿਖਿਤ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਈ-ਮੇਲ ਪਤੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਆਇਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਲਿਖਿਤ ਦਾ ਲੇਖਕ ਹੈ, ਜਾਂ ਫਿਰ 'ਖ਼ਬਰਨਾਮਾ' ਪੱਤਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ। ਇਸ ਲੇਖ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੀ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਅਥੱਕ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਗੇ ਪੰਥ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ- ਸ੍ਰ. ਕਾਰਜ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਫਿਲਾਡੈਲਫੀਆ, ਸ੍ਰ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ, ਸ੍ਰ. ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਦੁਪਾਲਪੁਰ (ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰ ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ), ਸ੍ਰ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਜਿਉਣਵਾਲਾ ਕਨੇਡਾ), ਗਿਅੱਨੀ, ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ (ਕੈਨੇਡਾ), ਗਿ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੈਲਮਾਂ (USA), ਪ੍ਰੋ. ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ, ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਸਾਲ ਸੈਨਹੋਜੇ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸ੍ਰ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਰੋਪੜ, ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਹਰਸਿਮਰਤ ਕੌਰ ਖ਼ਾਲਸਾ (USA)। ਇਹ ਨਾਮ ਮੈਂ ਮੂਲ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਮੇਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਹੀ ਕਿਸੇ ਅਸਿਖ ਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਤਿਵਾਦ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਦੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਜਥੇ ਦਾ ਆਦਿ ਨਾਥ 'ਕਾਲਾ ਅਫ਼ਗਾਨਾ' ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਉਜਲ-ਮੁਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਾਲਿਖ ਨੂੰ ਕਦੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। 'ਕਾਲਾ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਜ਼ਰਾ ਅਫਗਾਨਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੀ ਕਰ ਲਈਏ। ਅਫ਼ਗਾਨ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਅਰਥ- ਰੌਲਾ, ਸ਼ੋਰ-ਸ਼ਰਾਬਾ ; ਵਿਰਲਾਪ, ਸ਼ੋਕ ਆਦਿ ਹਨ। ਇੰਵ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਨਾਮ ਮੁਜਬ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਕਾਲਿਖ ਭਰੇ ਸ਼ੋਰ ਦੀ

---

134. ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਦਾ ਪੱਤਰ ਅੰਤਿਕਾ 2 ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਗਿਆਨ-ਮਾਰੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਵੈਸਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਅਸੁਰ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਉਲੇਖ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਧਕਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕੁਝ ਅਖੌਤੀ ਬੁਧੀਮਾਨ ਅਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਵਿਦਿਆ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਲਿਆ ਕੇ ਸਚ ਦੇ ਚੰਦ੍ਰਮੇ ਨੂੰ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਅਖੋਂ ਓਹਲ ਕਰਨ ਦਾ ਅਸਫਲ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ, ਇਕ ਨਿਕੰਮੀ ਜਿਹੀ ਲਿਖਿਤ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਬੁਧੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੌਧਿਕ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਸਮਰਥ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਹੈ ਵੀ ਠੀਕ। ਮੇਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਹਿਰਦ ਸੱਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖੁਲ੍ਹਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵਡੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਅੰਦਰ ਜਦੋਂ ਚਾਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਹਿਮਾਇਤੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰ ਲੈਣ। ਪਰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਸਭਿਅਕ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਝੂਠੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਸੱਭਿਅ ਅਤੇ ਅਵਿਦਿਤ ਲੋਕ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਅਵਿਦਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ, ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਅਭੱਦਰ ਦੂਸ਼ਣਬਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਅਗੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰਸ ਯੋਗ ਬੌਧਿਕ-ਸਤਰ ਦਾ ਪਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬਤ, ਬੁਲਾ ਕੇ ਨੂੰ ਬਲਾ ਕੇ, ਜ਼ਿਕਰ ਨ ਜਿਕਰ, ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ, ਦਰਜ਼ ਨੂੰ ਦਰਜ, ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਜਰੂਰਤ, ਐਹ (ਇਹ ਵਾਸਤੇ) ਨੂੰ ਅਹਿ (ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸੱਪ ਹੈ), ਰਾਹੀਂ ਨੂੰ ਰਾਂਹੀ, ਮੁਤਾਬਿਕ ਨੂੰ ਮੁਤਾਬਕ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਜਿੰਦਗੀ, ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨੂੰ ਬੰਨ ਕੇ, ਨਾਵਾਕਿਫ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਵਾਕਫ, ਹਾਸਿਲ ਨੂੰ ਹਾਸਲ, ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਨਾਟਿਕ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪੱਤ, ਪ੍ਰਵਾਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਵਾਨ, ਬਾਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਬਜ਼ਾਰ, ਵਾਹਿਦ ਨੂੰ ਵਾਹਦ, ਅਖਲਾਕੀ ਨੂੰ ਇਖਲਾਕੀ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਜਬਰੀ ਬਣੇ ਬੁਧੀਮਾਨਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਜ਼ਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਕ-ਬਣਤਰ ਦੇ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈਣ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ- ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਵਾਹਦ ਇਕੋ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਹੈ ਜੋ ਸਮੁਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਵਿਦਿਤ ਲੋਕਾਂ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਗੰਦੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕਢਣ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਵੀਨ ਹਨ, ਨਾਲ ਉਲਝਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਸਤਵੇਂ ਆਕਾਸ਼ 'ਤੇ ਨਾ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ। ਕਿਤੇ ਬੁਧੀਮਾਨਤਾ ਦੇ ਗ਼ਰੂਰ ਵਿਚ ਇਹ ਹਰ ਸਿਖ ਦੀ ਪੱਗ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਪਾਉਣ ਲਗ ਪੈਣ। ਉਂਞ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਦਸਤਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਰੋਲਣ ਦਾ ਨਾ-ਪਾਕ ਸੰਕਲਪ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਿਖ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਲਾਹੁਣੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੁਰੀ ਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਗ਼ੁਸੇ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ ਚੁਪ ਕਰ ਜਾਈਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਲੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਸਗੋਂ ਅਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਪੁਸ਼ਟ ਹੋਏ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਗਿਆਨ ਹੀ ਜਗਤ ਲਈ ਸਰਵੋਤਮ ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵਿਰੁਧ ਲਿਖੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਇਸ ਜਥੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 'ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (ਪਾਠਕ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਲਿਖਣ ਦੀ ਸੂਝ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਕਦੇ ਸੈਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ) ਦੇ ਝੂਠਾਂ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰੀਏ। "ਅਗੋਂ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ- ਹੇਮਕੁੰਟ ਪ੍ਰਬਤ ਤਾਂ ਇਸੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੈ। ਯੂ. ਪੀ. ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵੀ ਇਸੇ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹਨ। "ਹੇ ਪਰਮ-ਬੁਧੀਮਾਨ ਭਰਾਓ ! ਤੁਸੀਂ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ। ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੇਮਕੁੰਟ ਉਤਰਾਖੰਡ ਵਿਚ ਹੈ, ਯੂ. ਪੀ. ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨੇਕ ਸਲਾਹ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਅਲਪ ਬੁਧੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਕਲਮੰਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਹੀ ਪਰਮ-ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਜਿਸ ਅਕਲ ਦਾ ਆਰੰਭ ਇਥੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਕਿਤਨਾ ਤਰਸ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ? ਜ਼ਰਾ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਮੰਥਨ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਝੂਠ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਾਦਾ (ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਨ। ਜ਼ਰਾ ਦੱਸੋਗੇ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਇਲਹਾਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਤੁਸਾਂ ਇਹ ਵੀ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਬਾ ਵਿਰਸਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭੱਠੀ ਦੇ ਦਾਣੇ ਝੋਲੀ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੂਰਾ ਜੀਵਨ ਝੂਠੇ ਸਾਧਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਜਿਸ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਵਸ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਜਨਮਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਹੀ ਮਰਨ ਦਾ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰੇਗਾ ? ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਜ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰਸਲੀਨ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਅਮ੍ਰਿਤ-ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਸਿਖ ਸਦਵਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ। ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅਮ੍ਰਿਤ ਸਾਡੀ ਪਛਾਣ ਹੈ ਅਤੇ 'ਕਾਲੇ ਹੌਲੇ' ਦੇ ਅਮ੍ਰਿਤ-ਵਿਰੋਧੀ ਜ਼ਹਿਰ-ਬਚਨ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਕ ਹਨ।

ਤੁਸਾਂ ਇਹ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ-ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਜਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ। ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਲਿਸੀਆਂ ਤਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਇਕ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇਕੋ ਮੱਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ? ਹੁਣ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਿਖ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਜ ਤਕ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ, ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਸਿਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਨਾ ਆਉਂਦੇ ਹੋਣ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਦੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਇਕ ਅਰਧ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਅਰਥਾਤ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨਾ ਸਰਕਾਰੀ ਸਿਖ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਆਤਮ-ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਵਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਉਂਞ ਵੀ ਮੈਂ ਇਹੋ-ਜਿਹਾ ਸਰਕਾਰੀ ਸਿਖ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਮਾਇਤੀ ਵੀ। ਪਰ ਜੇ ਹਿੰਮਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਕ ਵੀ ਸਬੂਤ ਲੈ ਕੇ ਆਓ ਕਿ ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸੇ ਪੰਥ-ਵਿਰੋਧੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਆਇਤ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਫੁਟ-ਪਾਊ ਨੀਤੀ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਦਰਾੜ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ, ਸਾਰਾ ਸਿਖ ਪੰਥ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕਜੁਟ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਹਿਮਾਇਤੀ ਰਿਹਾ ਹੈ

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅਪਵਿਤਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਰਹੇਗਾ। ਖ਼ੈਰ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਕਥਨ ਨਾਲ ਇਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਝੂਠੋ-ਝੂਠ ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਿਖ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਰੁਧ ਵੀ ਝੂਠ ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਸੱਤ ਦੱਸਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅਸਭਿਅਕ ਰਸਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਚਲੋ ਇਹੋ ਚੈਲੇਂਜ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਓ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਟ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿਓ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪੱਖ ਮੰਨ ਲਵਾਂਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਝੂਠੀ ਨਿੰਦਿਆ ਤਿਆਗ ਕੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਰੁਧ ਊਲ-ਜਲੂਲ ਬੋਲਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਂਗਾ। ਜੇ ਚੁਪ ਰਹੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਇਰਤਾ ਜੱਗ-ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਟਾਂਗਾ।

ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਕਥਨ ਵੀ ਅਸੱਤ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪੰਜ ਤੱਤ ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਮਨੁੱਖ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਨ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਹ ਕਥਨ ਹੀ ਗਿਆਨ-ਹੀਣਿਆਂ ਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜ ਤੱਤ ਮਰਦੇ ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਆਪ ਵੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਇਹ ਪੰਕਤੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਅਗਿਆਨ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਕੁ ਘਟਣਾ ਸੀ-

ਪਵਨੈ ਮਹਿ ਪਵਨੁ ਸਮਾਇਆ ॥ ਜੋਤੀ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਰਲਿ ਜਾਇਆ ॥
ਮਾਟੀ ਮਾਟੀ ਹੋਈ ਏਕ ॥ ਰੋਵਨਹਾਰੇ ਕੀ ਕਵਨ ਟੇਕ ॥[135]

ਤੁਸਾਂ ਆਪਣੇ ਮੱਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਇਹ ਪੰਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ-

ਇਹੁ ਮਨੁ ਕਰਮਾ ਇਹੁ ਮਨੁ ਧਰਮਾ ॥
ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੰਚ ਤਤੁ ਤੇ ਜਨਮਾ ॥[136]

ਹੇ ਮਿੱਤਰੋ ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਇਲਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ 'ਆਕਾਸ਼' ਤੱਤ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜ ਤੱਤ ਵੀ ਜੰਮਦੇ ਅਤੇ ਮਰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਆਤਮ-ਤੱਤਵ ਵਿਚੋਂ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਤਮ-ਤੱਤਵ ਵਿਚ ਹੀ ਅਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗ੍ਰੰਥ-ਨਿੰਦਕਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਕਦੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕਿਵੇਂ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਤੁਹਾਡੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ '*ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੰਚ ਤਤੁ ਤੇ ਜਨਮਾ*' ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਦਿਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮੱਤ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਲਿਖਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ "ਇਹ ਮਨ ਹੋਰ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਲਈ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। "ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਕਿ ਇਹ ਮਨ ਇਕ ਜਨਮ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਨਾਲ ਕਦੋਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋਇਆ ਹੈ ?

ਮਨ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੇ ਵੀ ਪੰਚ-ਤਾਤਵਿਕ ਸੰਰਚਨਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚਾਲਾਕੀ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁ-ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਸਤੇ 'ਸ਼ਿਵ' ਸ਼ਬਦ ਆਇਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸ 'ਸ਼ਿਵ' ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਦੌੜੇ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ

---

135. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਫ਼ਾ 885
136. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਫ਼ਾ 415

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਾਕਾਰ ਅਤੇ ਅਜੂਨੀ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸ਼ਿਵ (ਮਹਾਕਾਲ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰੋਗੇ ? ਕੀ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦਿਓਗੇ ? ਹੇ ਸਜਣੋ ! ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਉਹੋ ਮਹਾਕਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ਜਿਸ ਦੀ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਘੋਰ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਦੇ ਤੁਸੀਂ ਥੱਕਦੇ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲਗਣ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਬਚਦੇ ਹੋ ? ਜ਼ਰਾ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਆਓ ! ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਉਸੇ ਸ਼ਿਵ (ਮਹਾਂਕਾਲ) ਰੂਪ ਰੱਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਦੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸੱਚੀ ਤਸਵੀਰ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਨਸ਼ਰ ਕਰਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ-

ਇਹੁ ਮਨੁ ਸਕਤੀ ਇਹੁ ਮਨੁ ਸੀਉ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੰਚ ਤਤ ਕੋ ਜੀਉ ॥[137]

{ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ- (ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ) ਇਹ ਮਨ ਮਾਇਆ (ਦਾ ਰੂਪ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਅਨੰਦ-ਸਰੂਪ ਹਰੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ) ਇਹ ਮਨ ਅਨੰਦ-ਸਰੂਪ ਹਰੀ)ਭਾਵ ਸ਼ਿਵ) ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ) ਇਹ ਮਨ ਸਰੀਰ-ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।} ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਭਾਵ ਤੁਹਾਡੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ, ਮੈਂ ਦੱਸ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ "ਇਹ ਮਨ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਇਹੋ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭੂ (ਸ਼ਿਵ) ਹੈ। ਇਹ ਮਨ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨਾ ਹੈ। "ਸੋ ਤੁਹਾਡੇ ਦਾਅਵੇ ਆਧਾਰਹੀਣ ਹਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਨ ਵਰਗੇ ਸੂਖਮ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ? ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਆਧਾਰਹੀਣ ਬਿਆਨਬਾਜ਼ੀਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆਂ-ਲਿਖਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਅਯੋਗ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਧਕੇਲ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹਨ।

ਹੇਮ ਕੁੰਟ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਰ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਪਹਿਲਾ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਮੈਂ ਹੇਮ ਕੁੰਟ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਇਕ ਨਾਟਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਹੇਮ ਕੁੰਟ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਕਦੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਖ ਤੀਰਥ ਦਾ ਦਰਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਦੇ ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਨਿਜੀ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ ਆਦਿ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਧਰਮ-ਯੁਧ ਵਾਸਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਹੀ ਕਰਤਾ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਨਾਟਕੀਯ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋ ਕਿ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਗਲੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਅਸਹਿਮਤ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਰੂ ਮਰਨਸ਼ੀਲ ਮਨੁੱਖ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੂਲ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਦਿ-ਅੰਤ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਨਮ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਮੰਨਣ ਦਾ ਪਾਪ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਆਦਿ-ਜੁਗਾਦੀ ਜੋਤਿ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਸੀਮਿਤ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਹਡ-ਮਾਸ ਦਾ ਮਰਨਸ਼ੀਲ ਪੁਤਲਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਸ ਜਨਮ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ

---

137. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਫ਼ਾ 415

ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿਉਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਅਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ
ਵਿਚ ਖੜੇ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁੱਲੇ ਹੋਏ ਹੋ ?

ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ
ਸੰਤ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਵਾਲੀ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਿਤ
ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ? ਮੇਰਾ ਉਤਰ ਹੈ
ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀਆਂ ਚਾਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਅਤੇ
ਮਗਰਲੀਆਂ ਪੰਜ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਲੀਨ ਹਨ। ਉਹੋ ਨਾਨਕ ਹਨ, ਉਹੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹਨ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਜਿਹੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਧਰਤੀ 'ਤੇ
ਵਸਦੇ ਹਰ ਜੀਵ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੁਖ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਦਸਵੇਂ
ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵੀਰ-ਕਾਵਿ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਕਰ ਕੇ ਮੁਰਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ-
ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜੀਣ ਦਾ ਗੌਰਵ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕਾਮ ਦੇ ਸੂਖਮ-ਚਿਤ੍ਰਣ
ਦੁਆਰਾ ਕਾਮੁਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਹਿੱਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਦਸਵੇਂ ਸਾਹਿਬ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਆਪਤ ਸਥੂਲ ਕਾਮ ਦੀ ਭਿਆਨਕ
ਵਿਨਾਸ਼-ਲੀਲਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਏ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਿਖ ਨੂੰ ਬੀਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ
ਵਾਸਤੇ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਕਾਇਆ-ਕਲਪ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਸਭ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ
ਮੂਲ-ਸ੍ਰੋਤ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ,
ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਗ੍ਰੰਥ ਇਲਹਾਮੀ ਜਾਂ ਧੁਰੋਂ ਆਇਆ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰੰਥ-ਬਾਣੀ
ਕਰ ਕੇ ਉਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਉਚਾਈ ਤੋਂ ਆਈ ਗ੍ਰੰਥ-ਬਾਣੀ ਸੇਵਕ-ਸਿਖਾਂ ਦਾ
ਨਿਸਤਾਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦਸੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ
ਪਾਠ, ਗਾਇਨ ਅਤੇ ਮੰਥਨ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਕਤੀ-ਮਾਰਗ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਵੇਈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕਿਹੜੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ? ਸਿਖ ਵਾਸਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ
ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰੇ, ਪਹਿਲੀਆਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਿਸ ਗ੍ਰੰਥ
ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦੀਆਂ ਸਨ ? ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਵਾਸਤੇ ਜਿਸ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਮਾਰਗ ਨੂੰ
ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਅਜਿਹੇ ਮਾਰਗ ਦਾ ਪੰਥੀ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਜਕ ਹੈ, ਨਿਰਮਾਤਾ ਹੈ।
ਉਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਚਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ
ਅਨੇਕਾਂ ਮੁਕਤੀ-ਮਾਰਗ ਰੋਜ਼ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਮਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਲਿਜੁਗ
ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਗ ਸਰਵ-ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਹੈ।

ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਈ
ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ
ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ? ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਮੌਜੂਦ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ
ਗੱਲ ਇਹ ਤੱਥ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਤੱਥ ਇਹ
ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮੇ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਪਾ
ਪੂਰਵਕ ਉਹ ਪੁਰਾਤਨ ਗ੍ਰੰਥ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ
ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਲਿਖਵਾਇਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਨਹੀਂ ਹੋ
ਕਿ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਹਰ ਗੱਲ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੰਗੋ, ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਰੱਬੀ-ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ

ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੀਏ। ਢੀਠਤਾਈ ਅਤੇ ਝੂਠ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਸੀਮਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਤਾ ਵੀ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਰੌਲੇ ਦੀ ਕਾਲੀ ਹਨੇਰੀ ਦਾ ਕਾਲਾ ਦੂਤ (ਕਾਲਾ ਅਫਗਾਨਾ) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਰਚਿਆ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਕਤਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੁਹਾਡਾ ਝੂਠ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੇ ਜਾ ਟਿਕਿਆ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭੁਲ ਗਏ ਹੋ ? ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਨ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜਾਗ ਪੈਣ ਦਾ ਝੂਠਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਡੇ ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਉਂਵ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਘੁਪ-ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦਰੇ ਸੁਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਆਪਣੇ ਜਾਗਣ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਇਹੋ ਖੇਡ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ਦਾ ਪਰਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਛਾ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਪਰਮ-ਗਿਆਨੀ ਹੋਣ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਕੋਰੇ ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਭਾਂਪਣ ਦਾ ਯਤਨ ਤਾਂ ਕਰੋ। ਜ਼ਰਾ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਲਿਖਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪਿੰਡ ਜਿਉਣਵਾਲਾ ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਜਾ ਟਿਕਿਆ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਗਿਆਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਲਗੀਆਂ ਪੂਛਾਂ ਦਾ ਰੋਅਬ ਵਿਖਾਉਣ ਤੇ ਤੁਲ ਪਏ ਹੋ। ਨਿਕੰਮੇ ਆਸਰੇ ਤਿਆਗ ਕੇ ਗੁਰੂ-ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਸਨੇਹ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਰ ਬਚਨ ਵਿਚੋਂ ਰਸ ਦੀ ਅਨੁਭੂਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਚੈਲੇਂਜ ਕਰਦਿਆਂ ਪੁਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹਿਆ ਵੀ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਟੋਲੇ ਕੋਲੋਂ ਕਦੇ ਨੌਕਰੀ ਮੰਗਣ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰਟੀਫ਼ਿਕੇਟ ਵਿਖਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਮੇਰੀ ਮਜਬੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਝੂਠ ਤੋਂ ਪਰਦਾ ਹਟਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਿਦਿਤ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਰਥ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਅਰਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਮੂਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਪੁਨਰ-ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਉਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਨੋਟ ਲਿਖਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਕ ਅਤਿ ਅਹਿਮ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ 'ਨਿਰੁਕਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ' ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਕਾਰਜ-ਭਾਰ ਸੌਂਪਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗ ਤਿਆਰ ਵੀ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਰਤਾ ਵੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਵਾਓ। ਕਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੇਖੋ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਛਿਪ ਕੇ ਹੀ ਵਿਦਿਆ-ਮਾਰਤੰਡ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਡੀਂਗਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹੋ।

ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਰੌਲਾ ਸੁਣ-ਸੁਣ ਕੇ ਲੋਕ ਅੱਕ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੁਝ-ਜਾਣ ਕੇ ਉਹੋ ਪੰਕਤੀਆਂ ਲਿਖਦੇ, ਬੋਲਦੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ਲੀਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਇਹ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਅਸ਼ਲੀਲ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਸ਼ਲੀਲ ਬਚਨ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰੋ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਕਦੋਂ ਸ਼ਾਲੀਨ-ਪੁਰਸ਼ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕੰਜਰ-ਕੰਜਰੀਆਂ ਵਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਕੰਜਰ-ਕੰਜਰ ਦਾ

ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਦਿਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਜਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕੋਝੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕਢਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ-ਝੂਠ ਸਰਕਾਰੀ ਸਿਖ ਕਹਿਣਾ ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਸ਼ਾਲੀਨਤਾ ਹੈ ? ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਉਬਾਰ-ਉਬਾਰ ਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹੋ, ਹੁਣ ਤਕ ਸਰਕਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸ਼ਲੀਲ ਸਾਹਿਤ ਰਚਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਰਾਹ ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਖਾ ਦੇਂਦੀ। ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਇਹ ਪਦ ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹਾ ਅਗਿਆਨੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਦਸਮ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚਰਿਤਰ-ਉਪਖਿਆਨਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਅੰਤਲੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਕਥਾਵਾਂ ਇਕ ਸੂਝਵਾਨ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਮੰਤ੍ਰੀ ਦੀ ਆਪਣੇ ਕਾਮ-ਵੱਸ ਹੋਏ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਮੰਤ੍ਰਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਹ ਉਪਕਾਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਬਹੂ-ਬੇਟੀਆਂ ਤੇ ਤਾਂ ਕਰ ਹੀ ਰਹੇ ਹੋ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਭੱਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੁਆਰਾ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ-ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦਵਤਾ ਦੀਆਂ ਡੀਂਗਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅਭੱਦਰ ਲੇਖ ਘਰ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਖਾਂਦੇ ਹੋਵੋਗੇ। ਜਿਸ ਬੀਬੀ ਹਰਸਿਮਰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਨਿਕੰਮੇ ਜਿਹੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਵਾਚ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਹਰ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਇਸ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਹਸਤਾਖ਼ਰ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਥਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਹ ਬੀਬੀ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਲੱਜਾ ਦੀ ਮਾਰੀ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਕਿਵੇਂ ਦੇ ਸਕਦੀ ਸੀ ? ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਜਾ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਗ਼ਲਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਚਰਿਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲੱਜਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਤਨੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਨੀ। ਜਿਤਨੇ ਮੁਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਓਗੇ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਪਰਦਾ ਲੀਰੋ-ਲੀਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧੀਕ ਬੌਧਿਕ ਅਮੀਰੀ ਰੂਪ ਸੰਪਤੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਉਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਉਤੇ ਸਾਡਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੁਹਾਡੇ ਝੂਠ ਦੇ ਕਿਲਿਆਂ ਦੀ ਇਟ ਨਾਲ ਇਟ ਵਜਾਉਣ ਦੇ ਸਰਬ-ਭਾਂਤ ਸਮਰਥ ਹੈ।

ਛੇਵਾਂ ਅਧਿਆਇ

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ : ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਰ[138]

(ਭਾਗ 2)

ਜਾਗਰੂਕ ਸਿਖ ਪਾਠਕ ਵਿਦਿਤ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸਮਰਥਾ ਸੰਚਿਤ ਕਰ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁਧ ਕੋਰੇ ਝੂਠ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਅਪਮਾਨ-ਜਨਕ ਟਿਪਣੀਆਂ ਭਰਿਆ ਇਕ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਸਹਿਤ ਦਿੱਤਾ ਉਤਰ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਲੇਖ ਉਤੇ ਕਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਹਸਤਾਖਰ ਸਨ, ਜਿਸ ਸੰਬੰਧੀ ਮੇਰੀ ਇਹ ਟਿਪਣੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਵੇਖੀ ਹੋਵੇਗੀ "ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ, ਇਕ ਨਿਕੰਮੀ ਜਿਹੀ ਲਿਖਿਤ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਬੁਧੀ ਲਗੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੌਧਿਕ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਸਮਰਥ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣਗੇ। "ਪਿਆਰੇ ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕੋ ! ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਉਤੇ ਇਸ ਦਾ ਵਾਂਛਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਅਗਲਾ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜਿਊਣਵਾਲਾ ਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਦੋ-ਦੋ ਹੱਥ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉਤਾਰਨ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਮੁਲ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਖ਼ਤਰਾ ਸ਼ਬਦ ਸਚੇਤ ਮਨ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਬੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਹਿਮਾਵਾਨ ਹੋਏ ਗਿਆਰਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਬੌਧਿਕ ਲੋਹਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਬੁਧੀਮਤਾ ਤੋਂ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਅਸਥਿਰ-ਚਿੱਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ? ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਲੇਖ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਬੂਲਦਿਆਂ, ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਨੇ ਸ਼ਾਲੀਨਤਾ ਦਾ ਰਾਹ ਪਕੜਨ ਦਾ ਲੋਕ-ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਲੇਖ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ 'ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ' ਦੇ ਸੰਬੋਧਨ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸ਼ਾਲੀਨਤਾ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕੇਵਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤਾ ਦੰਭ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਠੀਕ ਉਪਰ ਅੰਕਿਤ ਹੈ "ਝੂਠੇ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਸਵਾਲ। "ਪਿਆਰੇ ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਝੂਠ ਅਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਿਆਇਕ ਮਾਨ-ਦੰਡਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਆਪ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਟਿਪਣੀਆਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਕਦੇ

138. ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਦਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੱਤਰ ਅੰਤਿਕਾ ਨੰਬਰ 3 ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵਿਚਲਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਗੰਦ ਦਾ ਟੋਕਰਾ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਰਤਾ ਭੀ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ 'ਜਪੁ' ਬਾਣੀ ਸਮੇਤ ਸਮੁਚੇ ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੰਦ ਦਾ ਟੋਕਰਾ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਤਿ ਬੁਰਾ ਹਸ਼ਰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਸਿਖ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖਣਗੇ, ਐਸਾ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ।

ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੀ ਨਕਲ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸ਼ੁਧ ਰੂਪ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ "(ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਸਤਰ ਵਿਚ) ਲਫਜ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਨਾ ਕੇ ਕ੍ਰਿਤੀ। "ਸ਼ਬਦ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕ੍ਰਿਤੀ ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸਮਝਾਵਾਂਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇੰਵ ਲਿਖਾਂਗਾ "ਲਫ਼ਜ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਕ੍ਰਿਤੀ। "ਧੜੇਬੰਦੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸਿਆਣਾ ਪਾਠਕ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਲਿਖਣ ਦੇ ਮੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਅਸੂਲ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਨੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਤਿ ਸੂਖਮ, ਅਤਿਅੰਤ ਗੰਭੀਰ ਬਚਨ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਤੁਹਾਥੋਂ ਆਸ ਹੀ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਹੁਣ ਆਓ ਵੇਖ ਲਈਏ ਕਿ ਚਰਚਿਤ ਸ਼ਬਦ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜਾਂ ਕ੍ਰਿਤੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਸੀ "ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਸ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਵਡਮੁਲੀ ਅਤੇ ਦੁਰਲਭ ਕ੍ਰਿਤੀ ਮੈਨੂੰ ਸਿਧੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। "ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ 'ਕ੍ਰਿਤੀ' ਦਾ ਅਰਥ ਰਚਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਤੀ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦਸਦਿਆਂ ਨਾਮਦੇਵ ਦੀ ਪੰਕਤੀ 'ਆਜੁ ਨਾਮੇ ਬੀਠਲੁ ਦੇਖਿਆ.... ਸਮਝਾਊ ਰੇ' ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਹਾਡਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪੂਰਾ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ। ਉਂਵ ਗਿਆਨ ਬਿਨਾ ਜੇ ਗਿਆਨੀ ਬਣੀਏ ਤਾਂ ਅਪਮਾਨ ਆਪਣੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਸਮੇਟਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਮਨ ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਆਪਟੇ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਇਹ ਅਰਥ ਲਿਖੇ ਹਨ- ਕਰਨੀ, ਉਤਪਾਦਨ, ਨਿਰਮਾਣ ; ਕਾਰਜ, ਕਰਮ ; ਰਚਨਾ, ਕਾਮ, ਸੰਰਚਨਾ ਆਦਿ। ਸ਼ਬਦ ਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਤਾ, ਨਿਰਮਾਤਾ, ਉਤਪਾਦਕ, ਰਚਇਤਾ ਆਦਿ ਦਸੇ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਸੋਚ ਲਓ ਕਿ ਮੈਂ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹਾਂ, ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ। ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕੋ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰੂਪ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਮੇਰੀ ਰੀਸ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ "ਜਿਤਨੇ ਮੁਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਓਗੇ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਪਰਦਾ ਲੀਰੋ-ਲੀਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇਗਾ। "ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਆਪਣੀ ਤਰਸ-ਯੋਗ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਤਾਂ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖੋ। ਤੁਸੀਂ ਦੁਲੈਂਕੜਾਂ ਨੂੰ ਦੂਲੈਂਕੜਿਆਂ ਲਿਖਦੇ ਹੋ, ਨਾ (ਨਹੀਂ) ਨੂੰ ਨਾਂ (ਨਾਮ) ਲਿਖਦੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿ ਅਤੇ ਕੇ ਦਾ ਅੰਤਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਕਥਿਤ ਨੂੰ ਕਥਿੱਤ ਲਿਖਦੇ ਹੋ, ਪੀ. ਏ., ਨੂੰ ਪੀ, ਏ ਲਿਖਦੇ ਹੋ। ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਨੂੰ ਪੁਛ ਲੈਣਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਪੰਕਤੀ "ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੀ, ਏ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਆਮ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ" ਵਿਚ ਅਤੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਗਾਉਣਾ ਉਚਿਤ ਹੈ, ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਾਮੇ, ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਅੱਧਕ ਆਦਿ ਲਾਉਣ ਦੀ ਹੀ ਜੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਗ੍ਰੰਥ ਜਿਸ ਦੇ ਛੰਦ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਮੇਤ ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਹਰ ਪੱਖ ਲਾ-ਜਵਾਬ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝੋਗੇ ?

ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਬਾਵਜੂਦ ਨੂੰ ਬਾਵਜੂਦ, ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਨੂੰ ਖਿਲਾਫ, ਕਥਿਤ ਨੂੰ ਕਥਿੱਤ, ਦਿਵਾਉਣਾ ਨੂੰ ਦਵਾਉਣਾ, ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੂੰ ਚਹੁੰਦੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਾਂ, ਜ਼ਾਹਿਰ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਰ ਲਿਖਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਜਰਮਨੀ ਦੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਿਦਿਤ ਪੁਰੁਸ਼ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੇ, ਪੇਂਡੂ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਸ ਜਾਪਦੇ ਹੋ। ਕਿਵੇਂ ਮੰਨਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੇ ਪਾਰਖੂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਲਿਖਣ-ਸਤਰ ਅਤੀ-ਨਿਮਨ ਹੈ ? ਤੁਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰੋਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਣ-ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਲੇਖਣੀ (ਕਲਮ) ਨੇ ਬੁਧੀ ਅਤੇ ਵਿਵੇਕ ਦੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਦੀਦਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। ਹਕੀਕਤਨ ਲਿਖਣ-ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਇਤਨੇ ਨਿਮਨ ਸਤਰ ਕਾਰਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ? ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਮੇਰੇ ਉਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਛਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡਾ ਤਨਖ਼ਾਹਦਾਰ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਇਛਾ ਮੁਤਾਬਿਕ ਲਿਖਾਂ। ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਕਿਤਨੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ? ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਤੁਸਾਂ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ? ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਉਤਰ ਨਹੀਂ ? ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਕਿਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਤੁਸਾਂ ਇਹ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਲਿਖਵਾਇਆ ਹੈ ? ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਉਤਰ ਨਹੀਂ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹਸਣ-ਹਸਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਵਿਦਵਤਾ-ਭਰਪੂਰ ਜਵਾਬ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ "ਅਹਿ (ਸੱਪ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਤਾਬਿਕ) ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ 1760 ਤੋਂ 1780 ਤਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਲਿਖਵਾਇਆ। ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ 194 ਉਪਰੋਂ ਤੀਸਰੀ ਲਾਈਨ: ਏਕ ਮਾਰਗ ਦੂਰ ਹੈ ਇਕ ਨੀਅਰ (near) ਹੈ ਰਾਮ॥ ਰਾਹ ਮਾਰਤ ਰਾਛਸੀ ਜਿਹ ਤਾਰਕਾ ਗਨਿ ਨਾਮ॥੬੪॥" ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੰਕਤੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਲਿਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੰਕਤੀ ਲਿਖ ਕੇ ਲਿਖਾਂਗਾ- ਰਾਮਾਵਤਾਰ, ਪਦ ੬੪। ਪਾਠਕ ਜਨੋ ਪਿਆਰੇ ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਹਾਨ ਪੰਥਕ ਵਿਦਵਾਨ ਮੰਨ ਹੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਲਭ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਅੰਧਕਾਰੀ ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਦ "ਏਕੁ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੂ ਮੇਰਾ ਗੁਰ ਹਾਈ" ਵਿਚੋਂ ਹਾਈ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਹਾਈ (high) ਮਿਥ ਕੇ ਅਰਥ ਉਚਾ ਕਰ ਲਏ ਸਨ। ਪਿਆਰੇ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਈਓ ! ਤੁਸੀਂ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਕਿਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਹੀ ਲਿਖਵਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ? ਪ੍ਰਣਾਮ ਹੈ ਤੁਹਾਡੀ ਉਕਤ ਖੋਜ ਨੂੰ ਅਤੇ ਲਖ-ਲਖ ਨਮਨ ਹੈ ਤੁਹਾਡੀ ਬੌਧਿਕਤਾ ਨੂੰ ? ਅਜਿਹੀ ਨਿਮਰ-ਡੰਡੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿਓਗੇ। 'ਨੀਅਰ' ਸ਼ਬਦ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਮਾਨਕ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਵਰਮਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ- ਨਿਯਰ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਿਕਟ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਨਿਅੜ) ਸਮੀਪ, ਪਾਸ, ਨਜ਼ਦੀਕ। ਨਿਯਰਾਈ (ਹਿੰਦੀ) ਨਿਯਰ+ਆਈ-ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਣੀ ਅਰਥਾਤ ਨਿਕਟਤਾ। ਨਿਯਰੇ ਨਿਯਰ (ਨਜ਼ਦੀਕ)। ਨਿਯਰਾਨਾ ਨੇੜੇ ਆਉਣਾ। ਸ੍ਰੀ ਉਦਯ ਚੰਦ ਜੈਨ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਹਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ- ਣਿਅਡ: ਪਾਸ, ਸਮੀਪ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ 'ਨੰਨੇ' ਵਾਸਤੇ 'ਣਾਣਾ' ਵਰਣ ਹੀ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ। 'ੜ' ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਇਥੇ

'ੜ' ਆਇਆ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ 'ਰਾਰੇ' ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ਕੌੜਾ ਅਤੇ ਕੌਰਾ, ਲੜਕਾ ਅਤੇ ਲਰਕਾ, ਗਉੜੀ ਅਤੇ ਗਵਰੀ ਆਦਿ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ 'ਣਿਅਡ' ਅਸਲ ਵਿਚ ਨਿਯਰ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਹਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਡਾ. ਨਰੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ 'ਨਿਅਰ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮੀਪ, ਨਿਕਟ, ਨੇੜੇ ਆਦਿ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਵਿਦਿਤ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਉਹ 'ਕੀਰਤਿਲਤਾ' ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੇ ਹਨ- ਦੁਟ੍ਠ ਦੈਵ ਮਹੁ ਨਿਅਰ ਆਇਅ।[139] ਬਹੁਤੇ ਹੈਰਾਨ-ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਅੰਗ਼ਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿਚ 60 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ-ਯੋਰਪੀਅਨ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੀ ਅੰਗ਼ਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ਥਿਊਰੀ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੌਮ ਨੇ ਇਕ ਬਹਾਦਰ ਕੌਮ ਨੂੰ ਕਰੜੇ ਸਸ਼ਤ੍ਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਲ-ਛਲ ਨਾਲ ਹਰਾਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਹਾਰੀ ਹੋਈ ਬਹਾਦਰ ਕੌਮ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਅਗੇ **'ਅਸ ਕਿਰਪਾਨ ਖੰਡੋ ਖੜਗ ਤੁਪਕ ਤਬਰ ਅਰ ਤੀਰ'** ਅਤੇ **'ਖਗ ਖੰਡ ਬਿਹੰਡੰ ਖਲ ਦਲ ਖੰਡੰ'** ਦਾ ਜਾਪ-ਮੰਤ੍ਰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਥਾਲ ਵਿਚ ਪਰੋਸ ਕੇ ਰਖੇਗੀ ? ਜਿਹੜੀ ਜੇਤੂ ਕੌਮ ਹਾਰੀ ਹੋਈ ਕੌਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬਲ-ਹੀਣ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ **'ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨਾਮਮਾਲਾ'** ਵਰਗੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ-ਪੀਰ ਵਾਂਗ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮਹਾ-ਬੇਵਕੂਫ਼ ਕੌਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗ਼ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੁਧੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਯੁਧ ਵਿਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਵਿਖਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੱਟੜ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਧਰਮ ਯੁਧ ਦਾ ਚਾਅ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਬਾਣੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਆਧਾਰਹੀਣ ਅਤੇ ਬਚਕਾਨਾ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਜੇ ਸਿਖ ਆਪਣੇ ਰਾਜਸੀ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਕਰਦੇ, ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤਿ ਦਾ ਅਭਿੰਨ ਅੰਗ ਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਰਣਜੀਤ ਨਗਾਰਿਆਂ ਉਤੇ ਚੋਟਾਂ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਜਸੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਐਲਾਨ ਨਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੁਕੂਮਤ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖ਼ੂੰਖਾਰ ਟਕਰਾਅ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਘਟ ਹੁੰਦੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਉਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਸੀ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਸੀ ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਪਕੜੀ ਉਸ ਚੰਡੀ ਉਤੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਪਕੜ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੈਰੀ ਕਰੇ, ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਰਹੀ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਮਾਧੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਆਲੋਚਨਾ ਦੀ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਦੋ ਮੱਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਕਿ ਜੋਗੀਆਂ, ਨਾਥਾਂ, ਝੂਠੇ ਅਤੇ ਪਾਖੰਡੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬਲ ਨਿਖੇਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਜੋ

ਸਮਾਧੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਤੁਕਾਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅਭਿਜ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਪਰਿਚੈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਤੁਕਾਂ ਇਹ ਹਨ-

ਚੁਪੈ ਚੁਪ ਨ ਹੋਵਈ ਜੇ ਲਾਇ ਰਹਾ ਲਿਵ ਤਾਰ ॥[140]

ਸਭਿ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਮੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥
ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥[141]

ਮਨਮੁਖ ਭਗਤਿ ਕਰਹਿ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ
ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਈ ਰਾਮ ॥[142]

ਜੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਨੇਕਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਨਮੁਖ ਰਖ ਦੇਂਦਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਚੋਣ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਪੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ। ਉਂਞ ਜੇ ਸਮਾਧੀਆਂ ਦਾ ਨਿਖੇਧ ਵੇਖਣਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਸੰਬੰਧੀ ਜ਼ਰਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਓ। ਵੇਖੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਤਨੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਦੰਭੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪਾਖੰਡ-ਸਮਾਧੀਆਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਹੈ-

ਖੂਕ ਮਲਹਾਰੀ ਗਜ ਗਦਹਾ ਬਿਭੂਤਧਾਰੀ
ਗਿਦੂਆ ਮਸਾਨ ਬਾਸ ਕਰਿਓ ਈ ਕਰਤ ਹੈਂ।
ਘੁਘੂ ਮਟ ਬਾਸੀ ਲਗੇ ਡੋਲਤ ਉਦਾਸੀ
ਮ੍ਰਿਗ ਤਰਵਰ ਸਦੀਵ ਮੋਨ ਸਾਧੇ ਈ ਮਰਤ ਹੈਂ।
ਬਿੰਦ ਕੇ ਸਧੱਯਾ ਤਾਹਿ ਹੀਜ ਕੀ ਬਡੱਯਾ ਦੇਤ
ਬੰਦਰਾ ਸਦੀਵ ਪਾਇ ਨਾਗੇ ਹੀ ਫਿਰਤ ਹੈਂ।
ਅੰਗਨਾ ਅਧੀਨ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ ਏਕ
ਗਿਆਨ ਕੇ ਬਿਹੀਨ ਛੀਨ ਕੈਸੇ ਕੈ ਤਰਤ ਹੈਂ।[143]

ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਪਰਮ-ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਗੁਰ-ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਕਾਰਨ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣਾ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਦਾ ਨਿਖੇਧ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਉਪਰ ਵਰਣਿਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਸਹਿਜ ਸਮਾਧੀ' ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਤੇ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਯਥਾ-

ਸਹਜਿ ਸਾਲਾਹੀ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇ ॥
ਸਹਜੇ ਹੀ ਗੁਣ ਊਚਰੈ ਭਗਤਿ ਕਰੇ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥
ਸਬਦੇ ਹੀ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ਰਸਨਾ ਹਰਿ ਰਸੁ ਖਾਇ ॥ ੩ ॥[144]

---

140. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਫ਼ਾ 1
141. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਫ਼ਾ 4
142. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਫ਼ਾ 768
143. ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ 1/7।
144. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਫ਼ਾ 68

ਹਉ ਵਾਰੀ ਜੀਉ ਵਾਰੀ ਸੁਖ ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਵਣਿਆ ॥[145]
ਸੋ ਅਉਧੂਤੁ ਐਸੀ ਮਤਿ ਪਾਵੈ ॥
ਅਹਿਨਿਸਿ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਧਿ ਸਮਾਵੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥[146]

ਅਜਿਹੀ ਸਮਾਧੀ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਰਖਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪਰਮ-ਸਹਾਇਕ ਹੈ। ਰਹੇ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਤਰਕ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਲੇਖ ਧਿਆਨ ਪੂਰਵਕ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣਾ, ਜਵਾਬ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਿਆਰੇ ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ! ਤੁਸਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ- ਇਸ ਅਖੌਤੀ 'ਦਸਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ?' ਨੂੰ ਮੰਨਣਵਾਲਾ ਵੀ ਕਦੇ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਵੇਖੋ ਮੈਂ ਕਦੇ 'ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ, ਜੇ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰੋ। ਜੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕਿਸੇ ਹਸਤੀ ਜਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਮੰਨਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ 'ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਤੋਂ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਾਂਗਾ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ? ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਗੰਦ ਦਾ ਟੋਕਰਾ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਇਤਨੀਆਂ ਭੱਦੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਸਿਖ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ?

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ "ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਜਨਮਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਹੀ ਮਰਨ ਦਾ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰੇਗਾ ? ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ"। ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ "ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਮਨੌਤ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਨਾਵਾਕਿਫ ਹੋ। ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਜੰਮਦਾ। ਜੰਮਣ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਪਰ ਸਿੱਖ ਉਹ ਫੇਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। ਅੱਜ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਨਵੇਂ ਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜੇ ਕਰ ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਜਾਣੇ-ਅਣਜਾਣੇ 'ਚ ਜੇ ਵਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬੱਚੇ ਓਹੀ ਕੁੱਝ ਬਣਨਗੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਸਿਖਾਉਣਗੇ। ਸੋ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਬੱਚਾ ਓਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਆ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਬੱਚਾ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕਿ ਸਿੱਖ, ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਉਪਰਲੀ ਮਨੌਤ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਇਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚੋ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰੀਏ ਹੋ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਿੱਖ ?" ਮੇਰੀ ਮਨੌਤ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਅਲਪ ਵਿਵੇਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰ ਜਗਹ ਤੇ ਧੋਖਾ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਾ ਮਾਂ ਦੇ ਰਕਤ-ਬਿੰਦ ਤੋਂ ਨਿਰਮਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਗੁਰਸਿਖ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਾਇਆ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਸਿਖ ਜੋੜੇ ਦੇ ਰਕਤ-ਬਿੰਦ

145. ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਫ਼ਾ 122
146. ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਫ਼ਾ 877

ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਮਕਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜਨਮ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਸ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ, ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਗੁਰਸਿਖ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਜਨਮੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਸਿਖੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਉਹ ਪੂਰਾ ਜੀਵਨ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜਨਮਿਆ ਵੀ ਸਿਖ ਅਤੇ ਮਰਿਆ ਵੀ ਸਿਖ। 'ਅਜੈ ਸੁ ਨਾਉ ਸਮੁਦ੍ਰ ਮਹਿ' ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਡੀਂਗ ਮਾਰੀ ਕਿ ਮੈਂ ਮਰਾਂਗਾ ਵੀ ਸਿਖ, ਸਿਰਫ਼ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਦੱਸੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਜਨਮਿਆ ਸਿਖ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਸਲਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ[147] ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੱਤ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਬੁਧੀ ਉਤੇ ਠੋਸਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੇ ਪੂਰਾ ਜੀਵਨ ਸਿਖੀ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਚੱਲਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਮ੍ਰਿਤੂ ਤਕ ਸਿਖ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ। ਤੁਸਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿਖ ਹੋਣ ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਜੀਵਨ ਸਿਖ ਰਹਿਣ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਤਕ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਥੇ ਉਲਟ ਹੀ ਸੋਚਦੇ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਸਰਦਾਰ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਬਣਨ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਨੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਜਿਹੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਅਜਿਹੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਏਜੈਂਟ ਬਣਨ ਵਿਚ ਵੀ ਮੈਂ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਂਗਾ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਿਛਲੇ ਲੇਖ ਦੇ ਚੈਲੇਂਜ ਦਾ ਜਵਾਬ ਤੁਸਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਵੀਨ ਹੋ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਤੁਹਾਡੀ ਹਠਧਰਮੀ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ "ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ? ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਮੌਜਦ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਤੱਥ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਤੱਥ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮੇ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। "ਤੁਸੀਂ ਫਿਰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਸਾਡੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਝੂਠ ਤੁਸੀਂ ਬੋਲਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਮੈਂ। ਮੈਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ "ਚਲੋ ਇਹੋ ਚੈਲੈਂਜ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਓ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੈਂਟ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿਓ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪੱਖ ਮੰਨ ਲਵਾਂਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਝੂਠੀ ਨਿੰਦਿਆ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਰੁਧ ਊਲ-ਜਲੂਲ ਬੋਲਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਾਂਗਾ। ਜੇ ਚੁਪ ਰਹੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਇਰਤਾ ਜੱਗ-ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਾਂਗਾ। "ਹੁਣ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਰ ਦਿਓ ਕਿ ਹੁਣ ਵਾਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਚੈਲੇਂਜ ਦਾ ਜਵਾਬ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ?

---

147. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਿਖਣਾ ਆਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸਾਂ ਅਧੂਰੇ ਸ਼ਬਦ (ਜਿਵੇਂ ਡਾਕਟਰ ਲਈ ਡਾ.) ਵਾਂਗ ਇਸ ਅੱਗੇ dot ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਂਞ ਭਲੇਮਾਣਸੋ ਇਹ ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਅਧੂਰਾ ਨਹੀਂ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨਾਲ ਆਮ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ?

ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਇਥੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਰਾਮਦਾਸ ਸੋਢੀ ਤਿਲਕੁ ਦੀਆ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸਚੁ ਨੀਸਾਣੁ ਜੀਉ[1] ॥ ੫ ॥" ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਤੁਸਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ "ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਗੋਤਰ ਨਾਮ ਦੇ ਪਿਛੇ ਆਪ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ? ਗੋਤਰ ਨਾਮ ਪਿਛੇ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਹੋਣ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਨਾਮ ਨਾਲ ਨਾਈ, ਛੀਂਬਾ, ਝਿਉਰ, ਜੱਟ, ਚੂਹੜੇ, ਚਮਿਆਰ ਆਦਿ ਵਰਤਣਾ ਸਿੱਖੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮਨ੍ਹਾ ਹੈ।" ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ "ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ?" ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਹੈ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੇਰਾ ਉਸ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ, ਜੋ 1699 ਈ. ਦੀ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੰਪਾਦਿਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਨਾਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਗੋਤਰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲਿਖਾਂ ? ਆਪਣੇ ਗੋਤਰ ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਝ ਗਏ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਵਿਚੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਦੀਆਂ-ਸੋਢੀਆਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਬਹੁਤ ਚੁਭਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਵਰਣ-ਵੰਡ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਦਸਦੇ ਹੋ। ਹੇ ਸਜਣੋ ! ਤੁਸੀਂ ਸਰਬ-ਭਾਂਤ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਿਆਣੇ ਹੋ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਇਹੋ ਭੁਲ ਹੋਈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ੱਗ ਸਲਾਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਈ ? ਤੁਸਾਂ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪੂਛਾਂ ਕਿਉਂ ਲਾਈ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ? ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ! ਪੂਛਾਂ ਉਹ ਲਾਉਣ ਤੇ ਪੁਛ ਮੈਨੂੰ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰੋ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ? ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਲਗਾਈ ਹੋਈ 'ਸਿੰਘ' ਰੂਪ ਪੂਛ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੰਧੂ, ਬਰਾੜ, ਗਿੱਲ, ਕੋਹਲੀ ਆਦਿ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ।

ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪੰਥ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕਜੁਟ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਥ ਨੂੰ ਇਕਜੁਟ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਨਸ਼ਾ ਛਿਪਾਉਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹੋ। ਮੇਰਾ ਪੰਥ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕਜੁਟ, ਇਕਰੂਪ ਨਾਨਕ-ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਤ-ਨਿਤ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਾੜੇ-ਮੋਟੇ ਵਕਤੀ ਵਿਵਾਦਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੰਥ ਇਕੋ ਹੈ। ਜੋ ਪੰਥ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਜ਼ਜ਼ਬ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਉਹ 'ਕਾਲੇ ਰੌਲੇ' (ਕਾਲੇ ਅਫਗਾਨੇ) ਵਾਂਗ ਪੰਥ ਤੋਂ ਵਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਥ ਦੋ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਮਨੌਤ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ, ਕਿ "ਇਕਾ ਬਾਣੀ ਇਕੁ ਗੁਰੁ ਇਕੋ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ" ਦੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਨਿਹਚਾ ਨਹੀਂ। ਪੰਥ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਭਾਜਿਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਟੁਕੜੇ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਤੁਸੀਂ ਆਗੂ ਬਣ ਜਾਓ, ਤੁਹਾਡਾ ਇਹੋ ਮਨਸੂਬਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਮਨਸੂਬੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਤੁਸਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਪੰਥਕ ਆਗੂ' ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਹਿਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚਲੇ ਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝ

[1] ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਫ਼ਾ 923

ਸਕਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਪੰਥ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਗੂ ਹੈ। ਹਾਂ ! ਇਹ ਆਪੂੰ ਬਣੇ ਆਗੂ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਾਲ-ਰੋਟੀ ਪੰਥ ਦੇ ਵਿਭਾਜਨ ਤੇ ਚਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੋ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉਪਜੀਵਿਕਾ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੀ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਜੋ ਬਹੂ-ਬੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਘਰ ਹੈ, ਕਿਹੜੀ ਅਜਿਹੀ ਬਹੂ-ਬੇਟੀ ਹੈ, ਕਿਹੜੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਹਨ, ਜੋ ਕਾਮ ਦਾ ਆਨੰਦ ਰਚ-ਰਚ ਕੇ ਨਹੀਂ ਮਾਣਦੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਕਾਮ-ਲੀਲਾ ਗੰਦੀ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ। ਜੇ ਇਹ ਗੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਕੰਜਰਖਾਨੇ ਕਹੇ ਜਾਣ। ਜੇ ਇਹ ਗੰਦਗੀ-ਭਰੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਇਸ ਕਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਿਤਰ-ਉਪਾਖਿਆਨ ਅਸ਼ਲੀਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਠਨ-ਪਾਠਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗੁਣੀ-ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈ। ਉਂਵ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਜਿਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਉਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅਸ਼ਲੀਲ ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਚੋਣਵੇਂ ਪਦਾਂ ਦੇ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਅਰਥ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹੇ-ਵਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਚਰਿਤਰ-ਕਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਨਗਨਤਾ ਲੁਪਤ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ? ਜੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ, ਸੁਣ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਹਜ਼ਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਭੰਡੀ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕਿ ਇਹ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਕੇਵਲ ਕੁਸੰਗੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਗਾਰੰਟੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ।

ਤੁਸਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰੱਬ ਜੀ ਫਿਰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਕਿ ਉਸਨੇ ਰਾਮਾਨੰਦ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਮਹਾਦੀਨ ਨੂੰ। "ਪਰ ਕੀ ਤੁਸਾਂ ਕਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸਵੱਈਏ ਜ਼ਰੂਰ ਪੜ੍ਹੋ, ਅਕਲ ਦੀ ਕੁਝ ਕਲਿਆਣ ਹੋਵੇਗੀ-

ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਰਵਿਦਾਸੁ ਭਗਤੁ ਜੈਦੇਵ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ॥
ਨਾਮਾ ਭਗਤੁ ਕਬੀਰੁ ਸਦਾ ਗਾਵਹਿ ਸਮ ਲੋਚਨ ॥
ਭਗਤੁ ਬੇਣਿ ਗੁਣ ਰਵੈ ਸਹਜਿ ਆਤਮ ਰੰਗੁ ਮਾਣੈ ॥
ਜੋਗ ਧਿਆਨਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨਿ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਭ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣੈ ॥
ਸੁਖਦੇਉ ਪਰੀਖ੍ਯ੍ਤੁ ਗੁਣ ਰਵੈ ਗੋਤਮ ਰਿਖਿ ਜਸੁ ਗਾਇਓ ॥
ਕਬਿ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਨਿਤ ਨਵਤਨੁ ਜਗਿ ਛਾਇਓ ॥ ੮ ॥
ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਪਾਯਾਲਿ ਭਗਤ ਨਾਗਾਦਿ ਭੁਯੰਗਮ ॥
ਮਹਾਦੇਉ ਗੁਣ ਰਵੈ ਸਦਾ ਜੋਗੀ ਜਤਿ ਜੰਗਮ ॥
ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਮੁਨਿ ਬ੍ਯ੍ਾਸੁ ਜਿਨਿ ਬੇਦ ਬ੍ਯ੍ਾਕਰਣ ਬੀਚਾਰਿਆ ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ ਗੁਣ ਉਚਰੈ ਜਿਨਿ ਹੁਕਮਿ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਵਾਰੀਅ ॥
ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਖੰਡ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਗੁਣ ਨਿਰਗੁਣ ਸਮ ਜਾਣਿਓ ॥
ਜਪੁ ਕਲ ਸੁਜਸੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਸਹਜੁ ਜੋਗੁ ਜਿਨਿ ਮਾਣਿਓ" ॥ ੯ ॥

ਕੀ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗਲਤ ਕਹੋਗੇ ? ਇਸ ਪਦ ਵਿਚ ਆਏ ਸਾਰੇ ਮਹਾਪੁਰਖ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਗੁਣ-ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਵਿਖਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਚੂਕ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਯਕੀਨ ਕਰੋਗੇ ? ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਤਿ-ਸ਼ਯੋਕਤੀਆਂ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਮਝਣਾ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਗਲਤੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਉਪਰੋਕਤ ਪਦ ਸਹੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਰਾਮਾਨੰਦ ਅਤੇ ਮਹਾਦੀਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਗ਼ਲਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਫਿਰ ਕੋਈ ਵਖਰਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਜ ਕੇ, ਵਖਰਾ ਪੰਥ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਮਨਸੂਬੇ ਸਾਕਾਰ ਕਰ ਲੈਣੇ ਜੀ।

ਇਤਨੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ। ਜਿਤਨੇ ਮੁਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਓਗੇ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਪਰਦਾ ਲੀਰੋ-ਲੀਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧੀਕ ਬੌਧਿਕ ਅਮੀਰੀ ਰੂਪ ਸੰਪਤੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਉਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਉਤੇ ਸਾਡਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੁਹਾਡੇ ਝੂਠ ਦੇ ਕਿਲਿਆਂ ਦੀ ਇਟ ਨਾਲ ਇਟ ਵਜਾਉਣ ਦੇ ਸਰਬ-ਭਾਂਤ ਸਮਰਥ ਹੈ।

---

149. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਫ਼ਾ 1390

ਅੰਤਿਕਾ 1

('ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ' ਲੇਖ ਸੰਬੰਧੀ ਐਡੀਟਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੱਤਰ)

ਨਿਊਜ਼ ਲੈਟਰ ਦੇ ਫਰਵਰੀ ਅੰਕ ਵਿਚ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਪਟਿਆਲਾ) ਦਾ ਛਪਿਆ ਲੇਖ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ' ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਤਥਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਹਿਜ ਅਕਾਦਮਿਕ-ਚਰਚਾ ਦਾ ਆਡੰਬਰ ਰਚਿਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਕਥਾ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਅਸਲ-ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਥੋਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੇ ਹਾਰ ਜਾਣ ਜਾਂ ਮਾਤ ਖਾਣ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਦਾ ਮਹਾਨ ਸੂਰਬੀਰ ਧਰਮੀ-ਯੋਧਾ ਜਾਂ ਖੜਗਧਾਰੀ ਸਿਖ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਅੱਗੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ, ਸ਼ਿਵ ਸਣੇ ਸਭ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਡੋਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਹਕੀਕਤ ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਹੈ। 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਅਵਤਾਰ' ਵਿਚਲੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦਾ ਰਾਜ਼ ਉਸ ਦਾ "ਦਸਮੇਸ਼ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਸਿਖ ਸੂਰਮਾ" ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੂੰ "ਚੰਡੀ ਦੇਵੀ ਵਲੋਂ ਅਜਿੱਤ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰ ਮਿਲਿਆ" ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਵਿਚਲਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦਾ ਯੋਧਾ ਯੁੱਧ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੂੰ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਲੱਜਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਬਲ-ਪੌਰਖ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਬ੍ਰਹਮਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੂੰ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਇਹ ਭੇਦ ਦਸਦਾ ਹੈ

(ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਾਚ ॥ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥)

ਜਬ ਹੀ ਇਹ ਭੂਪਤਿ ਜਨਮ ਲੀਓ ।
ਤਜਿ ਧਾਮ ਤਬੈ ਬਨਿ ਬਾਸੁ ਕੀਓ ॥
ਤਪਸਾ ਕਰਿ ਕੈ ਜਗਮਾਤ ਰਿਝਾਯੋ ।
*ਤਹ ਤੇ ਅਰਿ ਜੀਤਨ ਕੋ ਬਰੁ ਪਾਯੋ॥*1537

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 452)

(ਅਰਥਾਤ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਰਾਜਾ (ਖੜਗ ਸਿੰਘ) ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਇਸ ਨੇ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਨ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੇ ਜਗਤਮਾਤਾ (ਦੇਵੀ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦਾ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ।) ਯੁੱਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਬ੍ਰਹਮਾ ਇਸ ਵਰਦਾਨ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਗਾਂਹ ਫੇਰ ਦਸਦਾ ਹੈ -

ਜਬ ਲਗਿ ਇਹ ਤੇਤਾ ਕਰਿ ਮੋ ਹੈ । ਤਬ ਲਗੁ ਬਜ੍ਰ ਸੂਲ ਧਰਿ ਕੋ ਹੈ ॥1550॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 453)

(ਭਾਵ - ਜਦ ਤਕ ਇਸ (ਖੜਗ ਸਿੰਘ) ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਾਵੀਜ਼ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ ਵਜ੍ਰ-ਧਰ (ਇੰਦਰ), ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲਧਾਰੀ (ਸ਼ਿਵ), ਆਦਿ ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੌਣ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ।) ਇਸੇ ਲਈ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੁਣ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਿਖਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਤਾਵੀਜ਼ ਮੰਗ ਲਵੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬਣ ਕੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਤਾਵੀਜ਼ ਦਾ ਦਾਨ ਮੰਗਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦਾ ਹੈ -

ਗਉਰਾ ਤੇਤਾ ਤੁਹਿ ਦਯੋ ਸੋ ਮੁਹਿ ਦੇ ਨ੍ਰਿਪ ਧੀਰ ॥1556॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 454)

(ਭਾਵ- ਯਦੁਵੀਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਰਾਜਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ! ਪਾਰਬਤੀ ਮਾਈ (ਗੌਰੀ) ਨੇ ਜੋ ਤਾਵੀਜ਼ (ਤੇਤਾ) ਤੈਨੂੰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰ ਦੇ।) ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਵੀਜ਼ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇਵੀ (ਗੌਰੀ, ਦੁਰਗਾ) ਵਲੋਂ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ।

(ਨੋਟ :- ਤਾਵੀਜ਼ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਅਸਤ੍ਰ-ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਦੀ ਹੋਣੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਪੰਜ ਤੀਰ ਆਦਿ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ ਹੋਈ ਸੀ।)

ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਤਾਵੀਜ਼ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤਾਵੀਜ਼ ਦਾ ਸੰਬੰਧ 'ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ' ਤੋਂ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ ਛੁਪਾ ਗਏ ਹਨ। ਐਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਾਵੀਜ਼-ਧਾਰੀ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਉਤਸਾਹ-ਪੂਰਵਕ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਪੁਲ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ - "ਪਰ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਗੈਬੀ-ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦੀ ਆਸ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਜਿਊਂਦਾ, ...। ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਅਜਿਹੇ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ। "- ਡਾਕਟਰ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧ ਹੈ ? ਕਿਹੋ ਜਹੀ ਸੇਵਾ ਹੈ ਇਹ ਸਿਖੀ ਦੀ ?

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ' ਵਿਚ ਕਈ ਅਵਤਾਰ, ਦੇਵਤੇ, ਬੀਰ-ਬਹਾਦਰ ਆਦਿ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰੁਲਦੇ ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਨ; ਪਰ ਇਹ ਇਸ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ (ਖੜਗ ਸਿੰਘ) ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਬੀਰ-ਯੋਧਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਿ ਉਹ 'ਦੇਵੀ' ਦਾ ਵਰੋਸਾਇਆ ਪਰਮ ਭਗਤ ਹੈ। ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਵਤੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰੁਲਦੇ ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੀ ਉਹ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ "ਰੁਲਦੇ ਦਿਸਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ" ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਦੇਵੀ (ਚੰਡੀ, ਦੁਰਗਾ, ਭਗੌਤੀ) ਦਾ ਵੀ ਨਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਕਤ-ਪੁਰਾਣਾਂ ਜਾਂ 'ਮਹਾਂਕਾਲੀ ਤੰਤ੍ਰ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ' ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਾਮਣਵਾਦ ਦੇ ਕਈ ਦੇਵਤੇ, ਅਵਤਾਰ ਆਦਿ "ਦੇਵੀ ਭਗਵਤੀ" ਦੇ ਦਰ ਉਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਖੜੇ ਵਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਦੇ ਦੇਵੀ-ਉਪਾਸਕ (ਸ਼ਾਕਤ) ਕਵੀ ਨੇ ਤ੍ਰਿਮੂਰਤੀ (ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ/ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ, ਸ਼ਿਵ) ਸਮੇਤ ਅਨੇਕ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ "ਜਗਤ ਮਾਤਾ" (ਚੰਡੀ, ਭਗਉਤੀ, ਦੁਰਗਾ) ਦੇ ਤੇਜ-ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬੇਬਸ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ।

ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, 405, ਫੇਜ 7, ਮੁਹਾਲੀ 160 062

(ਸ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਇਸ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਉਠਾਏ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਊਜ਼ ਲੈਟਰ ਦੇ ਅਗਲੇ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। .... ਐਡੀਟਰ)

ਅੰਤਿਕਾ 2

ਸ਼੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਲਿਖਿਆ ਪਹਿਲਾ ਲੇਖ (ਅਸਾਂ ਇਹ ਲੇਖ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਠਕ ਆਪ ਹੀ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੀ ਬੌਧਿਕਤਾ ਅਤੇ ਅਸੱਭਯ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ)

ਆਓ ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਝੂਠਾਂ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰੀਏ।

1. ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਅਧਿਆਇ ਛੇਵਾਂ। ਜਿਉ ਜਿਉ ਪ੍ਰਭ ਹਮ ਕੋ ਸਮਝਾਯੋ।। ਇਮ ਕਹਿ ਕੈ ਇਹ ਲੋਕ ਪਠਾਯੋ।।੫।। ਅਤੇ, ਤਪ ਸਾਧਤ ਹਰਿ ਮੋਹਿ ਬੁਲਾਯੋ।। ਇਮ ਕਹਿਕੈ ਇਹ ਲੋਕ ਪਠਾਯੋ।।੨੮।। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ ੫੫ ਅਤੇ ੫੬।।ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਭਾਈ ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਅਖਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿਥੇ ਹੇਮਕੁੰਟ ਪ੍ਰਬਤ ਹੈ ਉਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਕਦੀ ਪਾਂਡਵਾਂ ਨੇ ਵੀ ਤਪ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਕੋਲ ਬਲਾ ਕੇ ਇਸ ਲੋਕ (ਮਾਤ ਲੋਕ) ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਹੇਮਕੁੰਟ ਪ੍ਰਬਤ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਉਤਰ ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੀ ਨਹੀ ਹੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਹੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਹੇਮਕੁੰਟ ਪ੍ਰਬਤ ਤਾਂ ਇਸੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੈ। ਯੂ.ਪੀ. ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵੀ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਰੱਬ ਝੂਠ ਕਿਉਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਇਸੇ ਹੀ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਬੰਦ 25 ਅਤੇ 26 ਵਿਚ ਰਾਮਾਨੰਦ ਤੇ ਮਹਾਦੀਨ ਦੇ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਜਿਕਰ ਹੈ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰੱਬ ਜੀ ਫਿਰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਕਿ ਉਸਨੇ ਰਾਮਾਨੰਦ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਮਹਾਦੀਨ ਨੂੰ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਕੋਈ ਝੂਠਾ ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗਾ ਸੱਚਾ ਸੁਚਾ ਮਹਾਨ ਯੋਧਾ, ਜਿਸਦੇ ਪਿਤਾ ਸ਼ਹੀਦ, ਮਾਤਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਹੀਦ ਔਰਤ, ਜਿਸਦੇ ਚਾਰੋ ਬੱਚੇ ਸ਼ਹੀਦ, ਦਾਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਤੇ ਪੜਦਾਦਾ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ, ਲਿਖਾਰੀ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ।

2. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਨਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਕੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕਿਥੇ ਸੀ ਆਦਿ। ਗਉੜੀ ਚੇਤੀ ਮਹਲਾ ੧ ।। ਕਤ ਕੀ ਮਾਈ ਬਾਪੁ ਕਤ ਕੇਰਾ ਕਿਦੂ ਥਾਵਹੁ ਹਮ ਆਏ ।। ਅਗਨਿ ਬਿੰਬ ਜਲ ਭੀਤਰਿ ਨਿਪਜੇ ਕਾਹੇ ਕੰਮਿ ਉਪਾਏ ।।੧।। ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਕਉਣੁ ਜਾਣੈ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ।। ਕਹੇ ਨ ਜਾਨੀ ਅਉਗਣ ਮੇਰੇ ।।੧।। ਰਹਾਉ ।। ਪੰਨਾ ੧੫੬।। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਕੌਣ ਸੀ ਪਿਤਾ ਕੌਣ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ ਜੂਨ ਵਿਚੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਨੇ

ਆਪਣੇ ਵੀਰਜ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਕੰਮ ਲਈ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਲਈਏ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸੱਚ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਇਹੁ ਮਨੁ ਕਰਮਾ ਇਹੁ ਮਨੁ ਧਰਮਾ ।। ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੰਚ ਤਤੁ ਤੇ ਜਨਮਾ ।।ਪੰਨਾ ੪੧੫।। ਜੇ ਇਹ ਮਨ ਪੰਚ ਤੱਤ ਤੇ ਪੈਦਾ (ਜਨਮਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਪੰਜ ਤੱਤ ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਖਤਮ ਹੋਏ ਤਾਂ ਮਨ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਨਮ ਵੇਲੇ ਇਹ ਮਨ ਰਿਹਾ ਹੀ ਨਾ ਤਾ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਹੇਮ ਕੁੰਟ ਪ੍ਰਬਤ ਤੇ ਤਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਜਦੋ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਦੇ ਕੁਖੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਤੇ ਗਬਿੰਦ ਰਾਇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਏ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ?

3. ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਬਦਲੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੇ ਘੜੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ ਉਹ ਨਹੀਂ ਬਦਲੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸ੍ਰ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਕਾਲਾ ਅਫਗਾਨਾ ਨੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੰਜਰ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਨਹੀ ਮੰਨਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਣਾ ਕਿ ਖੰਡੇ-ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਹੁਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬਣੀ?

4. ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਸੰਤ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਆਪਣੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਲੀਨ ਰਹਿ ਜਾਏ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਸਿਪਾਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸਵਾਲ:

ੳ. ਇਹ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਅਧੂਰਾ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ, ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਤੁਲ (ਬਰਾਬਰ) ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਪੂਰਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਧਰੋਹ ਹੈ।

ਅ. ਅਹਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ 1760 ਤੋਂ 1780 ਤਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਲਿਖਵਾਇਆ। ਉਦੋਂ ਤੇ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਂਹੀ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਮੰਜੀ ਜਿਉਂਦੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹੀਲੇ ਵਸੀਲੇ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਬਣਨ ਲਈ? ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਬਣਨ ਲਈ? ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ, ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜਾਦੇ, ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ, ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਬਣਨ ਲਈ। ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਜੋ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਹਿਤ ਆਪਣੀ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰ ਗਏ, ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਟੋਟੇ ਕਰਵਾਕੇ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਹਾਰ ਪੁਆ ਲਏ ਪਰ ਸੀ ਨਹੀ ਕੀਤੀ, ਧਰਮ ਤੋਂ ਨਹੀ ਹਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹੜੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ

ੲ. ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਪੁੱਟਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੁਤਾਬਕ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਹੀ ਭਗਤੀ ਹੈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭਗਤੀ ਨਹੀ:

ਚੁਪੈ ਚੁਪ ਨ ਹੋਵਈ ਜੇ ਲਾਇ ਰਹਾ ਲਿਵ ਤਾਰ ।। ਪੰਨਾ ੧।।

ਸਭਿ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਮੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ।। ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਇ।। ਪੰਨਾ ੪।।

ਮਨਮੁਖ ਭਗਤਿ ਕਰਹਿ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਈ ਰਾਮ ।। ਪੰਨਾ ੭੬੮

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਜਾਗ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕੇਸ ਕਿਲੀ ਨਾਲ ਬੰਨ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀ ਸੁਣਾ ਪਾਓਗੇ। ਓਹ ਵੇਲਾ ਬੀਤ ਚੁਕਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਤੇ ਮੇਰੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਭੁਲੇਖਾ ਹੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨੀ ਜੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਦੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਵੀ ਹੈ? ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਵੇਗੀ।

4. ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਜੋ ਸੂਚਨਾ ਤੁਸੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਪੁਰਾਣੇ ਠੀਕ ਮੰਨੇ ਜਾ ਰਹੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ? ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੋ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੀ ਪਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਗ੍ਰੰਥਾਂ, ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਿਕ ਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਖਿਯਾਨ, ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਨਾ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਨਾ ਉਹ ਸੱਚ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਕਿਥੋਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ?

5. ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਨਾ ਵਾਕਫ ਬਣ ਰਹੇ ਹੋ। ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਵਾਹਦ ਇਕੋ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਹੈ ਜੋ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਬਚਨ ਹਨ: ਬੰਦਾ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਨਾ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਹੈ। ਆਓ ਹੁਣ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ:

ਸਸ ਕੀ ਗੁਦਾ ਗੋਖਰੂ (ਭੱਖੜੇ ਦਾ ਕੰਡਾ) ਦਿਯਾ।। ਤਾਤੇ ਅਧਿਕ ਦੁਖਤਿ ਤਹਿ ਕੀਯਾ।। ਚਰਿਤ੍ਰ ੩੭੮, ਅੰਕ ੫।।

ਕੀ ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ?

ਸਕਲ ਜਗਤ ਮੈ ਜੋ ਪੁਰਖੁ ਤ੍ਰਿਯਾ ਕੋ ਕਰਤ ਬਿਸਵਾਸ।। ਸਾਤਿ ਦਿਵਸ ਭੀਤਰ ਤੁਰਤੁ ਹੋਤ ਤਵਨ ਕੋ ਨਾਸ।।੧੧।। ਜੋ ਨਰ ਕਾਹੂ ਤ੍ਰਿਯਾ ਕੋ ਦੇਤ ਆਪਨੋ ਚਿੱਤ।। ਤਾ ਨਰ ਕੌ ਇਹ ਜਗਤ ਮੈ ਹੋਤ ਖੁਆਰੀ ਨਿੱਤ।।੧੨।। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ ੮੨੯।। ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਸੱਤਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਔਰਤ ਨੂੰ ਦੱਸੇਗਾ ਉਸਦੀ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹਰ ਰੋਜ ਖੁਆਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੱਸੋ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਕੀ ਕਰੀਏ?

ਐਸੀ ਫਬਤ ਦੁਹੂੰਨ ਕੀ ਜੋਰੀ।। ਜਨੁਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਬ੍ਰਿਖਭਾਨ ਕਿਸ਼ੋਰੀ।।੧੧।। ਦੁਹੂੰ ਹਾਥ ਤਿਹ ਕੁਚਨ ਮਰੋਰੈ।। ਜਨ ਖੋਖੋ ਨਿਧਨੀ ਧਨੁ ਟੋਰੈ।।੧੨।। ਬਾਰ ਬਾਰ ਤਿਹ ਗਰੇ ਲਗਾਵੈ।। ਜਨੁ ਕੰਦ੍ਰਪ ਕੋ ਦ੍ਰੱਪੁ ਮਿਟਾਵੈ।। ਜੈਹਰ ਤਾਂਹਿ ਜੰਘ ਲੈ ਕਾਂਧੇ।। ਜਨੁ ਦਵੈ ਮੈਨ ਤਰਕਸਨ ਬਾਂਧੇ ।।੧੩।।ਦ:ਗ੍ਰੰ: ਪੰਨਾ ੯੬੭।।ਚ੍ਰਿਤਰ ੧੧੧।।

ਦੋਹਾਂ (ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ) ਦੀ ਜੋੜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੱਬ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਰਾਧਾ ਦੀ ਜੋੜੀ ਹੋਵੇ।ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਮੁੰਮੇ ਇਉਂ ਮਰੋੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇ ਕੋਈ ਗਰੀਬ ਆਪਣਾ ਗਵਾਚਿਆ ਹੋਇਆ ਧਨ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਬਾਰ ਬਾਰ ਔਰਤ ਨੂੰ ਗਲੇ ਗਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਲੱਤਾਂ

ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੀੜਾ (ਸੈਕਸ) ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਦੋਨੋ ਜਾਣੇ ਇੰਝ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇ ਛੱਬੇ ਵਿਚ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਤੀਰ।

ਮਦਰਾ ਕਰ ਮੱਤ ਮਹਾ ਭਭਕੰ।। ਬਨ ਮੈ ਮਨੋ ਬਾਘ ਬਚਾ ਬਬਕੰ।। ੫੩।। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ ੪੨।।
ਹੁਣ ਦੇਖੋ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਮਦਰਾ ਪੀਕੇ ਆਪ ਕਿਵੇਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਬੜਕਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ।।

'ਪ੍ਰੀਤ ਕਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਵਤ ਹੈ।। ਕਿਰਪਾਲ ਨ ਭੀਜਤ ਲਾਂਡ ਕਟਾਏ।।'

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਗੋਪੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਤੀ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਵੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇੰਝ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੋ ਭੋਗ ਕੀਯੋ ਨਰ ਨਾਰ ਹੁਲਾਸ ਜੀਯੈ ਮੈ ਬਢੈਕੈ।। ਆਸਨ ਕੋਕ ਕੇ ਬੀਚ ਜਿਤੇ ਕਬਿ ਭਾਖਤ ਹੈ ਸੁ ਸਭੈ ਇਨ ਕੈਕੈ।। ਬਾਤ ਕਹੀ ਅਨਰੁੱਧ ਕਛੂ ਮਹਸਕਾਇ ਤ੍ਰੀਆ ਸੰਗ ਨੈਨ ਨਚੈਕੈ।। ਜਿਉ ਹਮਰੀ ਤੁਮ ਹੋਇ ਰਹੀ ਸੁੰਦਰਿ ਤਿਉ ਹਮਹੂ ਤੁਮਰੇ ਰਹੇ ਹਵੈਕੈ।। ੨੨੦੫।।ਦ. ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ ੫੩੩।

ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਨੈਨ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕੋਕ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਆਸਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਸਨ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਭੋਗ ਕਤਿਾ ਤਾਂ ਹੱਸ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ।ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰਾ ਵਿਚ ਵੀ ਕਵੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਕਾਮ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵੱਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ।

ਕੈ ਜੜ ਪ੍ਰਾਨਨ ਕੀ ਆਸਾ ਤਜੁ।। ਕੈ ਰੁਚਿ ਮਾਨਿ ਆਉ ਮੁਹਿ ਕੌ ਭਜੁ।। ਕੈ ਤੁਹਿ ਕਾਟਿ ਕਰੈ ਸਤ ਖੰਡਾ।। ਕੈ ਦੈ ਮੋਰਿ ਭਗ ਬਿਖੇ ਲੰਡਾ।।੧੧।। ਦ.ਗ. ਪੰਨਾ ੧੨੬੭

ਸੁਭਰ ਸੇਜ ਊਪਰ ਬੈਠਾਯੋ।। ਭਾਂਗ, ਅਫੀਮ, ਸ਼ਰਾਬ, ਮੰਗਾਯੋ।। ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਹਾ ਨ੍ਰਿਪ ਸੋਂ ਇਨ ਪੀਜੈ।। ਬਹੁਰਿ ਮੁਝੈ ਮਦਨਾਕੁਸ਼ ਦੀਜੈ।।੮।। ਚਰਿਤ੍ਰ ੪੦੨, ਦ. ਗ. ਪੰਨਾ ੧੩੫੬।।

ਦੁਹੂੰ ਖਾਟ ਪਰ ਬੈਠ ਚੜ੍ਹਾਈ।। ਚਾਰਿ ਪਹਰ ਤਾ ਸੋਂ ਕਰਿ ਭੋਗਾ। ਭੇਦ ਨ ਲਖਾ ਦੂਸਰੇ ਲੋਗਾ।।੧।। ਇਹ ਬਿਧਿ ਤਾ ਕੋ ਰੋਜ਼ ਬੁਲਾਵੈ।। ਕਾਮ ਭੋਗ ਕਰਿ, ਤਾਹਿ ਪਠਾਵੈ।।੧੨।। ਚਰਿਤ੍ਰ ੩੫੭, ੧੩੧੩।।

ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਮਦਰਾ ਪੀਤੀ, ੧੨ ਘੰਟੇ ਭੋਗ ਕੀਤਾ, ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀ ਚੱਲਿਆ ਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਪੋਸਤ ਭਾਂਗ ਅਫੀਮ ਮੰਗਾਵਹਿਂ।। ਏਕ ਸੇਜਿ,ਦੋਊ ਬੈਠਿ ਚੜਹਾਵਹਿਂ।।੭।। ਕੈਫਹਿ ਹੋਤ ਰਸਮਸੇ ਜਬਹੀ।। ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰਤ ਦੋਊ ਮਿਲਿ ਤਬ ਹੀ।। ਭਾਤਿ ਭਾਤਿ ਤਨ ਆਸਨ ਲੈ ਕੈ।। ਚੁੰਭਨ ਹੌਰ ਅਲਿੰਗਨ ਕੈ ਕੈ।।੮।। ਚਰਿਤ੍ਰ ੩੬੬੫, ੧੩੧੯।। ਪੋਸਤ ਭੰਗ ਤੇ ਅਫੀਮ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਸੇਜ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪੀਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਚੋਹਲ ਮੋਹਲ ਕਰਕੇ ਭੋਗ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪੱਤ ਕੀਤੀ।

ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਪਾਰ ਤੇ ਨੰਗੀ ਫਾਹਸ਼ ਬੋਲੀ।

ਕੈ ਤੁਹਿ ਕਾਟਿ ਕਰੈ ਸਤ ਖੰਡਾ।। ਕੈ ਦੈ ਮੋਰਿ ਭਗ ਬਿਖੇ ਲੰਡਾ।। ਚਰਿਤ੍ਰ ੩੧੨, ੧੨੬੭।।

ਲੀਜਾ ਸਖੀ ਪਠਾਇ ਤਿਸੈ ਘਰਿ।। ਕੀ ਭੋਗ ਕਿਯੋ ਲਪਟਿ ਲਪਟਿ ਕਰਿ।। ਏਕ ਤੁਰਨਿ ਅਰੁ ਭਾਂਗ ਚੜ੍ਹਾਈ।। ਚਾਰਿ ਪਹਰ ਨਿਸਿ ਨਾਰਿ ਬਜਾਈ।।੯।। ਚਰਿਤ੍ਰ ੩੫੦ ੧੩੦੭।। ਕਿਸੇ ਯਾਰ ਨੇ ਸਖੀ ਨੂੰ ਘਰ ਬੁਲਾਕੇ ਭੰਗ ਆਦਿ ਨਸ਼ਾ ਕਰਕੇ ਲਪਟ ਲਪਟ ਕੇ ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਜਾਣੀ ੧੨ ਘੰਟੇ ਔਰਤ ਨਾਲ ਭੋਗ ਕੀਤਾ।।

ਅਸ਼ਲੀਲਪਨ-ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਪ੍ਰਚਾਰ।

ਵਾ ਸੁੰਦਰਿ ਕੋ, ਕਛੂ ਨ ਬਸਾਯੋ। ਮੁਲਾਂ ਕੇ ਸੰਗਿ, ਭੋਗ ਕਮਾਯੋ। ਬੀਤੀ ਰੈਨਿ, ਭੋਰ ਜਬ ਭਏ। ਤਿਹ ਪਹੁਚਾਇ, ਤਹੀ ਤਿਨ ਦਯੋ।।੯।। ਐਸੀ ਬਿਧਿ ਤਿਹ ਰੋਜ਼ ਬੁਲਾਵੈ।। ਹੋਤ ਉਦੋਤ ਫਿਰੰਗ ਪਠਾਵੈ।। ਮਨ ਮਾਨਤ ਕੇ ਕੇਲਨ ਕਰੈ।। ਭਾਤਿ ਭਾਤਿ ਕੇ ਭੋਗਨ ਕਰੈ।। ਚਰਿਤ੍ਰ ੧੩੫, ੧੦੧੧ ਉਸਦੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀ ਚੱਲਿਆ ਤੇ ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ ਮੁਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਭੋਗ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੇ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ।ਰਾਜਾ ਪਿਯਤ ਅਮਲ ਸਭ ਭਾਰੀ।। ਭਾਤਿ ਭਾਤਿ ਸੋਂ, ਭੋਗਤ ਨਾਰੀ।। ਪੋਸਤ ਭਾਂਗ ਅਫੀਮ ਚੜ੍ਹਾਵੈ।। ਪਨਾਲੇ ਪੀ ਪਚਾਸ ਕੁ ਜਾਵੈ।।੩।। ਚਾਰਿ ਪਹਰ ਰਤਿ ਕਰੈ ਅਧਿਕ ਸੁਖ ਪਾਇ ਕੈ।। ਹੋ, ਜੋ ਰਾਨੀ ਤਿਹ ਰਮੈ, ਰਹੈ ਉਰਝਾਇ ਕੈ।।੪।। ਚਰਿਤ੍ਰ ੨੪੫, ੧੧੫੯।। ਰਾਜਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਨਸ਼ਾ ਕਰਕੇ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੀ ਔਰਤ ਨਾਲ ਭੋਗ ਕਰਦਾ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਰਾਣੀ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜੇ ਦੇ ੫੦ ਕੁ ਪਿਆਲੇ ਪੀਤੇ ਹੁੰਦੇ।

ਕਾਮ ਕ੍ਰਿਯਾਵਾਂ ਦੀ ਸਾਕਤੀ ਟਰੇਨਿੰਗ।

ਜਬ ਮਦਿ ਕਰਿ ਮਤਵਾਰਾ ਕੀਯੋ।। ਭੁਜ ਤੇ ਪਕਰਿ ਸੇਜ ਪਰ ਦੀਯੋ।। ਅਧਿਕ ਮਾਨਿ ਰੁਚਿ ਗਰੇ ਲਗਾਏ।। ਉਛਰਿ ਉਛਰਿ ਕਰਿ, ਭੋਗ ਕਮਾਯੋ।। ਭੋਗ ਕਰਤ ਤਰੁਨੀ ਬਸਿ ਭਈ।। ਪਰ ਕੀ ਤੇਂ ਵਾਕੀ ਹਵੈ ਗਈ।। ਪੋਸਤ ਭਾਂਗ ਅਫੀਮ ਮੰਗਾਵੈ।। ਏਕ ਖਾਟ ਪਰ ਬੈਠਿ ਚੜ੍ਹਾਵੈ।। ਹਸਿ ਹਸਿ ਕਰਿ ਦੋਊ ਜਾਂਘਨ ਲੇਹੀ।। ਰਾਜ ਤਰੁਨਿ ਕੌ ਬਹੁ ਸੁਖ ਦੇਹੀ।।੧੪।। ਚਰਿਤ੍ਰ ੨੯੦, ੧੨੩੫।।

ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਲਿਜਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਪਾਲਕੀ 'ਚ ਬੈਠ ਕੇ ਖੇਹ ਖਾਣੀ।

ਬੀਚ ਬਜ਼ਾਰ ਪਾਲਕੀ ਗਈ।। ਪਰਦਨ ਪਾਂਤਿ ਛੋਰ ਕੈ ਦਈ।। ਤੇ ਕਾਹੂੰ ਕੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਨ ਆਵੈ। ਕੇਲ ਕਮਾਵਤ ਚਲੇ ਦੋਊ ਜਾਵੈਂ।।੧੬।। ਅਸਟ ਕਹਾਰਨ ਕੇ ਕੰਧ ਊਪਰ।। ਜਾਂਘੈ ਲਈ ਮੀਤ ਭੁਜ ਦੂਪਰ।।੧੭।। ਜਥੋਂ ਜਥੋਂ ਚਲੀ ਪਾਲਕੀ ਜਾਵੈ।। ਤਣੋਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਚਟਕੇ ਚਟਕਾਵੈ।। ਲਹੈਂ ਕਹਾਰ ਪਾਲਕੀ ਚਰਕੈ।। ਤਥੋਂ ਤਥੋਂ ਗਹੈ ਕੰਧ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕ੍ਰਿਰ ਕੈ।।੧੮।। ਲਿਖਿ ਪਤਿਯਾ ਡੋਰੀ ਮਹਿ ਧਰੀ।। ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਤਨ ਇਹੈ ਉਚਰੀ।। ਨਰ ਸੁੰਦਰ ਮੋਕਹ ਯਹ ਭਾਯੋ।। ਤਾ ਤੇ ਮੈਂ ਯਹ ਚਰਿਤ ਬਨਾਯੋ।।੨੦।।ਚਰਿਤ੍ਰ ੧੧੯, ੯੮੪।। ਇਕ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਯਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ, ਪਾਲਕੀ ਦੇ ਪਰਦੇ ਕਰਕੇ, ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਚੱਲੇ। ਪਾਲਕੀ ਅੱਠ ਕੁਹਾਰਾਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਉਠਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਯਾਰ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਘੱਸੇ ਤੇ ਘੱਸਾ ਲਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਪੁਰਸ਼ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਇਆ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਬਦ-ਇਖਲਾਕੀ ਦੀ ਇੰਤਹਾ- ਬਨਾਵਟੀ ਲਿੰਗ ਦੀ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਵਰਤੋਂ।

ਕੰਜਰ ਕਵਿਤਾ ਨਾਲ ਭਰੀ ਇਸ ਗੁਰਮਤਿ-ਘਾਤੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕਾਮ-ਮਾਰੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵਲੋਂ ਮਿਲਕੇ ਜੋੜਕੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਬਨਾਵਟੀ (ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ) ਮਰਦ ਗੁਪਤ ਅੰਗ ਚਪਟੀ ਤੇ ਮਾਰੂ ਜ਼ਹਿਰ ਲਗਾ ਕੇ ਖੂਨੀਂ ਦੀ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਖੇਹ ਖਾਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਰਾਹੀਂ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਦਿਆਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਟਵਿਧਨ ਕੀ ਚਪਟੀ ਉਰਬਸੀ।। ਮੋਮ ਮਾਰਿ ਆਸਨ ਸੌ ਕਸੀ।।੫੨।। ਬਿਖ ਕੋ ਲੇਪ ਤਵਨ ਮੈ ਕੀਯੋ।।ਸਿਵਹਿ ਰਿਝਾਇ ਮਾਗ ਕਰ ਲੀਯੋ।।੫੩।। ਤਾਕੋ ਭੇਦ ਕਛੂ ਨਹਿ ਜਨਾਯੋ।। ਉਰਬਸਿ ਕੌ ਕਰਿ ਪੁਰਖ ਪਛਾਨਯੋ।। ਚਰਿਤ੍ਰ ੧੦੯, ੯੬੪।।

ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਆਖੋ ਜੀ "ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ"। ਹੁਣ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨੀ ਜੀ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਝਲਕਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ?

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਰੇ ਭੱਦੇ ਲਫਜ਼ ਅਸੀਂ ਨਹੀ ਵਰਤਦੇ ਸਗੋਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਨੂੰ ਭੱਦੇ ਲਫਜ਼ ਸਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਕੁੜੀ ਕੋਲ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕਦੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ? ਜੇ ਨਹੀ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀ? ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਹੂ-ਬੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਓ। ਹਿੰਦੀ ਫ਼ਿਲਮਾਂ ਵੇਖਣ ਦੀ ਫਿਰ ਜਰੂਰਤ ਹੀ ਮੁਕ ਜਵੇਗੀ ਨਾਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਟੁੱਟ ਜਾਣਗੇ, ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰੀਵਾਨ ਹੋਵੇ ਜੀ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਦਾਸ,

ਅਸੀਂ ਹਾਂ-ਸ੍ਰ.ਕਾਰਜ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਫਿਲਾਡੈਲਫੀਆ, ਸ੍ਰ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ, ਸ੍ਰ. ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਦੁਪਾਲਪੁਰ (ਸਾਬਕਾ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ), ਸ੍ਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਜਿਉਣਵਾਲਾ ਕਨੇਡਾ), ਗਿਆਨੀ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ (ਕੈਨੇਡਾ), ਗਿ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੈਲਮਾਂ (USA) ਪ੍ਰੋ. ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਸੈਕਰਾਮੈਂਟੋ, ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਸਾਲ ਸੈਨਹੋਜੇ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸ੍ਰ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਰੋਪੜ, ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਹਰਸਿਮਰਤ ਕੌਰ ਖ਼ਾਲਸਾ (USA)।

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਜਿਉਣ ਵਾਲਾ) ਬਰੈਂਪਟਨ, ਕੈਨੇਡਾ।

ਅੰਤਿਕਾ 3

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਲਿਖਿਆ ਦੂਜਾ ਲੇਖ)
(ਅਸਾਂ ਇਹ ਲੇਖ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਠਕ ਆਪ ਹੀ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੀ ਬੌਧਿਕਤਾ ਅਤੇ ਅਸੱਭਯ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ)

ਅਖੌਤੀ "ਪੰਥਕ" ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪੀਲੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ।

ਆਨ-ਲਾਈਨ ਇੱਕ ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਛੱਪ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ "ਪੰਥਕ" ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪੰਥਕ ਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲਿਖਤ ਤਾਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ, ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾ ਨੂੰ ਪੰਥ ਅਤੇ ਪੰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਹੀ ਕੋਈ ਸਮਝ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੀ, ਏ ਹੀ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਆਮ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਪੰਥਕ ਵੀਕਲੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਆਪਣੀ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਵਿੱਚ ਤਰਜੀਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਭਾਈ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਇਹ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥੇ ਦੀ ਵੈਬ-ਸਾਈਟ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਇਹ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥੇ ਤੋਂ ਜੋ ਵੱਖ ਹੋਏ ਕੁੱਝ ਕੁ ਦਸਮ ਗਰੰਥ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਵੈਬ ਸਾਈਟ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਦਾ ਧਿਆਨ "ਕਥਿੱਤ ਪੰਥਕ" ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਪੀਲੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਵੱਲ ਦਵਾਉਣਾ ਚਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡਾ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁੱਝ ਪੰਥਕ ਆਗੂਆਂ ਵਲੋਂ 'ਦਸਮ ਗਰੰਥ' ਸਬੰਧੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਪੰਥਕ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ 'ਕਥਿੱਤ ਪੰਥਕ ਵੀਕਲੀ' ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਚੌੜਾ ਲੇਖ ਲਿੱਖ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਜੁਵਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਥਕ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਵੀ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਨਾਂ ਪੀਲੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਵਾਰਸ ਅਖੋਤੀ ਪੰਥਕਾਂ ਨੇ ਪੰਥਕ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਤਰਜ਼ੀਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪੰਥਕ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਲੇਖ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨਾਂ ਦੀ 'ਦਸਮ ਗਰੰਥ' ਸਬੰਧੀ ਅਪਣਾਈ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਬੌਣੀ ਸੋਚ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਜੱਗ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ

ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲਿਖੇ ਲੇਖ ਦੇ ਜੁਵਾਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਮਕਾਲੀ ਪੱਤ੍ਰਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪਵਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਫਰਜ਼ ਤਾਂ ਕਥਿੱਤ ਪੰਥਕ ਵੀਕਲੀ ਦਾ ਹੀ ਬਣਦਾ ਸੀ।

ਝੂਠੇ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਸਵਾਲ।

ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੈਂ ਇਹ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬਲਵਾਨ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? ਮੇਰਾ E-mail: brar_jiwanwala@hotmail.com ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਸ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਵਡਮੁਲੀ ਅਤੇ ਦੁਰਲਭ ਕ੍ਰਿਤੀ ਮੈਨੂੰ ਸਿਧੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰੋ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਸਤਰ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਲਫਜ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਨਾ ਕੇ ਕ੍ਰਿਤੀ। ਤੁਹਾਡੀ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਸਾਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਸਿਹਾਰੀਆਂ, ਬਿਹਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਦੁਲੈਂਕੜਿਆਂ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਸਾਡਾ ਸੁਨੇਹਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੀ ਹੈ ਨਾ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਜਵਾਬ ਇੱਕ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਕੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਮੰਨ ਲਈ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਚਤੁਰਾਈ ਦੀ? ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੇ ਇਸ ਅਖੋਤੀ 'ਦਸਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ?' ਨੂੰ ਮੰਨਣਵਾਲਾ ਵੀ ਕਦੇ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਗਉੜੀ।। ਕਿਆ ਜਪੁ, ਕਿਆ ਤਪੁ, ਕਿਆ ਬ੍ਰਤ ਪੂਜਾ।। ਜਾ ਕੈ ਰਿਦੈ ਭਾਉ ਹੈ ਦੂਜਾ।। 1।। ਰੇ ਜਨ, ਮਨੁ ਮਾਧਉ ਸਿਉ ਲਾਈਐ।। ਚਤੁਰਾਈ ਨ ਚਤੁਰਭੁਜੁ ਪਾਈਐ।। 1।। ਰਹਾਉ।। {ਪੰਨਾ 324}

ਆਪਸ ਕਉ ਜੋ ਜਾਣੈ ਨੀਚਾ।। ਸੋਊ ਗਨੀਐ ਸਭ ਤੇ ਊਚਾ।। ਪੰਨਾ 266।।

ਆਪਸ ਕਉ ਜੋ ਭਲਾ ਕਹਾਵੈ।। ਤਿਸਹਿ ਭਲਾਈ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਵੈ।। ਪੰਨਾ 278।।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮੇ ਸਾਂਭ ਲਓ। ਜੇ ਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਲਿਖੀਆਂ ਦੋ ਪੰਗਤੀਆਂ ਦੇ ਮਤਲਬ ਦਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਇਤਨੀ ਭੱਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਭਰੀ ਚਿੱਠੀ ਨਾ ਲਿਖਦੇ।

ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਵੱਡਾ ਝੂਠ ਇਹ ਹੈ ਕਿ, "ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਜਨਮਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਹੀ ਮਰਨ ਦਾ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰੇਗਾ? ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ"। ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਮਨੌਤ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਨਾਵਾਕਿਫ ਹੋ। ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਜੰਮਦਾ। ਜੰਮਣ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਸ੍ਰੀ. ਚੰਦ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਪਰ ਸਿੱਖ ਉਹ

ਫੇਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। ਅੱਜ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਨਵੇਂ ਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜੇ ਕਰ ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਅਣਜਾਣੇ 'ਚ ਜੇ ਵਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬੱਚੇ ਓਹੀ ਕੁੱਝ ਬਣਨਗੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਸਿਖਾਉਣਗੇ। ਸੋ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਬੱਚਾ ਓਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਆ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬੱਚਾ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕਿ ਸਿੱਖ, ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਉਪਰਲੀ ਮਨੌਤ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਇਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਲਸੀ ਹੈ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚੋ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰੀਏ ਹੋ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਿੱਖ?

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਹੀ ਕਿਸੇ ਅਸਿਖ ਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਤਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਦੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਰਾਮਦਾਸ ਸੋਢੀ ਤਿਲਕੁ ਦੀਆ, ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸਚੁ ਨੀਸਾਣੁ ਜੀਉ।। 5।। {ਪੰਨਾ 923}
ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਗੋਤਰ ਨਾਮ ਦੇ ਪਿਛੇ ਆਪ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਮੰਨਦੇ ਹੋ? ਗੋਤਰ ਨਾਮ ਪਿਛੇ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਹੋਣ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਨਾਮ ਨਾਲ ਨਾਈ, ਛੀਂਬੇ, ਝਿਉਰ, ਜੱਟ, ਚੂਹੜੇ ਚਮਿਆਰ ਆਦਿ ਵਰਤਣਾ ਸਿੱਖੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮਨ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਵੀ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਹੈਂਕੜ 'ਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਤਾਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਅਖਵਾਉਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਡੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚੋਂ ਹੈਂਕੜ ਦੀ ਬੋ ਇਹ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਬਾਬੇ ਵਿਰਸਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋ ਨਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਹੀ ਮੰਨਦੇ ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਧੂਰਾ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਹੋ।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਸੈਰ ਕਰਨ ਗਏ ਹਾਂ ਤਾਂ ਲਓ ਸੁਣੋ। ਬਰੈਮਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਜਰਮਨ ਜ਼ਬਾਨ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਹੀ ਵੈਬ ਸਾਈਟ ਤੇ ਪੋਸਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਬਸ਼ਰਤੇ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅਰਬੀ ਫਾਰਸੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਕਿਸੇ ਅਰਬ ਮੁਲਕ ਵਿਚੋਂ ਲਈ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਵੋ? ਡਿਗਰੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਹਨ। ਅਰਬੀ ਫਾਰਸੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਅਰਬ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਿਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੂਛਲ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ: ਜਿਥੇ ਤੁਸੀਂ ਕੂੜ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ਕੀ ਉਥੇ ਵੇਦਾਂਤੀ, ਪਟਨਾ, ਨੰਦਗੜ੍ਹ, ਸਵਾਮੀ ਤੇ ਧੁੰਮਾ ਵਰਗੇ ਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਸਨ? ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਕੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾ ਦਾ ਪਿੰਡ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹੈ।

ਕਿਸ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਵਡਮੁਲੀ ਅਤੇ ਦੁਰਲਭ ਕ੍ਰਿਤੀ ਮੈਨੂੰ ਸਿਧੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ, ਇੱਕ ਨਿਕੰਮੀ ਜਿਹੀ ਲਿਖਿਤ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਇਤਨੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਬੁਧੀ ਲਗੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੌਧਿਕ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਸਮਰਥ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣਗੇ।

ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਤਰਾਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਗਲਤ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ?

ਉਹ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੀ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜਿਹੜਾ ਬਹੂ-ਬੇਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੀ ਨਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਜੈਸੀ ਕੰਜਰ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ੇਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰੇ। ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹਾਲੇ ਲੋਕ ਅੱਕੇ ਨਹੀ, ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਗਣ ਹੀ ਲੱਗੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਵੇਲਾ ਵੀ ਦੂਰ ਨਹੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ।

ਸਿਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਾੜ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਹਨ, ਸਾਰਾ ਸਿਖ ਪੰਥ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕਜੁਟ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਹਿਮਾਇਤੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅਪਵਿਤਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਰਹੇਗਾ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਲਿਖਤ ਹੈ।

ਇਹ ਵੀ ਸਾਰਾ ਝੂਠ ਹੈ ਪੰਥ ਕਦੇ ਵੀ ਇੱਕ ਮੁੱਠ ਜਾਂ ਇੱਕ ਜੁਟ ਨਹੀ ਹੋਇਆ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਬਾਬਾ ਬਨੋਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਇਤਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਾੜ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਹ ਇੱਕ ਗੰਦ ਦਾ ਟੋਕਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "ਮੈਂ ਦਸਮ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚਰਿਤਰ-ਉਪਖਿਆਨਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਅੰਤਲੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਕਥਾਵਾਂ ਇੱਕ ਸੂਝਵਾਨ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਮੰਤ੍ਰੀ ਦੀ ਆਪਣੇ ਕਾਮ-ਵੱਸ ਹੋਏ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਮੰਤ੍ਰਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।" ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਲਿਖਤ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੰਦ ਦਾ ਟੋਕਰਾ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ?

ਫਿਰ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਓਹੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਲਦੀ ਜਵਾਬ ਦੇਵੋਗੇ। ਗਿਆਨੀ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਨਹੀ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਡਰਾਓ ਨਾ ਤੇ ਅਸੀਂ ਡਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਮਸਲਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੱਲ ਕੱਢ ਲਵੇਗਾ।

ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ, ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨ।। ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਗਿਆਨੀ ਤਾਹਿ ਬਖਾਨਿ।। 16।। (ਪੰਨਾ 1427)

1. ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਅਧਿਆਇ ਛੇਵਾਂ। ਜਿਹ ਜਿਹ ਪ੍ਰਭ ਹਮ ਕੇ ਸਮਝਾਯੋ।। ਇਮ ਕਹਿ ਕੈ ਇਹ ਲੋਕ ਪਠਾਯੋ।। 5।। ਅਤੇ, ਤਪ ਸਾਧਤ ਹਰਿ ਮੋਹਿ ਬੁਲਾਯੋ।। ਇਮ ਕਹਿਕੈ ਇਹ ਲੋਕ ਪਠਾਯੋ।। 28।। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ 55 ਅਤੇ 56।। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਭਾਈ ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਇਹ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿਥੇ ਹੇਮਕੁੰਟ ਪਰਬਤ ਹੈ ਉਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਕਿ ਰਾਜੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਨੇ ਵੀ ਤਪ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਕੇ ਇਸ ਲੋਕ (ਮਾਤ ਲੋਕ) ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਹੇਮਕੁੰਟ ਪਰਬਤ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਹੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਹੇਮਕੁੰਟ ਪਰਬਤ ਤਾਂ ਇਸੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੈ। ਜੇ ਯੂ. ਪੀ. ਨੂੰ ਹੋਰ ਚਾਰ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਚ ਵੰਡ ਲਈਏ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਹੇਮ ਕੁੰਟ ਇਸੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਤਰਾਂ ਖੰਡ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵੀ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਦੱਸੋ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਰੱਬ ਝੂਠ ਕਿਉਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਇਸੇ ਹੀ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਬੰਦ 25 ਅਤੇ 26 ਵਿਚ ਰਾਮਾਨੰਦ ਤੇ ਮਹਾਂਦੀਨ ਦੇ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰੱਬ ਜੀ ਇਹ ਭੁੱਲ ਗਏ ਕਿ ਉਸਨੇ ਰਾਮਾਨੰਦ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਮਹਾਂਦੀਨ ਨੂੰ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਲਿਖਾਰੀ ਕੋਈ ਝੂਠਾ ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗਾ ਸੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਮਹਾਨ ਯੋਧਾ, ਜਿਸਦੇ ਪਿਤਾ ਸ਼ਹੀਦ, ਮਾਤਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਹੀਦ ਔਰਤ, ਜਿਸਦੇ ਚਾਰੇ ਬੱਚੇ ਸ਼ਹੀਦ, ਦਾਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਤੇ ਪੜਦਾਦਾ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ, ਲਿਖਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

2. ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਸੰਤ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਲੀਨ ਰਹਿ ਜਾਣ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਸਿਪਾਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਤੋਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸਵਾਲ:

ੳ. ਇਹ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਅਧੂਰਾ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ, ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਤੁਲ (ਬਰਾਬਰ) ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਧਰੋਹ ਹੈ।

ਅ. ਅਤਿ (ਸੰਪ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਤਾਬਿਕ) ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ 1760 ਤੋਂ 1780 ਤਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਲਿਖਵਾਇਆ। ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ 104 ਉਪਰੋਂ ਤੀਸਰੀ ਲਾਈਨ: ਇਕ ਸਾਹਬ ਦੂਰ ਹੈ ਇਕ ਨੀਅਰ (near) ਹੈ ਤੁਲ ਰਾਮ।। ਰਾਹ ਸਾਹਬ ਰਾਜਸੀ ਜਿਹ ਗਾਰਦਾ ਗਹਿ ਜਾਮ।। 64।। [illegible] ਤੇ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ,

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਮੰਜੀ ਜਿਊਂਦੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹੀਲੇ ਵਸੀਲੇ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਬਣਨ ਲਈ? ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਬਣਨ ਲਈ? ਇਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ, ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ, ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ, ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ, ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਬਣਨ ਲਈ। ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਜੋ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਹਿਤ ਆਪਣੀ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰ ਗਏ, ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਟੋਟੇ ਕਰਵਾਕੇ ਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਪੁਆ ਗਏ ਪਰ ਸੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਧਰਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹੜੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ੲ. ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਪੁੱਟਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੁਤਾਬਕ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਹੀ ਭਗਤੀ ਹੈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ:

ਚੁਪੈ ਚੁਪ ਨ ਹੋਵਈ ਜੇ ਲਾਇ ਰਹਾ ਲਿਵ ਤਾਰ।। ਪੰਨਾ 1।।

ਸਭਿ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਮੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ।। ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਇ।। ਪੰਨਾ 4।।

ਮਨਮੁਖ ਭਗਤਿ ਕਰਹਿ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਈ ਰਾਮ।। {ਪੰਨਾ 768}

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਜਾਗ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕੇਸ ਕਿਲੀ ਨਾਲ ਬੰਨ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾ ਪਾਓਗੇ। ਓਹ ਵੇਲਾ ਬੀਤ ਚੁਕਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਤੇ ਮੇਰੇ ਚਿਤ ਵਿੱਚ ਭੁਲੇਖਾ ਹੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨੀ ਜੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਦੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਵੀ ਹੈ? ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ।

4. ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਜੋ ਸੂਚਨਾ ਤੁਸੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਹ ਸਰੂਪ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸੁਚੇ ਕਿਰਦਾਰ ਅਤੇ ਉਚੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਇੱਕ ਧੱਬਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਪੁਰਾਣੇ ਠੀਕ ਮੰਨੇ ਜਾ ਰਹੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ? ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੋ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੀ ਪਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਗ੍ਰੰਥਾਂ, ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਿਕ ਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਖਿਯਾਨ, ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇੱਕ ਗ੍ਰੰਥ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਨਾ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਨਾ ਉਹ ਸੱਚ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਕਿਥੋਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ?

5. ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਨਾਵਾਕਿਫ ਬਣ ਰਹੇ ਹੋ। ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਵਾਹਿਦ ਇਕੋ ਇੱਕ ਗ੍ਰੰਥ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਹੈ ਜੋ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਪਨਾਉਣ, ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ 'ਚ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਬਚਨ

ਕਲ: ਬੰਦਾ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਨਾ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਆਓ ਹੁਣ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ:

ਸਸ ਕੀ ਕੁਦਾ ਕੋਖਰੂ (ਭੱਖੜੇ ਦਾ ਕੰਡਾ) ਦਿਯਾ।। ਤਾਤੇ ਅਧਿਕ ਦੁਖਿਤ ਤਹਿ ਕੀਯਾ।। ਚਰਿਤ੍ਰ 378, ਅੰਕ 5।।

ਕੀ ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ?

ਸਕਲ ਜਗਤ ਮੈ ਜੋ ਪੁਰਖੁ ਤ੍ਰਿਯਾ ਕੋ ਕਰਤ ਬਿਸਵਾਸ।। ਸਾਤਿ ਦਿਵਸ ਭੀਤਰ ਤੁਰਤੁ ਹੋਤ ਤਵਨ ਕੋ ਨਾਸ।। 11।। ਜੋ ਨਰ ਕਾਹੂ ਤ੍ਰਿਯਾ ਕੋ ਦੇਤ ਆਪਨੋ ਚਿੱਤ।। ਤਾ ਨਰ ਕੋ ਇਹ ਜਗਤ ਮੈ ਹੋਤ ਖੁਆਰੀ ਨਿੱਤ।। 12।। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰਨਾ 829।। ਇਸ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਸੱਤਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਔਰਤ ਨੂੰ ਦੱਸੇਗਾ ਉਸਦੀ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਹਰ ਰੋਜ ਖੁਆਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੱਸੋ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਕੀ ਕਰੀਏ?

ਐਸੀ ਫਬਤ ਦੁਹੂੰਨ ਕੀ ਜੋਰੀ।। ਜਨੁਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਬ੍ਰਿਖਭਾਨ ਕਿਸ਼ੋਰੀ।। 11।। ਦੁਹੂੰ ਹਾਥ ਤਿਹ ਕੁਚਨ ਮਰੋਰੈ।। ਜਨ ਖੋਯੋ ਨਿਧਨੀ ਧਨੁ ਟੋਰੈ।। 12।। ਬਾਰ ਬਾਰ ਤਿਹ ਗਰੇ ਲਗਾਵੈ।। ਜਨੁ ਕੰਦ੍ਰਪ ਕੋ ਦਰਪੁ ਮਿਟਾਵੈ।। ਭੋਗਤ ਤਾਂਹਿ ਜੰਘ ਲੈ ਕਾਂਧੇ।। ਜਨੁ ਦਵੈ ਮੈਨ ਤਰਕਸਨ ਬਾਂਧੇ।। 13।। ਦ: ਗ੍ਰੰ: ਪੰਨਾ 967।। ਚ੍ਰਿਤਰ 111।।

ਦੋਹਾਂ (ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ) ਦੀ ਜੋੜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੱਬ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਰਾਧਾ ਦੀ ਜੋੜੀ ਹੋਵੇ। ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਮੁੰਮੇ ਇਉਂ ਮਰੋੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇ ਕੋਈ ਗਰੀਬ ਆਪਣਾ ਗਵਾਚਿਆ ਹੋਇਆ ਧਨ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਬਾਰ ਬਾਰ ਔਰਤ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਲੱਤਾਂ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੀੜਾ (ਸੈਕਸ) ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਦੋਨੋ ਜਾਣੇ ਇੰਝ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇ ਭੱਥੇ ਵਿੱਚ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਤੀਰ।

ਮਦਰਾ ਕਰ ਮੱਤ ਮਹਾ ਭਭਕੰ।। ਬਨ ਮੈ ਮਨੋ ਬਾਘ ਬਚਾ ਬਬਕੰ।। 53।। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ 42।। ਹੁਣ ਦੇਖੋ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਮਦਰਾ ਪੀਕੇ ਆਪ ਕਿਵੇਂ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਬੜਕਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ।।

"ਪ੍ਰੀਤ ਕਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਯਤ ਹੈ।। ਕਿਰਪਾਲ ਨ ਭੀਜਤ ਲਾਂਝ।।"

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਗੋਪੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਤੀ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਵੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇੰਝ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੋ ਭੋਗ ਕੀਯੋ ਨਰ ਨਾਰ ਹੁਲਾਸ ਜੀਯੈ ਮੈ ਬਢੈਕੈ।। ਆਸਨ ਕੋਕ ਕੇ ਬੀਚ ਜਿਤੇ ਕਬਿ ਭਾਖਤ ਹੈ ਸੁ ਸਭੈ ਇਨ ਕੈਕੈ।। ਬਾਤ ਕਹੀ ਅਨਰੁੱਧ ਕਹੂ ਮਹਸਕਾਇ ਤ੍ਰੀਆ ਸੰਗ ਨੈਨ ਨਚੈਕੈ।। ਜਿਉ ਹਮਰੀ ਭ੍ਰਮ ਹੋਇ ਰਹੀ ਸੁੰਦਰਿ ਤਿਉ ਹਮਹੂ ਭ੍ਰਮਰੇ ਰਹੇ ਹਵੈਕੈ।। 2205।। ਦ. ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ 533. ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਨੈਨ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕੋਕ ਸ਼ਾਸ਼ਤਰ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਆਸਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਰ

ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਸਨ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਭੋਗ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹੱਸ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਵੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਕਾਮ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵੱਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ।

ਕੈ ਜੜ ਪ੍ਰਾਨਨ ਕੀ ਆਸਾ ਤਜੁ॥ ਕੈ ਰੁਚਿ ਮਾਨਿ ਆਉ ਮੁਹਿ ਕੌ ਭਜੁ॥ ਕੈ ਤੁਹਿ ਕਾਟਿ ਕਰੈ ਸਤ ਖੰਡਾ॥ ਕੈ ਦੈ ਮੋਰਿ ਭਗ ਬਿਖੈ ਲੰਡਾ॥ 11॥ ਦ. ਗ. ਪੰਨਾ 1267

ਸੁਭਰ ਸੇਜ ਊਪਰ ਬੈਠਾਯੋ॥ ਭਾਂਗ, ਅਫੀਮ, ਸ਼ਰਾਬ, ਮੰਗਾਯੋ॥ ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਹਾ ਨ੍ਰਿਪ ਸੋਂ ਇਨ ਪੀਜੈ॥ ਬਹੁਰਿ ਮੁਝੈ ਮਦਨਾਕੁਸ਼ ਦੀਜੈ॥ 8॥ ਚਰਿਤ੍ਰ 402, ਦ. ਗ. ਪੰਨਾ 1356॥

ਦੁਹੂੰ ਖਾਟ ਪਰ ਬੈਠ ਚੜ੍ਹਾਈ॥ ਚਾਰਿ ਪਹਰ ਤਾ ਸੌਂ ਕਰਿ ਭੋਗਾ। ਭੇਦ ਨ ਲਖਾ ਦੂਸਰੇ ਲੋਗਾ॥ 1॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਤਾ ਕੋ ਰੋਜ਼ ਬੁਲਾਵੈ॥ ਕਾਮ ਭੋਗ ਕਰਿ, ਤਾਹਿ ਪਠਾਵੈ॥ 12॥ ਚਰਿਤ੍ਰ 357, 1313॥

ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਮਦਰਾ ਪੀਤੀ, 12 ਘੰਟੇ ਭੋਗ ਕੀਤਾ, ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚੱਲਿਆ ਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਪੋਸਤ ਭਾਂਗ ਅਫੀਮ ਮੰਗਾਵਹਿਂ॥ ਏਕ ਸੇਜਿ, ਦੋਊ ਬੈਠਿ ਚੜਾਵਹਿਂ॥ 7॥ ਕੈਫਹਿ ਹੋਤ ਰਸਮਸੇ ਜਬਹੀ॥ ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰਤ ਦੋਊ ਮਿਲਿ ਤਬ ਹੀ॥ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਤਨ ਆਸਨ ਲੈ ਕੈ॥ ਚੁੰਬਨ ਹੋਰ ਅਲਿੰਗਨ ਕੈ ਕੇ॥ 8॥ ਚਰਿਤ੍ਰ 3665, 1319॥ ਪੋਸਤ ਭੰਗ ਤੇ ਅਫੀਮ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਸੇਜ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪੀਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਚੋਹਲ ਮੋਹਲ ਕਰਕੇ ਭੋਗ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪੱਤ ਕੀਤੀ।

ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਪਾਰ ਤੇ ਨੰਗੀ ਫਾਹਸ਼ ਬੋਲੀ।

ਕੈਂ ਤੁਹਿ ਕਾਟਿ ਕਰੈ ਸਤ ਖੰਡਾ॥ ਕੈ ਦੈ ਮੋਰਿ ਭਗ ਬਿਖੈ ਲੰਡਾ॥ ਚਰਿਤ੍ਰ 312, 1267॥

ਲੀਨਾ ਸਖੀ ਪਠਾਇ ਤਿਸੈ ਘਰਿ॥ ਕੀਂ ਭੋਗ ਕਿਯੋ ਲਪਟਿ ਲਪਟਿ ਕਰਿ॥ ਏਕ ਤੁਰਗਿ ਅਰੁ ਭਾਂਗ ਚੜ੍ਹਾਈ॥ ਚਾਰਿ ਪਹਰ ਨਿਸਿ ਨਾਰਿ ਬਜਾਈ॥ 9॥ ਚਰਿਤ੍ਰ 350 1307॥ ਕਿਸੇ ਯਾਰ ਨੇ ਸਖੀ ਨੂੰ ਘਰ ਬੁਲਾਕੇ ਭੰਗ ਆਦਿ ਨਸ਼ਾ ਕਰਕੇ ਲਪਟ ਲਪਟ ਕੇ ਚਾਰ ਪਹਿਰ, ਜਾਣੀ 12 ਘੰਟੇ, ਔਰਤ ਨਾਲ ਭੋਗ ਕੀਤਾ॥

ਆਚਰਨ-ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਪ੍ਰਚਾਰ।

ਵਾ ਨੰਦਨ ਕੌ, ਕਛੂ ਨ ਬਸਾਯੋ। ਮੁਲਾਂ ਕੇ ਸੰਗਿ, ਭੋਗ ਕਮਾਯੋ। ਬੀਤੀ ਰੈਨਿ, ਭੋਰ ਸਭ ਭਏ। ਤਿਹ ਪਹੁਚਾਇ, ਛਰੀ ਤਿਨ ਦਯੋ॥ 9॥ ਐਸੀ ਬਿਧਿ ਤਿਹ ਰੋਜ਼ ਬੁਲਾਵੈ॥ ਹੋਤ ਉਦੋਤ ਫਿਰੰਗ ਪਠਾਵੈ॥ ਮਜ ਮਾਜਨ ਕੇ ਕੇਲਨ ਕਰੈ॥ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਕੇ ਭੋਗਨ ਕਰੈ॥ ਚਰਿਤ੍ਰ 135, 1011 ਉਸਦੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਲਿਆ ਤੇ ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ ਮੁਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਭੋਗ ਕਰਵਾਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੇ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। *ਰਾਜਾ ਪਿਯਤ ਅਮਲ ਸਭ ਭਾਰੀ॥ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਸੌਂ, ਭੋਗਤ ਨਾਰੀ॥ ਪੋਸਤ ਭਾਂਗ ਅਫੀਮ ਚੜ੍ਹਾਵੈ॥ ਪਨਾਲੇ ਪੀ ਪਰਾਸ ਨੂ ਜਾਵੈ॥ 3॥ ਚਾਰਿ ਪਹਰ ਰਤਿ ਕਰੈ ਅਧਿਕ ਸੁਖ ਪਾਇ ਕੈ॥ ਹੋ, ਜੋ ਰਾਨੀ ਤਿਹ ਰਮੈ, ਰਹੈ*

ਉਰਝਾਇ ਕੈ॥ 4॥ ਚਰਿਤ੍ਰ 245, 1159॥ ਰਾਜਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਨਸ਼ਾ ਕਰਕੇ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੀ ਔਰਤ ਨਾਲ ਭੋਗ ਕਰਦਾ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਰਾਣੀ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜੇ ਦੇ 50 ਕੁ ਪਿਆਲੇ ਪੀਤੇ ਹੁੰਦੇ। ਕਾਮ ਕ੍ਰਿਯਾਵਾਂ ਦੀ ਸਾਕਤੀ ਟਰੇਨਿੰਗ।

ਜਬ ਮਦਿ ਕਰਿ ਮਤਵਾਰਾ ਕੀਯੋ॥ ਭੁਜ ਤੇ ਪਕਰਿ ਸੇਜ ਪਰ ਦੀਯੋ॥ ਅਧਿਕ ਮਾਨਿ ਰੁਚਿ ਕਰੇ ਨਗਾਰੇ॥ ਉਛਰਿ ਉਛਰਿ ਕਰਿ, ਭੋਗ ਕਮਾਯੋ॥ ਭੋਗ ਕਰਤ ਤਰੁਨੀ ਬਸਿ ਭਈ॥ ਪਰ ਕੀ ਤੇਂ ਰਾਕੀ ਹਰੈ ਗਈ॥ ਪੋਸਤ ਭਾਂਗ ਅਫੀਮ ਮੰਗਾਵੈ॥ ਏਕ ਖਾਟ ਪਰ ਬੈਠਿ ਚੜ੍ਹਾਵੈ॥ ਹਸਿ ਹਸਿ ਕਰਿ ਦੋਊ ਜਾਂਘਨ ਲੇਹੀ॥ ਰਾਜ ਤਰੁਨਿ ਕੌ ਬਹੁ ਸੁਖ ਦੇਹੀ॥ 14॥ ਚਰਿਤ੍ਰ 290, 1235॥

ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਲਿਜਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਪਾਲਕੀ 'ਚ ਬੈਠ ਕੇ ਖੇਹ ਖਾਣੀ।

ਬੀਚ ਬਜ਼ਾਰ ਪਾਲਕੀ ਗਈ॥ ਪਰਦਨ ਪਾਂਤਿ ਛੋਰ ਕੈ ਦਈ॥ ਤੇ ਕਾਹੂੰ ਕੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਨ ਆਵੈ। ਕੇਲ ਕਮਾਵਤ ਚਲੇ ਦੋਊ ਜਾਵੈਂ॥ 16॥ ਅਸਟ ਕਹਾਰਨ ਕੇ ਕੰਧ ਊਪਰ॥ ਜਾਂਘੇ ਲਈ ਮੀਤ ਭੁਜ ਦੂਪਰ॥ 17॥ ਜਯੋਂ ਜਯੋਂ ਚਲੀ ਪਾਲਕੀ ਜਾਵੈ॥ ਤਨੋਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਚਟਕੇ ਚਟਕਾਵੈ॥ ਲਹੈਂ ਕਹਾਰ ਪਾਲਕੀ ਚਰਕੈ॥ ਤਯੋਂ ਤਯੋਂ ਗਹੈ ਕੰਧ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਿ ਕੈ॥ 18॥ ਲਿਖਿ ਪਤਿਯਾ ਡੋਰੀ ਮਹਿ ਧਰੀ॥ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਤਨ ਇਹੈ ਉਚਰੀ॥ ਨਰ ਸੁੰਦਰ ਮੋਕਹ ਯਹ ਭਾਯੋ॥ ਤਾ ਤੇ ਮੈਂ ਯਹ ਚਰਿਤ ਬਨਾਯੋ॥ 20॥ ਚਰਿਤ੍ਰ 119, 984॥ ਇੱਕ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਯਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ, ਪਾਲਕੀ ਦੇ ਪਰਦੇ ਕਰਕੇ, ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਚੱਲੇ। ਪਾਲਕੀ ਅੱਠ ਕੁਹਾਰਾਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਉਠਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਯਾਰ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਘੱਸੇ ਤੇ ਘੱਸਾ ਲਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਪੁਰਸ਼ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਇਆ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਬਦ-ਇਖਲਾਕੀ ਦੀ ਇੰਤਹਾ- ਬਨਾਵਟੀ ਲਿੰਗ ਦੀ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਵਰਤੋਂ।

ਕੰਜਰ ਕਵਿਤਾ ਨਾਲ ਭਰੀ ਇਸ ਗੁਰਮਤਿ-ਘਾਤੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਕਾਮ-ਮਾਰੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿਕੇ ਜੋੜਕੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਬਨਾਵਟੀ (Artificial) ਮਰਦ ਗੁਪਤ ਅੰਗ ਚਪਟੀ ਤੇ ਮਾਰੂ ਜ਼ਹਿਰ ਲਗਾ ਕੇ ਪੁਨੀਂ ਦੀ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਖੇਹ ਖਾਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਰਾਹੀਂ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਦਿਆਂ ਦੀਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਟਕਿਯਨ ਕੀ ਚਪਟੀ ਉਰਬਸੀ॥ ਮੋਮ ਮਾਰਿ ਆਸਨ ਸੌ ਕਸੀ॥ 52॥ ਬਿਖ ਕੋ ਲੇਪ ਭਵਨ ਮੇ ਕੀਯੋ॥ ਸਿਵਹਿ ਰਿਝਾਇ ਮਾਗ ਕਰ ਲੀਯੋ॥ 53॥ ਤਾਕੋ ਭੇਦ ਕਛੂ ਨਹਿ ਜਨਾਯੋ॥ ਉਰਬਸਿ ਕੌ ਕਰਿ ਪੁਰਖ ਪਠਾਨਯੋ॥ ਚਰਿਤ੍ਰ 109, 964॥

ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਬੋਲੋ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਆਖੋ ਜੀ 'ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ'। ਹੁਣ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨੀ ਜੀ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਝਲਕਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ? ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹਰ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਲਿਖਾਰੀ ਦਾ ਸਿਰਤਾਜ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਰੀ ਲੋੜ ਨਹੀ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਲੈਣ ਲਈ।

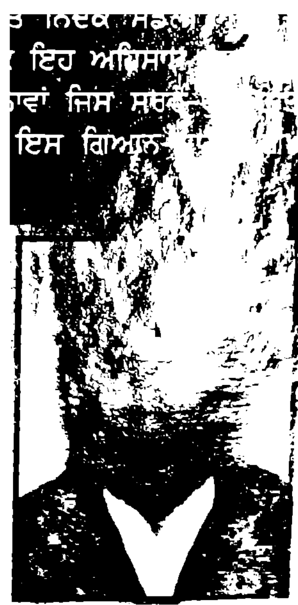
ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਰੇ ਭੱਦੇ ਲਫਜ਼ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ ਸਗੋਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਨੂੰ ਭੱਦੇ ਲਫਜ਼ ਸਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਕੁੜੀ ਕੋਲ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕਦੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ? ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਹੂ-ਬੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਓ। ਇਸ ਰਤ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਟੁੱਟ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾਈ ਪਰਵਾਣ ਹੋਵੇ ਜੀ।

ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੱਦਾ ਪਰਵਾਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹਾ ਮੈਦਾਨ ਹੈ www.sikhamrg.com ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ,

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਜਿਉਣ ਵਾਲਾ) ਬਰੈਂਪਟਨ, ਕੈਨੇਡਾ।

 ਸਮਾਪਤ

ਨਿਦਕ
ਇਹ
ਜਿਸ
ਇਸ